

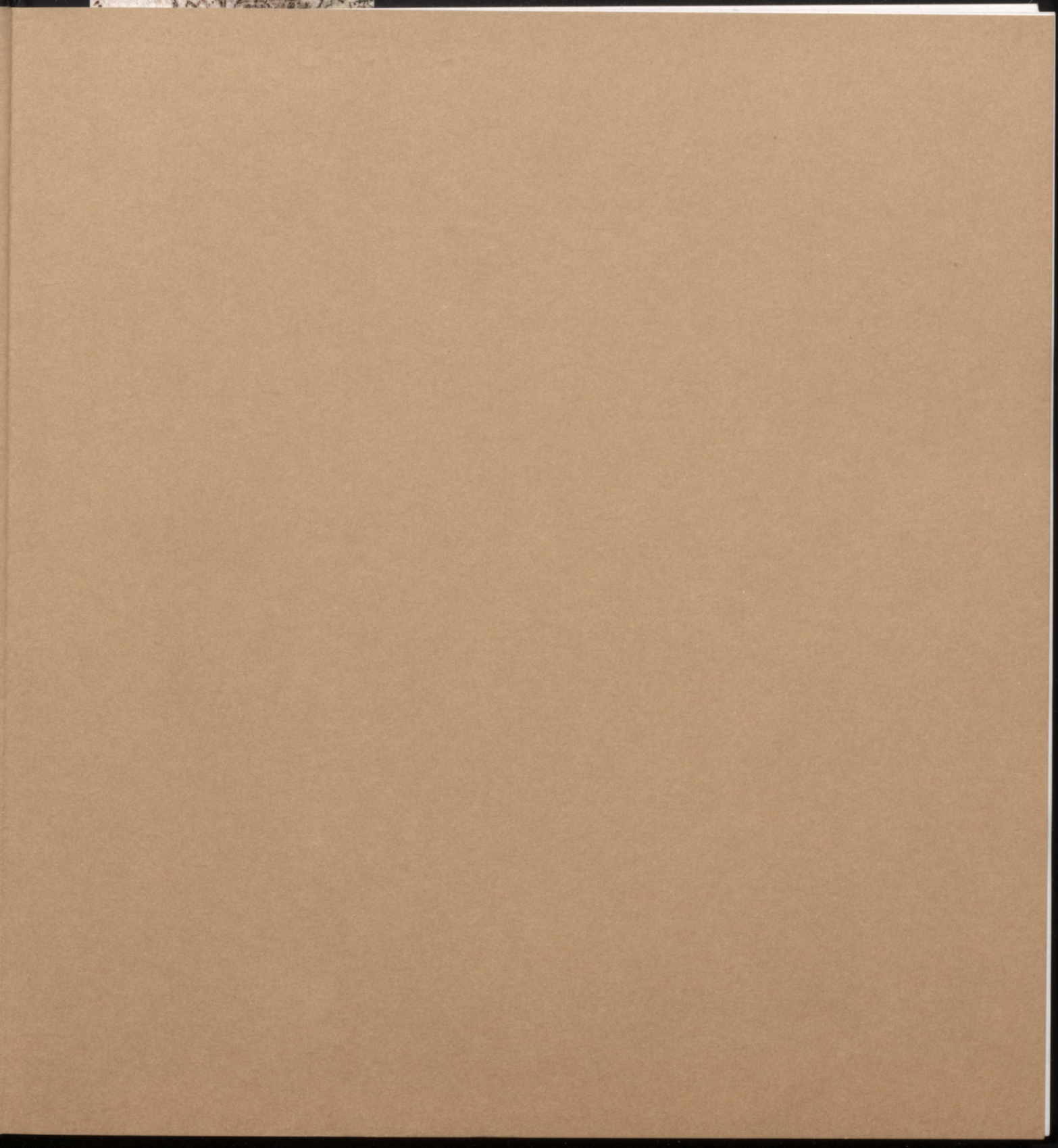
LATVIJAS ARHITEKTŪRAS
UN MĀKSLAS PIEMINEKĻI

Imants Lancmanis

JELGAVAS PILS

304533

LATVIJAS ARHITEKTŪRAS UN MĀKSLAS PIEMINEKĻI

2006-4

L 115

L
7

LATVIJAS DABAS UN PIEMINEKĻU AIZSARDZĪBAS BIEDRĪBA

LATVIJAS ARHITEKTŪRAS UN MĀKSLAS PIEMINEKĻI

Imants Lancmanis

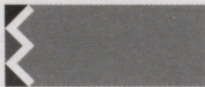
JELGAVAS PILS

3., papildinātais izdevums

 ZINĀTNE

UDK 728(474.3)
La 397

Redkolēģija: V. Apsītis (atb. red.), J. Krastiņš, M. Kravinska (atb. sekr.),
I. Lancmanis, J. Lejnieks, O. Spārītis

Grāmata izdota ar
VALSTS KULTŪRKAPITĀLA FONDA atbalstu

Tulkojums angļu valodā *Stella Pelše*
Tulkojums vācu valodā *Valda Kvaskova*

Mākslinieks *Viesturs Ozoliņš*
Datormakets SIA "Ozoliņu dizaina darbnīca"

©Imants Lancmanis, 2006
©Viesturs Ozoliņš, mākslinieciskais noformējums, 2006
©Stella Pelše, tulkojums angļu valodā, 2006
©Valda Kvaskova, tulkojums vācu valodā, 2006
©"Zinātne", 2006

ISBN 9984-767-55-8

SATURS

Priekšvārds	7
ORDEŅA PILS UN KETLERU REZIDENCE	9
RASTRELLI JELGAVĀ	44
NO UGUNSGRĒKA LĪDZ UGUNSGRĒKAM	74
PILS ATDZIMŠANA	104
PASTAIGA PILĪ	110
KURZEMES HERCOGU KAPENES	154
ATSKATOTIES UZ JELGAVAS PILI	168
Paskaidrojumi, avotu un literatūras norādes	170
Attēlu avoti	178
Speciālo terminu vārdnīca	179
Ar Jelgavas pils celšanu saistītie arhitekti, mākslinieki un amatnieki	182
JELGAVA PALACE	187
SCHLOSS MITAU	207
Abbildungen	232

SATURS

The first part of the report
 describes the general situation
 and the results of the
 investigation. The second part
 contains the detailed description
 of the methods used and the
 results of the experiments.
 The third part discusses the
 results and compares them with
 the theoretical predictions.
 The fourth part contains the
 conclusions and the
 recommendations for further
 work.

PRIEKŠVĀRDS

Jelgava – rajona centrs un ceturtā lielākā Latvijas pilsēta – atrodas 40 km uz dienvidiem no Rīgas. Pieminot Jelgavu, vispirms iedomājas jaunus dzīvojamo namu kvartālus, kas tapuši uz kara drupām, Lauksaimniecības universitāti. No senās Jelgavas – Kurzemes hercogistes galvaspilsētas – palikušas tikai dažas ēkas, taču to vidū ir arī viena no Latvijas izcilākajām celtnēm – slavenā arhitekta Frančesko Bartolomeo Rastrelli celtā Jelgavas pils.

Katru pārsteidz milzīgā ēka, kas atrodas ļoti izdevīgā vietā, pilsētas ziemeļaustrumu malā, blakus tiltam, kas savieno Rīgas šoseju ar Jelgavas galveno maģistrāli – Lielo ielu. Iebraucot pilsētā no Rīgas puses, pils strauji izaug ceļa labajā malā, pārsteigdama ikvienu ar savu krāšņo, barokālo arhitektūru un vareno mērogu, ko nav spējusi mazināt arī apkārtējā modernā apbūve.

Kopš 18. gadsimta Jelgavas pils bieži pieminēta literatūrā, visvairāk daudzajos ceļojumu aprakstos: līdz pat 19. gadsimta vidum cauri Jelgavai gāja galvenais ceļš no Rietumeiropas uz Krieviju. Ar pili saistītajos aprakstos atspoguļojas politiskie notikumi vai galma dzīves hronika, taču ziņas par pašu celtni sastopamas reti. 19. gadsimtā radās nopietnāka interese ne tikai par vēsturi, bet arī par arhitektūras un mā-

slas vērtībām. 1830. gadā Kurzemes Literatūras un mākslas biedrības sēdē vēsturnieks Johans Frīdrihs Reke nolasīja referātu par Jelgavas pils likteņiem. Tas publicēts 1839. gadā un līdz pat 20. gadsimtam bija galvenais izziņas avots par pili. 1877. gadā Jelgavas gleznotājs Jūliuss Dēriņš publicēja vairākus arhīvu materiālus par pils būvvēsturi, taču tā laika izpratnes līmenim ir visai raksturīgs viņa paša priekšstats par šīs ēkas arhitektūru – tā piedēvēta renesanses stilam. Pirmos nopietnos vērtējumus Jelgavas pils arhitektūrai 20. gadsimta sākumā devuši mākslas vēsturnieki Vilhelms Neimanis un Igors Grabars. 20. gadsimta 20. un 30. gados daudzie latviešu presē pilij veltītie raksti galvenokārt izcēla anekdotiskus gadījumus pils vēsturē, bet mākslas vēstures publikācijās (Boriss Vipers, Pēteris Ārends) tika atspoguļots niecīgs izziņas materiāls. Pirmie plašākie arhīvu materiāli apkopoti tikai 1939. gadā vācu mākslas vēsturnieces Annas Milleres-Ešebahas disertācijā par Kurzemes vēlā baroka arhitektūru.

Laikā pēc Otrā pasaules kara Jelgavas pils literatūrā tika apskatīta krievu baroka mākslas kop-sakarībās, kā arī analizējot Rastrelli daiļradi (Dmitrijs Arkins, Boriss Vipers, Jurijs Deņisovs, Andrejs Petrovs). Pirms tam, nepazīstot Rastrelli arhitektūru kopumā, nebija iespējams precizēt

Kurzemes celtnu vietu un nozīmi tajā. Kopš 1964. gada Rundāles pils muzeja zinātniskā pētniecības darba ietvaros daudz jaunu datu par Jelgavas pili iegūts Rīgas, Maskavas un Sanktpēterburgas arhīvos. Tas ļāva līdzšinējos fragmentāros faktus apvienot kopīgā būvvēsturē, pamatojoties uz kuru dots ēkas mākslinieciskais un stilistiskais vērtējums. Grāmatas pirmais izdevums nāca klajā 1979. gadā, ievadot Latvijas Dabas un pieminekļu aizsardzības biedrības publikāciju virkni par Latvijas arhitektūras un mākslas pieminekļiem. Grāmatas otrais izde-

vums (1986. gadā) tika papildināts un precizēts, balstoties uz jauniem materiāliem no bijušā Kurzemes Zemes arhīva, kas kopš 1983. gada bija pieejams Latvijas Valsts vēstures arhīvā.

Laikā pēc grāmatas otrā izdevuma klajā nākšanas parādījušies jauni arhīvu materiāli, īpaši attiecībā uz Ketleru laika rezidenci, kas ļauj ieraudzīt citā gaismā vairākas Jelgavas pils vēstures tradīcijas un pārvērtēt līdzšinējās hipotēzes. Tam lielā mērā palīdzēja arī pēdējos gados veiktie arheoloģiskie izrakumi un atradumi pils būvdarbu laikā.

ORDEŅA PILS UN KETLERU REZIDENCE

Rastrelli būvētā pils nav radusies tukšā vietā. Tā stāv uz kādreizējās Livonijas ordeņa pils – vēlākās Kurzemes hercogu rezidences pamatiem. Pati Jelgavas pilsēta, domājams, izaugusi no zemgaļu ostas un tirgotāju apmetnes, kam lībieši devuši nosaukumu *Jelgeb* (pilsēta). Lielupes krastos zemgaļiem bijušas vairākas ostas tirdzniecībai ar Lietuvu, Krieviju un Skandināvijas zemēm. Vācu iebrukuma sākumā par galveno satiksmes ceļu stratēģiskiem un tirdznieciskiem nolūkiem iekarotāji izmantoja Daugavu ar centrālo Rīgas ostu. Jau 1200. gadā Romā panāca pāvesta aizliegumu kuģiem iebraukt "zemgaļu ostās", kas, jādodomā, atradušās gan Lielupē, gan Daugavā. Lietojot mūsdienu apzīmējumu, sākās Zemgales ekonomiskā blokāde. Tādējādi augošā Rīga atbrīvojās no konkurentiem un tika vājināti zemgaļi, kuri kopā ar kaimiņu – lietuviešu ciltīm 13. gadsimtā bija kļuvuši par nopietnāko pretspēku vācu kolonizācijai Baltijā. Tieši Zemgalē notika niknākās cīņas, un tieši zemgaļi kopā ar lietuviešiem 1236. gadā pilnīgi sagrāva Zobenbrāļu ordeni, kas 1202. gadā bija izveidots, lai iekarotu Baltijas teritoriju. Tā vietā nodibināja Livonijas ordeni (Vācu jeb Teitoņu ordeņa atzarojums), kura uzdevums bija pilnīgi pakļaut kuršu un zemgaļu ciltis.

1264. gadā, kad neveiksmi cieta ordeņa kārtējais karagājiens pret zemgaļiem, ordeņa brāļiem kļuva skaidrs, ka nepieciešams stabils atbalsta punkts Zemgales iekarošanai. Jau 1242. gadā Romas pāvesta sūtnis Modēnas bīskaps Vilhelms bija devis ordenim atļauju celt pili ".. pie Lielupes kādā vietā, kur var iebraukt kuģi ar pārtiku, ja vien Mežotne, kas atrodas augstāk, netiktu uzskatīta par izdevīgāku [vietu]"¹.

1265. gadā ordeņa mestrs Mandernas Konrāds sāka celt Jelgavas pili uz salas, ko veido Lielupe un tās sānteka Driksa. Šī teritorija piederēja Rīgas arhibīskapam, kas tur jau 13. gadsimta 30. gados pats bija iecerējis būvēt pili un vēlāk saņēma atlīdzību par ordenim atdoto zemes gabalu.

Pēc pāvesta Klementa IV 1266. gada 25. maija bullas teksta var saprast, ka pils jau tiek celta. Šajā pašā gadā tā, šķiet, pabeigta. Hronists Vartberges Hermanis, kurš pirmais sniedzis ziņas par pils dibināšanu, aprakstījis, kā pili paglābušies ordeņa brāļi pēc neveiksmīga uzbrukuma zemgaļu ciemiem. Vietu viņš sauc par *Mythow*; no šā vārda veidojies Jelgavas vāciskais nosaukums *Mitau*. Vārda izcelšanos mēģina skaidrot vairākas hipotēzes, saskaņā ar kurām tas atvasināts gan no *mīt* un *mainīt*, gan no senās zemgaļu pilsētas *Mintavas* vārda, kas ir visai apšaubāmi.

Pils celšanu apraksta arī Atskaņu hronika, kas vēsta par ordeņa mestra Konrāda rīkojumu:

Pie Lielupes kad viņi tika,
tad mestrs pili uzcelt lika
tik tuvu zemgaļiem,
ka šķīra to no tiem
tik četras jūdzes. Zemgaļi
par to bij, zināms, drūvīgi.
Par Mītavu [Mytowe] to pili sauc.

Tad zemgaļi nu patvērās
it visi pilis savās
vai arī mežos, gravās,
kad brāļi šie no Mītavas
tiem sagādāja ciešanas
un lielu skādi nodarīja,
vai diena tā vai nakts tā bija.

(7401.–7407., 7414.–7419. rinda;
Valža Bisenieka atdzejojums)

Hronistam bija taisnība: jauno pili izmantojot par atbalsta bāzi, ordeņa karaspēks sistemātiski postīja zemgaļu ciemus. 1290. gadā krita pēdējā zemgaļu nocietinātā pils Sidrabe, bet daudzi iedzīvotāji, kas nevēlējās pakļauties iekarotājiem, atstāja dzimteni un devās uz Lietuvu. Kopš šā laika visa tagadējā Latvijas teritorija atradās vāciešu rokās.

Ordeņa valsts bija sadalīta pārvaldes iecirkņos – komturijās un fogtijās. Arī Jelgavas pils bija komtura mitekļis; jau 1271. gadā dokumentos pieminēts Jelgavas komturs Johans.

Baltijas piļu pētnieks Armins Tūlse uzskatīja, ka pirmā Jelgavas pils bijusi celta no koka. Tam

atbilstu ēkas īsais celtniecības periods, kā arī nākamās – 14. gadsimta pils regulārais plānojums, kurā neiespējami iekļaut kādu senāku celtni. Domājams, tā bija būvēta pēc agrīno ordeņa piļu parauga. Tajās galvenā nozīme bija nocietinājumu ārējām sienām, kurām pieklāvās atsevišķas ēkas. Tā kā pils atradās uz salas, tā pieskaitāma t. s. ūdens pilim, kuru aizsardzības spējas nodrošināja dabiskais ūdens šķērslis. Iespējams, jau tad tika izrakts grāvis, kas pils teritoriju ziemeļu pusē nodalīja no apmēram 5 km garās salas un kas dabā nojaušams vēl šodien.

Livonijas ordeņa reglaments prasīja, lai komturam būtu pakļauti 12 laicīgie un 6 garīgie ordeņa brāļi, tiesnesis un sekretārs, kas kopā veidoja tā saukto konventu. Atbilstoši šīm prasībām 13. gadsimta otrajā pusē Latvijā sāka būvēt jauna veida pilis, proti, konventa ēkas, kuru arhitektūra bija aizgūta Austrumprūsijā un tuvojās klostera uzbūves principiem. Šādā konventa ēkā ietilpa kopēja guļamistaba jeb dormitorijs, ēdamistaba, ko sauca par remteri, kapela, kapitula zāle, komtura dzīvoklis. Visas šīs telpas atradās otrajā stāvā un kopā ar pirmā stāva saimniecības telpām un noliktavām vienmēr kārtojās noslēgtā četrstūrveida būvblokā. Iekšējo pagalmu ietvēra vairākstāvu krusteja, kas kā ārējs gaitenis savienoja telpas. Ēkas stūros atradās torņi.

Ordeņa mestrs Eberhards no Monheimas 14. gadsimta otrajā ceturksnī pēc šāda parauga lika celt arī Jelgavas un Rīgas pilis.

Jaunceltā Jelgavas pils bija neliela laukakmeņu, dolomīta un ķieģeļu celtnē (30x35 m) ar četriem kvadrātiskiem stūra torņiem, kurus

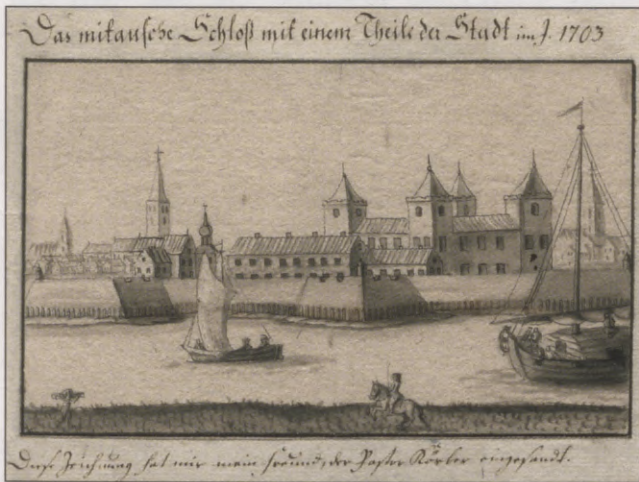
augšā noslēdza dzeguļu rinda un piramidālas smailes. Dienvidu pusē atradās iebraucamie vārti, kas no konventa ēkas veda priekšpili – nocietinājumu joslā, ko apņēma baļķu žogs.

Jelgavas pils bija rets piemērs ideālai, pilnīgi simetriskai konventa ēkai ar gluži vienādiem stūra torņiem. Rīgas pilij turpretī tikai ziemeļrietumu stūrī pacēlās liels kvadrātisks tornis, bet trīs pārējie bija pavisam mazi un noderēja par kāpņu telpām.²

Livonijas ordeņa piļu arhitektūra bija skarba un vienkārša. Tās bija cietokšņi militārām vajadzībām, tāpēc mākslinieciskās prasības bija nelielas. Gotiskā stila elementus ārējā arhitektūrā parasti ienesa tikai logu forma ar smailarkas pārsegumu. Jelgavas pils siluetu atdzīvināja Latvijā reti sastopamā dzeguļu josla torņu

2. Jelgavas ordeņa pils velvju ribu profilkieģeļi. Latvijas Lauksaimniecības universitātes muzejs
Profiled bricks from ribbed vaults of the Jelgava medieval castle. Museum of the Latvian University of Agriculture

1. Jelgavas hercogu pils ar ordeņa pili. E. Kerbers, 18. gs. beigas, pēc 18. gs. sākuma oriģināla. J. Chr. Brotze. *Sammlung.*, 9. sēj., 68. lp. Latvijas Akadēmiskā bibliotēka
Residence of Dukes and castle of Livonian Order in Jelgava. E. Körber, late 18th century, after early 18th century original. J. Chr. Brotze. *Sammlung.*, vol. 9, p. 68. Latvian Academic Library

noslēgumā. Vislabāk šo ēku rāda Igaunijas mācītāja Kerbera zīmējums Johana Kristofa Broces krājumā "*Sammlung verschiedener Liefländischer Monumente, Prospective, Müntzen, Wapen etc.*", kas atbilstoši uzrakstam pilsētu attēlo 1703. gadā. Dokumentālā nozīme šim attēlam tomēr nav tik liela, kā to 1896. gadā publicētajā rakstā par ordeņa komturijām uzskatīja Karls fon Lēviss of Menārs, jo ir tikai brīva variācija par senākiem attēliem. Par iekštelpu veidojumu ziņas sniedz vienīgi 1955.–1961. gadā atjaunošanas darbos atrastie pāris ribu ķieģeļi no velvēm.³ To smalkais bumbierveida profilējums liecina par profesionāla celtnieka prasmi, augstu māksliniecisko līmeni. 16. gadsimta sākumā celtajā Rīgas pilī smagnējās velvju formas turpretī vēl tuvas agrīnajai gotikai.

Kad Baltijas tautas bija pakļautas, Livonijas ordeņa tālāku virzīšanos uz dienvidiem apturēja Lietuva, kas 13. gadsimtā bija kļuvusi par

apvienotu feodālu valsti. Lietuviešu karaspēka vairākkārtējie iebrukumi Zemgalē 14. gadsimtā to padarīja par pašu nedrošāko no visām ordeņa zemēm.

Jelgavas pilij jau 1345. gadā nācās izturēt lietuviešu karaspēka uzbrukumu kunigaiša Aļģirda vadībā. Priekšpils tika nodedzināta, pils ieņemta, taču nopostīt to neizdevās. Pēdējais uzbrukums pilij notika 1376. gadā. Pēc tam lietuviešu cīņas ar ordeni norisēja ārpus Latvijas teritorijas. Jelgavas pils kļuva par mierīgu administratīvās pārvaldes centru. Blakus pilij Lielupes kreisajā krasta veidojās miests, kas 15. gadsimta vidū jau bija kļuvis par nelielu pilsētiņu ar apmēram 450 iedzīvotājiem. Tās uzplaukumu sekmēja tirdzniecības ceļš, kas caur Jelgavu veda no Lietuvas uz Rīgu. 1492. gadā Jelgavas komturija tika nodota Livonijas ordeņa landmaršalam – ordeņa karaspēka virspavēlniekam. Sākot ar šo gadu, Jelgavas pils bija landmaršala iecelto pārvaldnieku rezidence.

16. gadsimta vidū Livonijas valstiņās sākās pilnīga sabrukuma periods, kam raksturīga lielo Livonijas feodālu savstarpēja cīņa un vasaļu cīņa pret valdniekiem. Reformācijas kustība, kas grāva katolicismu, bija satricinājusi feodālo valstiņu ideoloģiski politisko pamatu. To izmantoja vasaļi un Livonijas ordeņa brāļi, lai sagrābtu katoļu baznīcas zemes īpašumus. Savu laiku bija pārdzīvojuši bruņinieku militārā varenība. Kaimiņu zemes Krievija, Polija, Zviedrija un Dānija, kur bija izveidojušās centralizētas feodālas valstis, uzskatīja Livoniju par vieglu laupījumu. Tas izraisīja Livonijas karu

(1558.–1583. gads), kura pirmajā posmā krievu armija Ivana IV vadībā vairākkārt sakāva ordeņa karaspēku, bet pilnīgi to sagrāva 1560. gadā kaujā pie Ērgemes. Turpmāk karš norisēja starp apkārtējām lielvalstīm, kas cīnījās par Livonijas mantojumu, turpretī bijušie Livonijas valdnieki meklēja sev izdevīgus virskungus. Livonijas ordenis, Rīgas arhibīskaps un bruņniecība izvēlējās Poliju.

1561. gada 28. novembrī Livonijas kārtu pārstāvji parakstīja pakļaušanās aktu Polijas karalim Sigismundam II Augustam. 1562. gada 5. martā Rīgas pili pēdējais ordeņa mestrs Gothards Ketlers nodeva Polijas-Lietuvas pārstāvim kņazam Radzivilam ordeņa varas atribūtus, pretī saņemot Kurzemes-Zemgales hercoga titulu. Ar šo svinīgo aktu noslēdzās senās Livonijas vēsture. Uz tās drupām Kurzemes un Zemgales teritorijā tika izveidota hercogiste, kas bija Polijas-Lietuvas vasaļvalsts.

Līdz 1566. gadam Gothards Ketlers vienlaicīgi bija arī Polijai piederošās Vidzemes (Pārdaugavas hercogistes) administrators un tajā esošās poļu armijas virspavēlnieks. Par savu rezidenci viņš bija izvēlējis Rīgas pili. Pēc ģeogrāfiskā stāvokļa visizdevīgākā vieta jaunās hercogistes galvaspilsētai būtu Jelgava, taču sākumā Ketlers par to maz interesējās, jo nespēja atteikties no cerībām kļūt par apvienotās Livonijas valdnieku ar rezidenci Rīgā. Lauības līguma projektā ar Mēklenburgas princesi Annu 1564. gadā Jelgavas pils minēta kā atraitnes tiesa, kas tai pienāktos pēc hercoga nāves, – tātad uzskatīta par otršķirīgu pili. Hercogs nepameta Rīgas pili līdz pat 1572. gadam, tur laikā starp

1567. un 1572. gadu dzimuši pieci hercoga bērni. Ar pārtraukumiem hercoga galms uzturējās arī Kuldīgā, Jelgavā un Sēlpilī.

Jelgavas nozīme kopš 16. gadsimta 60. gadiem strauji auga. 1568. gadā landtāgs pieņēma hercogistes satversmi, kas turpmākos landtāgus paredzēja sasaukt pārmaiņus Jelgavā un Bauskā. 1573. gadā Jelgavai piešķīra pilsētas tiesības un tā ieguva savu maģistrātu. Pieauga celtniecība: jau darbojās jaunā latviešu draudzes Annas baznīca, bet 1574. gadā sāka būvēt vācu Trīsvienības baznīcu, 1577. gadā – skolas namu. 1573. gadā pirmo reizi Jelgavas pilī uz ilgāku laiku apmetās hercoga Gotharda ģimene, bet 1574. gadā jau viens no hercoga bērniem, nākamais hercogs Vilhelms, dzimis Jelgavas pilī. 1576. gada 20. janvārī sastādīts pilī palikušo dienestnieku un galminieku saraksts.⁴

Tajā ir uzskatītas 113 personas, beigās liekot piebildi "bez tiem, kas aizceļojuši", kas liecina par Jelgavas pilī pirms tam atradušos vēl daudzskaitlīgāku personālu. Dienestnieku štatā ietilpuši arī ļaudis, kas varēja kopt un atjaunot hercoga celtnes, – tur bija desmit mūrnieki, deviņi namdari, trīs kalēji, kokgriezējs, dārznieks un pat "būvmeistars" Alofs, tātad kaut kas vidējs starp būvdarbu vadītāju un arhitektu.

Apmēram 16. gadsimta 60. gadu vidū hercogs Gothards bija licis uzsākt Jelgavas pils pārbūvi. Tomēr jautājums par to, kas un kad ticis uzcelts, ilgstoši bijis neskaidrs, un vēl šodien nav iespējams iegūt drošu priekšstatu par hercoga Gotharda būvprasākumiem. Arī šīs grāmatas autors tās pirmajos divos izdevumos ir sekojis senajiem pieņēmumiem un tradīcijām, kas nāca

3. Kurzemes hercogs Gothards ar sievu Annu. Nezināms mākslinieks, 1584. gads. Hofeštates pils (Vācija)
 Gotthard, the Duke of Courland, with his spouse Anna. By an unknown artist, 1584. Hovestadt Castle (Germany)

jau no 18. gadsimta. Patieso ainu daļēji bija iespējams noskaidrot, pateicoties vairākiem jauniem arhīvu dokumentiem, seniem pils attēliem Stokholmas Karaliskajā bibliotēkā, kā arī atklājumiem būvdarbu laikā 1997.–1998. gadā un arheoloģiskajiem izrakumiem, kas notika 2001.–2003. gadā.

Pēc tradīcijas ticis uzskatīts, ka hercoga Gotharda laikā Livonijas ordeņa pilij austrumu pusē tikusi uzcelta jauna divstāvu pils ēka, kas stiepās paralēli Lielupei. Arhīvu materiāli pirmos būvdarbus Jelgavā min 1571. gada 19. oktobrī, kad Kurzemes galma maršals Georgs Preiss rakstīja hercogam: "Viens svešzemju zelminis ir gandrīz gatavs un patiks Jūsu firsta žēlastībai. Žēlīgais firsts un kungs var arī paļauties uz manu vārdu, ka svešzemju zelmiņi visu ēku ļoti greznos."¹⁵

Jēdziens "svešzemju zelmiņi" prasa skaidrojumu. Jaunā hercoga rezidence tātad nāca ar kaut ko jaunu un neparastu vietējā Latvijas arhitektūrā, kura joprojām saistījās ar gotikas tradīcijām un kam pretstatīja "svešzemju" jeb "itāļu" (*Welsch*) mākslu – tā toreiz šeit apzīmēja visu, kas atradās ārpus Vācijas zemēm, daudz neatšķirot Itāliju no Francijas vai Nīderlandes. Ziemeļeiropas manierisma stils, kas 16. gadsimta vidū nomainīja vārgos renesanses iedīgļus, itāliešu renesanses antīkā ideāla vietā lika viduslaiku arhitektūras būvmasas, ko bieži tikai ārēji bija skārusi klasiskā ordera uzbūve, toties fasādēs izšķērdīgi lietoja dekoru. Tas koncentrējās portālos, logu apmalēs un it īpaši jau minētajos "svešzemju zelmiņos", kuri pacēlās ēku jumtgālēs, atsevišķās jumta izbūvēs,

noslēdza portālu augšdaļu. Šāds zelminis bija arī Melngalvju nama fasādei Rīgā – trīsstūrveida kompozīcija ar nervozi izraibinātu siluetu. Fasādes malas un augšdaļu klāja tipiskais manierisma ornamenti, tā saucamais rolverks, ko veidoja lentveida volūtas, papildinātas ar maskaroniem, vertikāliem obeliskiem, figūrām, ziedu un augļu vītnēm. Ornamenta raibo nemienu manierismā bieži uzsvēra arī polihromais krāsojums un zeltījums, kas arhitektūru padarīja par fantastisku dekoratīvās tēlniecības darbu.

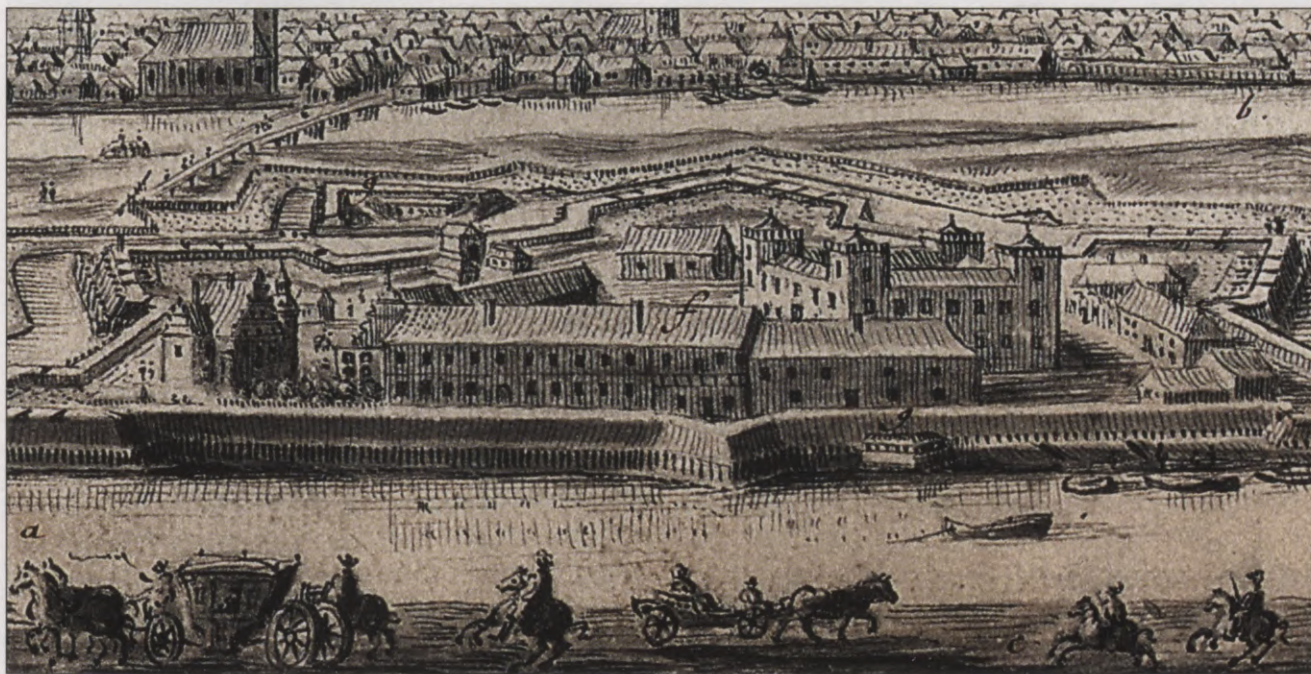
Šie Georga Preisa ieslavētie zelmiņi tikuši attiecināti uz upes puses garo korpusu. Vienīgais līdz šim pieejamais attēlu materiāls, kas ļautu to pārbaudīt, bija 1704. gadā Samuela Fābera grāmatā par Zviedrijas karaļa Kārļa XII karagājieniem publicētā vara gravūra ar Jelgavas panorāmu.⁶ Tajā "svešzemju zelminis" gan nav redzams nevienai Jelgavas pils kompleksa ēkai, taču varēja pieņemt, ka gravūrā tie vienkārši nav attēloti.

Karaliskajā bibliotēkā Stokholmā šīs grāmatas autors 1999. gadā iepazīna divus zīmējumus, kas pirmoreiz deva iespēju ticami ieraudzīt Jelgavas pili 18. gadsimta sākumā. Viens no tiem ir zīmējums ar spalvu un tušas mazgājumu, kas kalpojās par paraugu minētajai 1704. gada Fābera grāmatas gravūrai. Tā ir ilustrācija Karla Magnusa Stjuarta manuskriptam par zviedru armijas kara operācijām Kurzemē, Vidzemē un Lietuvā 1702. gadā. Tiek uzskatīts, ka ilustrācijas šim darbam Stjuarts zīmējis pašrocīgi. Tekstā aprakstītie notikumi risinājušies starp 1702. gada maiju un 1703. gada

februārī. Ņemot vērā, ka attēloti jau veiktie Jelgavas pils nocietinājumu darbi, zīmējums datējams ar 1702. gada beigām vai 1703. gada sākumu.

Karls Magnuss Stjuarts bija fortifikācijas speciālists un arī nevainojams zīmētājs, līdz ar to var pieņemt, ka zīmējumam ir augsta ticamības pakāpe un ka uz tā pamata var izdarīt slēdzienus par pils ēku izskatu. Otrs zīmējums, kurā ietverti divi Jelgavas pilsētas skati, ir no grāfa Ērika Dālberga attēlu krājuma. Ēriks Dālbergs, tāpat kā Karls Magnuss Stjuarts, bija fortifikācijas speciālists un arī ļoti labs zīmētājs. No 1696. līdz 1702. gadam viņš ieņēma Vidzemes ģenerālgubernatora amatu.

Dālberga krājuma zīmējumu lapa sadalīta divās daļās, no kurām viena rāda iecienīto panorāmu no Rīgas puses, toties otra ir vienīgā, kas pilsētu attēlo no rietumu puses – no skatpunkta vidū starp Dobeles lielceļu un Jēkaba kanālu. Lapas ierāmējums un uzrakstu kartuša rāda, ka tā bija paredzēta kā paraugs kādai gravīrai, taču tāda nav zināma. Lapas izgatavošanas datējums varētu būt 1701. gada beigas vai 1702. gada sākums. Tā kā šajā laikā Dālbergam jau bija 76 gadi un viņš ilgstoši slimoja, nevar viņu uzskatīt par zīmējuma autoru. Zviedru speciālists Berje Magnusons, kas pētījis Dālberga zīmējumus, Jelgavas lapu pieraksta zviedru kara inženierim un zīmētājam

4. Jelgavas pils. K. M. Stjuarts, 1703. gads. Karaliskā bibliotēka Stokholmā
Jelgava Palace. K. M. Stuart, 1703. Royal Library in Stockholm

5. Jelgavas pils. J. Litēns, 1702. gads. Karaliskā bibliotēka Stokholmā
Jelgava Palace. J. Lithén, 1702. Royal Library in Stockholm

Johanam Litēnam, kas tolaik strādāja Rīgā Dālberga štābā.⁷

Litēna zīmējums rāda Jelgavas pils kompleksu vairāk no ziemeļaustrumiem, nekā tas bija Stjuartam. Neskatoties uz abu zīmētāju profesionālismu, redzamas samērā lielas atšķirības starp abiem pils attēlojumiem, piemēram, mazajai celtnei ar tornīti attēloti veseli trīs skursteņi, jūtamī atšķirīgs ir tornīša diametrs, kas daudz lielāks Stjuartam, citāda arī augšējā noslēguma forma, kas Stjuartam rāda kupolu ar galeriju un smaili, bet Litēnam redzams tikai viens sipolveidīgs

kupols. Nelielas atšķirības ir arī upes puses korpusa attēlojumos; tā Litēnam labi attēlots altāns, turpretī Stjuartam tas iezīmēts ļoti aptuveni.

Atgriežoties pie jautājuma par "svešzemju zelmiņiem", tie gan Stjuarta, gan Litēna zīmējumā ir redzami divās vietās – pils baznīcai un nelielai celtnei ar torni, kas zīmēta attēla kreisajā malā. Šis torņa ēkas nozīme līdz šim tikusi dziļi pārprasta.

Sākot jau ar 18. gadsimta beigām, bet īpaši kopš Karla fon Lēvisa of Menāra Kurzemes Literatūras un mākslas biedrības protokolos

1896. gadā publicētā raksta par Livonijas ordeņa komturijām nelielā celtne ar tornīti tikusi uzskatīta par 1582. gadā iesvētīto pils baznīciņu ar hercogu kapenēm.⁸ Proti, tiek pieņemts, ka pils teritorijā atradušās divas baznīcas, no kurām kapeņu baznīcu cēlis hercogs Gothards, bet pils būvblokā ietilpstošo baznīcu ar trim lielajiem logiem – viņa dēls Frīdrihs. Šo pieņēmumu atkārtājuši visi vēlākie pētnieki, tas atrodams arī šīs grāmatas pirmajos divos izdevumos.

Uzmanīgi apskatot Stokholmas zīmējumos tā saukto kapeņu baznīciņu, jāsecina, ka tā ir ēka, kam nav nekādas līdzības ar baznīcu. Labi redzamas volūtas un fasāžu dalījums stāvos, kuros atrodas nelieli, dzīvojamai ēkai raksturīgi logi, vienā pusē redzama vairākstāvu piebūve, kuras zelminis arī rotāts ar volūtām. Mazā, apaļā tornīša smailē likts vējrādītājs, nevis krusts.⁹

Latvijas Valsts vēstures arhīvā glabājas kāds Jelgavas pils baznīcas apraksts, kas datējams ar 1701. gadu. Tas nepārprotami apliecina, ka hercogu kapenes atradušās nevis zem kādas brīvēstāvošas celtnes, bet zem 1582. gadā iesvētītās pils baznīcas, kas bija iesaistīta vienā būvblokā ar pili: "Pils baznīca bez torņa, mūrēta, ar kārniņu jumtu, baznīcas zelmiņa galā karājas metāla zvans. No pils laukuma tajā ved durvis ar metāla eņģēm, āķiem un atslēgu. Vēl no hercogu telpām pa ārpusi ved luktas, no kurām baznīcā iet caurums sienā, kurā durvis ar dzelzs virām un atslēgu, caur kurām hercogu kungi iekļūst baznīcā. Kad ieiet pa apakšējām durvīm baznīcā, tur ir gan vīriešu, gan sieviešu soli. Nelielais altāris izgatavots no alabastra, un tam blakus ir mācītāja sols. Pa labi no durvīm kāpnes

ved augšā uz luktām, ko ietver galerija, un uz šīm luktām atrodas labas ērģeles, ko Dieva mierā dusošais hercogs Frīdrihs Kazimirs tur licis ierīkot. Blakus šīm luktām ir kavalieru sols, kurš iet līdz pat hercoga solam, kurš ir nodalīts ar sienu, ar logiem, apkaltām un slēdzamām durvīm. No šī hercoga sola atkal iet durvis uz hercoga zāli. No šī hercoga sola vienas kāpnes ved baznīcā. Altārim priekšā ir galerija, un tā pamatne ir ar apkalumiem. Uz altāra, kas pārklāts ar austu audekla segu, stāv 2 sudraba lukturi. Baznīcā ir .. [izlaists skaitlis] logi, kurā katrā ir .. [izlaists] logu rāmji ar hercoga ģerboni. Netālu no altāra ir hercogu kapenes, kurās hercogu liķi apbedīti .. [izlaists] zārkos."¹⁰

Papildu pierādījums tam, ka šī celtne nav bijusi kapeņu baznīca, tika iegūts 1997. gadā, būvdarbu laikā uzduroties šīs noslēpumainās celtnes pagrabam. Apmēram 8 metrus platās kapeņu velves vietā, kā tas zināms no zīmējumiem, tika konstatēta 5 metru plata mucas velve. Kopējais celtnes platums bijis apmēram 16 metru, tās garumu nav izdevies konstatēt, taču korpuss plānā bijis tuvs kvadrātam.¹¹

Tādējādi jāsecina, ka 1571. gadā pieminētie būvdarbi attiekušies uz nelielo celtni ar rolverka zelmiņiem un torni. Jau minēts, ka tobrīd hercogs Gothards vēl nebija pilnīgi zaudējis cerības kļūt arī par Vidzemes valdnieku, tādēļ līdz pat 1572. gadam viņš nepameta Rīgas pili. Līdz ar to plāni Jelgavas izbūvei vēl nevarēja būt tik plaši. Iespējams, ka ēka ar tornīti atbilstoši laulības līgumam starp herogu Gothardu un viņa sievu Annu celta kā viņas atraitnes mitekļis hercoga iespējamās nāves gadījumā.

1573. gadā hercogs Gothards kādā vēstulē lūdzis divus muižniekus, lai tie katrs piegādātu 300 baļķu "mūsu Jelgavas būvei".¹² Tātad šajā gadā, kad hercoga ģimene jau vismaz daļēji bija apmetusies Jelgavā, darbi nebija beigušies. Tie turpinājušies vēl 1577. gadā, kad Ketlers kādā vēstulē pieminējis "svešzemju mūrnieku no Daugavpils".¹³ Jādomā, ka šajā gadā pils izbūve tika pabeigta, jo nākamajā – 1578. gadā hercogs galīgi pārcēlās uz Jelgavu.

Mazajai pilij ar zeltiņiem un torni var atrast analogijas Ziemeļeiropas piļu un muižu celtniecībā, turklāt ir vērts tās meklēt Mēklenburgā, no kurienes nāca Kurzemes hercoga Gotharda Ketlera sieva Anna. 1562. gadā celtā Ulrihhūzenas pils rāda līdzīgu divu korpusu savienojumu un apaļo kāpņu torni, tas vienīgi novietots pretējā pusē nekā Jelgavā. Līdzīgi komponēta Bīcovas pils Mēklenburgā – to, sākot ar 1555. gadu, lika pārbūvēt un modernizēt hercogienes Annas brālis Mēklenburgas hercogs Ulrihs. Jelgavas pils torņa ārējais diametrs, kā liecina 1997. gadā atsegtie pamati, sasniedzis apmēram 6 metrus, bet sienu biezums pamatu līmenī – 1,25 metrus. Tādējādi diametrā nedaudz vairāk par 3,5 metriem lielā telpa varēja būt paredzēta plašu kāpņu ievietošanai, bet domājams, ka dažos augšējos stāvos atradās arī dzīvojamās telpas, jo Dālberga zīmējumā attēloti samērā lieli logi.

Pēc Rīgas pils pamešanas 1572. gadā politiskā un dinastiskā situācija Kurzemes varas centrā Jelgavā bija būtiski mainījusies. Hercogs Gothards visu savu uzmanību pievērsa Jelgavas rezidencei. Var pieņemt, ka tieši 16. gadsimta 70. gados parādījās nepieciešamība uzsākt garā

dzīvojamā palasta būvi paralēli Lielupei. Iespējams, tieši uz to attiecas kāds ap 1580. gadu tapis dokumenta uzmetums, ko hercogs Gothards adresējis Kandavas-Tukuma pils-kungam, pieprasot 400 baļķu un akmeņus no Kalnciema: ".. nākamā pavasarī esmu nolēmis un izšķīries celt Mūsu namu Jelgavā."¹⁴

Nav šaubu, ka visu šo laiku hercoga un viņa galma dzīvošanai tika izmantota arī vecā ordeņa pils. Tā bija pietiekami plaša, lai varētu uzņemt lielo kalpotāju skaitu. 1576. gadā galma štatā bija 113 personu, 1591. gadā – jau 163 cilvēki, bet hercoga Jēkaba laikā šis skaits vēl dubultojās. Pie galma piederēja hercogistes augstākās amatpersonas (hercoga virspadomnieki – landhofmeistars, kanclers, oberburggrāfs, landmaršals un divi tiesību zinātņu doktori), bet galma štatā ietilpa personas, kas bija tieši saistītas ar hercoga un viņa ģimenes locekļu ikdienu un stingri reglamentētās galma dzīves norisi. Tie bija hercoga iestāžu (sekretariāta, kancelejas) augstākie ierēdņi, galma mācītājs, ārsts, aptiekārs, ķirurgs, kā arī zemāka ranga dienestnieki – galma gleznotāji, muzikanti, sulaiņi, kalpones, šuvējas, pavāri, veļas mazgātājas, kučieri, kalēji utt. Šo cilvēku darbība norisēja otrajā plānā, bet galma dzīves spožo ietvaru Kurzemē, tāpat kā citur Eiropā, veidoja muižnieku kārtas galma dāmas un kavalieri. Daļai kavalieru bija noteikti goda nosaukumi un pienākumi – hofmeistars, virskambarkungi un kambarkungi (šīs divas pakāpes Kurzemes galmā parādījās galvenokārt 18. gadsimtā), kambarjunkuri, galma junkuri, hercoga un hercogienes pāži, daļai piekrita Eiropas galmos tradi-

cionālie goda amati – virtuves pārzinis, ēdienu sagriezējs (tranšāns), dzērienu pārzinis, stallmeistars, galma medību meistars. Ja sākotnēji viņi patiesi pildīja šīs funkcijas, apkalpojot valdnieku, tad ar laiku palika tikai goda nosaukumi, kādi joprojām atrodami dažās Eiropas monarhistiskajās zemēs. Hercogienes galma dāmas un galma jaunavas savukārt pārraudzīja hofmeistariene. Visu galma dzīves norisi uzraudzīja galma maršals.

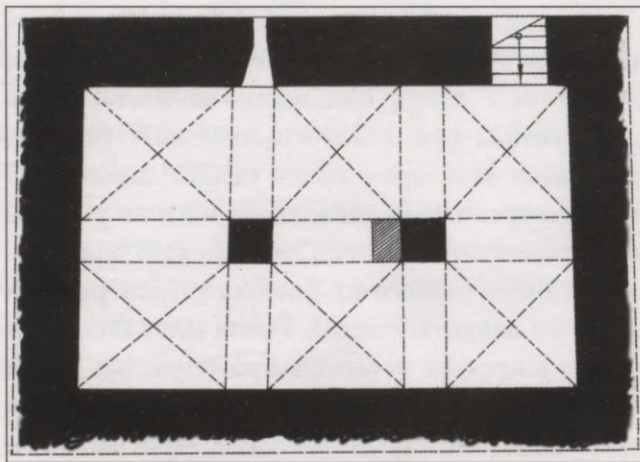
Plašākā nozīmē galmu papildināja vai to apkalpoja muižnieki, kuri tajā varēja apgrozīties, nebūdami saistīti ar noteiktiem dienesta pienākumiem, kā arī valsts pārvaldes augstākās personas (virspilskungi un pilskungi), tiesnešu korpuss, pilsoņu kārtas rentejas ierēdņi, medību un mežu dienesta ierēdņi, hercoga mākslinieki, amatnieki un galma apgādātāji, kas nedzīvoja Jelgavas pilī.

6. Pagrabs zem hercoga Gotharda palasta
Cellar beneath the Duke Gotthard's residence

Hercoga Gotharda palasts bija šaurs un garš divstāvu korpuss, kura nelielais platums, apmēram 7 metri, lika telpas savirknēt vienā garā rindā, bez koridoru sistēmas. Stjuarta zīmējums ļauj upes puses fasādē saskaitīt 13 logu, korpusa vidū atradās arī vārti ar pusloka ailas noslēgumu. Celtnes ziemeļu galā bija vienkāršā altāns – būve ar pusloka arkām pirmajā stāvā un balustrādi augšā. Pirmā stāva līmenī tas varēja kalpot kā verandas tipa telpa, bet augšā atradās balkons. Tomēr iespējams, ka altāns tapis vēlāk – 17. gadsimta gaitā, tāpat kā piecu ailu asu garā piebūve korpusa ziemeļu galā. Katrā ziņā 17. gadsimta beigās altānā atradies Kurzemes hercogienes atraitnes Elizabetes Sofijas kabinets, no kura viņa varēja nokļūt savā zāļu un garšvielu dārziņā.¹⁵ Pretī altānam kopš 17. gadsimta otrās puses pils nocietinājumu vaļņi paplašinājās ar ravelīnu, kas savukārt veidoja pastaigu laukumu, deva plašu skatu uz upi un Zemgales līdzenumu Rīgas virzienā. Šķiet, ka tieši šeit atradusies 1699. gadā izpildīto būvdarbu sarakstā minētā jaunbūve: „Viņas Gaišībai hercogienei par ērtību pilī rondelī uz lielās pļavas pusi ierīkota jauna virtuve ar dubultu pavardu, skursteni, ar pienācīgajām krāsniem un atsevišķu kambarīti.”¹⁶

1997. un 1998. gadā tika atraktas hercoga Gotharda garā palasta paliekas – pagraba telpa ar diviem stabiem un sešām krusta velvju travejām. Tā atrodas bijušā korpusa ziemeļu galā, netālu no vietas, kur stāvu augstāk atradās minētais hercogienes Elizabetes Sofijas kabinets. Telpa ir nedaudz neregulāra, tādēļ tās garums svārstās no 11,7 līdz 12,5 m, bet platums – no 7,3

7. Pagrabs zem hercoga Gotharda palasta, plāns
Cellar beneath the Duke Gotthard's residence, planning

līdz 7,4 metriem. Pagrabā ir viens logs, kas vērsts uz kādreizējo pils pagalmu, no tās pašas puses pagrabā veda vienīgā ieeja. Vienam stabam vēlāk piemūrēts papildu balsts, kas acīmredzot bijis nepieciešams sakarā ar papildu slodzi

8. Hercoga Gotharda palasta atsegtie pamati un pirmā stāva mūru daļa
Uncovered foundations and stone part of the ground floor, Duke Gotthard's residence

augšējā stāva telpā: tā varēja būt masīva podiņu krāsns. No pirmā stāva bija saglabājies grīdas segums vai, pareizāk, tā nospiedums apmetumā, kas rādīja kādreizējo interesanto ķieģeļu salikumu geometriskā rakstā.

2001.–2003. gada arheoloģiskajos izrakumos, ko vadīja Latvijas vēstures institūta pētnieks Dr. hist. Guntis Zemītis, vēl vairākās vietās konstatētas sienu paliekas ar laukakmeņu cokolu un vairākām ķieģeļu mūrējuma kārtām no pirmā stāva sienām, kas vietām sasniedza līdz 12 ķieģeļu kārtu augstumu. Tika konstatēts, ka vecās pils nojaukšana 1737. gada beigās un 1738. gada sākumā notikusi ļoti pavisī. Ne tikai atstāti zemē veco ēku pamati, bet vietām nav nojaukta pat pirmā stāva sienu apakšējā daļa, to visu apberot ar zemi un būvgružiem. Tas bija saistīts ar lielo steigu, ar hercoga Ernsta Johana vēlēšanos pēc iespējas ātrāk uzsākt jaunās pils celtniecību.

Paliekas no pils pagalma bruģa konstatētas 2,2 m dziļumā. Bruģis sākotnēji bijis veidots no dolomīta akmeņiem, bet vēlāk no nelieliem, plēstiem granīta laukakmeņiem.¹⁷

Arheoloģisko izrakumu laikā atrastie krāsns podiņi rāda, ka pils telpās bijušas līdzīga tipa krāsns kā citās Kurzemes pilīs – Bauskā, Dobelē, Sēlpilī.¹⁸ Krāsns keramikas paraugi aptver visu Ketleru pils aktīvās pastāvēšanas laiku – no 16. gadsimta otrās puses līdz 17. gadsimta beigām. Uz hercogu Gotharda un Frīdriha laiku attiecināmi samērā vienkāršie dobie krāsns podiņi, greznākie bļodveida podiņi un to pretējais variants – podiņi ar sfēriski izliektu apaļu vidusdaļu. Melnā un zaļā glazūrā izpildīta vēlās

9. Krāsns podiņš. 16. gs. 2. puse. Latvijas Lauksaimniecības universitātes muzejs
Stove tile. 2nd half of the 16th century. Museum of the Latvian University of Agriculture

10. Krāsns podiņš. 16. gs. 2. puse. Latvijas Lauksaimniecības universitātes muzejs
Stove tile. 2nd half of the 16th century. Museum of the Latvian University of Agriculture

11. Krāsns podiņš. 16. gs. 2. puse. Latvijas Lauksaimniecības universitātes muzejs
Stove tile. 2nd half of the 16th century. Museum of the Latvian University of Agriculture

12. Krāsns podiņš. 16. gs. 2. puse. Latvijas Lauksaimniecības universitātes muzejs
Stove tile. 2nd half of the 16th century. Museum of the Latvian University of Agriculture

renesanses un ziemeļu manierisma laikā iecienītā krāšņu apdare ar arabeskas un mauriskas ornamenta kārtojumu lēzenā reljefā.

Jelgavas pils pēc hercoga Gotharda būvpasākumiem bija pirmais jaunās arhitektūras paraugs Kurzemē. Mazā pils ar torni bija spilgts piemērs Ziemeļeiropas manierisma arhitektūrai, turpretī garais palasts upes pusē bija pavisam vienkāršs un apliecināja to, ka Latvijā tikai retos gadījumos izdevās pārvarēt vietējās celtniecības tradicionālo askētismu un prakticismu, ko iemiesoja arī hercoga Gotharda būvpasākumi Jelgavā. Vēlāk tika pārbūvētas arī Bauskas, Dobeles un Skrundas pils, dažos gadījumos ieviešot greznākas stila detaļas. Diemžēl neviena no šīm pilīm nav saglabājusies vesela. Vienīgi pēdējo gadu desmitu arheoloģiskajos izrakumos Bauskas pilsdrupu jaunākajā daļā, kur celtniecība norisējusi 16. gadsimta beigās, atsegta daudzas akmenī kaltas dekoratīvas detaļas. Pēc pilsdrupu restaurācijas Bauskā būs iespēja iepazīties ar vienīgo saglabājušos hercogu Ketleru laika pili ar manierisma stila elementiem.

Pēc hercoga Gotharda nāves hercogisti sadalīja viņa dēli. Jaunākais, Vilhelms, pārņēma Kurzemi ar pārvaldes centru Kuldīgā, bet vecākais, Frīdrihs, – Zemgali. 1617. gadā hercogs Vilhelms zaudēja valdnieka tiesības. Par visas Kurzemes hercogu kļuva viņa brālis Frīdrihs, un Jelgava atkal bija apvienotās hercogistes galvaspilsēta.

Hercogs Frīdrihs turpināja pils izbūvi. 1582. gadā iesvētītā baznīca bija papildinājusi upes puses palastu, sākot veidot jaunu, taisnā leņķī pret galveno korpusu orientētu pils spārnu. Blakus baznīcai tapa vārtu caurbrauktuve,

13. Kurzemes hercogs Vilhelms. Nezināms mākslinieks, 1615. gads. Rundāles pils muzejs
Wilhelm, the Duke of Courland. By an unknown artist, 1615.
Rundāle Palace Museum

14. Kurzemes hercogs Frīdrihs. J. K. Hols, 18. gs. kopija pēc nezināma 17. gs. sākuma oriģināla.

Novada muzejs Toruņā (Polija)

Friedrich, the Duke of Courland. J. Chr. Hohl, 18th century copy after an unknown early 17th century original.

Museum of Local Studies in Toruń (Poland)

virš kuras savukārt atradās liela zāle, kas minēta 1701. gada aprakstā. Garo upes puses palastu ar baznīcu savienoja zema būve, kas redzama Stjuarta un Dālberga zīmējumos, taču, kā liecina 1701. gada apraksts, no galvenā korpusa baznīcā varēja nokļūt tikai pa ārējo galeriju pagalma pusē.

Turpinot pils apbūvi, radās trešais spārns, kas pret iepriekšējo atkal pagriezās taisnā leņķī, tā kopumā izveidojot trīs korpusu apbūvi, kas aplenca veco ordeņa pili.

Vairāk nekā ceturtdaļu no visa 17. gadsimta aizņēma kari, ko Polija un Zviedrija izcīnīja Kurzemes hercogistes teritorijā. Tie skāra arī Jelgavu un tās pili.

Ieilgušajā poļu-zviedru kara gaitā lūzums notika 1621. gadā. Septembrī zviedru karaspēks karaļa Gustava II Ādolfa vadībā ieņēma Rīgu, bet pēc tam karadarbība strauji pārsviedās uz Kurzemi. 3. oktobrī Jelgavas virskapitāns un vienlaicīgi pils komandants Šrēders bez cīņas padevās zviedriem. Gustavs II Ādolfs atstāja pilsētā feldmaršalu Vrangeli ar 2000 kareivjiem un atgriezās Rīgā. Jelgavas ieņemšana nāca negaidīti, jo pils bija labi nocietināta, apgādāta ar munīciju un pārtiku. Kurzemes hercogs Frīdrihs, dodamies uz savu sabiedroto poļu kara nometni, bez bailēm bija atstājis pili ar visu iekārtu, arhīvu un dārglietām. Pils tika izlaupīta un izpostīta – pirmo, bet ne pēdējo reizi tās dramatiskajā vēsturē.

1622. gada janvārī poļi ieņēma Jelgavu un aplenca pili. Aplenkums beidzās tikai jūnijā, kad zviedru garnizons padevās. Tajā pašā gadā Jelgavā noslēgtais pamiers pārtrauca karadarbību, taču nenovērsa haosu hercogistē, ko izlaupīja gan zviedri, gan poļi. Pamieru vairākkārt pagarināja, līdz 1625. gadā karadarbība tika atsākta. Tikpat strauji kā 1621. gadā zviedru armija devās uz Jelgavu un pēc neilga aplenkuma pili ieņēma. Nodega liela daļa pilsētas. Altmarkas pamiers, ko noslēdza 1629. gada septembrī, nespēja iegrozot zviedru un poļu laupīšanas kāri. Hercogs Frīdrihs 1630. gadā rakstīja sievai, ka

Jelgavas pils pilnīgi "iztukšota un izpostīta".¹⁹ Tikai pēc Štumsdorfas miera līguma 1635. gadā valstī lēnām sāka nodibināties kārtība.

Literatūrā par Jelgavas pili parasti rakstīts, ka līdz pat 17. gadsimta vidum pils nocietinājumus veidojusi mūra siena, bet vaļņu sistēma izveidota pēc 1648. gada. Tiesas process, kas 1627. gadā tika ievadīts pret pils komandantu fon Sakenu, liecina ko citu. Protokolos²⁰ minēts, ka pili jau 1621. gadā ietvēris 1200 soļu garš zemes valnis

ar četriem stūru rondeljiem, no kuriem viens – "Asā vieta" – savu nosaukumu atdevis tieši turpat vēlāk izveidotajam bastionam "Asais stūris". Par nocietinājumu mūri nav teikts neviens vārds. Mērnieka Tobiasa Krausa 1652. gadā darinātais zīmējums, kas gan izceļas ar lielu nosacītību, ap pili rāda kaut ko līdzīgu pāļu sienai, bet vaļņi nav attēloti. Kā pils simbols Krausam toties ir īpaši izcelts mazās pils pakāpjveida zelminis.

15. Jelgavas pils Jelgavas pilsētas kartē. T. Krauss, 1652. gads. Latvijas Nacionālais vēstures muzejs
Jelgava Palace on the map of Jelgava. T. Kraus, 1652. Latvian National History Museum

Vaļņu sistēma ar apaļiem rondeļiem stūros lielgabalu novietošanai ieviesās līdz ar uguns šaujamo ierociņu attīstību. Modernākajās nocietinājumu sistēmās 16. gadsimta beigās rondeļus sāka nomainīt poligonāli bastioni. 1627. gada protokolā uzsvērts, ka vaļņi atradušies sliktā stāvoklī – acīmredzot tie bija kalpojuši jau ilgāku laiku, tātad visticamāk, ka tie izveidoti, pārbūvējot pili 16. gadsimta otrajā pusē.

Ap 1648. gadu pilsētai un pilij tika aizsākta kopīgas nocietinājumu sistēmas izveidošana, kas turpinājās vairākus gadus.²¹ Apkārt pilsētai uzbēra vaļņus, kuru taisnās daļas – kurtīnes – savienoja 13 bastionus. Pils vaļņi tika paaugstināti un četrus rondeļu vietā izveidoti pieci bastioni. Tiem deva šādus nosaukumus (sākot ar dienvidaustrumu stūri) – virsbastions, bastions "Asais stūris", Dāņu, Čarņecka un Paula bastions. Starp pēdējiem diviem atradās vārti un tilts, kas veda uz atsevišķu ravelīnu, tā saucamo tilta galvu, proti, bastionu, kas atradās uz salīņas. To savukārt tilts savienoja ar otru aizsarggrāvja krastu, no turienes ceļš veda līdz tiltam pār Driksas upi, kuras pretējā krastā sākās pilsētas galvenā – Lielā iela. Pils dienvidu un ziemeļu pusē bija divi ravelīni ar asiem, izvirzītiem stūriem jeb "knaibles". Vaļņu sistēmu ietvēra padziļināti aizsarggrāvji.

Jaunie nocietinājumi atbilda holandiešu fortifikācijas sistēmai, ko 17. gadsimta otrajā pusē Francijā turpināja izkopt maršals Vobāns. Jelgavas cietokšņa izveides darbu apjoms bija iespaidīgs, tur tika nodarbināts apmēram 1000 zemnieku ar 500 pajūgiem, seši vaļņu meistari, seši mūrnieki un seši citu nozaru amatnieki.

1648. gadā izdevumu tāmē bija ieplānoti darbi par 58 971 valstsdālderu.

Nupat uzceltie nocietinājumi tomēr nepasargāja Jelgavas pili, kad 1654. gadā atsākās zviedru-poļu karš. Kurzemes hercogistei kādu laiku izdevās balansēt starp abām karojošām pusēm un saglabāt hercoga Jēkaba pasludināto neitralitāti. 1658. gada 9. oktobra naktī zviedru armijas korpuss feldmaršala Roberta Duglasa vadībā bez kara pieteikšanas, ar viltību ieņēma Jelgavas pili. Drīz pēc tam zviedri okupēja visu hercogisti, Jelgavas pils tika daļēji izlaupīta, pilsētā daudzi nami nodedzināti, bet hercoga ģimene aizvesta gūstā.

Pēc Olivas miera līguma, kas tika noslēgts 1660. gadā, hercogam Jēkabam atļāva atgriezties Kurzemē, kur tagad saimniekoja poļi. 1659. gada beigās viņi bija atkaruši Jelgavu, taču pēc hercoga atgriešanās nedomāja atstāt pili. Kad beidzot tomēr to atbrīvoja, pils atradās tādā stāvoklī, ka hercogam ar visu galmu līdz 1661. gada oktobrim vajadzēja uzturēties Grobiņā, kamēr rezidenci saveda kārtībā. Atjaunošanas darbos 49 nedēļās katru dienu tika norikoti 694 strādnieki.

Hercogs Jēkabs bija praktisks cilvēks, kas Latvijas vēsturē galvenokārt iegājis ar veiksmīgu merkantilisma politiku, manufaktūru organizēšanu un koloniālām dēkām. Viņš saprata arī reprezentācijas un ārējā spožuma nepieciešamību: to diktēja laikmets, 17. gadsimta vidū Eiropai raksturīga valdnieka varas centralizēšanās un absolūtisms kā galvenā valsts varas forma. Visspilgtāk to 17. gadsimta otrajā pusē iemiesoja Francijas karalis Luijs XIV, kas

16. Kurzemes hercogs Jēkabs. Fragments no gleznas "Brandenburgas kūrfirstienes Elizabetes Šarlotes apoteoze". M. Cvičeks, ap 1649. gadu. Šarlotenburgas pils Berlīnē
Jacob, the Duke of Courland. Detail from the painting "Apotheosis of Elizabeth Charlotte, the Spouse of the Elector of Brandenburg". M. Czwiczek, about 1649. Charlottenburg Palace in Berlin

politiskajai sistēmai deva arī atbilstošu ārēju noformējumu – Versaļas galms kļuva par paraugu visai Eiropai. Mākslā tas saistījās ar baroka uzplaukumu.

Baroks pēc manierisma atgriezās pie klasiskās mākslas tradīcijām, taču pasniedza tās jaunā, monumentalizētā, dinamizētā, greznā variantā, par ideālu uzskatot skaisto, lielo un ārkārtējo. Stila patētika, heroizēšana, dekoratīvais krāšņums un tieksme uz lieliem ansambļiem, kuros apvienojās dažādas mākslas, lieliski pauda valdnieka varas ideju.

Kurzemē, kur hercoga vara bija ierobežota un valsts politiskā uzbūve vairāk atgādināja anarhistisku muižnieku republiku, grūti runāt par absolūto monarhiju. Tomēr hercoga Jēkaba laikā valdnieka persona tika stipri izcelta un viņa varu simbolizēja ar galma dzīves greznību. Galminieku skaits salīdzinājumā ar hercoga Gotharda laiku dubultojās.

Jelgavas pils iekštelpas ļoti pārvērtās. Par to liecina ziņas, kuras brīžiem pavīd dažādu galma ceremoniju aprakstos, taču nekādi attēli nav saglabājušies.

Jelgavas pils ārējā arhitektūra saglabāja savu vienkāršību, iekštelpās greznības efekts tika galvenokārt panākts ar atsevišķiem dekoratīviem akcentiem. Sienu greznākais apdares veids bija ādas tapetes. Tās tika pirktas un uzglabātas atsevišķu gabalu veidā, ko varēja uzlikt uz sienas un noņemt pēc vajadzības vai arī pārvest uz citām pilīm – atbilstoši hercoga pārbraucieniem no vienas pils uz otru. Tas izskaidro arī lielo franču tapsētāju skaitu galma amatnieku vidū hercoga Frīdriha Kazimira laikā. 1654. gada Jelgavas pils inventārā, piemēram, minēti "astoņi gabali zeltītu ādas tapešu, kas apgleznotas ar zaļu, piederīgas lielajai zālei".²² 1659. gadā inventarizēti vienā kastē uzglabāti 14 tapešu gabali ar

figūrām, četri ar ģerboņiem un 107 ādas tapešu gabali ar Hērakla tēmu. Otrā kastē bijuši 63 zeltīti gabali ar augļiem, 140 ar Hērakla attēlu un 149 Hērakla tapešu apmales, 80 sudraboti ādas tapešu gabali ar zeltītiem augļiem, bet trešajā kastē atradušies 579 sudraboti un 150 zeltīti tapešu gabali. Kastēs bijuši iepakoti arī veselu ādas tapešu komplekti, no kuriem viens nāca no hercoga, otrs no hercogienes istabas.²³ Pie tam šeit tikušas uzskaitītas tikai rezerves sienas segas, kas atradušās noliktavās, nevis bijušas izmantotas telpās. Otrs iemīļotais dekora veids bija gobelēni vai izšūtas sienas segas, ar kurām varēja veidot dažādus salikumus un radīt telpā vajadzīgo noskaņu. Ne velti Mežotnes manufaktūrā tika austi sienu gobelēni. Jau minētajā 1654. gada Jelgavas pils mantu inventārā uzskaitīti "septiņi gabali ar figūrām, 13 jaunas tapetes ar figūrām, sešas vecas, lielas, ar figūrām, divas vecas, lielas, cauraustas ar zeltu, viena veca, maza, caurausta ar zeltu, piecas mazas, ar figūrām un divas mazas, ar lapu ornamentu, ne pārāk vecas, divas vecas, ar figūrām".²⁴

Atšķirībā no sīki dokumentētās Kuldīgas pils nav saglabājies neviens Jelgavas pils telpu inventārs.²⁵ Līdz ar to nav iespējams arī pateikt, cik plaši telpās interjera veidošanā bijušas iesaistītas gleznas. Katrā ziņā to bija ļoti daudz, jo, piemēram, Kuldīgas pili 1675. gadā hercogienes guļamistabā atradušies 10 pašas hercogienes un viņas radu portreti, divas klusās dabas, divas gleznas ar reliģisku tematiku, tai skaitā ar drūmo Jāņa Kristītāja nocirstās galvas sižetu, bet viņas audienču telpu greznojuši veseli 22 vairāk

vai mazāk radniecīgu Eiropas valdnieku portreti. Jelgavas pili 1659. gadā noliktavā kastēs atradušies tikai 19 dažādu valdnieku portreti, divas lielas ainavas un viena maza ainava. Pārējais gleznu krājums bija izvietots dažādās pils telpās. Pēc hercogienes Luīzes Šarlotes nāves katrs no viņas sešiem bērniem saņēma kā mantojumu sešus gleznotus portretus.

Mākslinieciskā ziņā kvalitatīvākie darbi šajā laikā neapšaubāmi saistījās ar hercoga galmu. 17. gadsimta vidū Jelgavā hercoga Jēkaba dienestā darbojās galma gleznotāji Pauls Neibūrs un Magnuss Hibeuss. Neibūrs minēts laikā starp 1642. un 1662. gadu. Hibeuss kā galma gleznotājs saņēmis gada algu – 270 florīnu, sākot ar 1648. gadu.

1651. gadā hercoga Jēkaba meitas Šarlotes Sofijas kristību naivī jūsmīgais apraksts rāda hercogienes priekšistabu: ".. skaista, balta, ar sudrabu izšūta gulta, grezni rotāta, apmales izšūtas ar zeltu tā, ka nemaz nevar redzēt pamatu, bet tikai vienu vienīgu zeltu; stūri ar lielām mežģinēm, kuras nosētas lielām pērlēm. Gultas iekšpuse un aizkars balti, izšūti ar sudraba un zelta puķēm. Virs gultas atradās četras sudraba un zelta ķēdes, tai pāri – balts, ar zeltu rotāts baldahīns. No balta atlasa ar zelta izšuvumiem bija arī galdauti. .. blakus galdam nolika divus apzeltītus sudraba postamentus ar apzeltītiem sudraba svečturiem. Sudraba sienas svečturos un sudraba lustrā aizdedzināja sveces. Kamīnā bija divi sudraba malkas turētāji ar Kurzemes ģerboni. Telpa bija ļoti skaisti un bagātīgi iztapsēta ar zīdu, visa grīda klāta ar tepīkiem."²⁶

Hercogienes Luīzes Šarlotes gultas ar baldahīnu aprakstītas inventārā, kas sastādīts 1677. gadā pēc viņas nāves. Viņas guļamistabā novietotā gulta bijusi no sarkana damasta auduma, izšūta ar sudraba puķēm. Hercogienes blakustelpās atradušās vēl divas gultas. Viena bijusi no sarkana auduma, ar sudraba brokāta auduma apmalēm, sudraba mežģīnēm un sudraba bārkstīm; klāt piederīgi četri krēsli, kas arī apvilkti ar to pašu sarkano audumu un "stūros un vidū ar brokāta puķēm". Krēsliem bijuši paredzēti polsteri, uz kuriem "ar brokāta diegiem izšūts svētīgā mierā aizmigušās hercogienes vārds ar kūrfirsta kroni, pie krēsliem klāt arī 10 olektis zīda un sudraba bārkšu un četras olektis sudraba mežģīņu".²⁷ Trešā gulta darināta no neparasta samta auduma – svītrotā ar zilu un sudrabu, bet baldahīna odere bijusi no svītrotā tafta. Hercogienes telpās atradušies arī seši krēsli, kas apvilkti ar sarkanu samtu un apšūti ar zelta pozamentiem, astoņi violetbrūna samta krēsli ar raibām puķēm, astoņi melna samta krēsli ar raibām puķēm un vairāki duči citu krēslu, kas apvilkti ar "flāmu" audumu.²⁸

Kurzemes landhofmeistara Johana Frīdriha fon der Rekes kāzu ceremonijas apraksts iepazīstina mūs ar Jelgavas pils lielo zāli 1652. gadā: ".. zāle bija izsista ar zaļu un zeltītu ādu, tajā atradās sarkans ar zeltu baldahīns, bet krēsli uz lielā paklāja bija ar sudraba brokātu un raibām puķēm. Tāda pati bija arī sega uz galda, pie kura viņi tika laulāti, bet spilveni bija no flāmu zīda auduma un izšūti ar zīdu." Nākamajā rītā zāles iekārtojums jau bija izmainīts: ".. zālē tika pasniegtas dāvanas. Krēsli un galdauds bija

no zaļa samta, kas labi saskanēja ar zaļo un zeltīto ādu [sienas tapetēm. – I. L.]."²⁹

1655. gadā Jelgavā ieradās grāfs Luijs Anrī Lomenī de Brjens, vēlākais Francijas ārlietu ministrs, kurš savās ceļojuma piezīmēs cildina Kurzemes galmu un min interesantu faktu. Kāds itāliešu gleznotājs no Nirnbergas tobrīd darinājis Jelgavas pils galerijai 18 lielus panno ar ainām no Kurzemes zemnieku dzīves, kam studijas zīmējis no dabas. Grāfs par redzēto bijis tādā sajūsmā, ka māksliniekam pat pasūtījis kopiju no šiem gleznojumiem. 1673. gadā caurbraucošā Brandenburgas kūrfirsta sūtņa ceļojuma aprakstā pieminēta arī pils ēdamzāle, kuras griestus seguši koka paneļi ar uzgleznotiem zemeslodes attēliem.

Tas nebija izņēmums, ka hercogs Jēkabs bija uzaicinājis itāliešu gleznotāju no Nirnbergas. Hercogi vēlējās savam galmam piešķirt internacionālu vērienu. 1652. gadā Dancigas dzintara virpotājs Valentīns Kēnigs saņēmis 500 florīnu, bet franču emaljas darbu meistars Venjē – 80 florīnu, galma dienestā bija stikla slīpētājs Voicehovskis no Polijas. No Francijas nāca arī pulksteņmeistars Rokets, bet franču tapsētāji gadsimta beigās jau veidoja veselu brigādi. Hercoga Jēkaba dēls Frīdrihs Kazimirs galmā ieviesa arī angļu kalpotājus.

Hercoga guļamistabas sienas bijušas tapsētas ar vienkāršu vilnas audumu. Tas mums kļuvis zināms kāda drūma notikuma dēļ, kas rāda 17. gadsimta pretrunīgo seju, kur vēl bieži radusi vietu viduslaiku tumsonība. 70. gadu beigās hercogs Jēkabs, kas slimojis ar hronisku bronhītu, pēkšņi sācis atklepot vilnas šķiedriņas.

Vecmuižas pārvaldnieku Magnusu Luftu, kas dusmās neapdomīgi bija izteicies par hercoga aizrīšanos ar vilnu, apsūdzēja valdnieka noburšanā. 1680. gadā Luftu Bauskā kā melnās maģijas piekopēju sadedzināja uz sārta. Vēlāk hercoga galma ārsts Johans Harders noskaidroja, ka slimību bija saasinājušas gaisā virmojošās šķiedriņas no hercoga guļamistabas vilnas tapetēm.

Tālaika prasības pēc greznības un komforta bijušas augstas. Pārsteidzoši, ka hercogs Jēkabs pat laikā, kad viņš ar ģimeni atradās zviedru gūstā, licis no Jelgavas uz Rīgu aizsūtīt ne tikai sev divus pārus zābaku un desmit pārus baltu zīda zeķu, bet arī deviņas greznas gultas ar baldahīnu, sienu tapetes un lielu daudzumu dažādu rotaslietu un greznuma piederumu, kas uzskaitīti gan atsevišķi, gan arī atradušies aizzīmogotās kastēs, ko hercogs pavēlējis paņemt no Jelgavas pils velvēm. Vienlaikus tas liecina, ka zviedru laupīšanas Jelgavas pilī 1658. gada oktobrī nebūt nav bijušas tik postošas un visu iznīcinošas, kā varētu domāt. Zviedri rekvizējuši galvenokārt ieročus. Hercoga Jēkaba medību bise tika uzglabāta viņa sagūstītāja Roberta Duglasa mauzolejā Vreto klostera baznīcā Zviedrijā, bet Skuklostera pilī joprojām apskatāms hercoga medību šķēpa uzgalis un cepeša sadales rīki ar hercoga ģerboni, kas nāk no Jelgavas pils ieņemšanas dalībnieka grāfa Nilsa Broes kolekcijas.³⁰ Ieroči – desmit musketes, divi pāri pistoļu un trīs zobeni – kā 1621. gada Jelgavas pils ieņemšanas trofejas tiek uzglabāti Karaliskajā ieroču glabātavā *Livruskammaren* Stokholmā.

Sevišķi izkopta bijusi galda kultūra. Par Kurzemes galma gastronomisko līmeni liecina jau minētā franču grāfa Lomenī de Brjena memuāri, kur viņš raksta: „..man šajā galantajā galmā vajadzēja pavadīt pāris dienu, un visā savā mūžā neesmu ēdis labākus zivju un dažāda veida delikātus gaļas ēdienus.”³¹ Savukārt par to, cik galdi bijuši bagātīgi rotāti ar dārgmetāla izstrādājumiem, liecina hercogu inventāri. No tajos minētajiem nepārredzamajiem dārglietu daudzumiem, kas, šķiet, vairāk kalpojuši kapitāla uzkrāšanai un inventarizēšanas laikā vienmēr atradušies kastēs, apskatīšanai un apbrīnošanai bija domāts galvenokārt tas, kas nāca uz ēdamgalda vai dekoratīvajām bufetēm, ko novietoja ēdamistabās.

Hercoga, augstāko amatpersonu un galmnieku galds tika servēts ar sudraba šķīvjiem un galda piederumiem. Līdz ar to nav brīnums, ka liela daļa no trim dučiem sudraba bļodu un šķīvju, ko 1682. gada sākumā inventarizēja pēc hercoga Jēkaba nāves, bijusi salauzta un bojāta. Paši iespaidīgākie priekšmeti bija dekoratīvi sudraba kalumi, ko lika ēdamgalda vidū. 1682. gadā uzskaitītas hercogam Jēkabam piederējušās sudraba figūras – vienradzis, grifs, lācis, mūks un mūķene, vīrs, kas nes mucu, dzirnavas, liels daudzums dekoratīvu pokālu.³² Šos priekšmetus hercogs Jēkabs galvenokārt bija mantojis no sava tēvoča hercoga Frīdriha sievas Elizabetes Magdalēnas, pēc kuras nāves sastādītajā mantu sarakstā šīs figūras minētas gandrīz tajā pašā secībā kā pēc Jēkaba nāves tapušajā inventārā. Hercogienes Luīzes Šarlotes atstātā mantojuma sarakstā pats iespaidīgākais

dekoratīvais sudraba priekšmets bijis Kurzemes bruņniecības dāvināts koks – liela kompozīcija, kurā ietilpis ne tikai pats sudrabā kaltais koks ar daudziem zariem, bet arī dažādas figūras, uzrakstu plāksnītes, Kurzemes ģerbonis, kā arī 24 bļodiņas, kas kalpoja delikatesu vai saldumu izvietošanai. Tas viss kopā svēris gandrīz 40 kilogramu.³³

Taču arī dažiem praktiski lietojamiem priekšmetiem centās piešķirt pēc iespējas daudzveidīgākas formas. Pie tiem piederēja sudraba garšvielu trauki, kas bija lieli, augsti, bieži figūru izskatā, ar greznu ornamentālu rotājumu. Tādi bija arī deserta trauki. Hercoga inventāros uzskaitīti trīs duči konfekšu trauku, daļu no kuriem balstījušas sieviešu figūras. Arī tos hercogs Jēkabs bija mantojis no sava tēvoča sievas, tāpat kā daļu zelta izstrādājumu – vairākus pokālus, krūzi ar Pomerānijas ģerboni un Elizabetes Magdalēnas monogrammu. Pēc sievas nāves hercogs mantoja viņai piederējušo zelta roku mazgājamo bļodu un krūzi, kas bija rotāta ar dārgakmeņiem un emalju.

Hesenes zemes muzejā Kaselē saglabājies viens no daudzajiem galda sudraba priekšmetiem, kas uzskaitīti hercogu mantu sarakstos, – galda vīna mucīņa uz riteņiem, ko hercogam Jēkabam uz kāzām 1645. gadā bija dāvinājusi Liepājas pilsēta. Mucīņa jau 17. gadsimtā izvesta no Kurzemes kopā ar hercoga Jēkaba meitas Marijas Amālijas pūru, kura bija aizprecēta Hesenes-Kaseles landgrāfam Karlam.³⁴

Vēl viena hercogu sudraba priekšmeta izskatu saglabājis kāds zīmējums Latvijas Valsts vēstures arhīvā. Tas rāda manierisma laikā

iemīļoto "Nautilus kausa" tipu, kam korpuss darināts gliemežvāka izskatā un vienlaicīgi it kā atgādina kuģa korpusu. Uz vāka atradusies sīkskulptūra, sv. Juris zirgā, bet pokāla kātu veidojusi satīra figūra.³⁵

Nozīmīga vieta Kurzemes lietišķās mākslas produkcijā bija dzintara izstrādājumiem. Tos lietoja gan vietējām vajadzībām, gan arī bieži

17. Pokāls no Kurzemes hercogu krājuma. Zīmējums, 17. gs. 2. puse. Latvijas Valsts vēstures arhīvs
Goblet from the collection of the Dukes of Courland. Drawing, 2nd half of the 17th century. Latvian State History Archives

sūtīja kā dāvanu uz ārzemju galmiem. 1652. gada 12. jūnijā dzintara virpotājam Valentīnam Kēnigam samaksāts 500 florīnu par "dzintara priekšmetiem altārim".³⁶ Visticamāk, ka tie bijuši altāra svečturi, taču arī altāra krucifikss varēja būt izgatavots no dzintara. Frīdriha Kazimira laikā kā dzintara griezējs darbojās Johans Šleiherš. Jelgavas pils mantu inventāros minēts liels spoguļis ar dzintara rāmi hercoga istabā, no šī materiāla bijuši darināti arī daudzi mazāki spoguļu rāmji, lādītes, svečturi, hercogienes rokdarbu piederumi.

Līdz mūsdienām no šīs islaicīgās greznības, ko ar tādu sajūsmu aprakstījuši galma hronisti, tīksminādamies par katru tērpu, katru ceremonijas detaļu, nekas nav saglabājies. Tikai viens priekšmets – kokgriezumiem rotāta lāde ar Kurzemes hercogu ģerboni no 17. gadsimta trešā ceturkšņa, iespējams, nāk no kādreizējās Jelgavas pils vai kādas citas hercoga rezidences. Lāde pēc formas tuva iepriekšējā gadsimtā populārājam itāliešu manierisma kāzu lādēm, kas balstītas uz lauvu kājām, atdarināja Senās Romas marmora sarkofāgus. Visumā lāde diezgan vienkārša, jo šāda tipa mēbeles 17. gadsimtā jau bija izgājušas no modes un pārceļojušas no parādes istabām uz palīgtelpām, atdodot savu vietu kumodēm un skapjiem.

Manierisma un baroka laikmeta pati greznākā mēbele tomēr bija kabinets. Hercoga inventāros tie saukti par "kantoriem" (*Canthor*). Tie bija kastveida priekšmeti, līdzīgi nelielam sekretāram, ar daudzām atvilktnītēm. Tos varēja likt uz galda vai uz īpašām dekoratīvām pamatnēm. Apdarē izmantoja pēc iespējas efektīgākus

18. Lādes fragments ar Kurzemes hercogu ģerboni. 17. gs. 3. ceturksnis. Rundāles pils muzejs

Fragment of a chest with the coat of arms of the Dukes of Courland. 3rd quarter of the 17th century. Rundāle Palace Museum

materiālus: par pamatu visbiežāk ņēma melnkoku, uz kura iespaidīgi izskatījās dažādu materiālu inkrustācijas vai uzlikumi – ziloņkauls, sudrabs, bruņrupuča čaula, eksotiskas koku šķirnes. Hercogienes Luīzes Šarlotes atstātā mantojuma aprakstā 1677. gadā uzskaitīti "pieci kantori dažādos veidos, ar atvilktnēm, melna koka kantoris ar misiņa figūrām un granātiem, raibi lakots kantoris, liels melnkoka kantoris ar Florences akmeņiem".³⁷ Greznuma

priekšmetiem piederēja arī lielas sienas spoguļi, kuri hercogienei Luīzei Šarlotei pārsvarā bijuši melnkoka rāmjos un dekorēti ar gleznojumu, zeltījumu, sudraba ielaidumiem, emalju, bruņrupuča čaulu.

Hercoga Jēkaba pēcnācējs Frīdrihs Kazimirs piederēja pie tiem sīkajiem Eiropas valdniekiem, kuriem Luija XIV Versaļas galms bija dzīves ideāls un kuri izputināja savas valstis, lai to atdarinātu. Visu Eiropu pārņēma celšanas

19. Kurzemes hercogs Frīdrihs Kazimirs. Nezināms gravieris, starp 1682. un 1684. gadu
Friedrich Kasimir, the Duke of Courland. By an unknown engraver, between 1682 and 1684

kaislība, radās lieli baroka piļu kompleksi. Frīdrihs Kazimirs par šādu pasākumu izšķīrās tikai īsi pirms nāves. Kā 1698. gadā savā grāmatā rakstīja ceļotājs K. J. Blombergs, kas Jelgavu bija apskatījis 1696. gada jūlijā, "hercogam ir nolūks celt šeit skaistu, jaunu pili, kam jau likti pamati".³⁸ 1697. gadā šīs ēkas mūri jau bija gatavi, 1699. gadā pabeidza daļu no interjeru apdares.³⁹ 1773.–1775. gadā ēka pārbūvēta par Pētera akadēmiju (tagad tajā atrodas Ģederta Eliasa Jelgavas vēstures un mākslas muzejs).

Hercoga Frīdriha Kazimira valdīšanu raksturoja grezna galma dzīve, kas bija kļuvusi par visas valsts dzīves centru. Hercogs uzturēja teātri, franču kapelu, lielu jājamzirgu stalli, medību suņu un piekūnu audzētavu utt. Hercoga dienestā bija angļu mednieki, angļu sulaiņi, 1688. gada dokumentos pat parādās no Anglijas izrakstīts kalējs Džefrijs Smits.

Barons Blombergs savā grāmatā par Jelgavas pili redzēto raksta: ".. virtuve ir lieliska. Muzikanti nāk no Francijas, bet aktieri no Itālijas. .. Galms ir pilns ar muižniekiem, jo hercogienei ir lieli nopelni, lai tajā ienestu prieku un dažādas izklaides. Hercogam pārmet, ka viņa galms ir pārāk spožs, ņemot vērā, ka nekas viņu nespiež tik ļoti šķērdēties, turklāt viņa ienākumi neatļauj tik lielus izdevumus." Blombergs nevar atturēties no šādas piezīmes: ".. skaidrs, ka hercoga devība un spožums liek mums stādīties priekšā kaut ko lielāku nekā kāds Kurzemes hercogs."⁴⁰

Frīdriha Kazimira galms patiesi dzīvoja pāri iespējām, un hercogs bieži bija naudas grūtībās. Viņa izšķērdīgo saimniekošanas veidu raksturo

šāds gadījums. 1688. gada jūlijā viņš lika Rīgā ieķīlāt 36 greznus sudraba konfekšu traukus, no tiem 12 "ar kailām bildēm" 61 mārciņu kop-svarā,⁴¹ lai iegūto naudu mēnesi vēlāk izmaksātu franču tapsētājiem par pils telpu izrotāšanu.

1690. gada 26. oktobrī hercogs Frīdrihs Kazimirs izdeva rīkojumu, kas tika piesūtīts visām domēņu muižām un sākās ar vārdiem: "Tā kā daļa mūsu Jelgavas rezidences veco ēku ir tik sliktā stāvoklī, ka nepieciešami būvdarbi, bez tam vēl dažas celtnes jābūvē pavisam no jauna."⁴² Tālāk sekoja laukakmeņu un baļķu pieprasījums. Līdzīgi rīkojumi par akmeņu, baļķu un dēļu pievešanu Jelgavas pilij regulāri tika izsūtīti arī turpmākajos gados.

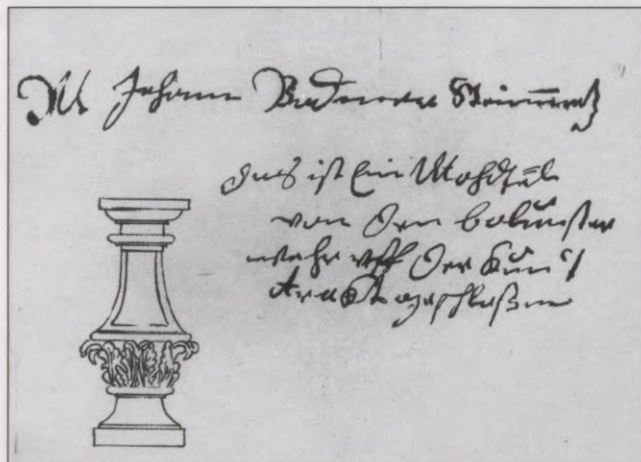
Tomēr domājams, ka pils teritorijā tika celtas tikai atsevišķas saimnieciskām vajadzībām paredzētas ēkas. 1694. gadā viesuļvētra sagāza hercoga stalli, nogalinot vairākus zirgus, bet divus gadus vēlāk tāda pati nelaime piemeklēja kariešu noliktavu, iznīcinot greznās galma ekipāžas, no kurām viena bijusi 2000 dālderu vērtā. 1699. gadā pils teritorijā uzcēla jaunu dzīvojamo ēku hercoga amatniekiem.

Arī pati hercogu rezidence hercoga Frīdriha Kazimira laikā tika daļēji pārbūvēta. 1687. gada dokumentos ir runa par "jaunajām hercoga telpām".⁴³ Šajā laikā minēts "stukatieris" Felhorns,⁴⁴ kas darinājis griestu dekoratīvos veidojumus, kā arī latviešu "mālderķerlis" Ģederts Beikants.⁴⁵ 1688. gada 4. augustā 588 valsts-dālderu izmaksāti septiņiem franču tapsētājiem, kuru vārdi un uzvārdi rakstveža franču valodas neprašanas un rakstības nekonsekvences dēļ atšifrējami tikai daļēji: tie ir Nikolā Norē,

Nikolā Lorgī, Klods Torē un Davids Lorāns.⁴⁶ Hercoga pastāvīgā dienestā visilgāk atradās Antuāns Sillo, daudzos dokumentos minēts arī Pjērs Resenērs un hercogienes tapsētājs Žimons.

Frīdriha Kazimira laikā uzcēla jaunas ārējās kāpnes, kas veda uz otrā stāva zāli, kuras ieeju ietvēra greznas portāls. Akmens kāpnes šajā pašā vietā bija atradušas jau agrāk, tās pieminētas 1673. gadā Brandenburgas sūtņa vizītes aprakstā. Arī Bauskas pilī bijušas līdzīgas kāpnes, kas tieši no pagalma veda uz otrā stāva parādes telpām.

1694. gadā par jauno Jelgavas pils kāpņu izbūvi noslēgts līgums ar Rīgas akmeņkaļu meistaru Johanu Bodemeru. Zināma Bodemera skice kāpņu margu balustram ar barokam raksturīgo akanta lapu rotājumu apakšējā daļā. Tas ir vienīgais senais attēls, kas dod iespēju iepazīties ar

20. Pils kāpņu margu balustra mets. J. Bodemers, 17. gs. 90. gadi. Foto no zīmējuma. Latvijas Valsts vēstures arhīvs Sketch of the palace railing balusters. J. Bodemer, the 1690s. Photo from drawing. Latvian State History Archives

vecās pils būvdetaļām. Kāpnēm tika izmantots kaļķakmens no Seces akmeņlauztuvēm. Darbs tika pabeigts 1697. gadā, bet kāpnes hercogam nepatika, un tās tika nojauktas. Bodemers darbu iesāka no jauna, saveda akmeņus, taču par tiem ilgi netika samaksāts. Beidzot visam atmetis ar

21. Pils kāpņu margu balustrs. J. Bodemera darbnīca, 17. gs. 90. gadi

Palace staircase railing baluster.
J. Bodemer's workshop, the 1690s

roku, Bodemers atgriezās Rīgā un izvairījās arī no jaunā hercoga administratora Ferdinanda Ketlera mēģinājumiem 1698. gadā viņu aizviliņāt atpakaļ uz Jelgavu.⁴⁷ Vēl 1700. gada dokumentos pieminēta kāpņu būve, taču iespējams, ka sakarā ar Ziemeļu kara sākumu tās vispār nav tikušas pilnīgi pabeigtas. Tomēr katrā ziņā kāpnes šajā vietā ir stāvējušas, jo 20. gadsimta 70. gados celtniecības darbu laikā tika atrasts akmenī kalts kāpņu balustrs, kas atbilst Bodemera zīmējumam.

Jāpieņem, ka tieši ar minēto portālu bijušas saistītas čugunā lietas dekoratīvas detaļas, kas tika atrastas 1997. gadā blakus ieejai Ketleru palasta pagrabā, – divas kolonnas un divas delfīnu figūras. Viena tāda pati kolonna atrasta jau 1932. gadā, kas ļauj secināt, ka kolonnas bijušas četras un kopā veidojušas dekoratīvu portālu, uz kura frontona slīpnēm gulējušas delfīnu figūras. Toskānisko kolonnu kāti apvīti ar ziedošiem zariem, tie balstās uz postamentiem, ko rotā lauvu maskas. Stilistiski kolonnas tuvas dažiem 17. gadsimta 80. gadu Kurzemes agrīnā baroka baznīcu (Vērgales, Priekules, Ziemupes) kokgriezumiem.

Vēl kādas lielas ārējās kāpnes visos Jelgavas pils plānos 18. gadsimta sākumā attēlotas pie vecās ordeņa pils. Paliek neskaidrs, kādā materiālā tās bijušas izpildītas. Nav izslēgts, ka tās bijušas no koka. Koka kāpņu izbūve "pie vecās pils" minēta sakarā ar hercoga Frīdriha Kazimira meitas bērnu ceremoniju 1694. gada 27. augustā.⁴⁸

1695. gadā Johans Bodemers bija apņēmis izgatavot arī 48 akmenī kaltus "pīlārus pēc dotā modeļa" 25 pēdu garumā.⁴⁹ Grūti iedomāties,

22. Čugunā lietas kolonnas un delfīnu figūras no Jelgavas pils portāla. 17. gs. 90. gadi.
 Latvijas Lauksaimniecības universitātes muzejs
 Cast iron columns and dolphin' figures from the Jelgava Palace portal. The 1690s.
 Museum of the Latvian University of Agriculture

kādam nolūkam – ārpusē vai iekšpusē – varēja izmantot tik daudz kolonnu (jeb pilastru?), bet katrā ziņā šis pasūtījums liecina par hercoga vēlēšanos radikāli pārveidot savu tobrīd jau vecmodīgo rezidenci.

1692. gadā Jelgavas pilī darbojies ērģeļbūvētājs Francis Pape, kas acīmredzot labojis veco Jelgavas pils baznīcas instrumentu, taču 1695.–1697. gadā tika darinātas jaunas ērģeles. Pašu instrumentu izgatavoja meistars Kornēliuss Rāneuss no Liepājas, kura darinātās ērģeles vēl šodien var redzēt Ugāles baznīcā, bet ērģeļu prospekta kokgriezumu autors bija

hercoga Ventspils kuģu būvētavas koktēlnieks Nikolass Sefrenss, jaunākais, ar savu mācekli Johanu Hinrihu Bēzi.⁵⁰ Šis ērģeļu prospekts ir pirmais zināmais Nikolasa Sefrensa, jaunākā, patstāvīgais darbs baznīcu dekoratīvās koktēlniecības laukā.

Hercoga rentejas grāmatās sakarā ar pils pārbūves darbiem ir minēta virkne mākslinieku un amatnieku; vairums no viņiem līdz šim nebija pazīstams. Tie ir hercoga gleznotāji Nikolauss Krūze, Hartvigs Brēmers, Frīdrihs Andersons, Dāvids Španjers, Jakobs Gotšalks un Kolenbings.⁵¹

Kā galma portretists darbojās Heinrihs Kristians Šurmanis. Domājams, ka tieši viņš darinājis hercoga Frīdriha Kazimira portretu visā augumā, bruņās un mantijā, uz kaujas skata fona, kas minēts hercoga bērū ceremonijas aprakstā kā *Castrum doloris* sastāvdaļa. Arī plašais sēru dekors Jelgavas pils reformātu draudzes lūgšanu zālē ar daudzām alegoriskām gleznām, ģerboņiem un emblemātiskām kompozīcijām vismaz daļēji varēja būt Šurmaņa darbs.

Heinrihs Kristians Šurmanis Jelgavā bija ieceļojis no Rīgas. Iespējams, ka pirms tam viņš strādājis Krievijā, jo 1687. gadā kāds vārdā nenosaukts "vācu gleznotājs Šurmanis" gleznojis Pētera I mātes Natālijas Kirilovnas Nariškinas portretu. Heinrihs Kristians Šurmanis 1699. gadā hercogienei atraitnei Elizabetei Sofijai iesniegtajā aprēķinā uzskaitījis savus beidzamos darbus: hercogienes portretu, kas paredzēts Prūsijas sūtnim, divas kopijas no tā, pie kam viena paredzēta hercogienes ēdamzālei, bet vēl viena maza kopija kabinetam, mirušā hercoga Frīdriha Kazimira portretu ēdamzālei, mazgadīgā hercoga Frīdriha Vilhelma portretu Prūsijas sūtnim un mirušā prinča Leopolda portretu, kas arī paredzēts sūtnim. Hercogiene parakstījusi rēķinu ar rezolūciju – aprēķināto 150 valstsdālderu vietā izmaksāt 130 dālderu.⁵² 1699. gada 19. augustā "bijušajam galma portretistam Šurmanim" izmaksāts algas atlikums – 50 florīnu, bet 1703. gadā Šurmanis jau bijis miris.

Bez Heinriha Kristiana Šurmaņa hercogam Frīdriham Kazimiram strādājis arī Leonhards Šurmanis, domājams, iepriekšminētā māksli-

nieka radnieks. Saglabājies nedatēts Leonharda Šurmaņa iesniegums hercogam Frīdriham Kazimiram par pasūtītajiem Jelgavas pils griestu gleznojumiem, kas dod labu priekšstatu par tā-laika modernu interjeru: ".. Jūsu Augsti firstiskās Gaišības guļamistabā nāk deviņi griestu gabali, kā to vēlējās Jūsu Augsti firstiskā Gaišība. Vidējais ovāls, 8 olektis garš un 6 olektis plats, par 50 valstsdālderiem, 4 lieli malu gabali, katrs 7 olektis garš un 6 olektis plats, par 25 valstsdālderiem gabalā, un vēl 4 mazie gabali, kas neprasīs tik daudz laika. Ja Jūsu Augsti firstiskā Gaišība gribēs man izsniegt nepieciešamās krāsas un eļļu, tad visi šie gabali kopā varētu tikt izgatavoti par 120 valstsdālderiem. Mans ļoti pazemīgais lūgums Jūsu Augsti firstiskai Gaišībai būtu dot rezolūciju, lai darbu varētu uzsākt pēc iespējas ātrāk, jo audekli ar rāmjiem jau ir gatavi un ar labu zelli visam darbam būtu nepieciešami 3–4 mēneši laika."⁵³ Kā redzams, Leonhards Šurmanis bija iecerējis tipisku baroka laika griestu dekoru, kur centrā parasti atrodas viens liels gleznojums, ko stūros pavada četri mazāki, bet pārējais laukums aizpildīts ar stuka veidojumiem – akanta lapu vijumiem. Šāda veida griestu dekors līdz 1905. gada revolūcijai bija redzams lielajā zālē Jaunpilī.

Tēlnieks Johans Drogackis 1696. gadā darinājis divus krāsns podiņu modeļus ar hercoga Frīdriha Kazimira un hercogienes Elizabetes Sofijas ģerboņiem.⁵⁴ Balti glazēti krāsns podiņu fragmenti ar Kurzemes ģerboni vairākos eksemplāros atrasti 2002. un 2003. gada arheoloģisko izrakumu laikā pie Jelgavas pils, taču tie, domājams, nav saistāmi ar Drogacka modeļiem, bet

23. Krāsns podiņš ar Kurzemes hercogu ģerboni. Ap 1689. gadu. Latvijas Lauksaimniecības universitātes muzejs
Stove tile with the coat of arms of the Dukes of Courland.
About 1689. Museum of the Latvian University of Agriculture

pieder jau 1689. gadā izgatavotam krāsnu podiņu komplektam, kurā ietilpa gan Kurzemes ģerbonis, gan arī hercoga Frīdriha Kazimira portrets.⁵⁵ Sakarā ar jaunu krāšņu uzstādīšanu un veco labošanu laikā starp 1688. un 1699. gadu minēts podnieks Hanss Hinrihs Hāns.⁵⁶ 1697. gada 21. jūlija atskaite rāda, ka podnieka Jana Zeisa zellis pilī uzstādījis jaunu zaļo podiņu krāsni, bet tā paša gada 31. augustā iesniegts pārskats par sešu krāšņu labošanu gan hercoga ģimenes locekļu telpās, gan pils ierēdņu istabās. Pilī bijuši arī kamīni, kas vairāk atbilda eiropēiskajam priekšstatam par pils interjeru nekā krāsni. 1699. gada decembrī maksāts par

trīs kamīnu izlabošanu hercoga administratora Ferdinanda Kettera apartamentos.

Jelgavas pilī darbojušies galdnieki Francis Hinrihs Rendorfs, Zamuels Kesners, Hanss Georgs Fišers un Martins Unzelts.⁵⁷ Mūrnieki un namdari bijuši galvenokārt latvieši – mūrnieki Jēkabs Mušs, Dīriķis Plēpis, Kaspars Lācis, namdari Albrehts Kaupēns, Jānis Griķis, Josts, Stepiņš un Ansis Mušs.⁵⁸ 1697. gadā darbā pieņemtie vācu namdari Hanss Mihaels Šrēders un Jakobs Burmeistars, mūrnieki Kristians Tīrics, Kristofs Veidels un Johans Gerstenmeijers galvenokārt strādāja hercoga pils jaunbūvē Kungu (vēlākajā Palejas, tagadējā Akadēmijas) ielā. Visus darbus pārraudzīja būvmeistars Nikolauss Hopendicels, bet rēķinus kārtoja būvauditors Johans Heselbergs.

Jelgavas pilī atradusies tiem laikiem samērā liela bibliotēka, kurai pamatu pēc 1658. gada postījumiem licis hercogs Jēkabs. 1685. gada 18. aprīlī hercoga Frīdriha Kazimira istabā vien atradušās 24 grāmatas. Bez izdevumiem par fortifikācijas mākslu un karu, kā arī romiešu vēstures autoriem minēti pat divi Viņolas arhitektūras traktāta izdevumi, kas rāda hercoga tobrīdējo interesi par celtniecības lietām. Toties nav neviena romāna vai dzejoļu krājuma.⁵⁹ To ļoti maz arī desmit gadu vēlāk tapušajā bibliotēkas inventārā, ko 1695. gada 14. oktobrī sastādījis hercoga kambarsekretārs Ž. Briāns. Tas kārtots atbilstoši tā laika priekšstatiem par garīgo un materiālo cilvēces vērtību hierarhiju. Vispirms nāk teoloģijas sacerējumi, pie kam kā pati pirmā grāmata minēta Bībele. Tad seko jurisprudences, vēstures, ģeogrāfija un ceļojumi,

politika, matemātika, medicīna un ķīmija, ekonomika, retorika, filozofija, poēzija un gramatika. Noslēgumā uzskaitīti lielie atlanti un lielformāta izdevumi ar vara gravīrām par vēsturi, arhitektūru un mākslu.⁶⁰

1692. gada 16. augustā Jelgavas galdnieku amatam maksāts "par darbiem bibliotēkā", visticamāk, jaunu skapju izgatavošanu, par ko galdnieki saņēmuši 90 florīnu.⁶¹

1685. gadā hercoga Frīdriha Kazimira istabā atradušos grāmatu vidū bijis arī kāds franču izdevums *in folio* formātā, ar nosaukumu "*Le vaincu de Diane*" (Diānas uzvarētais), kas apzīmēts par baletu. Domājams, ka tas bijis ilustrēts izdevums par kādu konkrētu baleta uzvedumu Francijā. Hercoga interese par šādu grāmatu atspoguļo viņa vispārējo aizraušanos ar teātri, kas parādās arī arhīvu dokumentos. 1697. gada februārī un martā galma sulainis un vienlaikus gleznotājs itālietis Džovanni Batista Valle saņēmis naudu krāsām teātra izkrāsošanai, bet 20. februārī galma gleznotājam Hartvigam Brēmeram izsniegta nauda cinobra sarkanās un vara oksīda zaļās krāsas un zelta iegādei, "lai uz teātra priekškara gleznotu Augstā firsta ģerboni un citus rotājumus".⁶² Teātra zāles izgleznošanā piedalījies arī galma mākslinieks Nikolauss Krūze.

Hercoga Jēkaba bērū laikā pili minēta arī bruņinieku zāle, kas liecina par tuvošanos vācu piļu paraugiem, piemēram, Kēpenikas pils bruņinieku zālei. Jau kopš 1645. gada, hercoga Jēkaba kāzām ar reformātu ticībai piederīgo Brandenburgas-Prūsijas princesi Luīzi Šarloti, pili bija iekārtota arī reformātu draudzes

lūgšanu zāle. Pils telpu funkcijas pavīd dažādos dokumentos. Gan hercogam, gan hercogienei, gan arī viņu bērniem bijuši atsevišķi apartamenti, kuros kā minimums ietilpa priekštelpa, guļamistaba, audienču telpa un kabinets. Pili bija ēdamzāle, kurā varēja iekļūt pa kāpnēm tieši no pagalma. Taču maltītes pēc tā laika paradumiem varēja ieturēt arī jebkurā citā telpā atkarībā no vajadzības vai kaprīzes.

Ieskatu par Jelgavas pils interjeru 17. gadsimta beigās dod Frīdriha Kazimira bērū ceremonijas apraksts. Audienču zālē bija novietota "parādes gulta no purpursarkana samta ar sudraba brokāta iekšpusi, viscaur ar zeltītām bārkstīm, bet baldahīna stūros bija baltu spalvu pušķi .. Visu telpu no vienas vietas sedza skaisti gobelēni, apkārt gultai bija nolikti astoņi lieli sudraba postamenti ar lielām vaska svecēm, pie sienām – 24 sienas svečturi no sudraba, bet gultas priekšā uz augšējā pakāpiena – 12 svečturi, visi ar vaska svecēm."⁶³

Mazgadīgā hercoga Frīdriha Vilhelma tēvocis un aizbildnis hercogs administrators Ferdinands turpināja Jelgavas pils izbūvi un izgreznošanu. 1700. gadā viņš pat bija pasūtījis firmai *Ihnken & Calder* divas sienas tapešu garnitūras un sudraba galdu ar piederīgiem astoņiem spoguļiem un diviem geridoniem (dekoratīviem postamentiem), kas viss kopā maksāja 6000 valstsdālderu. Tas atbilda toreizējiem priekšstatiem par pašu augstāko greznības pakāpi interjeru iekārtošanā: Luijs XIV Versaļā ar sudrabkaluma mēbelēm bija aprikojis visu Lielo galeriju, bet Ferdinanda mātesbrālis Brandenburgas kūrfirsts Frīdrihs Vilhelms 17. gadsimta 70. gados

Berlīnes pilij sudraba mēbeles bija pasūtījis Augsburgā. Kā rāda dokumenti, dārgās mēbeles hercogam administratoram Ferdinandam tomēr 1701. gadā nācies atgriezt atpakaļ, jo par tām netika samaksāts.⁶⁴ Tas bija laiks, kad par pils izgredzošanu vairs nebija iespējams domāt.

1700. gadā bija sācijas Ziemeļu karš, kas Kurzemi pārsteidza pilnīgi nesagatavotu. Ferdinands Ketlers iestājās sakšu armijā, un līdz ar to Kurzeme iesaistījās karā pret Zviedriju. Spilves kaujā pie Rīgas 1701. gada 19. jūlijā Ferdinandam tika uzticēta armijas daļas vadība, taču krievu-sakšu spēki tika sakauti, un viņš aizbēga uz Dancigu. Tā paša gada 22. jūlijā Jelgava padevās zviedru ģenerālmajoram Merneram, kura karavīri uzturējās pili līdz 1705. gadam. Šajā laikā uz Rīgu izvesta hercogu bibliotēka un arhīvs, kā arī ieroči un karogi. Pēc Rīgas ieņemšanas 1710. gadā Pēteris I pavēlēja aizvest uz Sanktpēterburgu Kurzemes hercogu grāmatu krājumu, kur tas kļuva par pamatu

Krievijas Zinātņu akadēmijas bibliotēkai. Savukārt Kurzemes karogi jau 1701. gada 12. augustā, tātad tikai dažus mēnešus pēc Jelgavas ieņemšanas, nonākuši Zviedrijā un ierakstīti trofeju sarakstā. Tagad tie atrodas Armijas muzejā Stokholmā.

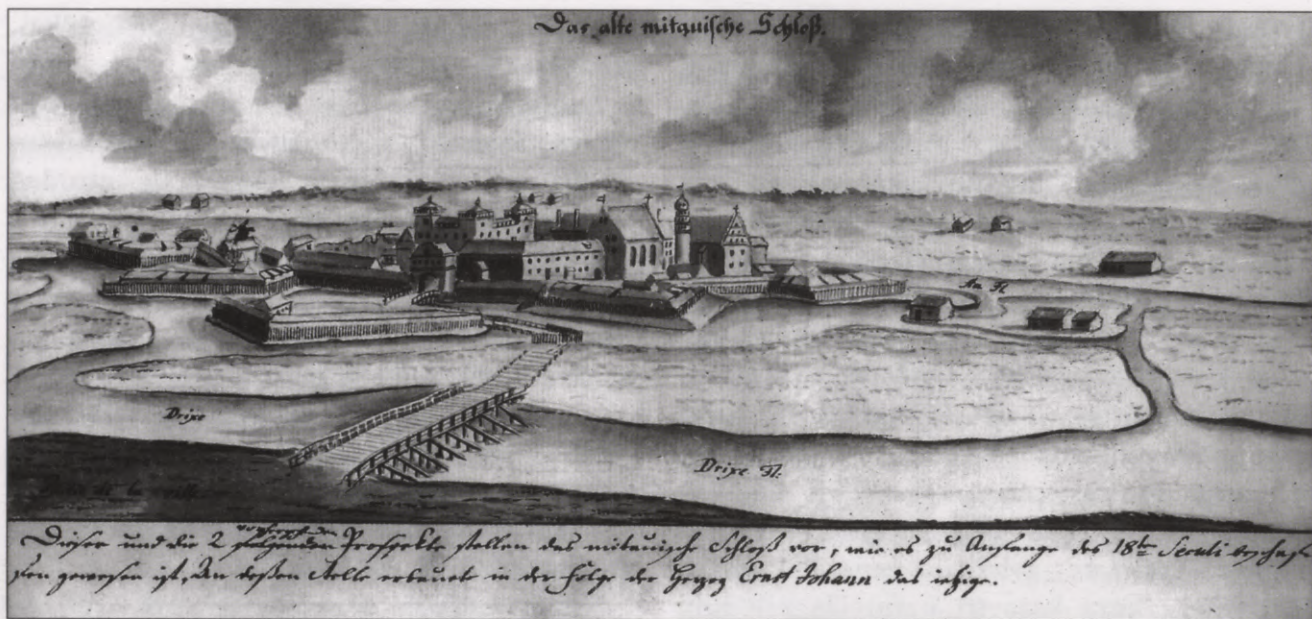
Zviedru okupācijas laikā tika papildus nostiprināta pils vaļņu sistēma, izveidota ārējā vaļņu josla otrpus aizsarggrāvja, atjaunotas "knaibles" pils ziemeļu pusē, bet neliels ravelīns – dienvidu pusē. Šos darbus vadīja jau minētais Karls Magnuss Stjuarts, kurš pats arī uzzīmēja sava darba rezultātus Jelgavā, Bauskā un Liepājā. Visi trīs jaunie nocietinājumi tika popularizēti 1704. gada gravīrā.

Nenogurstošais senatnes pētnieks Johans Kristofs Broce savā krājumā "Sammlung.." atstājis trīs Jelgavas pils skatus.⁶⁵ Tos viņš nokopējis no kādiem mums nezināmiem un zudušiem oriģināliem, kas, domājams, arī piederējuši zviedru aktivitātēm, jo pats Broce uzrakstījis, ka visi trīs

24. Jelgavas pils un pilsēta, skats no ziemeļaustrumiem. Gravīra grāmatā S. Faber. *Der ausführlichen Lebens-Beschreibung Carls des XII. Königs in Schweden. Dritter Theil. Frankfurt und Leipzig, 1704.*

Jelgava Palace and town: view from the north-east side. Engraving from the book S. Faber. *Der ausführlichen Lebens-Beschreibung Carls des XII. Königs in Schweden. Dritter Theil. Frankfurt und Leipzig, 1704*

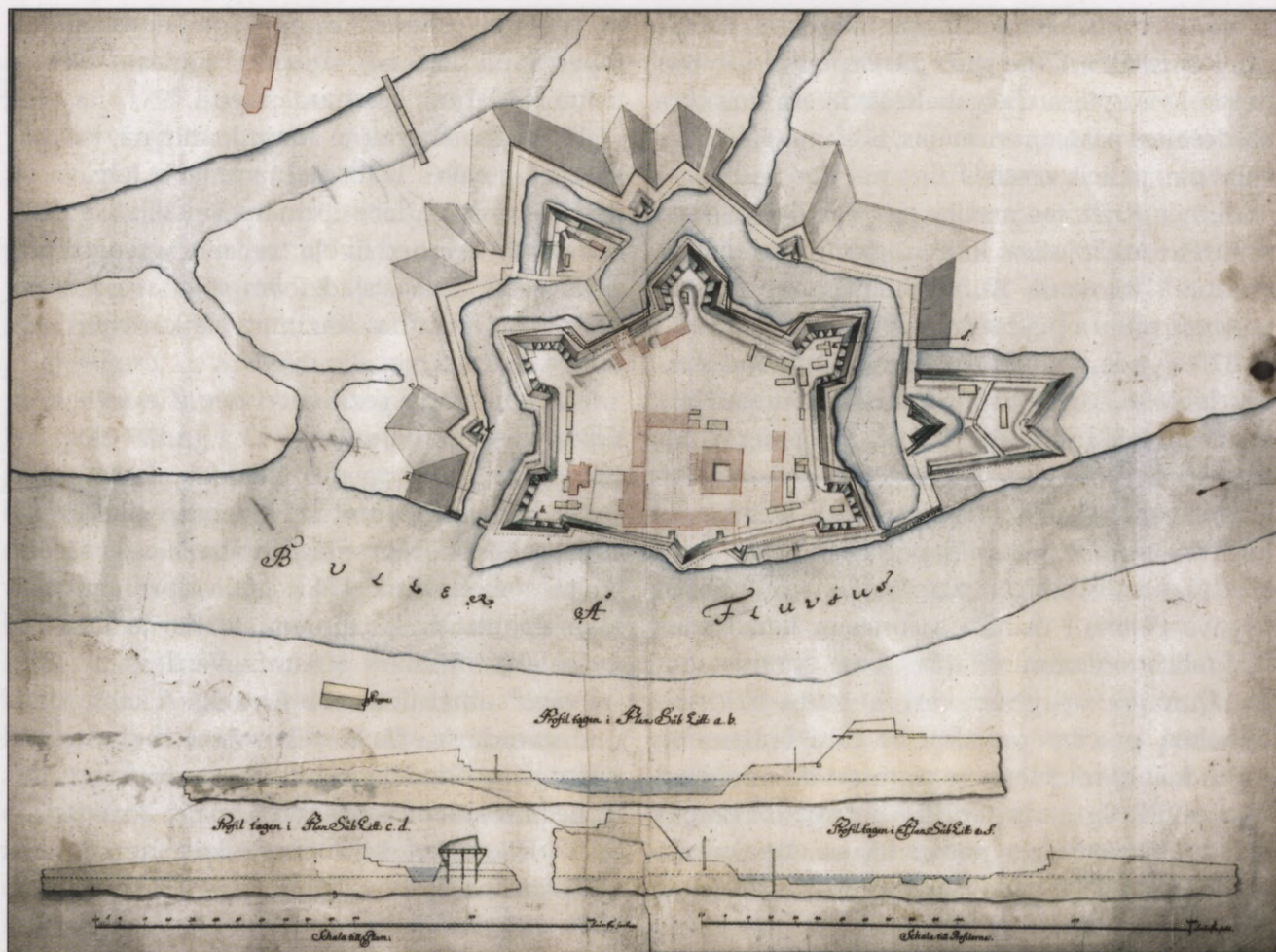
25. Vecā Jelgavas pils, skats no dienvidrietumiem. J. K. Broces kopija no ap 1700. gadu tapušā zīmējuma. J. Chr. Brotze. *Sammlung...*, 9. sēj., 16.a lp. Latvijas Akadēmiskā bibliotēka

The old Jelgava castle: view from the south-west side. J. Chr. Brotze's copy after drawing made about 1700. *J. Chr. Brotze. Sammlung...*, vol. 9, p. 16a. Latvian Academic Library

attēli rāda pili 18. gadsimta sākumā. Skats uz pils kompleksu no pilsētas puses Brocem savukārt ir līdzīgs kādam gvašas gleznojumam, kas senāk atradās Kurzemes provinces muzejā Jelgavā. Izpildījums un uzrakstu šrifts to ļauj datēt ar 19. gadsimta pirmo pusi. Gleznojums būs darināts pēc tā paša oriģināla, ko izmantojis Broce, taču ir daudz shematiskāks. Gleznojums bieži izmantots literatūrā, turklāt ar dažādiem datējumiem – 1659, 1673 vai ar summārāku norādi, ka pils attēlota hercoga Jēkaba laikā. Ja arī tas nav pareizi attiecībā uz šī gleznojuma prototipa datējumu, tad pats attēlotais pils komplekss 18. gadsimta sākumā patiesi daudz neatšķīrās no tā izskata 17. gadsimta trešajā ceturksnī.

No 18. gadsimta sākuma saglabājušies arī vairāki pils un tās nocietinājumu plāni Kara arhīvā Stokholmā, kas rāda hercogu rezidenci tās galīgi izveidotajā izskatā. Viens no tiem uzskatāms par pašu precīzāko.⁶⁶ Tajā attēlotas ne tikai galvenās celtnes, bet arī koka saimniecības ēkas, kas ielencā hercogu pili.

1704. gadā krievu armija atsāka karadarbību pret Zviedriju. 1705. gada augustā Pēteris I vadībā Jelgavas pils tika aplenkta, bet 4. septembrī zviedru garnizons kapitulēja. Par godu šai uzvarai Pēteris I lika izkalt piemiņas medaļu, kuras vienā pusē attēlota Jelgavas pils shēma, otrā – cara portrets ar lauru vainagu galvā. Grafiķim Aleksejam Zubovam tika pasūtīta arī

26. Vecā Jelgavas pils, nocietinājumu plāns. Ap 1703. gadu. Kara arhīvs Stokholmā
The old Jelgava castle: planning of fortifications. About 1703. War Archives in Stockholm

gravīra ar pils aplenkšanas ainu. Šī gravīra uzņemta tā saucamajā Marsa grāmatā – attēlu krājumā, kas veltīts Pētera I nozīmīgākajām uzvarām.

1705. gadā cars Pēteris I Jelgavā nebija pirmoreiz. Jau 1697. gadā viņš bija tur ieradies kopā ar sūtniecību, kas devās uz Rietumeiropu. Viņš

Jelgavā tika uzņemts ar hercogam Frīdriham Kazimiram raksturīgo spožumu. Jau toreiz cars bija izteicies, ka vajadzētu troņmantnieku Frīdrihu Vilhelmu apprecināt ar kādu Krievijas princesi. Šī ideja vēlāk netika aizmirsta, jo Pēteris I vēlējās pakļaut Kurzemi Krievijas politiskajai ietekmei.

Kā atzīmēts hercogu būvju izdevumu sarakstā, kas iesākts 1705. gada 21. septembrī, "visas [telpas] visā pilī no lielgabalu šaviņiem un bombardēšanas pavisam ruinētas, tā ka neviens logs vairs nav palicis vesels".⁶⁷

Tomēr Krievijas armija nespēja ilgi Jelgavu noturēt. Atkāpjoties krievu garnizona pavēlniecība 1706. gada 10. aprīlī lika uzspridzināt Jelgavas pils un pilsētas nocietinājumu vaļņus.

1709. gada novembrī Pēteris I no jauna ieradās Jelgavā, kuru krievu karaspēks nupat bija atkarojis zviedriem un no kurienes ģenerālfeldmaršāls Šeremetjevs vadīja Rīgas aplenkšanu. Jelgavas pils atkal smagi cieta, kāds laikabiedrs Jelgavas un Bauskas pils pēc 1709. gada bombardēšanas nosaucis par "totāli ruinētām".⁶⁸ Jelgavā Pēteris I risināja sarunas ar hercogistes virspadomniekiem. Tajās bez politiskiem jautājumiem apsprieda arī hercoga Frīdriha Vilhelma precību projektu ar cara brāļameitu Annu Joanovnu. Hercogs atgriezās dzimtenē no Vācijas 1710. gada aprīlī, bet gada beigās Sanktpēterburgā jau notika kāzas. Atpakaļceļā uz Kurzemi 1711. gada janvārī Frīdrihs Vilhelms pēkšņi nomira.

Hercoga bērū laikā Jelgavas pils pēdējo reizi tika izmantota kā rezidence, kā hercogistes centrs. Ar grūtībām bērū pasākumiem pilī tika iekārtotas dažas telpas, kuru postu nosedza melnās drapērijas. Jaunais hercogs Ferdinands uzskatīja par ērtāku ķildas ar muižniecību un saviem radiem kārtot no Dancigas, tāpēc Kurzemē vairs neparādījās. Uz Dancigu Ferdinands lika pārvest arī daudz no Jelgavas pils iekārtas. Inventāra sarakstos, ko sastādīja

pirms aizvešanas, minēti gobelēni, sienu tapetes un aizkari, sudraba sienas svečturi, troņa baldahīni, gleznas, spoguļi.⁶⁹

Hercogiene atraitne Anna Joanovna, kas pēc Pētera I pavēles 1716. gadā apmetās Jelgavā uz pastāvīgu dzīvi, lai stiprinātu Krievijas ietekmi Kurzemē, arī nedzīvoja vecajā hercogu pilī. 1718. gadā viņas vajadzībām sāka atjaunot un pārbūvēt Frīdriha Kazimira laikā celto pils Jelgavas centrā.

Vecā hercogu rezidence pēc Ziemeļu kara līdzinājās graustam. 1712. gadā ēku atjaunošanu sāka ar pils baznīcu, kurai vajadzēja likt jaunu jumtu. Novembrī tika algots cilvēks, kas šķūrēja sniegu no baznīcas velvēm, lai tās neiebruktu. 1713. gada aprīlī baznīcu sāka apjūmt ar kārniņiem; to darīja Jelgavas mūrnieku meistars Kristofs Verders un divi "nevācu" amatnieki – mūrnieks Jēkabs Mušs un namdaris Jānis. Par iznīcībai lemtās hercogu rezidences stāvokli un attieksmi pret to liecību sniedz kāds memoriāls, ko ierēdnis V. J. Rikmanis bija iesniedzis hercogistes virspadomniekiem 1714. gada 14. augustā: viņš ierosinājis no sabrukušās pils daļas paņemt kārniņus un ķieģeļus, lai ar tiem varētu izlabot bojājumus Jelgavas domēņu muižas krāsniem un rijai.

1715. gadā virspilskungs Heinrihs Ernsts fon Sakens tika lūdzis hercogam Ferdinandam atļauju pārcelties no pilssalas uz kādu īrētu namu Jelgavas tirguslaukumā, taču hercogs atbildēja ar noraidījumu: "Jums pilī ir lielākas ērtības un drošība, tur arī vienmēr ir dzīvojuši virspilskungi.."⁷⁰

Jelgavas virspilskunga sēdeklis, domājams, atradās hercoga Gotharda mazajā pilī ar torni, kur jau 1705. gadā notikuši remonta darbi. Tomēr virspilskungam būs izdevies aizklūt prom no pils postažas, ko apliecina kāds 1720. gada 12. jūnijā sastādīts dokuments: "Pati pils ir pavisam sabrukusi un ruinēta, tā ka neviena pati telpa nav ar logiem, durvīm un apdzīvojama, izņemot divas mazas istabas un priekšnamu, ko apdzīvo pils fogts, un vēl telpas virs vārtiem, kur dzīvo hercoga leitnants barons Nimptša kungs, kā arī blakus esošā kordegardija un vēl kāds koka ērberģis, kas sastāv no istabām un pretistabām, kur vienā pusē tagad dzīvo vahmistrs, bet otrā – zaldāti. Pie upes ir vēl viena maza koka māja, kurā dzīvo armijas bende, bet pārējās celtnes, arī bijusī virspilskunga māja, kā jau minēts, ir galīgi ruinētas un izlaupītas. Tomēr maskavieši dažās virspilskunga telpās sagāzuši lielu daudzumu rudzu, aizzīmogojuši durvis un pielikuši sardzi. Pilī esošā baznīca ir nedaudz labākā stāvoklī un nav izlaupīta, vienīgi ērģeles ir nelietojamas un arī daudzas stabules ir gājušas zudībā. Apakšējie logi ar dzelzs restēm ir samērā lietojami, bet augšējie pavisam sliktā stāvoklī, daži no tiem

aizmūrēti, citi aizpīti ar salmiem. Uz altāra ir divi misiņa svečturi, tam apkārt sarkana zīda muarē sega. Kancele ar vecu sarkanu sedziņu, baznīcā uz grīdas stāv labs metāla zvans. Šeit esošā hercogu kapeņu velve ir ar labām dzelzs restēm un aizslēgta, arī hercogu liķi un zārki ir saglabājušies, tikai daži zārki deformēti, un svētīgā mierā aizmigušā hercoga Frīdriha Kazimira zārkam jau pirms ilgāka laika nogrieztā daļa zelta bārķšu."⁷¹

Vecās pils sabrukumu simboliski raksturo arī pils fogta Frīdriha Bahmeistera 1726. gada iesniegums: ".. pils tilts ir nedrošs un sabrucis, tā ka neviens pa to vairs nevar iet, neapdraudot savu dzīvību; augstā hercoga renteja parūpēsies, lai tiktu piešķirta laiva, ar kuru nokļūt uz pili .."⁷²

Kurzemes hercogiste Ziemeļu kara laikā bija smagi izpostīta, pusi no tās iedzīvotājiem kapā noveda 1710. gada mēris. Pieauga politiskā anarhija, un hercoga vara pilnīgi sabruka. Vecīgajam hercogam Ferdinandam nebija pēcnācēju, tāpēc apkārtējās valstis – Polija un Krievija – sāka apsvērt iespēju pievienot sev Kurzemi. Taču politiskā situācija pēkšņi mainījās.

RASTRELLI JELGAVĀ

Pēc hercogienes atraitnes Annas apmešanās uz dzīvi Jelgavā viņas kancelejā sāka strādāt Ernsts Johans Bīrons.⁷³ Viņš bija dzimis nabadzīga Kurzemes muižnieka – Kalnciema muižas īpašnieka ģimenē un aizvadījis dēkainu jaunību. Ap 1718. gadu viņu ievēroja hercogiene, un Bīrons kļuva par tās favorītu. Šo stāvokli viņš saglabāja līdz Annas nāvei, nepārtraukti virzīdamies augšup pa karjeras kāpnēm. 1730. gadā, kad Anna kļuva par Krievijas ķeizarieni, Bīrons ieguva grāfa titulu. Taču ar to viņa godkāribai bija par maz. 1737. gada 4. maijā, neatstādams mantinieku, Dancigā nomira pēdējais Ketleru dinastijas pārstāvis hercogs Ferdinands. Gaidot šo brīdi, jau vairākus gadus pirms tam Bīrons sāka darboties, lai nodrošinātu sev Kurzemes troni. Par Krievijas atbalstu, protams, nebija šaubu, taču vajadzēja panākt arī Kurzemes oficiālā lēņu kunga – Polijas karaļa piekrišanu. To saņēma 1734. gadā, pēc tam Bīrons ar naudu, dāvanām, solījumiem ieguva Kurzemes muižniecības atbalstu.

Turpmākais bija tīrā formalitāte. 1737. gada 13. jūnijā Kurzemes landtāgs Bīronu vienbalsīgi ievēlēja par hercogu. Jūlijā viņš saņēma no Polijas karaļa investitūras diplomu un atļauju pārvaldīt Kurzemi no Sanktpēterburgas – favorīts neriskēja pamest ķeizarieni. Vienlaicīgi

viņš sagatavoja nenoteiktā nākotnē paredzamo atgriešanos Kurzemē. Jau 1736. gadā tika aizsākta Rundāles pils būve, kas bija iecerēta par nākamā hercoga vasaras rezidenci.

Savu valdišanu Bīrons gribēja iezīmēt ar pasākumu, kam vajadzēja atstāt graujošu iespaidu uz bijušo līdzpilsoņu prātiem un simboliski parādīt viņa visvarenību, – 1737. gada novembrī tika uzspridzināta vecā Jelgavas pils, lai atbrīvotu vietu jaunai, grandiozai būvei. Tās celšanai uzaicināja Krievijas galma arhitektu Frančesko Bartolomeo Rastrelli, kurš no 1735. gada uzturējās Kurzemē un vadīja Rundāles pils celtniecību.

Rastrelli dzimis Parīzē 1700. gadā, kur tobrīd strādāja viņa tēvs, no Florences iebraukušais tēlnieks Bartolomeo Karlo Rastrelli. 1716. gadā tēvs un dēls devās uz Krieviju, kas kļuva par viņu otro dzimteni. Izņēmums ir 10 gadi, ko Frančesko Bartolomeo pavadīja Kurzemē.⁷⁴ Vēl būdams pusaudzis, Frančesko Bartolomeo sāka nodarboties ar celtnu projektēšanu gan sava tēva, gan citu Sanktpēterburgā dzīvojošo arhitektu vadībā. 1721. gadā viņš ķērās pie pirmās patstāvīgās būves – Dmitrija Kantemira pils Sanktpēterburgā. Pēc tam cita pēc citas celtas daudzas ēkas. 1732. gadā Rastrelli kļuva par Krievijas galma arhitektu, projektēja visas

27. Kurzemes hercogs Ernsts Johans. Nezināma mākslinieka kopija no L. Karavaka oriģināla, starp 1737. un 1740. gadu. Latvijas Nacionālais vēstures muzejs
Ernst Johann, the Duke of Courland. Unknown artist's copy after L. Caravaque's original, between 1737 and 1740.
Latvian National History Museum

nozīmīgākās galvaspilsētas ēkas, bet 1735. gadā, pat nepaspējis nobeigt Ziemas pils (trešās pēc skaita) būvi, tika nosūtīts uz Kurzemi. Jaunais arhitekts sākumā it kā apvienoja savu skolotāju paņēmienus, tad strauji virzījās uz patstāvīgu stilu ar neatdarināmi plašu ieceres vērienu, pārbagātu fantāziju, izcilam talantam piemītošu spēju organizēt lielas masas un detaļas pakļaut galvenajam. Augot paša Rastrelli meistarībai, pilnveidojās krievu baroka arhitektūra, līdz abi šie jēdzieni kļuva par vienu nedalāmu.

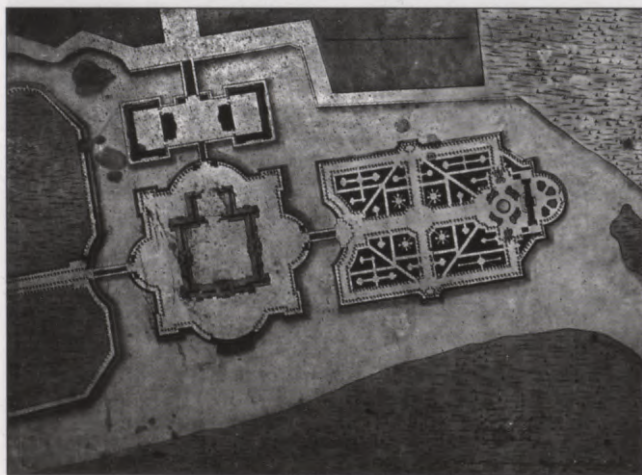

28. Arhitekts F. B. Rastrelli. L. K. Pfandcelta (?) glezna, 18. gs. 50. gadi.
Valsts Ermitāža Sanktpēterburgā
Architect F. B. Rastrelli. L. K. Pfandzelt's (?) painting.
State Hermitage Museum in St. Petersburg

1738. gada aprīlī Rastrelli ieradās Jelgavā un sastādīja pirmo jaunās būves dokumentu – pils centrālajam korpusam nepieciešamo būvmateriālu sarakstu. Tajā uzskaitīts 4000 baļķu pamatu nostiprināšanai, 300 kubikasu akmeņu pamatu izbūvei, 3 miljoni ķieģeļu un citi materiāli.⁷⁵ 18. gadsimtā celtnieki sevi neapgrūtināja ar sarežģītām tāmēm, tehniskiem projektiem un detalizētiem darba zīmējumiem. Arhitekts parasti izstrādāja dažus projektējamās celtnes plānus, skaisti izkrāsotus fasāžu

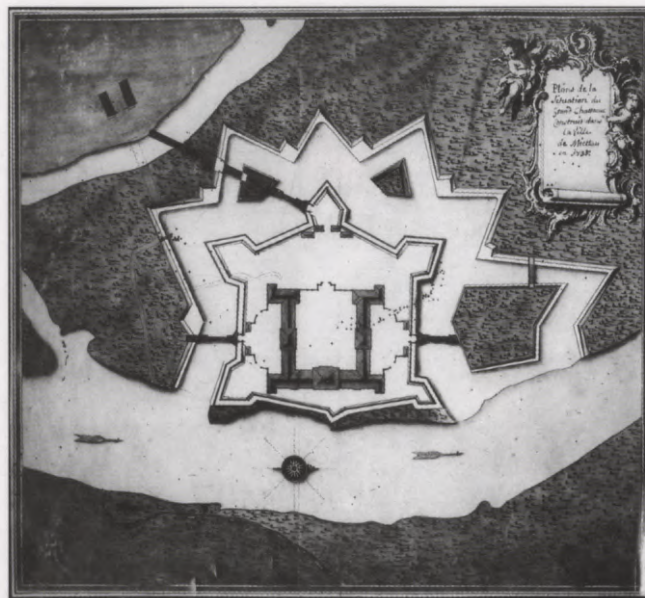
zīmējumus un, saņēmis pasūtītāja piekrišanu, ķērās pie darba. Visus norādījumus arhitekts deva būvdarbu gaitā, pēc vajadzības uzskicējot zīmējumus atsevišķām apdares detaļām, īpaši iekšējām. Arhitekts bieži vadīja arī celtnes inženiertehniskos un administratīvos darbus. Rundālē, piemēram, Rastrelli 1736. gadā pats noslēdza daļu līgumu ar uzņēmējiem, strādniekiem un amatniekiem; arī viņu profesionālismam un intuīcijai bija ļoti liela nozīme būvdarbu norisē.

Jelgavā Rastrelli visu būvi vadīja gandrīz vienpersoniski. Vēlāk pieņemtais "hercoga būvdirektors" arhitekts Johans Kristofs Barnikels nejaucās pils celtniecībā. Administratīvajos un finansiālajos jautājumos svarīga loma bija Birona pilnvarotajam Kurzemē – kamar-

29. Pils situācijas plāns, pirmais variants. 18. gs. kopija no 1738. gada projekta. Senāk Kurzemes provinces muzejā Jelgavā

Planning of the palace layout, the 1st version. 18th century copy after a project made in 1738. Earlier located in Courland Province Museum in Jelgava

30. Pils situācijas plāns, otrais variants. F. B. Rastrelli, 1738. gads. Nacionālā bibliotēka Varšavā
Planning of the palace layout, the 2nd version. F. B. Rastrelli, 1738. National Library in Warsaw

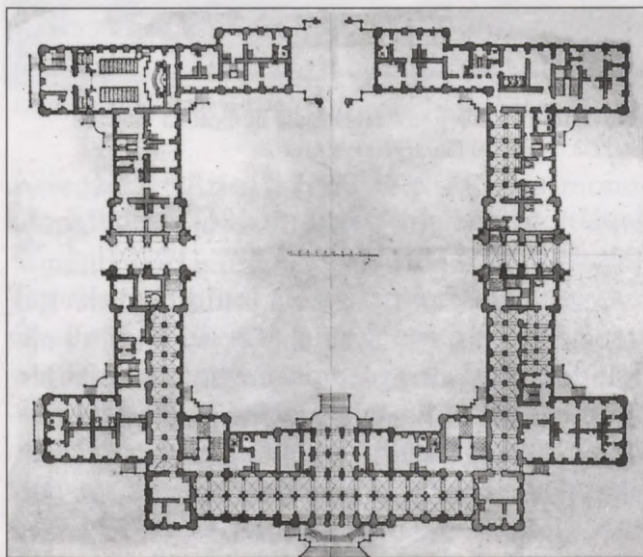
kungam Ernstam Johanam fon Butlaram, kam bija pakļauts būves rakstvedis. Ik pa divām nedēļām Butlars sūtīja uz Sanktpēterburgu ziņojumus par Rundāles un Jelgavas piļu būvdarbu gaitu. Tie kopā ar paša Rastrelli atskaitēm, vēstulēm, būves ienākumu un izdevumu grāmatām, kvītīm, dažādu Kurzemes un Krievijas iestāžu saraksti veido ļoti pamatīgu izziņas materiālu par Jelgavas pils tapšanu. Tomēr attēlu saglabājies maz. Līdz šim zināmi šādi Rastrelli plāni un fasāžu meti Jelgavas pilij: situācijas plāns divos variantos, abu stāvu plāni un austrumu fasādes (tās pirmais variants saglabājies divos autora eksemplāros) plāns. Pils projekta otrais variants, kas

ticis realizēts, saglabājies tikai 18. gadsimta 40. gadu kopijās.⁷⁶ Būvmeti atrodas dažādās vietās – Nacionālajā bibliotēkā Varšavā, Nacionālajā muzejā Stokholmā, grafikas krājumā "Albertina" Vīnē, bet viens no pils situācijas plāniem pirms Otrā pasaules kara glabājās Kurzemes provinces muzejā Jelgavā un gājis bojā.⁷⁷

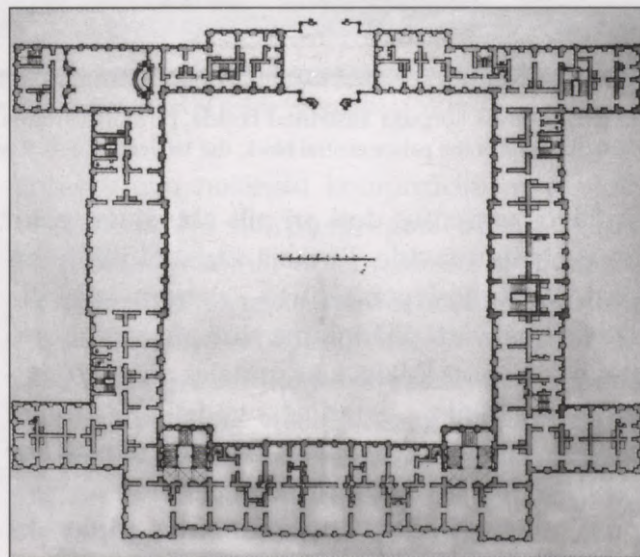
Pēc pirmā Rastrelli situācijas plāna bija paredzēts nojaukt cietokšņa vaļņus un salai izveidot simetrisku konfigurāciju. Galvenās simetrijas ass virzienā – uz Driksas saliņas, ko tilts savieno ar pilsētu, atrastos saimniecības ēkas. Mākslīgi izveidotā salā pils ziemeļu pusē bija paredzēts ierīkot nelielu parku. Saskaņā ar šo projektu būtu nepieciešamas radikālas

izmaiņas, milzīga apjoma zemes darbi. Iespējams, tāpēc Bīrons izšķīrās par otro variantu, pēc kura jaunā pils paliktu vecajos cietokšņa vaļņos. Uz šī plāna ar Rastrelli roku ir uzrakstīts, ka pils celta 1735. gadā. Kļūdainais datējums radies gadus trīsdesmit vēlāk, kad Rastrelli apkopoja savu mūža darbu un noformēja projektus.

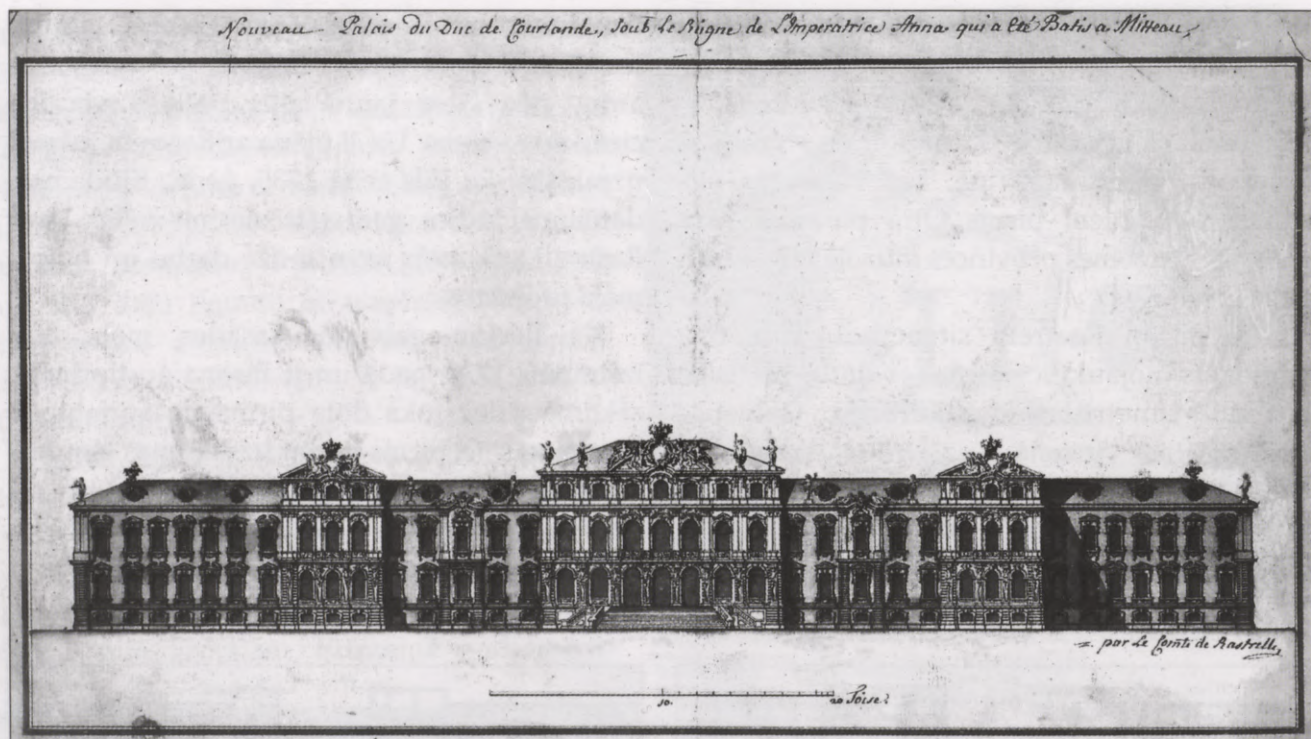
Kā liecina galvenās fasādes mets, kas izstrādāts 1738. gadā un ir Bīrona apstiprināts, sākumā priekšroka dota pirmajam variantam. Domājams, īsi pirms darbu uzsākšanas lēmums mainīts, tāpēc Rastrelli izstrādājis jaunu variantu. Ja visi meti būtu izgatavoti vienlaicīgi, Bīronam savu apstiprinošo rezolūciju nebūtu vajadzējis likt uz nerealizētā projekta.

31. Pils pirmā stāva plāns, pirmais variants. F. B. Rastrelli, 1738. gads. Grafikas krājums "Albertina" Vīnē
Planning of the ground floor, the 1st version. F. B. Rastrelli, 1738.
Collection of prints "Albertina" in Vienna

32. Pils otrā stāva plāns, pirmais variants. F. B. Rastrelli, 1738. gads. Grafikas krājums "Albertina" Vīnē
Planning of the first floor, the 1st version. F. B. Rastrelli, 1738.
Collection of prints "Albertina" in Vienna

33. Pils centrālā korpusa austrumu fasāde, pirmais variants. F. B. Rastrelli, 1738. gads. Nacionālā bibliotēka Varšavā
 Eastern façade of the palace central block, the 1st version. F. B. Rastrelli, 1738. National Library in Warsaw

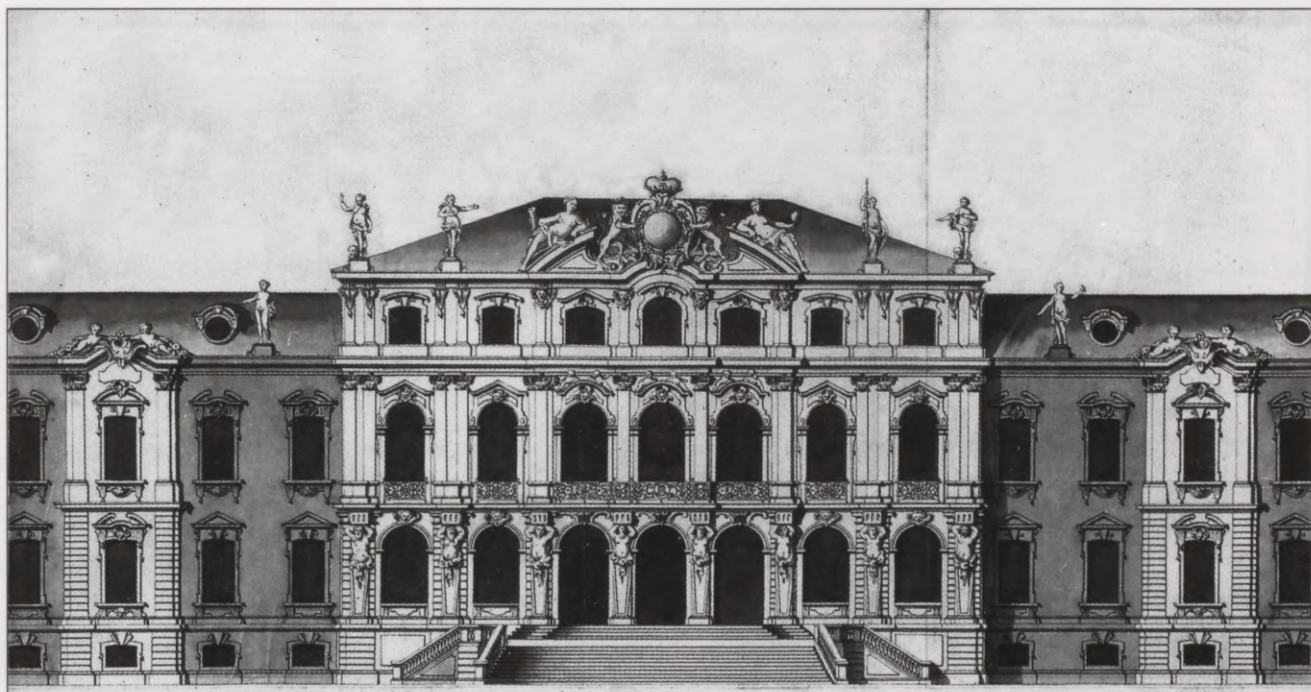
Divos variantos doti arī pils abu stāvu plāni un austrumu fasāde. Pirmajā variantā pils kompozīcija ļoti noslēgta; ceturto – rietumu korpusu sadala tikai vārti. Plānojuma ziņā pirmais ar otro stāvu savienots līdzīgi kā Rundāles pili – no centrālā vestibila galerijas ved uz divām simetriskām sānu kāpnēm. Parādes telpas, kur centrā lielā zāle, koncentrētas dienvidu sānkorpūsā, bet hercoga apartamenti, tāpat kā Rundālē, novietoti austrumu puses fasādē, ar logiem uz Lielupi.

Situācijas plāna pirmajā variantā šī noslēgtība vēl pastiprināta ar rietumu korpusam blakus

ieplānotu nelielu pagalmu, ko ierobežo trīs taisnstūrveida korpusi.

Pirmajā iecerē paredzēta ļoti dinamiska galvenā jeb austrumu fasāde – tās gali septiņu ailu asu (logailu skaits) garumā aizvirzās fasādes aizmugurē, bet vidusdaļa sadalīta ar pieciem rizalītiem. Biežie fasādes dalījumi piešķir tai lielu aktivitāti, ienesot gaismēnas rotaļu un atstājot maz vietas sienas pamatfronfei.

Otrajā pils plāna un galvenās fasādes variantā arī dota triju korpusu kompozīcija, bet rietumu pusē tā atveras pret pilsētu. Plānojums ir būtiski mainīts, jo galvenās fasādes centrā

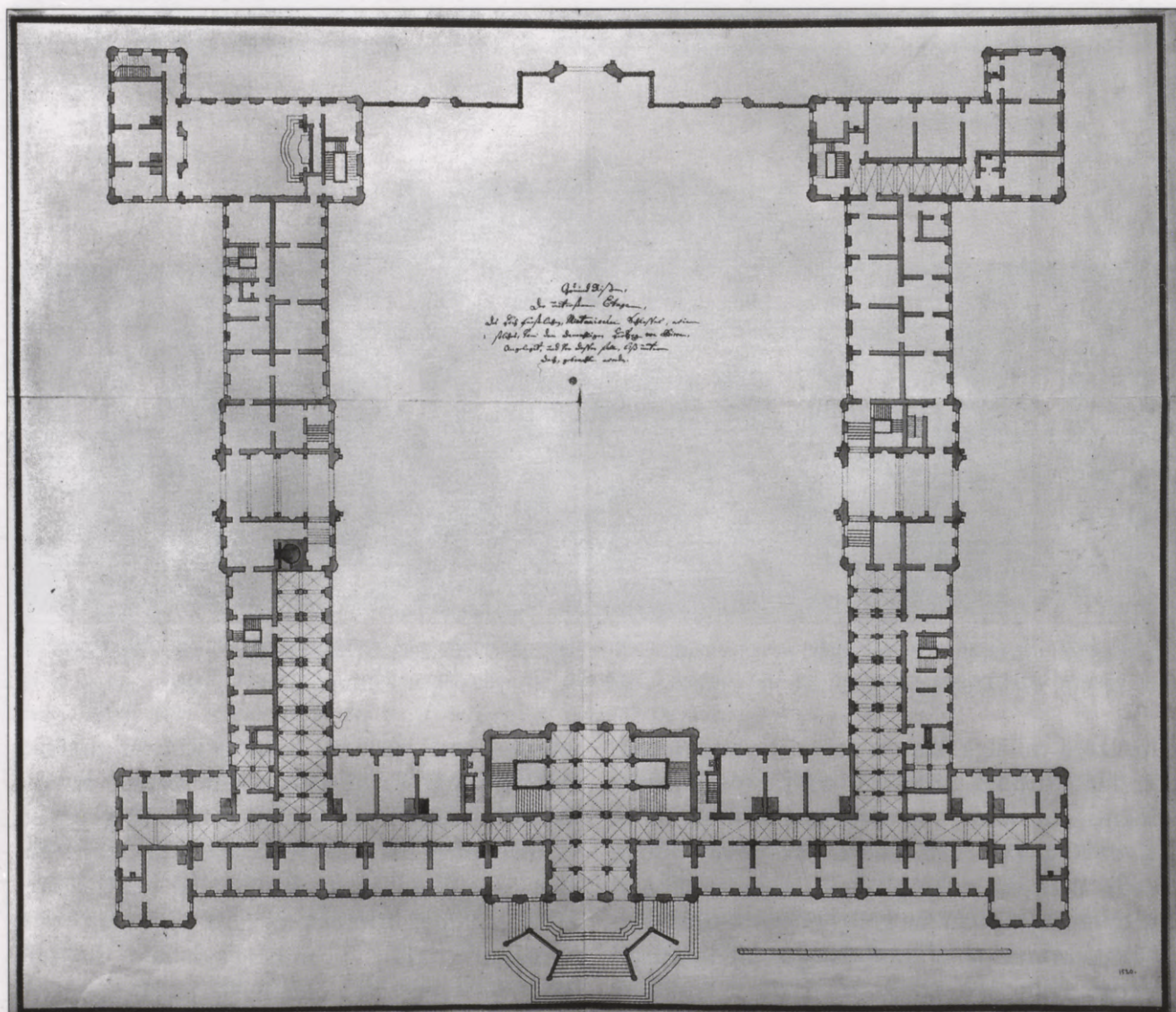
34. Pils austrumu fasāde, centrālā daļa, pirmais variants. F. B. Rastrelli, 1738. gads. Grafikas krājums "Albertina" Vīnē
Eastern façade of the palace, central part, the 1st version. F. B. Rastrelli, 1738. Collection of prints "Albertina" in Vienna

paredzēta milzīga kāpņu telpa. Rodas monumentāla parādes anfilāde, un hercoga apartamenti pārvietoti uz dienvidaustrumu stūri. Galvenā korpusa austrumu fasāde atrisināta daudz mierīgāk nekā pirmajā variantā, tā gari izstiepta plaknē, un tās galus noslēdz rizalitī.

Pie pils ansambļa kompozīcijas piederēja arī hercoga staļļu ēka, ko Rastrelli vietas trūkuma dēļ nācās izprojektēt pilsētā, Driksas upes otrā krastā. Ar pili to saistīja galvenā simetrijas ass, kaut gan dabā šī sakarība vāji uztverama, jo tilts no pilssalas nebija orientēts uz šo simetrijas asi, bet veda uz Lielo ielu – pilsētas galveno artēriju. Rastrelli zīmējis vairākus staļļu kompleksa vari-

antus – gan noslēgtu kompozīciju ar puslokā veidotu staļļu korpusu, gan brīvu apbūvi taisnstūra laukumā.⁷⁸ Tika realizēts šis pēdējais, vienkāršotais variants, kurā iesaistīja jau esošās ēkas. Galveno korpusu uzcēla tikai 1771.–1773. gadā pēc arhitekta Severīna Jensena meta, kurš galvenajos vilcienos saglabāja Rastrelli iecerī, taču piešķīra staļļiem izteikti klasicistiskas fasādes ar toskāņu pilastriem un triglifu joslu. 19. gadsimtā staļļi tika pilnīgi pārbūvēti.

Vienlaikus veicamie būvdarbi Rundālē un Jelgavā bija ārkārtīgi sarežģīts pasākums. Ne naudas trūkuma dēļ, jo Bīrons bija viens no bagātākajiem cilvēkiem Krievijas impērijā.

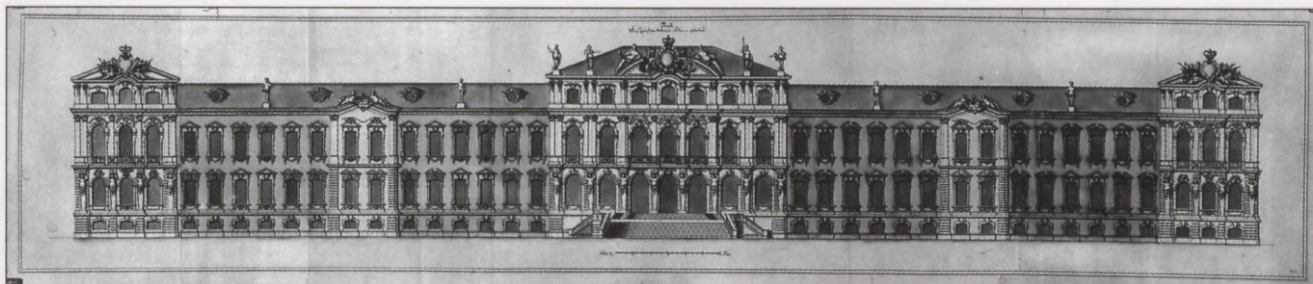

35. Pils pirmā stāva plāns, otrais variants. 18. gs. 40. gadu kopija no F. B. Rastrelli 1738. gada projekta.

Nacionālais muzejs Stokholmā

Planning of the ground floor, the 2nd version. Copy from the 1740s after F. B. Rastrelli's project of 1738.

National Museum in Stockholm

36. Pils centrālā korpusa austrumu fasāde, otrais variants. 18. gs. 40. gadu kopija no F. B. Rastrelli 1738. gada projekta. Nacionālais muzejs Stokholmā

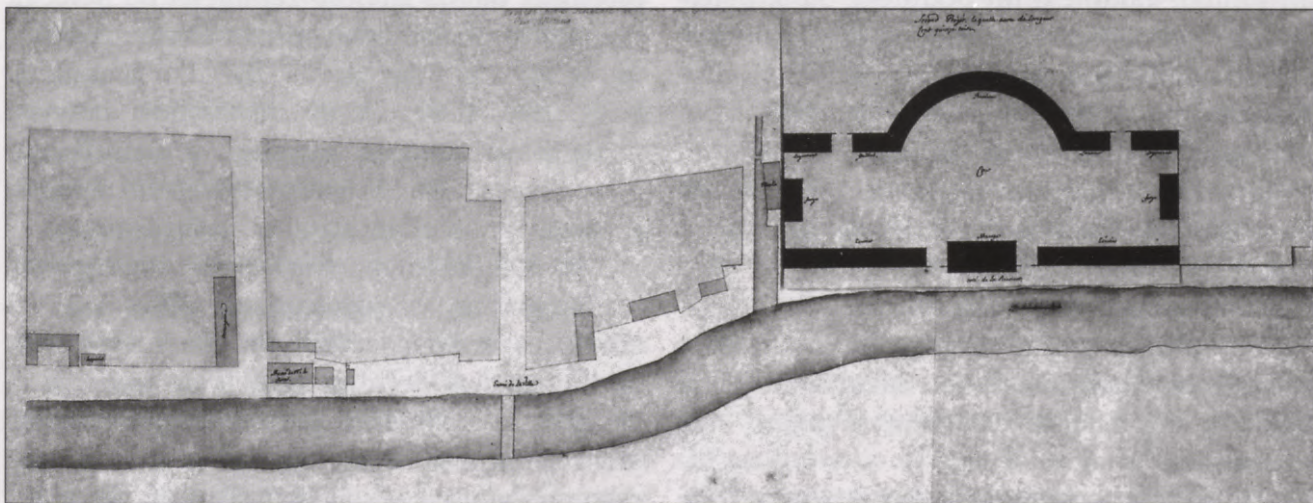
Eastern façade of the palace central block, the 2nd version. Copy from the 1740s after F. B. Rastrelli's project of 1738.

National Museum in Stockholm

Kurzemē vienkārši trūka darbaspēka un materiālu. Līdzšinējie vietējie celtniecības mērogi nepavisam neatbilda tāda vērīena iecerēm. Pašam hercogam bija nedaudz būvmeistaru un amatnieku, bet Jelgavā mūrnieku un namdaru cunftes faktiski izveidojās tikai 1761. gadā. Stāvokli varēja glābt tikai no Krievijas atsūtīti

strādnieki. Vienīgi izmantojot visu Sanktpēterburgas celtniecības aparātu, bija iespējams abas Kurzemes celtnes virzīt uz priekšu tik nepieredzēti straujā tempā.

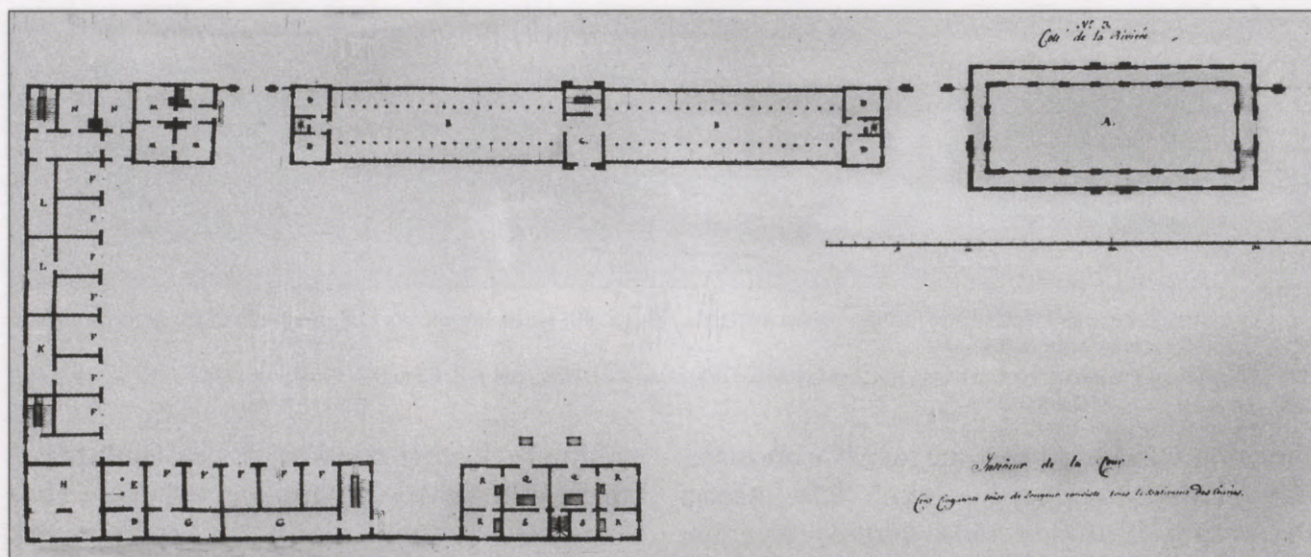
1738. gada sākumā Jelgavā sāka ierasties strādnieki un amatnieki no Rundāles, kur būvdarbi tuvojās beigām. Tie bija mūrnieki,

37. Hercoga staļu plānojuma mets, variants ar pusloka korpusu un novietojumu pilsētā. F. B. Rastrelli, 1738. gads. Nacionālā bibliotēka Varšavā

Layout sketch for Duke's stables, version with the semi-circular block and location in the town. F. B. Rastrelli, 1738.

National Library in Warsaw

38. Hercoga staļu plānojuma mets, variants ar taisnstūra korpusu. F. B. Rastrelli, 1738. gads. Nacionālā bibliotēka Varšavā
Layout sketch for Duke's stables, version with the rectangular block. F. B. Rastrelli, 1738. National Library in Warsaw

ķieģeļnieki un namdari, kam drīz pievienojās arī jumiķi, galdnieki un podnieki. Sanktpēterburgas Celtniecības kanceleja tos bija nosūtījusi uz Kurzemi 1736. un 1737. gadā. Galvenais darbspēks bija pašas kancelejas strādnieki, bet tika nodarbināti arī brīvā līguma amatnieki un strādnieki. Celtniecības kanceleja norīkoja darbos Sanktpēterburgas, Streļnas, Pēterhofas un Oranienbaumas mūrnieku brigādes jeb komandas, kuru uzbūve bija pusmilitāra. Piemēram, Sanktpēterburgas mūrnieku "komendoram" poručikam Ivanam Saveljevam bija pakļauti trīs desmitnieki, tiem savukārt – 76 "ierindnieki".

Būvdarbos piedalījās arī no krievu dzimtļaudīm – tā saucamiem obroka zemniekiem sastādītas brigādes, kas bija atlaistas peļņā. Tie bija galvenokārt namdari, ķieģeļnieki

un transporta strādnieki. Transportdarbos piedalījās daudz latviešu zemnieku no hercoga domēņu muižām. Katru dienu ar savu pajūgu un pārtiku strādāt devās 150–200 zemnieku. Kaut nav tiešu datu, būvdarbos noteikti piedalījās arī latviešu mūrnieki un namdari, jo pils celšanas laikā abi šie amati Jelgavā, tāpat kā Rīgā, galvenokārt vēl atradās "nevācu" rokās.

Ļoti plaši tika izmantoti kareivji no Rīgas un Sanktpēterburgas garnizoniem, vidēji līdz 300 cilvēkiem ik dienas. Vairums tika nodarbināts pie mūrēšanas, bet daļa veidoja apsardzi, kura izrādījās nepieciešama: pat brīvā līguma strādnieki, ieradušies celt Kurzemes pils, būtībā nokļuva katorgas apstākļos. Tas atklājās tikai pēc Bīrona aresta. Strādnieku sūdzībās no tā laika redzama patiesība par necilvēcīgo režīmu Kurzemes piļu celšanas darbos. Strādāja no tum-

sas līdz tumsai, ar divu stundu pārtraukumu, bez svētdienām. Alga bija tik zema, ka strādnieki dažkārt vairāk apēda nekā nopelnīja. 1737. gada maijā Bīrons izdeva rīkojumu par katru 1000 ķieģeļu iemūrēšanu Rundāles pili maksāt tikai 110 kapeiku, bet, ja kāds "tam nepiekrītu, sodīt ar nūjām".⁷⁹ Dažkārt algu vispār neizmaksāja, pat Rastrelli 1741. gadā sūdzējās, ka, strādājot Kurzemē, neesot saņēmis nekādu atalgojumu. Visai bieži strādnieki bēga projām. Visā būvdarbu laikā katru dienu vidēji piektā daļa strādnieku bija slimi.

2004. gadā remonta darbu laikā zem Jelgavas pils dzegas atrada iemūrētu cilvēka galvaskausu. Nav izslēgts, ka tādā veidā mūrnieki atbilstoši tālaika priekšstatiem par maģiju un lāstu uzlikšanu tika pauduši savu attieksmi pret mokpilno hercoga pils būvi.

Līdz 1738. gada aprīlim krievu mūrnieki "komendoru" Saveljeva un Potiļska vadībā, kā arī kareivji no Rīgas un Sanktpēterburgas garnizoniem turpināja jaukt nost veco pili. Mūru spridzināšanai viņi bija izmantojuši šaujamo pulveri 161 rubļa vērtībā.

8. maijā sāka rakt pils būvbedri, ko pabeidza jūnija sākumā. Katru dienu strādāja 527 cilvēki.

14. jūnijā⁸⁰ ar svinīgu ceremoniju tika likts pils pamatakmens, kurā iemūrēja Jelgavas zeltkaļa Josta Hermaņa Glandorfa darinātu sudraba piemiņas plāksni. Iepriekšminētais kambar-kungs fon Butlars savā kārtējā ziņojumā aprakstījis ceremonijas norisi: "Virspadomnieki, virspilskungi, pilskungi un liels skaits muižnieku devās uz vietu, kur vajadzēja likt pils pamatakmēni. Tur atradās augstā hercoga kareivji, lai

atturētu lielās ļaužu masas. Sāka ar dziesmu, pēc kuras pabeigšanas superintendents teica runu, kam sekoja dziesma, un Rastrelli mani kopā ar superintendentu veda pamatu bedrē uz pamatakmens vietu. Pēc tam superintendents nolasīja lūgšanu, un es ieliku akmenī sudraba plāksni, kuras zīmējumu nosūtīšu ar nākamo pastu. Tad ar vācu mūrniekmeistara pasniegto ķelli uzliku uz akmens kaļķus un apsedzu ar šim nolūkam izkaltu akmeni. Uz tā dažas reizes uzsitu ar āmuru, ko man padeva mūrniekmeistars, un īsā runā izteicu savus padevīgākos laimes vēlējumus. Kad mēs no turienes izkāpām, tika nodziedāts "Te Deum laudamus". Skanot trompetēm un bungām, trīs reizes salutēja uz vaļņa izvietotie Krievijas ķezariskie zaldāti."⁸¹

Rastrelli centrālā korpusa pamatu nostiprināšanai bija pieprasījis tikai 4000 baļķu. Būvbedri rokot, izrādījās, ka zeme ir purvainā, tāpēc zem mūra pamatiem nepieciešams blīvs pāļu nostiprinājums. Lai iedzītu vienu pāli, vajadzēja strādāt 50–60 cilvēkiem. Tas prasīja daudz laika.

2004. gadā tika atsegts pāļu stiprinājums zem pils ziemeļaustrumu stūra. Mainoties gruntsūdens līmenim, pāļu augšdaļa bija sākusi trupēt, kas izraisīja mūru nosēšanos un plaisas sienās. Atsedzot pamatus, atsedzās sākotnējā pāļu sistēma. Tie bijuši apmēram 4 metrus gari un vidēji 28 centimetrus diametrā, dzīti blakām samērā blīvi, apmēram 30 centimetru attālumā cits no cita. Tieši uz pāļiem likti lieli laukakmeņi, uz kuriem veidots celtnes pamats. Pamatu augstums vidēji sasniedz 2 metrus, bet to dziļums

savukārt ir ļoti atšķirīgs, tas atkarībā no reljefa svārstās no 2,8 līdz 2,5 metriem. Savukārt 5–6 metru dziļumā sākas morēnu māla slānis, kas noteica pāļu stiprinājuma dziļuma robežu.⁸²

18. jūlijā Rastrelli sastādīja atskaiti par paveiktajiem būvdarbiem, kurā norūpējies ziņoja, ka zemes pamats ir nevienmērīgs un pāļu dzīšana uz priekšu virzās gausi. Nupat rokot strādnieki esot uzdūrušies vecās pils tiltam, pie kura grunts bijusi vēl plūstošāka nekā citur. Nobeigumā Rastrelli lūdza ticēt, ka "es nedaru neko, kas man tiešām nebūtu jādara. Ceru, ka beigās Viņa Gaišība žēlīgi apstiprinās to, ko daru, jo, neredzot grunti, nevar iedomāties, kāda piesardzība vajadzīga, lai garantētu pilnīgu izturību."⁸³ Jūlija beigās Bīrons rakstījis atbildē, ka līcis Kronštatē izgatavot speciālu pāļu dzenamo mašīnu, kas kopā ar vienu kalpotāju tikšot nosūtīta uz Jelgavu.

Oktobra beigās, kad darbus pārtrauca sals, bija pabeigti centrālā korpusa pamati. Tajos iemūrēti 211 864 ķieģeļi un 374 kubikasis akmeņu, zem pamatiem iedzīti 10 308 pāļi – gan bez Kronštates mašīnas palīdzības, kas tikai novembrī pienāca Jelgavā kopā ar strādnieku Filatu Kirilovu.

Novembrī krievu mūrnieki atgriezās Sanktpēterburgā. Nākamajam – 1739. gadam Rastrelli papildus pieprasīja vēl 500 cilvēku. Lai tos nodrošinātu, nācās ķerties pie ārkārtējiem pasākumiem. Jau septembrī hercogs bija atteicis palīdzību Ventspils baznīcas būvei, aizbildinādamies, ka "nevar paveikt uz reizi to, kas nav darīts četrdesmit gadu".⁸⁴ Novembrī viņš pavēlēja pārtraukt visus celtniecības darbus Kurzemē,

izņemot vienīgi dzirnavu remontus. Būvdarbus sašaurināja arī Rundālē. Vienlaicīgi Bīrons panāca, ka ķeizariene 1739. gada janvārī deva rīkojumu Sanktpēterburgas Celtniecības kancelejai nosūtīt uz Kurzemi mūrniekus – "visus bez atlikuma".⁸⁵ Arī ar to nepietika. Nelielas mūrnieku grupas tika salīgtas Maskavas un Sanktpēterburgas mūrnieku cunftēs, 18 mūrniekzeļļi ieradās no Dancigas, Kēnigsbergas, Elbingas un Štetīnes, bet 16 zeļļi tika salīgti Rīgā. Hercoga būvdirektors Barnikels pat piedāvājās ielikt sludinājumu Leipcigas avīzēs. Par spīti visiem šiem pasākumiem, 1739. gadā kopumā mūrnieku skaits pils būvē tikai nedaudz pārsniedza 500 cilvēku. Celtniecības kancelejas strādnieki, zinot, kādi apstākļi ir Rundāles un Jelgavas piļu būvē, centās izvairīties no došanās uz Kurzemi. Kad 1739. gada aprīlī Jelgavā ieradās poručīks Nesterovs ar 222 mūrniekiem, izrādījās, ka daļa no viņiem salīgti par aizvietotajiem un vispār neprot nekādu amatu. Maijā Rastrelli visiem sarīkoja pārbaudi, pēc kuras 53 cilvēkus nācās nosūtīt atpakaļ uz Sanktpēterburgu.⁸⁶

Jau 1738.–1739. gada ziemā sāka domāt par pils apdares darbiem. To milzīgā apjoma dēļ, kā arī lai paātrinātu būvdarbu gaitu, sašaurināja darbus Rundālē un pat gatavos apdares materiālus pārveda uz Jelgavu. Par hercoga attieksmi skaidri liecina viņa rezolūcija uz 1739. gada janvārī Rastrelli iesniegtajiem Rundāles pils plāniem. Tur asā tonī pavēlēts ārējo un iekšējo apdari sašaurināt un vienkāršot. Redzot hercoga vēlmes, arī pats Rastrelli februārī atbildes vēstulē ierosināja pārvest uz Jelgavu Rundāles pils fasāžu čuguna rotājumus un itāliešu gleznotāja

Bartolomeo Tarsias uz audekla darinātos plafonus, bet martā – arī Vircavas darbnīcās izgatavotās greznās podiņu krāsnis, Maskavā un Sanktpēterburgā darinātās kokgriezuma durvis.

1739. gada ziemā turpināja dzīt pāļus pils sānu korpusu pamatiem ar divām jaunajām mašīnām. Marta vidū darbus stipri apgrūtināja plūdi. Ūdenī aizgāja bojā 680 tūkstoši neapdedzinātu ķieģeļu.

Aprīļa sākumā pie darba ķērās mūrnieki – 267 no Sanktpēterburgas, 19 mūrniekzeļļi ar 20 palīgiem no Vācijas un daļa no talkā norikotajiem 182 krievu kareivjiem. Palīgdarbos bija aizņemti 53 zemnieki ar pajūgiem. Apmēram divu nedēļu laikā bija iemūrēti 226 649 ķieģeļi.

Nākamajos mēnešos strādnieku un amatnieku skaits pieauga, visvairāk to bija jūnijā, kad pabeidza centrālā korpusa cokolstāvu, kuram izmantoja 1 330 800 ķieģeļu. 29. jūnijā sāka mūrēt pirmo stāvu, ko Rastrelli cerēja pabeigt sešu nedēļu laikā. Tomēr tas bija gatavs tikai septembra vidū, kad iemūrēja arī visas pārseguma sijas un aizsāka otro stāvu.

Bīrons nebija apmierināts ar darbu tempu. Vēstulē fon Butlaram 25. augustā viņš žēlojās: "Dārgā būve, kas tomēr uz priekšu virzās ļoti lēni, man sagādā ne mazums bēdu un nemiera, pie tam Rastrelli visu dara nepieļaujamā veidā. Ja viņš sākumā apgalvoja, ka ar 500 mūrniekiem pils centrālo korpusu pabeigs vienā gadā, tad tagad izrādās, ka divās vasarās, kad viņam ir vairāk par 500 mūrniekiem, nav gatava pat viena trešdaļa centrālā korpusa."¹⁸⁷

Galvenajā korpusā mūra darbi tika pabeigti 31. oktobrī, kopumā izlietojot 4 085 520 ķieģeļu.

Kāds Jelgavas tirgotājs vēstulē hercogam 27. oktobrī rakstīja, ka "par pils skaistumu un straujo darbu gaitu sajūsminās visi cilvēki".⁸⁸ Bīrons oktobrī hercogistes virspadomniekiem bija pavēlējis pēc iespējas ātrāk uzlikt jumta konstrukciju un to nosegt, lai ziemā mūri netiktu bojāti. Šos darbus veica krievu namdari kopā ar 175 kareivjiem hercoga namdaru meistara Johana Kristmaņa Forlera vadībā. Pēc tam vairums mūrnieku atgriezās mājās Sanktpēterburgā, bet palikušie ar dēļiem aiznagloja pils logus. Rastrelli sastādīja pieprasījumu nākamajam gadam, kur lūdza nodrošināt 420 mūrnieku, 300 palīgstrādnieku, 180 vezumnieku, un decembra beigās arī pats aizbrauca uz Sanktpēterburgu.

Visu 1739. gadu notika gatavošanās telpu mākslinieciskajai apdarei. Bez izstrādājumiem, ko uz Jelgavu pārveda no Rundāles, no Sanktpēterburgas atsūtīja durvju vērtnes, logus, sienu paneļus un mēbeles. Jelgavas pils vajadzībām Rundālē strādāja divas galdnieku brigādes. Jau kopš 1737. gada aprīļa tur darbojās Sanktpēterburgas galdnieki meistara Johana Gotlība Engera vadībā un vietējie vācu galdnieki, kurus uzraudzīja Jakobs Baptists Egers. Pirmā brigāde skaitliski bija vislielākā. Sākumā tajā ietilpa Celniecības kancelejas 10 meistari, kuriem pakāpeniski pievienojās aizvien jaunas grupas – Sanktpēterburgas galdnieku un kokgriezēju cunftes meistari Kuzmas Suhnova vadībā, Sanktpēterburgas galdnieku cunftes 14 meistari ar Dmitriju Kiseļovu priekšgalā, pieci galdnieki no Krievijas galma intendanta kantora un astoņi – no Ohtas amatnieku slobodas pie

Sanktpēterburgas, kas bija īpaši slavēta ar virtuoziem namdariem.⁸⁹ 1737. gadā Kurzemē ieradās arī Celtniecības kancelejas kokgriezējs Andrejs Kamajevs, bet 1739. gadā – 11 kokgriezēji no Sanktpēterburgas Admirālītātes, kuras pakļautībā atradās paliela celtniecības organizācija. Pāris kokgriezēju atbrauca pat no Maskavas. Gan Rundāles, gan Jelgavas pilij viņi darināja kāpņu margu balustrus un postamentus, rotāja sienu koka paneļus un durvju vērtnes. Galdnieki pēc Rastrelli zīmējumiem izgatavoja pašus sienu paneļus un parketu grīdām.

1739. gada oktobrī galdnieku meistars Egers atskaitē minēja, ka abas galdnieku brigādes kopā pabeigušas parketu Jelgavas pils divām guļamistabām, divām parādes istabām un divām

39. Pils cokolstāva logu restes. J. G. Freijs, 1738.–1739. gads
Window bars of the palace basement floor. J. G. Frey, 1738–1739

stūra istabām – no ozola, melnozola, kļavas, bukša un sarkankoka, rotātu ar ziedu un akanta lapu gravējumu. Nedaudz vienkāršāks parkets izgatavots lielajai zālei, priekšzālei un vēl 14 citām telpām, gatavi arī sienu paneļi 23 istabām.⁹⁰

Tā paša gada maijā Jelgavas kalējs Johans Georgs Freijs pabeidza darināt 22 cokolstāva logu restes. Daļa šo skaisto kalumu vēl atrodas savā vietā, taču pārējie dokumentos minētie Freija darbi – arī balkonu varā kaltās margas – nav saglabājušies.

Ļoti lielu darbu prasīja krāsns podiņu izgatavošana vairāk nekā 200 pils telpām. Jau minētās Vircavas podniecības krāsnis, kuras darināja austriešu meistari Filipa Tornera vadībā, bija paredzētas tikai nelielai daļai parādes telpu – zināms, ka no 1736. līdz 1740. gadam tikušas izgatavotas tikai 15 šādas krāsnis. Kā atskaitē rakstīja būvdirektors Barnikels pēc Vircavas darbnīcas apmeklējuma, krāšņu podiņi bijuši klāti ar krāsainu glazūru jūras zaļā, zilā un "aknu" krāsā, ar zeltītiem ornamentiem.⁹¹ Pārējās telpās bija paredzēts uzstādīt ar zilu kobaltu apgleznotās podiņu krāsnis, kuras parasti nepareizi dēvē par holandiešu krāsnīm. Nosaukums cēlies no 17. un 18. gadsimtā izplatītajām holandiešu sienas flīzēm ar sižetisku gleznojumu, kas Ziemeļvācijā tika pārņemts un pārnests uz krāsns podiņiem. Turklāt jāpiezīmē, ka Holandē krāsnis vispār nebūvēja, tās atvietoja kamīni. Šīs zilās vācu krāsnis izplatījās visā Ziemeļeiropā un kopš Pētera I laika bija populāras arī Krievijā.

1737. gada februārī Krievijas galma intendantūras kantoris krāsns podiņu izgatavošanai uz Kurzemi nosūtīja podnieka darbu uzņēmēju

Ivanu Ušakovu ar septiņiem palīgiem, kuri Rundālē noorganizēja darbnīcu. Septembrī viņiem pievienojās Celtniecības kancelejas gleznotāji Ilja Piļugins un Ivans Jevdokimovs.⁹² 1738. gada oktobrī viņi bija pabeiguši darināt visus Rundāles pilij nepieciešamos krāsns podiņus, taču tos pārveda uz Jelgavu. Līdz nākamā gada septembrim lielā steigā no jauna tika izgatavoti krāsns podiņi Rundāles pilij, pēc tam meistari pārcēlās uz Jelgavas darbnīcām.

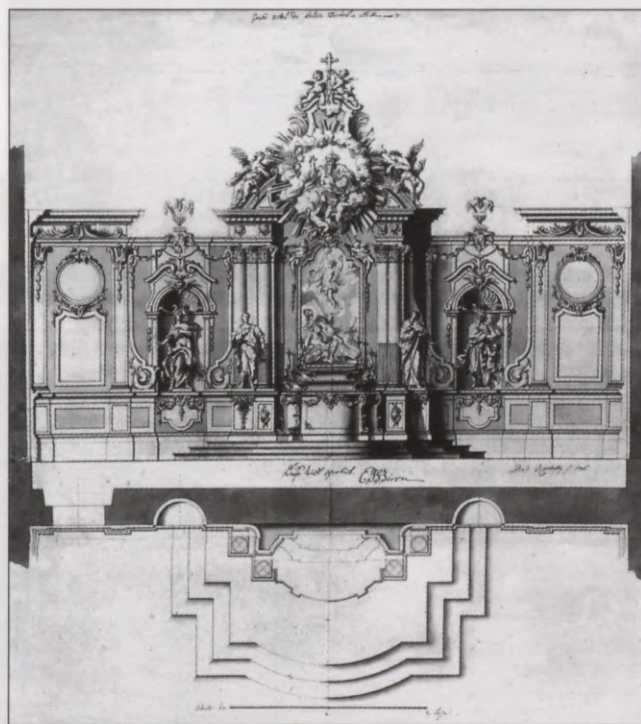
Visi minētie apdares materiāli pagaidām tika uzglabāti noliktavās. 1739. gada novembrī sākās gatavošanās pirmajiem darbiem pašā pilī – telpu dekoratīvajam apmetumam. 30. novembrī tika iesniegts saraksts par šim nolūkam nepieciešamajiem materiāliem, tajā minēts arī 10 000 niedru kūlišu, kurus bija paredzēts likt griestu apmetuma pamatā.

1739. gada decembrī griestu plafonu apgleznošanai tika pieņemts mākslinieks Dītrihs Pēteris Denfers-Janzens ar palīgu Kirstneru. Viņš kļuva par hercoga galma gleznotāju ar 300 Alberta dālderu lielu algu.

1740. gada ziemā turpināja likt centrālā korpusa jumta konstrukciju. Aprīļa sākumā, īsi pirms mūra darbu atsākšanas, Bīrons paziņoja hercogistes virspadomniekiem, ka šajā gadā no Rīgas garnizona Jelgavas pils būvdarbos tiks norīkots 700 kareivju. Patiesībā kopējais strādnieku skaits šajā, tāpat kā iepriekšējā gadā nebija tik liels, kā iecerēts, un 13. maija vēstulē hercogs atkal žēlojās par "dārgo un lēno būvi".⁹³ Šoreiz tas bija bez pamata: abi sānu korpusi tika pabeigti pārsteidzoši īsā laikā. Vēl 1740. gada 7. jūnijā vienam no sānu korpusiem tikai bija

sagatavots pāļu pamats, bet otrajam mūri bija sasnieguši zemes līmeni.⁹⁴ Toties novembrī abiem korpusiem jau sāka likt jumta konstrukciju un krievu jumiķi gatavās jumta daļas klāja ar alvotām skārda plāksnēm, kas bija atvestas no Sanktpēterburgas. Vajadzēja iestiklot logus, kas arī bija vesela problēma. Iepriekšējā gadā, gādājot stiklu Rundāles pils logiem, to nācās ievest no ārzemēm.

1740. gada 4. jūlijā Celtniecības kancelejas sēdē galma komisārs Lipmans ziņoja, ka Jelgavas pilij nepieciešams sešpadsmit izmēru

40. Sākotnēji Rundāles pilij paredzēta altāra mets. F. B. Rastrelli, 1736. gads. Grafikas krājums "Albertina" Vīnē
Sketch of an altar initially designed for Rundāle Palace. F. B. Rastrelli, 1736. Collection of prints "Albertina" in Vienna

17 660 "Jamburgas stiklu".⁹⁵ Līdz gada beigām bija izdevies sagādāt tikai 4600 stiklu, no kuriem daļa vēl netika ielikta logos.

1740. gada 14. jūnijā vēstulē fon Butlaram hercogs paziņoja jaunu, radikālu lēmumu. Rundāles pilij paredzēto altāri, kas pēc Rastrelli meta bija izgatavots Sanktpēterburgā un tobrīd atradās uz kuģa Daugavgrīvas ostā, viņš pavēlēja nosūtīt uz Jelgavu: ".. esmu nolēmis likt to uzstādīt turienes pils kapelā."⁹⁶ Tas nozīmēja atteikšanos no baznīcas tālākas būves Rundālē.

Jelgavā 1740. gadā tika sākta telpu iekšēja apdare, galvenokārt sienu apmešana. Martā gleznotājam Denferam-Janzenam izsniegta krāsas četru plafonu darināšanai, bet maijā – 600

olekšu audekla. Ar "zelta sitēju" Frīdrihu Bornu noslēgts līgums par zelta lapiņu izgatavošanu apzeltīšanas darbiem.

1740. gada novembrī 108 mūrnieki tika atlaisti uz Sanktpēterburgu, bet pārējie turpināja mūrēt dzegas un apmest sienas. Fasādēm jau bija pielikta trešdaļa no čugunā lietajiem rotājumiem, kas bija pārvesti no Rundāles un vēl papildus sagādāti no Krievijas. Decembra sākumā būvdarbi vēl ritēja kā parasti, kad Sanktpēterburgā jau risinājās notikumi, kuri drīz vien krasi mainīja Kurzemes hercogistes likteni un abu piļu celšanas gaitu. 1740. gada 23. oktobrī nomira ķeizariene Anna Joanovna. Pēc viņas testamenta Bīrons kļuva par Krievijas pavaldoni līdz tajā pašā gadā dzimušā

41. Čugunā liets fasādes rotājums – lauvas maska

41. Façade decoration of a cast iron lion mask

42. Čugunā liets fasādes rotājums – lauvas maska
Façade decoration of a cast iron lion mask

troņmantnieka Ivana Antonoviča pilngadībai. Birona karjera likās sasniegusi kulmināciju – nu viņš arī oficiāli bija Krievijas impērijas pārvaldnieks. Taču triumfs nebija ilgs. 20. novembrī, īsi pirms viņa 50 gadu jubilejas, notika galma apvērsums. Bironu arestēja, tiesāja, un 1741. gada martā viņam piesprieda nāves sodu, ko pēc dažām dienām nomainīja ar mūža ieslodzījumu. Hercoga ģimeni izsūtīja uz Pelimu Toboļskas guberņā. 1742. gadā jaunā ķeizariene Elizabete

Petrovna Bironam atļāva doties uz Sanktpēterburgu, bet Jaroslavlā viņu apturēja cita pavēle; tur Bironam nācās pavadīt turpmākos 20 gadus.

Jau trešajā dienā pēc Birona aresta tika nosūtīta pavēle Vidzemes ģenerālgubernatoram grāfam Lasī pārtraukt visus darbus Rundāles un

43. Čugunā liets fasādes rotājums
Façade decoration of cast iron

44. Čugunā liets fasādes rotājums ar sievietes masku
Façade decoration of a cast iron female mask

Jelgavas piļu būvē, Rastrelli nekavējoties izbraukt uz Sanktpēterburgu, bet strādniekiem, amatniekiem un kareivjiem atgriezties iepriekšējās darba vai dienesta vietās. Rastrelli tūlīt devās uz Sanktpēterburgu kopā ar palīgarhitektu Nikolaju Vasiljevu, kurš ar nelieliem pārtraukumiem bija strādājis Kurzemes piļu celtniecībā kopš 1736. gada aprīļa. Decembra sākumā no Kurzemes pakāpeniski izbrauca 474 amatnieki un strādnieki, 374 kareivji.⁹⁷ Neskatoties uz minēto pavēli, darbi Jelgavā netika pilnīgi pārtraukti. Būvdirektors Barnikels, kurš pēc Rastrelli aizbraukšanas bija uzņēmies darbu vadību, 17. decembrī rakstīja uz Sanktpēterburgu, lūgdams atļauju sākt pils sānu korpusu apjumšanu. No viņa ziņojuma redzams, ka ziemeļu spārna jumta konstrukcija pabeigta un to pagaidām varētu noklāt ar salmiem. Aptēsti balķi pretējā korpusa jumtam, un to varētu sākt celt namdaru meistara Forlera vadībā. Janvāra sākumā Barnikels ziņoja, ka Forlers ar 16 amat-

45. Čugunā liets fasādes rotājums
Façade decoration of cast iron

niekiem ķeries pie darba, taču bez pavēles no Sanktpēterburgas viņam neizsniedzot balķus, tāpēc darbi apstājušies.

Attieksme pret Birona pilīm 1741. gadā vairākas reizes mainījās. Brīdī, kad Barnikels rakstīja savu pēdējo ziņojumu, nevarēja būt ne runas par darbu turpināšanu. Jaunā Krievijas reģente Anna Leopoldovna pavēlēja ne tikai pārtraukt Kurzemes piļu celtniecību, bet arī vest projām gatavos apdares materiālus. Janvārī uz Rīgu tika nosūtītas 12 varā kaltas Jelgavas pils balkonu margas un 28 logu restes. Februārī galdnieku meistars Engers, kas vēl strādāja Rundāles darbnīcās, saņēma pavēli aizkavēties Kurzemē, lai "pēc oberarhitekta fon Rastrelli ieteikuma izņemtu grīdas gabalus un pārējo un noliktu sūtīšanai ar kuģiem uz Sanktpēterburgu".⁹⁸ Paredzētā demontēšana tomēr nenotika, jo politiskā situācija pēkšņi mainījās. Annai Leopoldovnai radās ideja nosēdināt Kurzemes tronī savu vīrabrāli, Braunšveigas-Līneburgas

hercogu Ludvigu Ernstu. Jūnijā ar šādu misiju Kurzemē ieradās Ernsts Johans fon Butlars, kam bija izdevies saglabāt savu stāvokli arī pēc Birona krišanas. Sarunas ar vietējo muižniecību ritēja tik sekmīgi, ka Kurzemei drīz bija paredzams jauns valdnieks. Tas, protams, mainīja attieksmi arī pret abām nepabeigtajām pilīm, vienai no kurām nu vajadzēja kļūt par jaunā hercoga rezidenci. Birona biogrāfijā, kas 1742. gadā tika publicēta Brēmenē, jo Kurzemes notikumi radīja sensāciju visā Eiropā, apgalvots, ka "reģente lika turpināt Jelgavas pils būvi. .. viņas laikā tur jau pienākušas skaistākās sienu tapetes."⁹⁹ Tas gan bija pārspilēts apgalvojums, taču, bez šaubām, piļu būvi bija paredzēts turpināt. Vidzemes ģenerālgubernators 21. jūlijā saņēma jaunu pavēli – pārtraukt materiālu izvešanu no Kurzemes pilīm un turpināt likt jumtu Jelgavas pils sānu korpusiem. No Rīgas atsūtīja atpakaļ jumta skārda plāksnes un naglas, taču viss notika ļoti lēnām. Hercogistes virspadomnieki, vienīgā oficiālā Kurzemes valdība, izrādījās, bija izklīduši vasaras atpūtā pa savām muižām. Tas aizkavēja darbu organizēšanu. Septembrī jumtam piegādāts 700, decembrī – 470 dēļu. No 4. septembra saglabājusies zīmīte liecina, ka skārda klāšana uz jumta tikko iesākta.

1741. gada beigās situācija vēlreiz krasi mainījās. Naktī no 16. uz 17. decembri notika galma apvērsums – un Krievijas tronī nāca Pētera I meita Elizabete. Līdzšinējie plāni par Kurzemes hercogistes jauno valdnieku izjuka, Elizabete Petrovna noraidīja arī visus pārējos kandidātus, bet bijušais hercogs Ernsts Johans Bīrons 20 gadu pavadīja trimdā. Radušos situā-

ciju izmantoja Kurzemes muižniecība, lai pārņemtu savās rokās hercoga muižas un nostiprinātu savu varu.

Kurzemes pils no jauna kļuva par lieliskām gatavu būvmateriālu noliktavām. Pēc diviem gadiem no Jelgavas pils pāri bija palikuši gan drīz tikai mūri. Vienīgais izņēmums bija jumts: lai ēku varētu kādām vajadzībām izmantot, bija jāpabeidz tās apjumšana. Līdz 1742. gada beigām jumts tika uzlikts, bet labošanas darbi turpinājās vēl 1748. gadā.

Jau 1741. gada sākumā Jelgavā darbojās īpaša "ķeizariskā komisija", kas aprakstīja pils iebūvētos un noliktavās sakrautos būvmateriālus, kā arī uzskaitīja Bironam konfiscēto mantu. Jelgavas pils noliktavās atrasti 1144 fasādes čuguna rotājumi, 132 ozolkoka divviru durvis, 21 pāris ar kokgriezumiem rotātu durvju, 62 sienu paneļi, 8273 "rotātas dzelzs plāksnes", pils baznīcas altāris un kancele, kā arī 151 kokā griezta figūra.¹⁰⁰ Kā redzams Rastrelli projektos, koka figūras bija paredzēts novietot uz pils fasāžu frontoniem un jumta malas. Domājams, vairumu skulptūru bija darinājuši krievu kokgriezēji. Jelgavas tēlnieks Jakobs Kreicbergs, ar kuru 1740. gada septembrī noslēdza līgumu, bija paspējis izgatavot tikai četras skulptūras, bet vēl četras inventarizēšanas laikā tika atrastas viņa darbnīcā.

Minētie un vēl daudzi citi priekšmeti uzskaitīti sarakstos, ko sastādīja, pārvedot visu uz Sanktpēterburgu. Tā 1742. gada 25. martā aizvestas "12 gleznas, sauktas plafoni".¹⁰¹

Daļa plafonu bija atvesta no Sanktpēterburgas, bet citi bija tapuši gleznotāja Dītriha Pētera Denfera-Janzena darbnīcā Jelgavā. Birona man-

tas inventarizācijas laikā pie gleznotāja tika aprakstīti hercoga guļamistabas, stūra kabineta, audienču zāles un ēdamzāles plafoni, kas katrs sastāvēja no septiņām daļām – vidējā plafona, stūru medaljoniem un diviem sānu gabaliem. Tajos bija attēlota pavasara alegorija, Apollons saules ratos, dievu sapulce Olimpā un četri gadalaiki. Plafoni lielākoties gleznoti uz zelta fona. Tas daudz ko izsaka. Zeltītus fonus franču dekoratīvajā glezniecībā izmantoja 18. gadsimta pirmajā pusē. Tur bez sižetiskām ainām parasti lielu vietu ieņēma fonā iegleznotais arabeskas un groteskas ornamenti, kura graciozie, romiskie motīvi, atdzimuši renesanses mākslā, vēlāk ieauga arī baroka stilā. Par šāda veida plafoniem priekšstatu sniedz skaistais Filipa Pilmana gleznojums Menšikova pili Sanktpēterburgā vai arī tā paša autora griestu gleznojumi Monplezīra pili Pēterhofā.

1742. gadā Kurzemē ieradās galdnieks Stepan Ožigins, lai demontētu un nosūtītu uz Sanktpēterburgu parketus, paneļus un durvis, kuru izgatavošanā pats bija piedalījies. Vairumu pārvesto būvmateriālu un apdares elementu izmantoja, ceļot pili trešajā Vasaras dārzā. Šī celtnē bija pirmais Rastrelli darbs pēc atgriešanās Sanktpēterburgā. Jau 1741. gada februārī viņš iesniedza apdares detaļu metus. Darbs norisa lielā steigā. Daļa parketu nokļuva trešajā pēc kārtas Ziemas pili: kā liecina tās 1745. gada inventāra saraksts, visu otrā stāva parādes telpu grīdas bijušas atvestas no Kurzemes. Ziemas pili nonāca arī visi Jelgavas plafoni, bet pāri palikušais parkets tika izmantots Aņičkova pils celtniecībā. Tajā iebūvēja arī

daļu no Jelgavas pils logiem. Sanktpēterburgas arhitektūrā 18. gadsimta 40. gados Kurzemes piļu apdares materiāli pat zināmā mērā kļuva par modi un tika atdarināti. Tā 1743. gadā Ziemas pili tika nokopēts pāris "Kurzemes krāšņu",¹⁰² bet 1746. gadā diviem galdniekiem meistara Engera vadībā vajadzēja atdarināt "Kurzemes grīdas".¹⁰³

Engers nav vienīgais meistars, kurš sastopams krievu arhitektūrā pirms un pēc Kurzemes piļu būves. Galdnieks Naums Jakovļevs 18. gadsimta 20. gados veica nozīmīgus darbus Monplezīra pili Pēterhofā, kokgriezējs Andrejs Kamajevs strādāja Carskoje Selo pils būvē vēl 18. gadsimta 50. gadu beigās. Krievijas dienestā 1741. gadā pārgāja austriešu podnieki no Vircavas, bet viņu ražojumi, tā arī Jelgavu nerasnieguši, taisnā ceļā tika aizgādāti uz Ziemas pili Sanktpēterburgā.

Bironam konfiscētais kustamais īpašums tika novērtēts par 14 miljoniem rubļu, kas tiem laikiem bija astronomiska summa. Zināmu daļu no tā veidoja Kurzemes pilīm sagādātā iekārta – sākot ar mēbelēm un tapetēm, beidzot ar apģērbiem un traukiem. Šīs mantas sāka aizvest jau 1740. gada decembrī. Par to daudzumu liecina kaut vai tas, ka vienā vedumā, kas tika nosūtīts uz Rīgu divās strūgās, bez visa pārējā atradās 52 lieli un mazi "kabineti" – šis greznuma mēbeles tips, kas 17. gadsimtā bija pazīstams ar "kantora" vārdu, joprojām bija populārs, taču tagad vairāk līdzinājās sekretāram.¹⁰⁴

Hercoga mantu uzkrāšanās Jelgavā bija sākusies jau 1737. gadā, kad inventarizācijā minēti septiņi duči angļu krēslu, kas visi darināti

no riekstkoka, mainījās tikai apvilkuma materiāls – sarkans vai dzeltens damasts, sarkans atlās, svītrots un puķains plīšs. Arī uzskaitītās kumodes, rakstāmgaldi un rakstāmskapji bijuši no riekstkoka, ar misiņa apkalumiem un, pēc stila spriežot, nākuši no Holandes vai Anglijas. Spoguļstikls tika gādāts no Berlīnes un Parīzes, bet tapetes nāca no Holandes. Minētas arī apgleznotas ķīniešu tapetes.

No konfiscētajām mantām 1762. gadā Bīrons atguva nelielu daļu. Valsts Ermitāžā Sanktpēterburgā saglabājušies daudzi sudraba izstrādājumi, kas piederējuši Bironam, taču tikai daži no tiem kādreiz bijuši paredzēti Kurzemes pilīm. Tāds ir ārkārtīgi greznais sudraba galda rotājums, kas izstādīts Valsts Ermitāžas Aleksandra

46. Galda rotājums – garšvielu komplekts. J. L. Billers, 1718.–1720. gads. Valsts Ermitāža Sanktpēterburgā. 20. gs. sākuma foto

Table centre. J. L. Biller, 1718–1720. State Hermitage Museum in St. Petersburg. Photo from the early 20th century

zālē, – liela, dekoratīva būve, kur garšvielu traučiņi apvienoti ar svečturiem, alegoriskām figūriņām, ornamentālām volūtām un augšā noslēdzas ar kroni. Šī juveliermākslas meistardarba autors ir Augsburgas zeltkalis J. L. Billers, kas to darinājis 1718.–1720. gadā.

1746. gadā Jelgavas pils vienpadsmit telpās iekārtoja krievu armijas provianta noliktavas. 1754. gadā Krievijas sūtnis Kurzemē Ernsts Johans fon Butlars ziņoja ķeizarienei, ka steidzīgi jāglābj pils, kura atrodas ļoti sliktā stāvoklī. Hercogistes virspadomnieki bija noraidījuši Butlara uzaicinājumu kaut ko darīt ar pils jumtu, aizbildinoties, ka Krievijas valdībai pašai jā rūpējas par celtni, ko tā ņēmusi savā aizgādībā. Butlars pēc tam licis sānu korpusiem jumtu noklāt ar dēļiem, bet tie pa tam jau sapuvuši. Pieaicinātā Jelgavas meistarū komisija ieteikusi sānu korpusiem nomainīt daļu jumta konstrukcijas, ielikt 200 logu rāmjus, bet 312 logus aizsist ar dēļiem. Meistari turklāt atzinuši, ka sienu augšdaļā, kur nav dzegas, mūri izdrupuši un tie jāmūrē no jauna, tāpat jāpār-būvē 18 skursteņi, kuri draud iebrukt un ielauzt jumtu.¹⁰⁵

Nākamajos gados jumta remontam tika piešķirtas nelielas summas. 1758. gada oktobrī vētra norāva lielu gabalu jumta skārda: izradījās, ka, lai bojājumus izlabotu, nav materiālu stalažām, un remontu atlika līdz nākamā gada pavasarim.

1758. gadā Krievijai un Polijai izdevās vienoties par jaunu Kurzemes hercoga kandidatūru. Tas bija Polijas karaļa Augusta III dēls Kārlis. 1759. gadā viņš ieradās Jelgavā un uzsāka

47. Jelgavas pilsētas plāns. 1763. gads. J. K. Broces kopija no nezināma oriģināla. Latvijas Akadēmiskā bibliotēka. Ar burtu "g" apzīmēta hercoga jaunā pils, ar "f" – vecā pils Palejas ielā

Jelgava town planning. 1763. J. Chr. Brotze's copy from an unknown original. Latvian Academic Library. "G" denotes the new palace of the Dukes, "F" – the old palace in Palais Street

savu īso un necilo valdīšanu, kas daļēji pagāja nesaskaņās ar vietējo muižniecību.

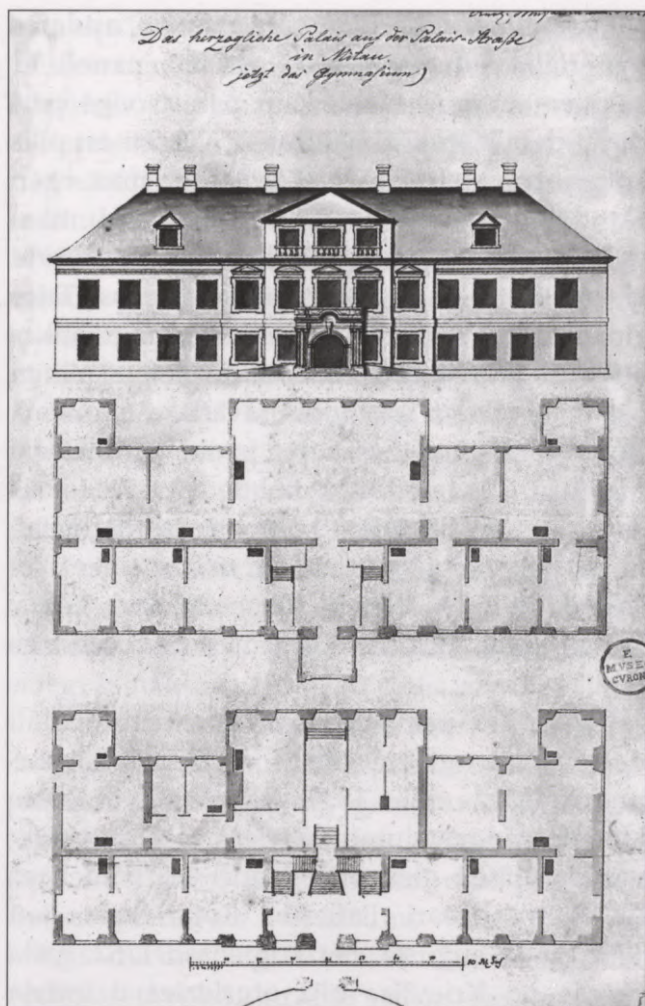
Hercogs apmetās pilī Jelgavas centrā, kur bija dzīvojuši atraitne Anna Joanovna. Viņam nebija ne naudas, ne patikas turpināt milzīgo jaunceltni, kas atradās visai bēdīgā stāvoklī, kaut gan Krievijas valdība Jelgavas pili ietvēra to ēku sarakstā, kurām atcēla sekvestru, un atdeva jau-

najam hercogam. Būvdirektors Jakobs Kristians Širmeisters hercogam Kārlim iesniedza lielu sarakstu par viņam piederošajām ēkām un tajās veicamajiem darbiem, taču Jelgavas pilij tika iecerēta vienīgi pagrabu izbūve cietumam.¹⁰⁶

1762. gads atkal ienesa pārmaiņas Kurzemes politiskajā dzīvē. Jaunais Krievijas ķeizars Pēteris III neatbalstīja hercogu Kārli. Viņš atsauca Bironu no trimdas, atdeva tam hercoga titulu, taču vienlaicīgi gatavojās Kurzemi nodot kādam no saviem radniekiem. Katrīna II pēc nākšanas tronī politisku apsvērumu dēļ izšķīrās par vecā hercoga Birona kandidatūru. 1762. gada augustā Sanktpēterburgā notika svinīga Birona restitūcija, bet 11. septembrī viņš ieradās Rīgā. Hercogs Kārlis savukārt negatavojās atstāt Jelgavu pat pēc 1763. gada 22. janvāra, kad krievu karaspēka pavadībā tur atgriezās hercogs Ernsts Johans Bīrons. Divvaldība beidzās tikai aprīlī, kad hercogs Kārlis tika piespiests atstāt Kurzemi. Hercogs Jelgavā apmetās viņam labi pazīstamajā pilī pilsētas centrā, kur bija dzīvojuši gan hercogiene Anna Joanovna, gan arī hercogs Kārlis.

Neraugoties uz sarežģīto iekšpolitisko un ekonomisko stāvokli, 1763. gadā tika atsākti būvdarbi Rundāles pilī, bet 1764. gadā Kurzemē no jauna ieradās Rastrelli.

Arhitekta otrais uzturēšanās periods Latvijā bija smags. Veiksme bija viņu pametusi jau pēdējos dzīves gados Sanktpēterburgā. Līdz ar piektās Ziemas pils pabeigšanu 1762. gada sākumā (šī pils saglabājusies līdz mūsu dienām) viņa radošā darbība aprāvās. Klasicismam nomainot baroku, Rastrelli strauji zaudēja vadošo vietu krievu arhitektūrā. 1761. gadā tika

48. Hercogu pils Palejas ielā. Uzmērojums ap 1773. gadu. Latvijas Nacionālais vēstures muzejs
Palace of the Dukes in Palais Street. Survey from about 1773. Latvian National History Museum

noraidīts viņa projekts tirdzniecības kompleksam "Gostinij dvor" Sanktpēterburgā. Pasliktinājās veselība, un 1762. gadā Rastrelli devās ārstēties uz Itāliju. Nākamā gada oktobrī viņš atstāja dienestu Krievijā, gatavojās doties uz

Boloņu, bet tad pieņēma hercoga Ernsta Johana uzaicinājumu.

1764. gada augustā¹⁰⁷ ieradās Kurzemē, Rastrelli iestājās hercoga dienestā un dabūja "augstā firsta būvju virsintendanta" amatu. Par hercoga galma arhitektu jau strādāja Johans Gotfrīds Zeidels, ar kuru Rastrelli bija sadarbojies arī Sanktpēterburgā.¹⁰⁸ Par Rastrelli darbību šajā laikā ziņu ir maz. 1767. gadā viņš izstrādājis projektu Jelgavas pareizticīgo baznīcai,¹⁰⁹ turpretī hercoga piļu arhitektūrā vienīgi pēc stilistiskām pazīmēm var meklēt viņa rokrakstu to ēku apdarē, kas tika pabeigtas Rastrelli uzturēšanās laikā Kurzemē. Tā vispirms bija Rundāles pils, jo viņš piedzīvoja tikai pašu atjaunošanas darbu sākumu Jelgavas pili. Vienīgā šī perioda jaunceltne, Zaļasmuižas pils, uzsākta tajā gadā, kad Rastrelli uzturējās Itālijā, taču atsevišķas Rastrelli idejas tur iespējams saskatīt.

Kurzeme nebija īstais darbalauks 18. gadsimta dinamiskākajam un ražīgākajam arhitektam. Neskatoties uz vecumu un slimībām, viņš joprojām cerēja rast jaunas, plašas darbības iespējas. 1764. gadā Jelgavā Rastrelli sagatavoja atskaiti par saviem darbiem un sakārtoja projektus, lai tos celtu priekšā kādam vērienīgam pasūtītājam. Tādu viņš domāja atrast Prūsijas karalī Frīdrihā II, kurš līdz mūža galam palika baroka mākslas piekritējs. 1765. gada beigās Rastrelli ieradās Berlīnē un iesniedza karalim savu izcilāko darbu projektus, taču Frīdriha II atbildes vēstule saturēja tikai komplimentus un ieteikumu projektus izdot kā gravīras. Tas bija Rastrelli pēdējais mēģinājums atsākt plašu radošo darbību. Pēc tam viņa mūžs klusi ritēja uz norietu.

1766. gadā Rastrelli tika pieņemts jauns palīgs, enerģiskais dāņu arhitekts Severīns Jensens, kas nomainīja Zeidelu, taču atšķirībā no viņa līdz 1772. gadam skaitījās tikai "galma arhitekta konduktors".

1767. gadā nomira Rastrelli sieva un tika apglabāta pie Jelgavas reformātu baznīcas sienas (Otrā pasaules kara laikā gājusi bojā gan baznīca, gan kaps). 1767. gada 24. februārī vietējā avīze "*Mitauische Nachrichten*" ziņoja, ka "ceturtdien grāfs un ordeņa kavalieris fon Rastrelli kungs, Augstā firsta būvju virsintendants, ar savu ģimeni uzsāka ceļojumu uz Itāliju". Viņu pavadīja meita un znots, arhitekts F. Bertoljati. Tā paša gada 25. novembrī avīze vēstīja par Rastrelli atgriešanos Jelgavā. Pēdējā norāde dokumentos par viņa uzturēšanos Jelgavā attiecas uz 1767. gada 4. oktobri.¹¹⁰ Gada beigās viņš atkal ieradies Sanktpēterburgā, 1771. gada sākumā uzņemts par Sanktpēterburgas Mākslas akadēmijas locekli, par ko ziņoja arī Jelgavas avīze. Drīz pēc tam Rastrelli Sanktpēterburgā miris no triekas.¹¹¹

No Rastrelli otrreizējā uzturēšanās perioda Kurzemē saglabājušās nelielas pēdas. Ja pirmajā posmā viss līdz pēdējai detaļai bija tiešs viņa radošās domas izpaudums, tad otrā perioda interjeros tikai pēc atsevišķām pazīmēm ir atrodams viņa stils. Domājams, ka šajā laikā Rastrelli darbus pārraudzījis ļoti vispārēji, dodot tikai kopējo ieceres līniju. Būvdarbu projektēšanu un vadību, šķiet, faktiski veicis arhitekts Jensens, kurš Rastrelli barokālo mākslu pamazām ievadīja klasicisma gultnē.

Rastrelli interjeriem par galveno apdares materiālu izmantoti kokā griezti paneļi ar zeltītiem ornamentiem, kam parasti viņš pats deva detalizētus zīmējumus. Kurzemes pils kokgriezumi telpu apdarei izmantoti maz – gan Rundālē, gan Jelgavā tie atrodami tikai guļamistabu alkovu izveidojumā un virsdurvju gleznojumu – supraportu ierāmējumos. Tajos zināmā mērā saskatāmas Rastrelli ornamentikas atskaņas. Pārējās telpās apdarei ņemts pilnīgi cits materiāls un izmantota savādāka tehnika – stuka veidojums. Šo darbu izpildei uzaicināja meistarū, kas ieradās kā nobriedis mākslinieks ar saviem patstāvīgiem kompozīcijas paņēmieniem, dekoratīviem motīviem un ornamentiku. Tas bija Berlīnes tēlnieks Johans Mihaels Grafts, kuram izcila nozīme Kurzemes piļu celšanas otrajā periodā.

Literatūrā par Jelgavas pils monumentāli dekoratīvās glezniecības darbiem ir vispretrunīgākās ziņas. 1839. gadā publicēto Rekes kļūdaino apgalvojumu dēļ visos vēlākajos izdevumos minēti gleznotāji Frančesko Fontebaso un Pjetro Rotari. Patiesībā Rotari miris jau 1762. gada augustā, bet Fontebaso 1762. gada beigās no Krievijas bija atgriezies dzimtajā Venēcijā – tātad vairākus gadus pirms darbu atsākšanas Jelgavas pilī. Vienīgais gleznotājs, kas neapšaubāmi strādājis Jelgavas pilī, ir Kurzemes galma gleznotājs Frīdrihs Hartmanis Barizjens. Domājams, ka tur darbojies arī gleznotājs Antonio d'Andželi.

Jau drīz pēc iestāšanās darbā, 1764. gada 7. martā, arhitekts Johans Gotfrīds Zeidels sastādījis pils atjaunošanai nepieciešamo materiālu

sarakstu. Sākt vajadzējis ar mūrnieku darbiem – Zeidels min, ka sānu korpusiem starplogu pilastri jānojauc un jāuzmūrē no jauna un tam nepieciešami 96 892, bet mūru augšdaļu un dzegu pārmūrēšanai – 154 120 ķieģeļi. Domājams, ka mūrnieku darbi turpinājušies vēl visu 1765. gadu, jo tikai 1766. gada dokumentos ir rakstīts par dzegu un frontonu skārda seguma atjaunošanu.

1767. gadā turpinājās pils jumta likšana. Kā liecina atsevišķi saglabājušies dokumenti, kas izpildīti arvien glītajā un rūpīgajā Rastrelli rokrakstā, viņš pārraudzījis būvdarbu gaitu un daļēji kārtojis arī algas izmaksas amatniekiem. Jelgavas pils būvdarbiem 1767. gada 16. janvārī un 23. septembrī Rastrelli saņēmis pa 200 valstsdālderiem, bet 8. jūlijā devis norādījumu izsniegt samaksu skārdnieku meistaram.¹¹²

1767. gadā avīzes "*Mitauische Nachrichten*" 7. septembra numurā tika publicēts aicinājums pieteikties galdniekiem – gan "cunftīgiem", gan ārpus cunftēm stāvošiem, kas vēlētos uzņemties logu un durvju izgatavošanu visai pils ēkai. Turpat piedāvāts pasūtījums vairāku simtu krāsns durtiņu izgatavošanai. Tas liecina, cik bēdīgā stāvoklī atradās pils. Tiešām, pat 1770. gadā kāds ceļotājs, braucot cauri Jelgavai, ierakstījis savā dienasgrāmatā: "Mūri šur un tur iebrūk, un tikai zvirbuļi un pūces mitinās mājokļos, kas būtu domāti nosalīdzināmi augstākiem mērķiem."¹¹³ Šis vērtējums tomēr paviršs: ceļotājs nebija pamanījis, ka vienā pils daļā norisa spraigi atjaunošanas darbi.

1768. gada pirmajā pusē tēlnieka Johana Mihaela Grafa brigāde vēl strādāja Rundālē.

Šajā gadā Jelgavas pilij viņi paguva pabeigt griestu dekoratīvo apdari "sešās parādes istabās uz upes pusi".¹¹⁴

1768. gada 1. septembrī pieņemts darbā itāliešu gleznotājs Antonio d'Andželi, kurš Kurzemē strādājis līdz 1771. gada novembrim. Nav īsti zināms, ko tieši viņš te darījis, taču 18. gadsimtā itāliešu gleznotāji ārzemēs pelnījās galvenokārt ar monumentālo glezniecību. Turklāt d'Andželi darbības laiks Kurzemē sakrīt ar Jelgavas pils visaktīvāko celšanas periodu. Tas ļauj uzskatīt, ka viņš tur gleznojis plafonus un supraportus.

1769. gads Johana Mihaela Grafa brigādes darbībā Jelgavas pilī bija visai ražīgs. Tika pabeigta dekoratīvā stuka apdare lielajās kāpnēs un 16 telpās, to skaitā desmit parādes telpās galvenajā anfilādē, kuras logi izgāja uz Lielupi. Mākslinieki par šo titānisko darbu saņēma tikai 2193 valstsdālderus.¹¹⁵ Tā paša gada beigās Jelgavā nomira Grafa brālis Jozefs, kurš kopā ar zēļiem Baumani un Lancu veidoja nelielu tēlnieku brigādi. 1769. gadā Jelgavas pilī strādājuši arī krievu "kvadratori" (tā sauca dekoratīvā apmetuma meistarus). Krievu amatniekiem bijusi liela loma pils atjaunošanā, tāpat kā pirms trim gadu desmitiem tās celšanā. 1769. gadā krievu mūrniekiem, kvadratoriem un krāšņu mūrniekiem par divu mēnešu darbošanos izmaksāti 1659 rubļi, kas liecina par plašu darba apjomu. Šie amatnieki pilī strādājuši līdz pat 1773. gadam. 1771. gada oktobrī, piemēram, tur darbojušies 57 mūrnieki un 18 kvadratori.¹¹⁶

1770. gadā Grafs strādājis pils lielajā zālē dienvidu korpusa centrā, kā arī vairākās citās telpās, par darbu saņemot 1900 Alberta valstsdālderu.¹¹⁷

Nākamajā gadā Grafs galvenokārt bija nodarbināts pils kapelā. Tajā apdarei izmantoja mākslīgo marmoru, ko izgatavoja no ļoti izturīga ģipša, limes un krāsām. Kā tas joprojām redzams Rundāles pilī, šajā grūtajā tehnikā Grafs bijis virtuozs meistars. Ne velti dokumentos viņš bieži dēvēts par "marmoristu". Bez kapelas Grafs 1771. gadā vēl paspēja izveidot divus kamīnus ar mākslīgā marmora pamatu, kā arī stuka dekoru hercoga kabinetā un Sudraba zālē.

1772. gadā Grafs turpināja veidot pils kapelas altāri, dekorēja hercogienes guļamistabu, pabeidza 15 spoguļu rāmjus un vairākas krāsnis, veica papildinājumus Lielajā zālē.¹¹⁸ Tā paša gada martā viņš noslēdza līgumu ar krievu armijas majoru fon Lauvu par iekštelpu izgreznošanu viņa viduslaiku pili Peltsamā Igaunijā, taču devās strādāt uz turieni, šķiet, tikai nākamajā gadā,

49. Hercoga guļamistabas griesti. J. M. Grafa stuka veidojums. 1913. gada foto

Plafond of the Duke's bedroom. J. M. Graff's stucco decoration. Photo from 1913

jo 1772. gadā gandrīz katru mēnesi Grafam Jelgavā izmaksāta alga, pavisam 839 valstsdālderī. Darbi tika steidzināti, jo bija paredzēts, ka gada beigās hercogs pārcelsies uz jauno pili. Jūnijā tika pieņemti apzeltītāji Andreass Hofštets un Tomass Duko, bet daļu zeltīšanas un sudrabošanas darbu jau bija veicis meistars Johans Endress, kurš no 1767. līdz 1771. gadam pildīja galma zeltītāja amatu. Apzeltīti tika gan Grafa stuka veidojumi, gan dekoratīvie kokgriezumi, kurus lielākoties bija darinājis galma tēlnieks Johans Georgs Bādērs. Kā liecina 1773. gada novembra atskaite, Bādērs darinājis daudzus zeltītus kokā grieztus sienas bra, kas bija tik iemīļoti rokoko interjeros, kā arī durvis un supraportu gleznu ierāmējumus. No 1770. gada novembra līdz 1772. gada februārim hercoga dienestā bijis arī tēlnieks Jozefs Slavičeks,¹¹⁹ kas Kurzemē guvis ievērību kā Liepājas Trīsvienības baznīcas lieliskā kokgriezumu ansambļa līdzautors.

1772. gada 8. decembrī hercoga ģimene ar svinīgu ceremoniju pārgāja dzīvot jaunajā pilī. 16. decembrī tika iesvētīta pils kapela. Pils "nodošana ekspluatācijā" vēl nenozīmēja, ka tā bija pabeigta. 18. gadsimtā, lielajā būvēšanas laikmetā, neviens īpaši neuztraucās, ka turpat blakus vēl darbs ritēja pilnā sparā. Tā tas bija arī Jelgavas pilī, kuras iekšējā izbūve turpinājās līdz hercogistes pastāvēšanas beigām. 1778. gadā pili apmeklēja izcilais vācu zinātnieks Johans Bernulli, kurš, pārsteigts, ka parādes kāpnēm nav pat margu, savās drīz pēc tam publicētajās ceļojuma piezīmēs delikāti izteicās: "Tikai pamazām, pavisam pamazām gudrais hercogs liek pabeigt šo pēc pārāk liela un

lepna plāna iesākto pili.¹²⁰ Pāris gadu iepriekš angļu ceļotājs Reksels rakstīja nesaudzīgāk: "Pils iekšpusē nav nobeigta. Tās plāns ir pārāk krāšņs un karalisks tik mazas valstiņas valdniekam."¹²¹ Viņam bija taisnība – Kurzemes hercogam nebija iespējams nobeigt to, ko bija iesācis visas Krievijas impērijas faktiskais valdnieks. Jelgavas pils tā arī nekad netika pilnīgi pabeigta.

50. Durvis no hercoga kabineta uz guļamistabu. J. G. Bādērs, ap 1770. gadu. 1913. gada foto
Door leading from the Duke's study to the bedroom. J. G. Bader, about 1770. Photo from 1913

Nav šaubu, ka pirmā pils daļa, kas tika pabeigta, bija centrālā korpusa dienvidu stūris, kur koncentrējās hercoga dzīvojamās telpas. Taču vecais hercogs Ernsts Johans paspēja tikai īsu brīdi baudīt savu ieceri. Viņš nomira 1772. gada 28. decembrī, pili nodzīvojis tikai 20 dienu.

1773. gadā lēnām turpinājās apdares darbi, galvenokārt hercoga Pētera apartamentos. Viņš jau 1769. gadā pēc hercoga Ernsta Johana slimības bija oficiāli pasludināts par jauno Kurzemes valdnieku. Princis Pēteris kopš Kurzemes piļu būvdarbu atsākšanas bija to īstais pārraugis, daudz kam uzliekot savas gaumes zīmogu. Tieši viņš savas uzturēšanās laikā Berlīnē 1765. gada sākumā bija ievērojis Johana Mihaela Grafa talantu un uzaicinājis to uz Kurzemi.

Guļamistabas sienu paneļu un alkova nišas kokgriezumus, kā arī sešus sienas bra 1773. gadā darināja Johans Georgs Bādērs. Sienu paneļus lakas tehnikā apgleznoja mākslinieks amatieris poļu armijas virsnieks fon Zalca. Šajā gadā pili sācis darbu arī gleznotājs Frīdrihs Hartmanis Barizjens.

1774. gadā tika uzstādītas pils balkonu margas un Barizjens pabeidza vairākus supraportu gleznojumus. Viņš arī tika darinājis gleznas pils interjeriem, to skaitā 1775. gadā gleznojis lielo hercoga Pētera portretu pils troņa zālei. Atgriezies no Igaunijas, Grafs veica vēl pēdējos tēlnieciskos darbus Jelgavas pilī, par ko 18. jūnijā saņēma 152 valstsdālderus. Viņš bija sagādājis arī stiklu pils logiem no Peltsamā stikla fabrikas Igaunijā. Logu iestiklošanu turpināja vēl nākamajā gadā. Arī turpmāk hercoga rēķinu grāmatās minēti Jelgavas pils galdnieki, virpotāji,

51. Pils dienvidaustrumu stūris – hercoga apartamentu daļa
South-east corner of the palace: Duke's apartments

atslēdznieki, namdari, tēlnieki, mūrnieki, zeltītāji, podnieki, stiklinieki, kā arī "aklais Ansis ģipša pagrabā".¹²² Izmaksātās summas liecina, ka darbu apjoms bijis plašs. Piemēram, 1776. gadā no 4. līdz 30. martam amatnieki saņēmuši 403 dālderus. Regulārā iknedēļas darbu uzskaitē rāda, ka pils gan tikusi rūpīgi kopta, bet izbūves

52. Kurzemes hercogs Pēteris. F. H. Barizjens, 1775. gads. Senāk Jelgavas pils troņa zālē, pēc tam Saganas pils troņa zālē. Nacionālais muzejs Vroclavā (Polija)
Peter, the Duke of Courland. F. H. Barisien, 1775. Earlier located in Jelgava Palace Throne Hall, later in Sagan Palace Throne Hall. National Museum in Wrocław (Poland)

darbi virzījušies uz priekšu ļoti lēnām. Tikai 1782. gadā pabeigtas un nokrāsotas parādes kāpņu margas, par kuru trūkumu brīnījies Bernulli. Pēc 1785. gada tēlnieku Bāderu nomaiņjis Johans Eberhards, bet zeltītāju Hofšteta un Duko vietā nākuši tēvs un dēls Kēzebīri.

Maz informācijas saglabājies par šī pils būves posma krāšņu keramiku. Vēl pat 19. gadsimta dokumenti pilī min apgleznotas podiņu krāsni, taču no tām nav saglabājies neviens fragments. Arheoloģisko izrakumu un būvdarbu laikā atrasti dažāda veida reljefi, melni glazēti krāsni podiņi, kādi tajā laikā bija izplatīti visā Kurzemē. Šo krāšņu vienkāršais raksturs liecina, kas tās atradušās pils pirmajā stāvā galminiekiem un kalpotājiem paredzētajās istabās.

Pēc Rastrelli aizbraukšanas uz Sanktpēterburgu 1769. gadā viņam īpaši radītā būvju virsintendanta vieta uz laiku palika brīva. 1772. gadā Severīns Jensens ieguva hercoga galma arhitekta nosaukumu, bet 1776. gada aprīlī tika pieņemts jauns hercoga būvju virsintendants grāfs Francis Matuška, kura pienākumu loks aptvēra gluži administratīva rakstura jautājumus.

Hercoga ienākumu un izdevumu grāmatas atspoguļo tā laika galma dzīves vērienu. Piemēram, virtuves izdevumu žurnāls rāda, ka 1770. gada 14. augustā hercoga galdam izlietots 120 mārciņu liellopa gaļas, 180 mārciņu teļa gaļas, 60 mārciņu aitas gaļas, divas mēles, astoņas mārciņas nieru tauku, četras teļa sirdis, astoņas mārciņas žāvēta speķa, dažādas desiņas, 320 olu, 14 vistu, 12 piļu, viens zandarts, četras līdakas, viens pods sālītu reņģu, 16 mārciņu mandeļu, 40 mārciņu cukura, 48 citroni, 10 apel-

sīni, viena mārciņa šokolādes, pieci stopi ķiršu, seši stopi ērkšķogu un vēl citi produkti, kopumā par 49 dālderiem un 30 grašiem.¹²³

Par notikumiem Jelgavas pilī un galma dzīvē vēsti hercoga arhīva dokumenti, tā laika hronikas, ceļojumu apraksti un memuāri. Lielās galma pieņemšanas tika rīkotas visu hercoga ģimenes locekļu dzimšanas un vārda dienās, ārzemju valdnieku dzimšanas dienās un citos nozīmīgos gadījumos. Tās varēja pulcēt pāri par tūkstoti viesu. Par to vienmēr ziņoja Jelgavas avīze "*Mitauische Nachrichten*" (no 1780. gada "*Mitauische Zeitung*"). 1780. gada 30. oktobrī Jelgavā uzturējās Prūsijas kroņprincis Frīdrihs Vilhelms. Viņam par godu dienā bija sarīkota galma pieņemšana un pusdienas, bet vakarā pilī notika maskuballe, par ko avīzes korespondents ziņoja: "Balles laikā Viņa Karaliskajai Augstībai un visai jautrā dejā aizrautajai sabiedrībai nāca vispatīkamākais pārsteigums. Paceļot lielajā deju zālē novietotu un noslēptu aizkaru, uz mākslīgi apgaismota teātra paaugstinājuma parādījās Parnass. Uz tā redzēja Apollonu un deviņas mūzas, pie kuru kājām atradās Marss, Merkurs, Orfejs un Amfions. Pēc neilgas pauzes visi lēnām nokāpa no Parnasa. Pie viņu kājām pacēlās altāris, uz kura Marss novietoja Augstā firsta galma gleznotāja Barizjena kunga ļoti līdzīgi izdevušos Viņa Karaliskās Augstības kroņprinča portretu. Mūzas apbrīnā ielēnca altāri, greznoja to un portretu ar puķēm, ko viņām pasniedza Amors un Himenajs. Pēc tam Apollons uz gleznas uzlika lauru vainagu, tad pēkšņi no augšas nolidojušais Jupitera ērglis satvēra gleznu ar saviem nagiem. Visi, kas pirms

tam bija atradušies ap altāri, atkāpās, pēc kā mūzas un dievi dziedāja ārijas un reċitatīvus, slavīnot laipno princi. Pēc dziesmu beigām visi pa pakāpieniem, kas pēkšņi izslidēja teātra priekšplānā, nokāpa dejas zālē. Viena no mūzām pasniedza Viņa Karaliskajai Augstībai uz balta atlasa iespiestu un gaiši sarkanā samtā iesietu Augstā firsta koncertmeistara Feihtnera kunga sacerētu dziesmu. Cita atkal nodeva Viņa Karaliskajai Augstībai lenti, uz kuras bija Viņa Augstā kronētā monogramma un vārdi *Vive la Joye*, ko Viņas Gaišība valdošā hercogiene tam pašrocīgi piestiprināja pie piedurknes. Viņa Karaliskā Augstība pēc tam izrādīja savu žēlastību mūzām, kuras bija priedīgas par cildēnā karaliskā mākslas pazinēja atzinību, katru no tām uzaicinot uz deju. Tad Viņas Gaišība valdošā hercogiene un Viņas Gaišība hercogiene atraitne, kura bija pie rokas Viņa Gaišībai hercogam, kopā ar alegoriskajos tērpos ģērbtajām mūzām veda viņu pie simboliski dekorēta un krāšņi servēta galda, lai ieturētu vakariņas. Arī maskās tērtā sabiedrība vakariņoja pie dažādiem galdiem, pēc kā balle vispatīkamākajā veidā turpinājās līdz trijiem rītā."¹²⁴

Jelgavas pilī bieži tika rīkoti arī koncerti un teātra izrādes. Hercogam Pēterim bija sava galma kapela, ko vadīja Francis Ādams Feihtners, mūziķis no Rēgensburgas. Viņš bija pieņemts par galma koncertmeistaru 1765. gadā un šo amatu ieņēma 30 gadu, līdz pat hercogistes pastāvēšanas beigām. Feihtners ne tikai vadīja caurmērā ap 10 muzikantu lielo hercoga kapelu, bet arī sacerēja mūziku svinīgiem notikumiem vai galma ballēm, tāpat viņš komponējis trīs operas.

1784. gadā hercogs Pēteris galma kapelmeistara titulu piešķīra slavenajam vācu dziesmuspēļu autoram un Leipcigas *Gewandhaus* dibinātājam Johanam Ādamam Hilleram, kurš gan Kurzemē, šķiet, uzturējies tikai pāris mēnešu.¹²⁵

Hercogs Pēteris ļoti milēja teātri, taču viņam nebija savas galma aktieru trupas. Uzvedumos piedalījās pašdarbnieki no galminieku un Jelgavas iedzīvotāju vidus, Jelgavā bieži viesojās aktieru trupas no Rīgas un Vācijas. Pilī uzvedumi parasti notika lielajā zālē, kur tika īpaši būvēta skatuve. Hercoga lielo ieinteresētību rāda viņa vēstule galma maršalam Heinriham fon Ofenbergam, kas rakstīta ap 1780. gadu: ".. kas attiecas uz logu aizklāšanu zālē, lai izgaismots būtu tikai teātris un ilūzija būtu pēc iespējas lielāka, uzskatu, ka ir jāizgatavo aizkari, kas tiek nolaisti, tikko paceļas teātra priekšskars. Šos aizkarus varētu taisīt no Kurzemes krāsotā auduma vai no zilās zaldātu drēbes, ko drīkst paņemt no noliktavas. Tas neattiecas uz teātra dekorācijām nepieciešamo rupjo audeklu, kas jāizlūdzas no Viņas Gaišības vecās hercogienes."¹²⁶

1782. gada decembra sākumā hercogs ar galmu pameta Jelgavu un pārcēlās uz pastāvīgu dzīvi "Kurzemes Versaļā" – Vircavas pilī. Rundāli hercogs Pēteris, šķiet, pārāk nemilēja un apciemoja reti. Jelgavas pamešana saistījās gan ar mātes Benignas Gotlības nāvi, gan ar aizvien

pieaugošajām nesaskaņām ar Kurzemes bruņniecību. Vircavas pilī viņš dzīvoja ļoti noslēgti, un kāds no viņa pretinieku nometnes rakstīja: "Vecais nemaz vairs neatstājot savu istabu un ieturot maltītes tikai kopā ar princesēm."¹²⁷

1782. gada beigās hercogs Pēteris lika pār-būvēt Jelgavas pils kapelu. To pārdalīja ar šķērssienām, no kuru smaguma ielūza apakšējā stāva velves. Tur glabājās hercoga arhīvs, un dokumenti iegāzās cokolstāva telpās, kur savukārt atradās hercoga arsenāls.

Pils iekštelpu izbūve tomēr nav pārtrūkusi arī nākamajos gados. Kad hercogs Pēteris sakarā ar savu garo ceļojumu uz Eiropu 1874. gada 4. augustā parakstīja instrukcijas hercogistes virspadomniekiem, šo stingro norādījumu 7. paragrāfs paredzēja turpināt darbus Jelgavas pilī un pabeigt Vircavas pils izbūvi.

1788. gada 22. decembrī Jelgavas pilī izcēlās milzu ugunsgrēks. To aprakstījis kāds aculiecinieks: "Pirmdienas vakarā pilī izcēlās uguns, un dažās stundās daļa no centrālā korpusa bija liesmās. Ārkārtīgi lielā aukstuma dēļ šļūtenes lietot nebija iespējams, jo ūdens caurulēs iesala jau pēc dažiem pumpja vilcieniem, tāpēc ūdeni varēja liet tikai ar spainiem. Par laimi, nebija vēja, tas ļāva jumta konstrukciju brandmūra tuvumā paspēt nožogot un tādējādi apturēt liesmu tālāku virzīšanos. Skaistajai celtni nodarīti lieli bojājumi."¹²⁸

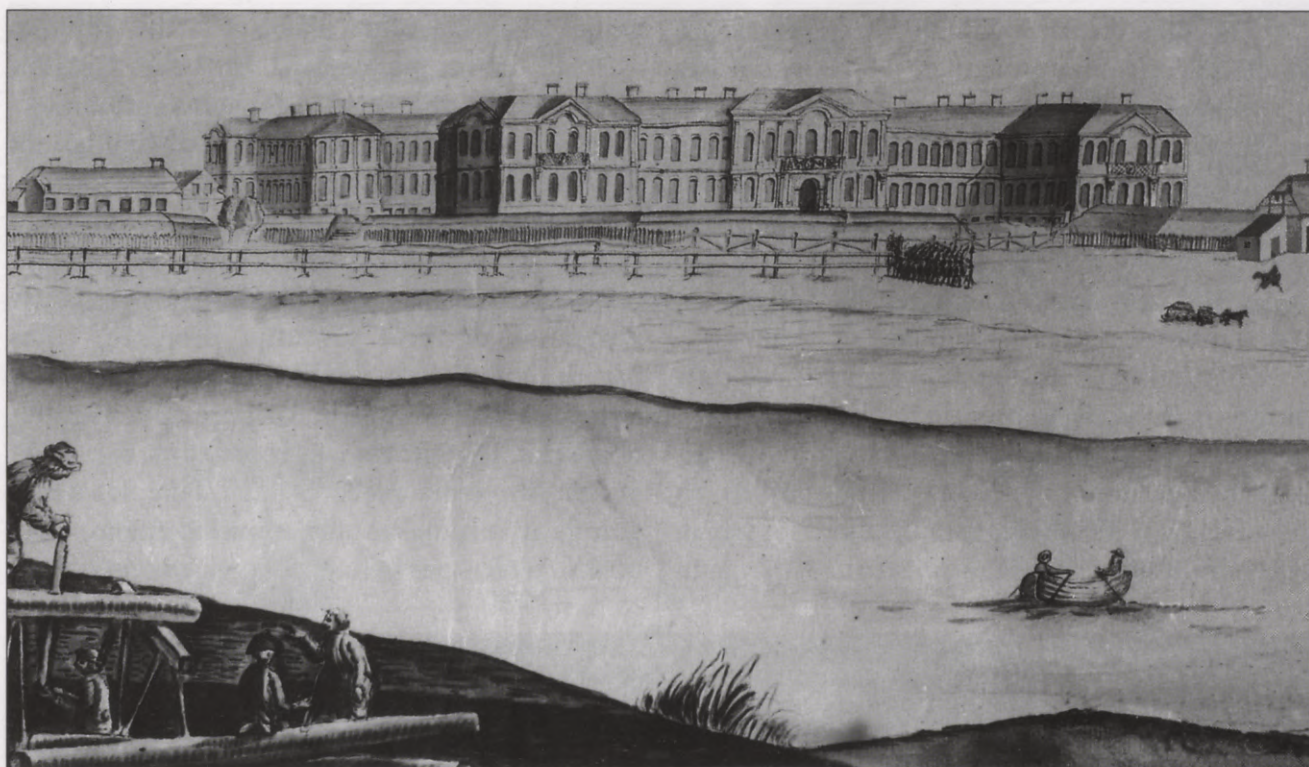
NO UGUNSGRĒKA LĪDZ UGUNSGRĒKAM

Ugunsgrēks sākās galdnieku darbnīcā ziemeļu korpusā, kura izbūve joprojām turpinājās. Pilnīgi izdega ne tikai šī pils daļa, bet arī puse centrālā korpusa ar parādes kāpņu telpu. Varētu domāt, ka pēc ugunsgrēka sākās liela rosība, amatnieku skaits desmitkāšojās un izdevumi sasniedza neredzētas summas. Patiesībā nekas tamlīdzīgs nenotika. Iknedējas būvdarbu pārskatos ieģrāmatotas parastās spirta devas logu un spoguļu tīrīšanai, naglas tapšēšanai un zelta lapiņas krēslu atjaunošanai – it kā rūpīgi uzpostajai pils pusei blakus neatrastos apkvēpušas drupas. Nodegusi daļa tā arī palika bez jumta līdz pat hercogistes pastāvēšanas beigām un liecināja, cik vāja bija šī mazā valstiņa. 1785. gadā hercogs Pēteris nopirka Frīdrihsfeldes pili pie Berlīnes, bet 1786. gadā – Prūsijai piederošo Saganas hercogisti Silēzijā. Viņš pats vairs neticēja Kurzemes ilgstošai patstāvībai, tāpēc mēģināja nodrošināt sev patvērumu nākotnei. Hercogs gandrīz nepārtraukti bija asā konfliktā ar muižniecību, turklāt savas politiskās orientācijas dēļ uz Prūsiju un Poliju zaudēja arī Krievijas atbalstu. Stāvokli vēl īpaši satricināja 1792. gada notikumi Jelgavā – tā sauktais dzirnavnieku dumpis. Franču revolūcijas idejas atbalsojās arī Kurzemē. Amatnieki un tirgotāji sāka cīņu par savām

politiskajām tiesībām, kas decembrī izraisīja atklātu sadursmi ar hercoga varu. 13. decembrī, kad netālu no Jelgavas pils notika dzirnavnieku amata locekļu un citu Jelgavas pilsoņu demonstrācija, hercogs lika atklāt uguni. Šis notikums, kā arī 1794. gada sacelšanās Polijā, kas skāra hercogistes pierobežu un radīja zemnieku nemierus, nobiedēja hercogu Pēteri. Tika izlaboti Jelgavas pils vaļņi un pastiprināta aizsardzība. Taču bija par vēlu.

Pēc Polijas trešās sadalīšanas Kurzemes hercogiste, zaudējot oficiālo lēņa kungu, zaudēja arī savu politisko statusu. Vispārējā krīzes situācija piespieda hercogu Pēteri 1795. gada 18./29. martā Sanktpēterburgā parakstīt atteikšanos no troņa. Viņš vēl paguva izdevīgi pārdot hercoga tiesības, ko tāpat vairs nespēja paturēt. Tā beidzās Kurzemes un Zemgales hercogistes 233 gadus ilgā vēsture. Visa Latvijas teritorija nu bija ietilpināta Krievijas impērijas sastāvā. 1795. gada 27. maijā bijusī hercogiste kļuva par Kurzemes guberņu.

1795. gada augustā hercoga Pētera ģimene no Vircavas pils devās uz Silēziju. Līdzī ņēma mantas no visām sešām hercoga pilīm – Jelgavas, Rundāles, Vircavas, Svētes, Zaļasmuižas un Lustes. Mēbeļu un mākslas priekšmetu bija tik daudz, ka visu aizvest nebija iespējams, līdzī

53. Jelgavas pils no pilsētas puses. F. V. fon Rezon, 1791. gads (?). Senāk Kurzemes provinces muzejā Jelgavā Jelgava Palace from the town side. F. W. von Raison, 1791(?). Earlier located in the Courland Province Museum in Jelgava

paņēma tikai visvērtīgāko. Vēl 1798. gadā hercogs turpināja sarakstīties ar Kurzemes gubernas iestādēm par palikušo mantu atgūšanu.¹²⁹ Tomēr daudz inventāra palika uz vietas – gan Rundālē, gan Jelgavā. Vēl 19. gadsimtā šo piļu inventāra aprakstos atrodamas hercoga vecās mēbeles.

1795. gada 24. jūnijā Jelgavas pilī tika nojaukts hercoga tronis, un ēkā iekārtojās jaunais Kurzemes gubernators Pēteris fon der Pālens ar dažādām administratīvām iestādēm. 1796. gada 8. janvārī pilī ar svinīgu ceremoniju atklāja

Kurzemes vietniecību – pārvaldes sistēmu, kurai bija jālikvidē vietējās muižniecības autonomijas tieksmes un jānostiprina Krievijas centralizētā valsts vara. 1783. gadā vietniecība jau bija ieviesta Vidzemes gubernā. Vietvalža pienākumus izpildīja gubernators, bet Jelgavas pilī tika iekārtota simboliska ķeizarienes Katrīnas II troņa zāle. Reprēzentācijas vajadzībām atsūtīja Sanktpēterburgas zeltkaļa Justa Nikolaja Lunda 1783. gadā darināto milzīgo sudraba servīzi – 626 priekšmetus, kas svēra 29 pudus.

1796. gada decembrī jaunais Krievijas ķeizars Pāvils I atcēla vietniecības sistēmu un Baltijas gubernās daļēji atjaunoja iepriekšējās muižnieku pārvaldes. Troņa zāli Jelgavas pili likvidēja, bet sudraba traukus pārveda uz Sanktpēterburgu, kur tie joprojām glabājas Valsts Ermitāžā un ir nosaukti par "Jelgavas vietniecības servīzi". Tas ir viens no krievu klasicisma juveliermākslas skaistākajiem darbiem.

1796. gadā pils iekštelpās veica sīkus remontdarbus: laboja zeltījumus, dažu gleznu rāmjiem piegriezta trūkstošās detaļas, laboja sienu un mēbeļu tapsējumu, veica krāsošanas darbus. Tā pils daļa, kas nebija degusi, joprojām saglabāja reprezentablas rezidences raksturu. 1797. gada

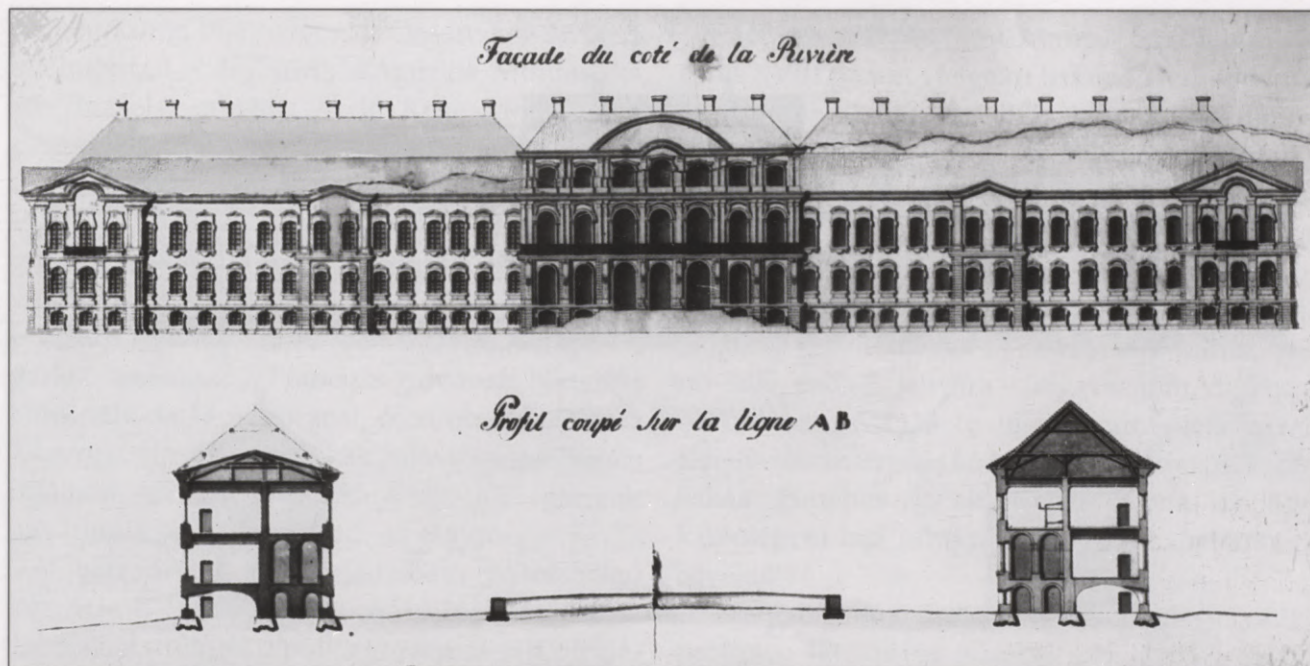
maijā Jelgavā ieradās Pāvils I – un pili tika sarīkota galma pieņemšana un balle. Gatavojoties šim notikumam, Jelgavas stiklinieks Johans Kristmanis Kleine par 11 valstdālderiem atjaunojis 11 stikla lustras.

Tajā pašā gadā sāka domāt par 1788. gadā izdegušās pils daļas atjaunošanu. Rīgas kara inženieru komandas ģenerālmajors Justuss Emanuels de Vite sastādīja projektu,¹³⁰ kas paredzēja ierīkot kazarmas ne tikai nodegušajā daļā, bet visā centrālajā korpusā, pat parādes telpās, kur tobrīd dzīvoja gubernators. Šī projekta daļa gan netika realizēta, taču šāda pieeja raksturoja attieksmi, kas aizvien pastiprinājās, – pili uzskatīja tikai par lielu ēku, ko vajadzēja izman-

54. Kurzemes gubernas vietniecības servīze. Sanktpēterburga, meistars J. N. Lunds, 1783. gads. Valsts Ermitāža Sanktpēterburgā

Courland Province Governor's set. St. Petersburg, master J. N. Lundt, 1783. State Hermitage Museum in St. Petersburg

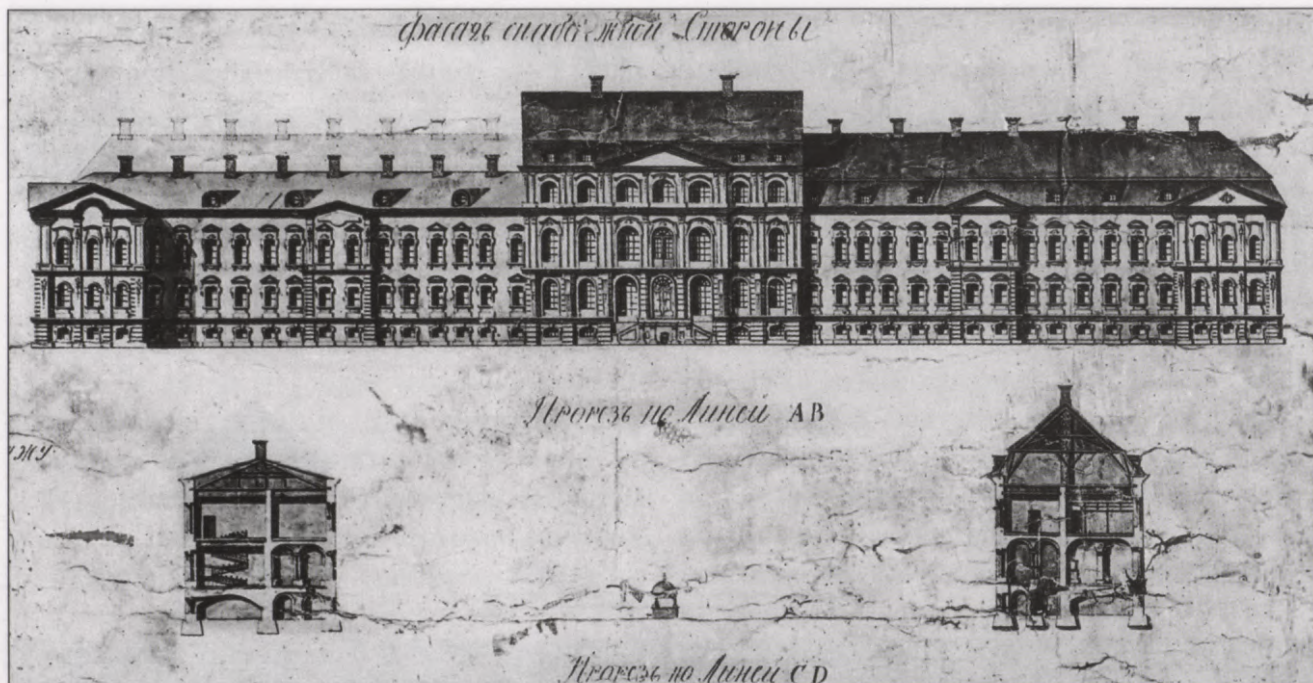
55. Jelgavas pils austrumu fasāde un sānu korpusu šķērs griezumus. Uzmērojums J. E. de Vites pārbūves projektā, 1797. gads. Krievijas Valsts kara vēstures arhīvs Sanktpēterburgā
 Jelgava Palace eastern façade and cross-section of side blocks. Survey in the reconstruction project by J. E. de Witte, 1797. Russian State War History Archives in St. Petersburg

tot pēc iespējas racionālāk. Tomēr de Vites projektam bija kāda laba īpašība – tas ir vienīgais uzmērojums, kas pili fiksējis tās sākotnējā – hercogu laika izskatā. 1797. gadā tapis zīmējums rāda segmenta frontonu galvenajā – upes puses fasādē, sākotnējās kāpnes, daudzus balkonus. Toties pils plāni zīmēti ļoti aptuveni un daļēji neatbilst realitātei.

1797. gada otrajā pusē pili sāka atjaunot un uzlika jumtu nodedušajiem korpusiem. Taupības nolūkos to izbūvēja kā mansardu, jo tādējādi bija iespējams dārgā skārda vietā lietot daudz lētākos kārņiņus. Stāvais jumts kon-

trastēja ar pārējo celtni un padarīja to kropļīgu, kas labi redzams tā laika uzmēojumos un attēlos.¹³¹

No 1798. gada Jelgavas pilij atrada savdabīgu izmantošanu. Iepriekšējā gada beigās Pāvils I bija piedāvājis Jelgavā patverties emigrējušajam Francijas troņa pretendentam – ar nāvi sodītā karaļa Luija XVI brālim Provansas grāfam Luijam, kurš emigrācijā bija pieņēmis Lilles grāfa vārdu. Uzaicinājums tika pieņemts kopā ar piekrišanu Pāvila I izteiktajam priekšlikumam Jelgavā titulēties par Francijas karali Luiju XVIII.

56. Jelgavas pils austrumu fasāde pēc mansarda jumta izbūves un balkonu nojaukšanas. 19. gs. sākums. Senāk Kurzemes provinces muzejā Jelgavā
Jelgava Palace eastern façade after building of mansard roof and dismantling of balconies. Early 19th century. Earlier located in Courland Province Museum in Jelgava

Sakarā ar to Jelgavas pili sāka steigšus sakārtot augstā viesu uzņemšanai. 1797. gada 28. decembrī Kurzemes gubernators Lambsdorfs pavēlēja "novest visas telpas labākajā un pilnīgākajā kārtībā, ārpusi likt nobalsinat, lai Viņa Majestāte ar svītu varētu tur pienācīgi uzturēties".¹³² Tāpēc tika veikts neliels remonts, no Sanktpēterburgas saņemtas mēbeles un spoguļi. Guberņas iestādes, izņemot kamerālvaldi un renteju, steidzīgi pārcēlās uz citām telpām Jelgavas pilsētā. Karaļa galma uzturēšanai Pāvils I piešķīra 200 000 rubļu gadā.

1798. gada 20. martā Jelgavā ieradās Luijs XVIII ar emigrējušo ministru kabinetu, galmu, gvardi un apkalpotājiem, kopumā gandrīz 300 personu. Viņš savos memuāros raksta: "Mani, karalienes un Angulēmas hercoga apartamenti bija iekārtoti lieliski, bet neviens pats nedomāja tādus sagatavot manas svītas locekļiem. Šajā milzīgajā pilī, kas ir iegarena četrstūra veidā, ar lielu pagalmu centrā, mēs neatradām neko citu kā vienīgi četras sienas."¹³³

Jelgavas pils uz laiku kļuva par Versaļas galma samazinātu variantu. Pirmā kamarbunga pienākumus pildīja hercogs de Vilkjē,

kambarkungi bija hercogi d'Omons un de Flerī, staļļmeistari – de Surdī, d'Agū, de Montaņaks, de Buašels, ministri – de Kosē, de Žokūrs, de Lašapels. Liels iespaids uz visām lietām bija Luija XVIII uzticības personai grāfam d'Avarē. Pilī notika tradicionālās sardzes maiņas; karaļa gvardi, ko komandēja grāfs de Gišs un četri generāļi, veidoja 100 uzticamu kareivju, kas visi bija Sv. Luija ordeņa kavalieri. Galmā ietilpa arī garīgas personas – Francijas galvenais biktstēvs kardināls de Monmoransī, četri abati, to skaitā Edžvorts de Firmons, kas bija ieguvis franču rojālistu sevišķu cieņu kā Luija XVI garīgais pavadonis viņa pēdējā ceļā uz ešafotu.

Emigrantu galma vajadzībām pareizticīgo baznīciņu, kas 1796. gadā bija iekārtota Toboļskas strēlnieku pulka kazarmās pils pirmajā stāvā, pārvērtā par katoļu kapelu. 1799. gada jūnijā tajā notika Luija XVIII brāļadēla Angulēmas hercoga Luija Antuāna laulības ar Luija XVI meitu Mariju Terēzi.

1800. gadā guberņas arhitekta Severīna Jensena vadībā podniekmeistars Balcers kapitāli izremontēja 25 pils krāsnis, bet 50 uzmūrēja no jauna. Tā paša gada beigās notika Krievijas ķeizara Pāvila I un Francijas pirmā konsula Napoleona Bonaparta tuvināšanās, ko traucēja franču emigrantu uzturēšanās Jelgavā. No karaļa svītas izraidītu personu intrigas Sanktpēterburgā savukārt spēja griezt neno-svērtā ķeizara dusmas gan pret emigrantu galma sūtni Sanktpēterburgā, gan pret pašu karaļa galmu Jelgavā. 1801. gada 15. janvārī Kurzemes kara gubernators fon Ferzens saņēma Pāvila I vēstuli ar pavēli panākt karaļa un viņa

svītas nekavējošu izvākšanos no Jelgavas. Luijs XVIII pameta Jelgavu ledainā ziemas dienā 1801. gada 22. janvārī. Pilī atgriezās Kurzemes gubernators ar savām iestādēm. 1802. gadā Jelgavas pils tika nodota Kurzemes kamerālvaldes pārziņā, kas kopš 1805. gada piešķīra 1000 rubļu gadā pils kārtējam remontam.

1804. gadā Luijs XVIII atkal ieradās Kurzemē. Sākumā viņš uzturējās Blankenfeldes muižā, bet no 1805. gada 3. janvāra – Jelgavas pilī. Viņa otrreizējā uzturēšanās te bija daudz pieticīgāka. Karalis šoreiz ieradās kā Lilles grāfs, viņa un karaliskās ģimenes locekļu svīta kopā ar apkalpotājiem bija sarukusi līdz nepilnam simtam cilvēku.¹³⁴

Franču galma ilgstošā uzturēšanās Jelgavā, protams, ietekmēja pilsētas sabiedrisko dzīvi, taču vienlaikus izraisīja arī interesantus kritiskus vērtējumus. Hercoga Pētera jaunākā meita Doroteja, kas tolaik vēl bija maza meitene, vēlāk savos memuāros rakstīja: „.. nekad nebiju redzējusi neglītāku un netīrāku sievieti [par karalieni] .. Angulēmas hercogu Jelgavā, tāpat kā Versaļā, interesēja tikai dievkalpojumi un medības, hercogs d'Omons visur meklēja labu izēšanos, bet d'Agū kungs jau toreiz sāka aplidot de Šuazī jaunkundzi. .. ja mēs akli nebūtu uzskatījuši par nepieciešamu šos nelaimīgos cilvēkus redzēt interesantus, mēs Jelgavā būtu vērtējuši tos tikpat stingri kā tagad Tileriju pilī.”¹³⁵

Tāpat kā Luija XVIII pirmās uzturēšanās laikā, arī šoreiz Jelgavas pilī vajadzīgajā līmenī bija iekārtotas tikai karaļa, viņa sievas un Angulēmas hercogu pāra dzīvojamās istabas,

kopumā 16 telpu. Karalis atkal ieņēma bijušos hercoga apartamentus, kuru mēbelējums bija ticis modernizēts. 1805. gada jūlijā pils komandanta Johana Georga fon Reibnica sastādītais inventārs rāda, ka karaļa guļamistabā atradusies dzelzs gulta ar sarkana damasta aizkariem, kas bijuši apšūti ar zelta tresēm, balts galds ar marmora virsmu, divas sarkankoka kumodes ar bronzas rotājumiem, sarkankoka rakstāmgalds ar bronzas apdari, sofa ar sarkana damasta apvilkumu un tāpat apvilkti seši krēsli, sarkankoka šēzlongs ar sarkana safjāna apvilkumu, divas slīpēta stikla žirandoles ar bronzas apdari, stikla lustra, sienas spogulis un grīdas sega.¹³⁶ Kopumā karaļa galma komisāram baronam F. de Iē tika nodotas 57 gultas, 21 galds ar marmora virsmu, 42 skapji, deviņas kumodes, četri kāršu spēles galdiņi, 33 galdi, trīs rakstāmgaldi, 14 sofas, 359 dažādas funkcijas un materiāla krēsli, seši kamīna aizslietņi un četri "naktskrēsli".¹³⁷

Franču galmam trūka telpu, jo pils ziemeļaustrumu daļu aizņēma kazarmas un kara hospitālis. Pagalma vienā pusē atradās Angulēmas hercogienes dārziņš, otrā pastaigājās ievainotie kareivji. Lai iegūtu papildu dzīvojamās istabas, uzsāka pils pārbūvi, kas stipri izpostīja interjerus. Greznā svētku zāle dienvidu korpusā tika sadalīta divos stāvos, tie savukārt – daudzās nelielās istabiņās. Lai nokļūšana Angulēmas hercogienes apartamentos būtu ērtāka, pils pagalma pusē uzcēla koka galeriju, bet dažu logu vietā izlauza durvis. Piedevām 1805. gada martā no jauna izdega ziemeļu korpus, kas tikko bija atjaunots.

1807. gadā pēc Tilzītes miera līguma parakstīšanas Jelgavā dzīvojošie franču emigranti atkal kļuva par šķērsli Krievijas un Francijas tuvināšanās politikā. 1807. gada 3. septembrī Luijs XVIII Liepājā iekāpa kuģī, lai dotos savos tālākajos trimdas klejojumos, bet Jelgavas pili no jauna iekārtojās guberņas iestādes. Parādes telpās apmetās Kurzemes civilgubernators.

1812. gada Napoleona karagājiena plānā uz Krieviju ietilpa arī Kurzemes okupācija. To uzdeva franču armijas 10. korpusa komandierim maršalam Makdonaldam, kam bija pakļautas galvenokārt prūšu karaspēka daļas. Franču armija strauji virzījās uz priekšu, un 20. jūnijā gubernators Frīdrihs Vilhelms fon Zīverss atstāja Jelgavu.

Napoleons bija iecerējis atjaunot un pakļaut Francijai Kurzemes hercogisti. Tiešām, 1812. gada augustā tika izveidots Kurzemes un Zemgales hercogistes un Piltenes apgabala marionešu pārvaldes orgāns, kas iekārtojās Jelgavas pili. Tās centrālo korpusu aizņēma lazarete. 1812. gada decembrī krievu armija atbrīvoja Kurzemi, un Jelgavas pili atgriezās guberņas iestādes.

Pils ēka atradās visai bēdīgā stāvoklī. Kopš 1813. gada vairs neizmaksāja pat kārtējiem remontiem paredzēto nelielo summu. 1815. gadā pili atstāja kara hospitālis. 1816. gada 11. maijā vēlreiz nodega neveiksmīgais ziemeļu korpus. Tas pamudināja ne tikai atjaunot šo celtnes daļu, bet nopietni ķerties pie visas pils remontēšanas. 1816. gada novembrī Vidzemes ģenerālgubernators marķīzs Filipo Pauluči iesniedza Aleksandram I projektu, kā varētu pārvietot uz Jelgavas pili Kurzemes guberņas pārvaldes iestādes. Pauluči parādīja pietiekami

daudz cieņas pret hercogu pili, iesnieguma ievadā rakstot: "Jelgavas pils sava lieliskuma dēļ pelna, lai to nenolaistu līdz panīkumam, un tādēļ tās uzturēšanai kronim jāuzņemas izdevumi. Šobrīd tikai viena daļa no šīs lielās celtnes ir izmantota, pārējā toties ir tukša."¹³⁸ Nepieciešamais pils remonts tika lēsts uz 109 418 rubļiem, kam pretī tika likta Jelgavas pilsētā esošo kroņa māju vērtība – 149 000 rubļu.

1816. gada 6. decembrī ķeizars Pauluči lūgumrakstam uzlika savu apstiprinājumu. Tika nodibināta īpaša pils būvkomiteja, un 1817. gadā ēkas atjaunošanas darbs sākās. Vispirms izlaboja gan ar kārņiņiem, gan skārdu segto jumta daļu, turklāt skārdu nokrāsoja sarkanu. Šajā pašā gadā Kurzemes guberņas arhitekts Heinrihs Eduards Dihts sastādīja tāmi nodegušās daļas atjaunošanai. Summa gubernatoram likās pārāk liela, un pagāja pieci gadi, kaulējoties par tās samazināšanu. Straujākā tempā toties tika atjaunotas pils pārējās daļas. 1816. gadā no aprīļa līdz jūnijam tika veikts Vidzemes ģenerālgubernatora markīza Filipo Pauluči apartamentu remonts, kam par upuri krita vairāku telpu, arī hercoga rakstāmkabineta zīda tapetes. 1818. gadā podniekmeistars Šperbers uzņēmās pils krāšņu remontu. Viņa uzdevums bija nodrošināt vienīgi labāku siltuma atdevi, nevis domāt par krāšņu māksliniecisko vērtību. Tādējādi gāja bojā vairākas "raibi glazētas" 18. gadsimta krāsni.

Daļēji izremontētajā pilī 1818. gadā ieradās ķeizars Aleksandrs I, kurš 30. augustā Jelgavas pils pagalmā pasludināja Kurzemes guberņas zemnieku brīvlatīšanu.

1822. gadā beidzot sāka atjaunot nodegušo pils daļu. Mazāksoļīšanā to uzņēmās veikt pils komandants Johans Georgs fon Reibnics. Valdība taupības nolūkos darbus uzticēja uzņēmējam, kas piekrita tos izpildīt par vizzemāko cenu.

Pēc jaunā guberņas arhitekta Frīdriha Šulca projekta uzlika jumtu – atkal mansarda veidā un ar kārņiņiem, izlaboja fasāžu apmetumu un ielika starpstāvu pārsegumus. Darbus pabeidza 1822. gada decembrī, bet 1823. gada septembrī nodeva lietošanā visu atjaunoto pils daļu.¹³⁹

Tomēr arī šī atjaunošana bijusi tikai daļēja. Gan pils, gan Jelgava kopumā nav atstājusi labu iespaidu, vismaz ne uz ārzemnieci, no Manheimas nākušo jaunā Kurzemes civilgubernatora Paula fon Hāna sievu Sofiju, kura ierašanos Jelgavas pilī 1824. gada martā aprakstījusi šādiem vārdiem: ".. rati gar neticami sabrukušu, nolaistu koka muitas un sardzes ēku pie Lielupes tilta, garām pretīgam, dubļainam padziļinājumam, ko sauca par ostu, iegriezās pils pagalmā un apstājās pie portāla. Ar vienu skatu uz to jau pietika, lai redzētu, ka pilsētas un tās apkārtnes nolaistība un netīrība uzspiedusi savu zīmogu arī pilij un tās iedzīvotājiem. Pagalms bija nebrūgēts, un šajā mēnesī pa to jābrauc ar laivu. Iespaidīgajai celtni daudzi logi bija bez rūtīm, bet to trūkumu iemītnieki bija labojuši, aizbāžot ar veļu un apģērba gabaliem; no logiem karājās žāvēšanai izkārtā veļa, logus greznoja lauskas, podi un krūzes. Uniformā tērpies pils komandants fon Reibnics mūs sagaidīja pie izkāpšanas un vadīja pa varenajām kāpnēm uz augšu. Lai cik arī

raudām tuvu es biju vēl pirms dažām sekundēm, nevarēju pretoties iespaidiem, ko uz mani atstāja telpu lieliskums, kurās mēs ienācām. .. Telpu augstumu un plašumu pasvītroja mēbelējuma nabadzīgums, jo pēc tam, kad karaliskie emigranti pili bija pametuši, tas vairs nebija ticis atjaunots. Ieejot mums sagatavotajās dzīvojamās telpās, es biju patīkami pārsteigta, ka tās bija iekārtotas ar mūsu pašu no Pēterburgas jau atsūtītajām mēbelēm."¹⁴⁰

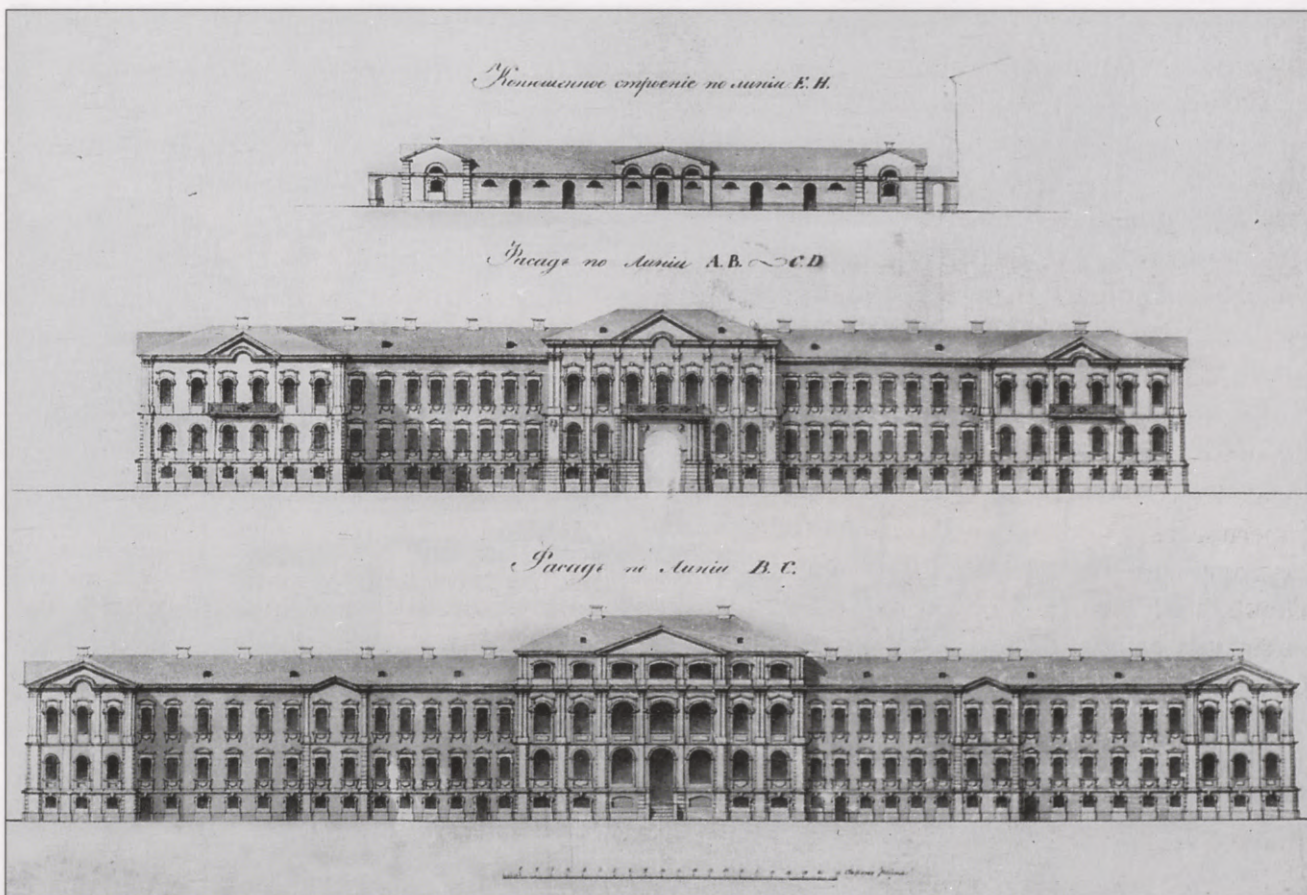
Sofijas fon Hānas nervozitāti var saprast, jo viņa tobrīd gaidīja bērnu. Pils iekštelpas viņa jau apraksta daudz mierīgāk un labvēlīgāk, jo gubernatora ģimene iekārtojās bijušajos hercoga apartamentos: "Nākamajā rītā es pamodos alkovā, kurā tika gulējis Luijs XVIII. .. telpās, kurās mēs tagad dzīvojām, kādreiz bija mitis Kurzemes hercogs Ernsts Johans Bīrons. Tās veido garu anfilādi, kuras logi paver skatu uz Lielupi un skaistajām pļavām, ko tā apskalo. Tur bija arī Hāna darbistaba, audienču telpa ar flīzēm klātām sienām un mūsu ēdamistaba. Lielā stūra telpa ar augstajiem logiem bija mana pieņemamā istaba, un dažas rokoko mēbeles un pāris smalki izstrādātu Meisenes porcelāna lustru atgādināja par kādreizējā iekārtojuma gaumi un greznību. Tai pieslēdzās lielā četrstūrīnā guļamistaba ar diviem sānu kabinetiem. Viens, kas man kalpoja kā tualetes istaba, apvilktas ar tapetēm, kuras Bīrona sieva, dzimusi fon Trota-Treidena, kopā ar savām dāmām ķīniešu gaumē bija izšuvusi Pelimā Sibīrijā, kur viņa bija devusies vīram līdz trimdā. Otrā kabinetā pie skaistā kamīna Luijs XVIII ar dažiem uzticamajiem trimdas

pavadoņiem esot mīlējis nodoties darbam, proti, centies sagatavot iemīļotos dzimtenes ēdienus."¹⁴¹

Drīz vien fon Hānu ģimene pārvācās uz pils dienvidaustrumu stūri, kur bija atjaunots gubernatora dzīvoklis. Tas šim nolūkam kalpoja līdz pat Pirmajam pasaules karam. Sofijai fon Hānai atkal nācās šausmināties par skatu, kas pavērās pa logu uz tukšo un skumjo pils pagalmu, kuru "atdzīvināja vienīgi bāli dzeltenie, bieži ķēdēs iekaltie arestanti, kuri no pils pagrabiem, kur viņi bija nomitināti, tika vesti ārā uz darbu. .. no arestantiem ierādītajām pagraba telpām cēlās nepanesama smirdoņa. .. vaļņu paliekas, būvgružu kaudzes un visdažādāko atkritumu un netīrumu savākšanas pils apkārtni padarīja par vienu no atbaidošākajām, šķebīgākajām vietām."¹⁴²

Tieši pateicoties jaunā civilgubernatora Paula fon Hāna enerģijai, kura sieva tik smagi pārdzīvoja pils postu, tika daudz izmainīts Jelgavas pils izskats un apkārtnē.

1824. gadā pievērsās jaunu staļļu būvei, jo daļa no vecās ēkas bija iebrukusi. 1822. gadā arhitekts Šulcs izstrādāja projektu, bet darbus atkal uzņēmās izpildīt pils komandants fon Reibnics. 1824. gada septembrī visi mūrēšanas darbi bija pabeigti. Nākamā gada sākumā staļļus apmeta un fasādi nokrāsoja okera krāsā, ar baltām detaļām, bet koka daļas – brūnas. Jaunie staļļi, kas saglabājās līdz pat 1937. gadam, bija samērā vienkārša vienstāva celtnē ar 17 ailu asu fasādi un trīs nelieliem rizalītiem. Tā bija tipisks vēlinā ampīra stila "kroņa arhitektūras" paraugs, taču pils kopējo ansambli

57. Jelgavas pils austrumu un dienvidu fasāde, pils staļļi. F. Šulcs, ap 1828. gadu.

Krievijas Valsts vēstures arhīvs Sanktpēterburgā

Jelgava Palace eastern and southern façades and stables. F. Schultz, about 1828.

Russian State History Archives in St. Petersburg

pārāk nebojāja: arhitektam Šulcam bija dots norādījums projektējot "netraucēt no otrā stāva skatu uz pilsētu".¹⁴³

1825. gadā ķērās pie visu pils fasāžu kapitālremonta, kura laikā iznīcināja lielāko daļu pils balkonu. Likvidējot ziemeļu puses balkonu, izgāzās sienas daļa ar diviem logiem, smagi

ievainojot trīs strādniekus. No jauna uzcēla vairākas ārējās kāpnes. Kad darbi bija pabeigti, fasādes nokrāsoja dzeltenā un būvdetaļas – baltā krāsā. 1828. gadā beidzot tika likvidēts kroplīgais "holandiešu jumts" – un pils siluets atguva savas sākotnējās proporcijas.¹⁴⁴ Atjaunotais pils siluets kopā ar pilsētas panorāmu redzams

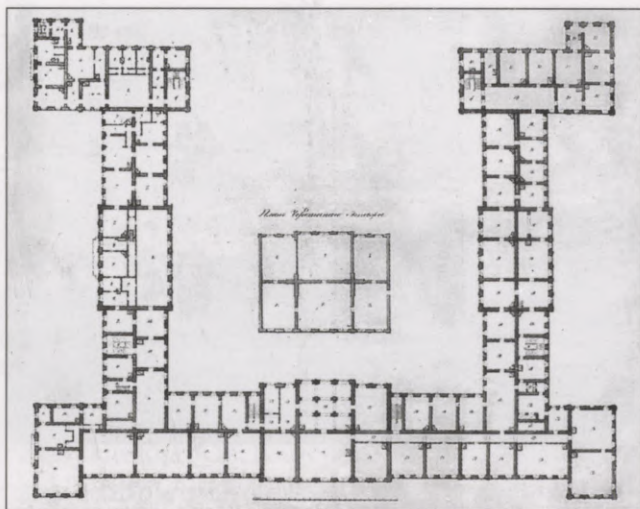

58. Jelgavas pils un pilsēta no ziemeļaustrumiem. Guašas gleznojums, 19. gs. 30. gadu beigas.

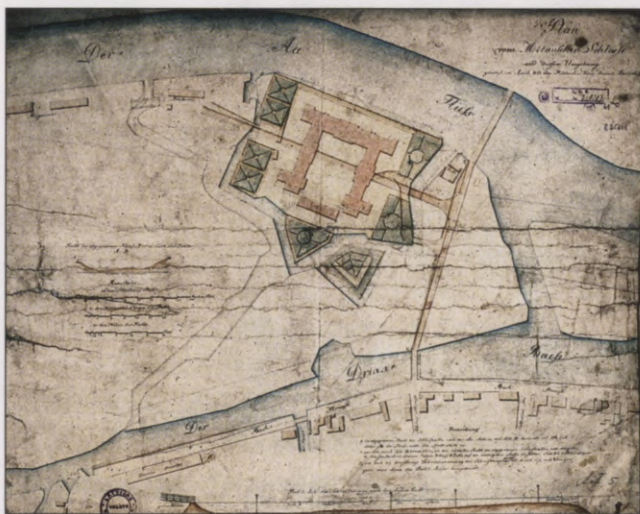
Latvijas Nacionālais vēstures muzejs

Jelgava Palace and town from the north-east side. Gouache painting, late 1830s.

Latvian National History Museum

59. Jelgavas pils otrā stāva plāns. F. Šulcs, ap 1828. gadu. Krievijas Valsts vēstures arhīvs Sanktpēterburgā
Jelgava Palace first floor planning. F. Schultz, about 1828. Russian State History Archives in St. Petersburg

60. Jelgavas pils un apkārtnes plāns. 1823. gads. Latvijas Nacionālā bibliotēka
Planning of Jelgava Palace and its surroundings. 1823. Latvian National Library

Karla Minkeldē litogrāfijā (ap 1830. gadu), bīdermeieriski izskaistinātā veidā to pašu skatu atkārtojis nedaudz vēlāk tapis gvašas gleznojums.

Sāka rūpēties arī par apkārtnes izveidošanu, jo 19. gadsimta sākumā pili vēl aptvēra pus-sagruvuši cietokšņa vaļņi, to aizsedza arī primitīvas saimniecības ēkas un malkas grēdas. 1816. gadā sāka nojaukt vaļņus, bet pils dienvidu un ziemeļu pusē ierīkoja zālājus. 1823. gada plāns rāda, ka, neskatoties uz Sofijas fon Hānas nežēlīgo pils apkārtnes kritiku, tomēr kaut kas jau bijis darīts teritorijas apzaļumošanai.

1829. gadā izbūvēja ceļu no pilsētas uz pili, jo pavasara plūdu laikā tā parasti tika pilnīgi nošķirta no apkārtnes. Pāri Driksas upei veda tā sauktais Zaļais tilts, no kura pāri zemajai pilssalai aizstiepās dambis, tā vidū ceļš krasi pagriezās pret pils dienvidu fasādes centru. Ceļu apstādīja ar papelēm, un tas ir saglabājies līdz mūsdienām. Jaunās papeļu rindas attēlotas 1833. gadā tapušajā litogrāfijā, kas bija darināta kā vinjete K. Neimaņa sastādītajai un Jelgavā iespiestajai Kurzemes guberņas kartei.

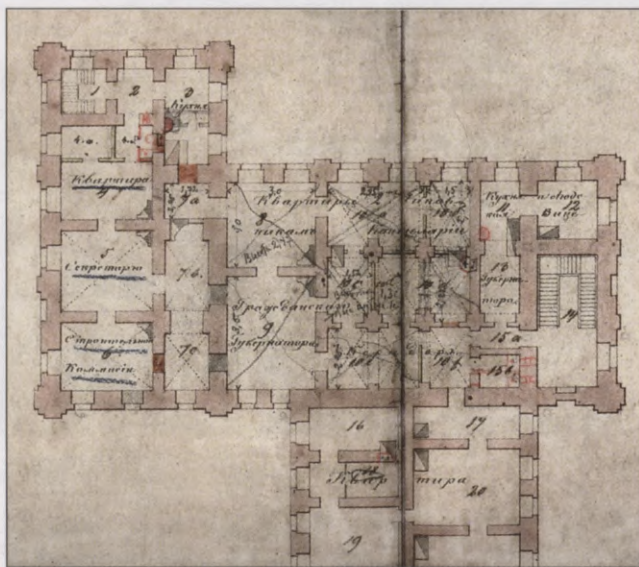
1836. gadā atsākās darbi, kas 1843. gadā pēc Nikolaja I pavēles pārauga pils kapitālremontā. Tas ilga divus gadus un galvenokārt aptvēra telpu pielāgošanu 15 dažādu iestāžu un 40 dzīvokļu vajadzībām. Jelgavas pils kļuva par istu ierēdniecības pilsētiņu. 1844. gada telpu izmantošanas projekts pirmajā stāvā vien rāda šādas iestādes: Kurzemes civilgubernatora kanceleja, Kurzemes guberņas valdes būvkomisija, guberņas mērnika zīmētava,

61. Pils kopskats no dienvidrietumiem. Litogrāfija, 1833. gads
Overall view of the palace from the south-west side. Lithograph, 1833

apriņķa renteja, medicīniskā pārvalde, pilskunga tiesa, sabiedriskās uzraudzības nodaļa, zemes nodevu pārvalde, Kurzemes konsistorija. Tur atradās arī Kurzemes vicegubernatora, Kurzemes guberņas valdes būvkomisijas sekretāra, gubernatora kancelejas priekšnieka, Jelgavas virspilskunga, guberņas prokurora un vēl daudzu citu ierēdņu dzīvokļi.

Lai telpas būtu ērtāk izmantojamas, notika jūtamas pārbūves, kas izmainīja pils telpu apjomus un izkārtojumu: izlauza jaunas durvis, radīja papildu šķērssienas, iebūvēja jaunas kāpnes un likvidēja vecās. Tieši šajā periodā izzuda pēdējās paliekas no kādreiz milzīgās divstāvu kāpņu telpas apjoma centrālā korpusa vidū. 1788. gadā izdegusi kāpņu telpa bija sadalīta divos stāvos jau 19. gadsimta sākuma pārbūvju laikā. Tagad arī otrā stāva līmenī ar šķērssienām tika izveidotas mazas istabiņas, kas papildināja blakus esošās kancelejas telpas.

62. Pils dienvidrietumu stūra pirmā stāva plāns ar guberņas iestāžu un dzīvokļu sadalījumu, fragments. 1844. gads. Rundāles pils muzejs
Planning of the ground floor of the palace south-west corner with the layout of the province institutions and apartments, detail. 1844. Rundāle Palace Museum

Pils kapitālremonts tomēr neskāra visu ēku. 1852. gadā Jelgavas gleznotājs Jūlijs Dēriņš, apskatījis pili, rakstīja savā dienasgrāmatā: "Ķeizara istabas pili daļēji atrodas bēdīgā stāvoklī, bez mēbelēm un bojātas."¹⁴⁵ Jau 1843.–1845. gada remonta laikā 21 telpa pils dienvidaustrumu stūrī bija izdalīta kā "apartamenti visaugstāko viesu ierašanās gadījumam". Taču, kad Jelgavā 1856. gadā ieradās ķeizars Aleksandrs II, viņam nācās apmesties gubernatora Valujeva dzīvoklī, jo "ķeizara istabas" pili nebija lietojamas. Iespējams, tieši šis negadījums lika nopietni ķerties pie minēto telpu atjaunošanas.

Visos līdzšinējos remontos un pārbūves darbos vadījās tikai no praktiskiem apsvērumiem, bet Jelgavas pils arhitektūras un mākslas vērtībām pievērsa maz uzmanības. 19. gadsimta pirmajā pusē, ampīra stila laikmetā, Rastrelli arhitektūras barokālais krāšņums likās svešs un drīzāk izraisīja nepatiku. Stāvoklis mainījās 19. gadsimta vidū, kad māksla nostājās uz historisma – iepriekšējo laikmetu stilu atdarināšanas – ceļa. Attīstoties arheoloģijai un mākslas vēsturei, radās objektīvāka attieksme pret mākslas mantojumu, izveidojās pieminekļu aizsardzības un restaurācijas jēdziens.

Tieši restaurēšanas darbi minēti līgumā, kas 1859. gadā 22. aprīlī tika noslēgts ar Rīgas arhitektu Heinrihu Šēlu par "ķeizara istabu" atjaunošanu Jelgavas pili. Viņš par 14 600 rubļiem apņēma "restaurēt iepriekšējā gaumē" 16 telpas.¹⁴⁶ Trīs dienas vēlāk Baltijas ģenerālgubernators kņazs Aleksandrs Suvorovs deva rīkojumu gubernas mantzinim

ierakstīt izdevumos 10 tūkstošus rubļu, "lai Luija XV gaumē atjaunotu Cara telpas Jelgavas pili".¹⁴⁷

Protams, par restaurāciju šajā laikā vēl nebija skaidra priekšstata. Ar to parasti saprata kosmētisku uzskaistināšanu, ļoti brīvi rīkojoties ar oriģinālu, to pēc patikas "uzlabojot" un papildinot. Tas redzams arī šajā līgumā: Šēls apņēmieš sešās telpās "vēl derīgos gleznojumus restaurēt, bet sešus uzgleznot pilnīgi no jauna". Vēsturisko stilu atdzimšanas laikmetā baroka un rokoko mākslu izprata ļoti virspusēji, tajā saskatot un vērtējot vienīgi grezno un eleganto. Visu, kas neietilpa šīs izpratnes robežās, bez žēlastības pārveidoja, bojātās apdares detaļas

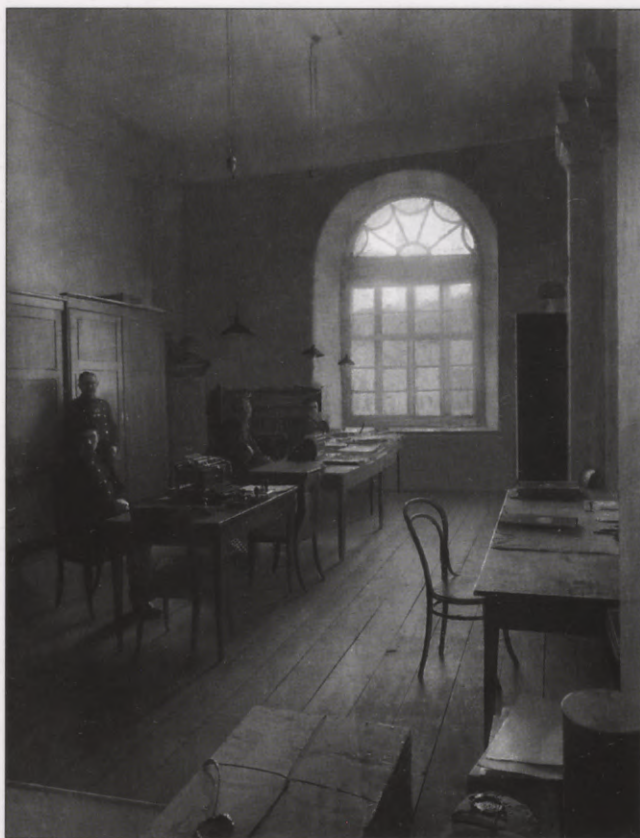
63. Neorokoko mēbeles Zelta zālē. 1913. gada foto
Neo-Rococo style furniture in the Golden Hall. Photo from 1913

64. Jelgavas pils, kopskats no dienvidaustrumiem. 1866. gada gravīra pēc V. Z. Stafenhāgena 1857. gada zīmējuma Jelgava Palace: overall view from the south-east side. Engraving made in 1866 after W. S. Stavenhagen's drawing from 1857

iznīcināja. Jelgavas pilī vecās zīda tapetes noņēma un sienas nokrāsoja, cietušās apgleznotās podiņu un Grafa stuka krāsnis daļēji nomainīja ar pseidobarokāliem darinājumiem. Šī "restaurācija", ko pabeidza 1860. gadā, nebija mazāk postoša par iepriekšējiem neslēpti amatnieciskajiem remontiem.

1864. gadā "ķeizara istabas" tika no jauna apmēbelētas. Iekārtas priekšmeti, kas pilī visu laiku bija krājušies, sākot jau ar hercoga atstātajām mantām, kurām pakāpeniski pievienojās klasicisma, ampīra un bīdermeiera stila mēbeles, vairs neapmierināja historisma laika tieksmi uz greznību un "stila tīrību". 1863. gadā Kurzemes

65. Kurzemes guberņas iestādes kanceleja pils pirmajā stāvā. 20. gs. sākuma foto
Courland Province institution office on the first floor of the palace. Early 20th century photo

guberņas arhitekts Ādolfs Vinbergs Sanktpēterburgā par 25 000 rubļu iepirka galdnieka Sinovjeva darinātās zeltītās un greznās, taču diezgan banālās "otrā rokoko" stila mēbeles, kas vēl redzamas 20. gadsimta sākumā pils iekštelpu fotogrāfijās.

1853.–1858. gadā pēc Kurzemes gubernatora Pjotra Valujeva iniciatīvas tika veikta tālāka pils apkārtnes apzaļumošana – tapa plaši koku un

krūmu stādījumi starp dambi un pili, liepu alejas gar Lielupi un Driksu. Pili ar jaunajiem kociņiem rāda tērauda grebums pēc Vilhelma Zigfrīda Stafenhāgena zīmējuma.

19. gadsimta otrajā pusē turpinājās nelieli remontdarbi, ko prasīja milzu celtnes uzturēšana. 1876. gadā podniekmeistars Aleksandrs Monsons Zelta zālē uzstādīja jaunu podiņu krāsni, kas redzama vēl 1913. gada fotogrāfijās. Tādas pašas krāsni atradās Sudraba zālē un tai sekojošajā Zaļajā zālē.

Tomēr tikai "ķeizara istabu" nelielajā, no ār pasaules rūpīgi noslēgtajā pils daļā vēl turpināja vīdēt hercogu laika noskaņas. Pārējās telpas,

66. Kurzemes gubernatora pieņemamā telpa pils dienvidu korpusa otrajā stāvā (centrā gubernators L. Kņazevs, vicegubernators kņazs N. Kropotkins un Kurzemes bruņniecības zemes pilnvarotais grāfs V. Reiterns-Nolkens). Foto ap 1909. gadu. Latvijas Nacionālā bibliotēka
Courland Governor's reception room on the first floor of the palace, southern block (in the centre – Governor L. Kniazev, Vice-Governor, Prince N. Kropotkin and Courland Landlords' Deputy, Count W. Reutern-Nolcken). Photo about 1909. Latvian National Library

67. Jelgavas pils pagalms.
20. gs. sākuma foto
Jelgava Palace courtyard.
Early 20th century photo

68. Autorallijs Jelgavas pils
pagalmā. Foto ap 1914. gadu
Car race in Jelgava Palace courtyard.
Photo from about 1914

69. Skats no pils centrālā korpusa uz pagalmu un pils stalliem. 1913. gada foto
View from the palace central block towards courtyard and stables. Photo from 1913

izņemot gubernatora un vicegubernatora dzīvokli, bija vienkāršas un galēji prozaiskas, tie galvenokārt bija dažādu iestāžu skopi iekārtotie darba kabineti un apmeklētāju telpas. Ļoti vienkāršs bijis arī Kurzemes gubernatora pieņemamais kabinets, kas bija iebūvēts kādreizējās hercoga svētku zāles dienvidaustrumu stūrī.

Daudzo ierēdņu mitināšanās pili to pārvērta par lielu kopmītni. Kurzemes guberņas valdei 1866. gadā nācās tikt galā ar pils uzrauga fon Reibnica sūdzībām par to, ka iemītnieki tur vistas un baložus, kuri kļīst pa pils apstādījumiem, bet zēni, ar akmeņiem dzenājot putnus, izsit logu rūtis. Putnu turēšana pilī tika aizliegta.

70. Zelta zāle, sagatavota svinīgam pasākumam. 1913. gada foto
Golden Hall, prepared for a festive occasion. Photo from 1913

1896. gadā pili ienāca arī tehnikas laikmeta sasniegumi: ievilka elektrību un telefonu, pagalmā izurba artēzisko aku, ierīkoja ūdensvadu un kanalizāciju. 1908. gadā Rīgā tika pasūtīti dzelzs kaluma vārti, kas stilistiski bija pieskaņoti pils arhitektūrai un Rastrelli projektētajām pagraba logu restēm. Pils āra arhitek-

tūra tika samērā rūpīgi kopta. Pēdējie nelielie atjaunošanas darbi pili notika 1913. gadā, sagatavojot "ķeizara istabas" Zviedrijas kronprinča uzņemšanai.

Paretam greznās telpas bija pieejamas publikai, šeit rīkoja labdarības bazārus, loterijas, gubernatora pieņemšanas. Līdz 19. gadsimta

71. Jelgavas pils no Sv. Trisvienības baznīcas torņa.
20. gs. sākuma pastkarte
Jelgava Palace from the St. Trinity Church tower.
Early 20th century postcard

72. Pils telpa pēc Bermonta armijas demolēšanas.
1919. gada foto
Palace room demolished by Bermond forces.
Photo from 1919

beigām pils stādījumu vidū tika izveidota estrāde, ierīkota kafejnīca. Pils apkārtnē kļuva par jalgavnieku iemīļotu pastaigu un atpūtas vietu. Īsi pirms Pirmā pasaules kara pilssalas dienvidu galā uzcēla teātra ēku, kuras neobarokālā arhitektūra sasaucās ar pils būvformām.

Sākoties Pirmajam pasaules karam, daļu pils iekārtas evakuēja uz Maskavu. 1915. gada 1. augustā Jelgavā ienāca Vācijas karaspēks. Pili apmetās vācu karaspēka štābs un citas okupācijas iestādes.

1918. gadā, tāpat kā 1812. gadā, no jauna radās doma par Kurzemes hercogistes atjaunošanu. Vācu okupantu izveidotā tā dēvētā Kurzemes Zemes padome piedāvāja Kurzemes troni Vācijas ķeizaram Vilhelmam II. Pēdējais atbildēja, ka atzīstot Kurzemi par patstāvīgu hercogisti un iesakot valdnieka amatam Prūsijas princi Joahimu. Šos politiskos plānus pārtrauca 1918. gada novembra revolūcija Vācijā.

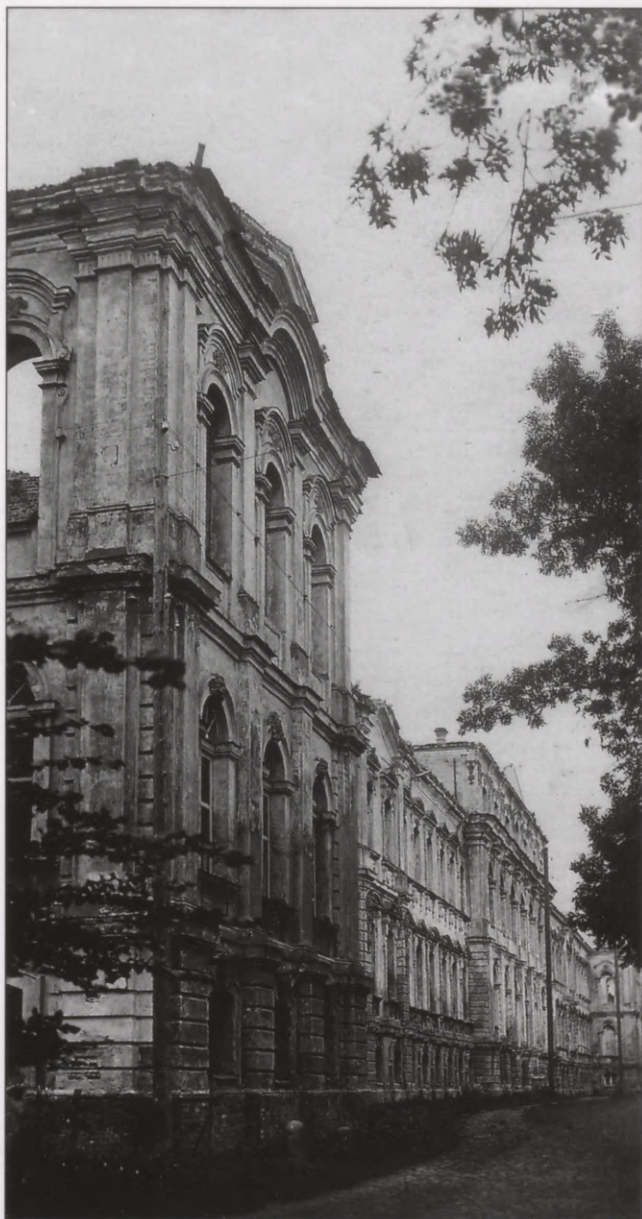
1919. gada 7. janvārī kopā ar landesvēru no Jelgavas atkāpās Latvijas Pagaidu valdība. Nākamajā dienā jau sāka darboties LSD Jelgavas pilsētas komiteja, pilsētā ienāca sarkanarmieši. Padomju vara savu saimniekošanu Jelgavā iezīmēja ar asiņainu terorbu. Tuvojoties vācu Dzelzsdivīzijai, 18. martā padomju iestādes un strēlnieku nodaļas atstāja pilsētu. Jūlijā vācu landesvēra un ģenerāļa fon der Golca armiju Kurzemē nomainīja avantūristiskā baltgvardu pulkveža Bermonta-Avalova vadītā tā saucamā Krievijas rietumarmija, kuras štābs atradās Jelgavā. Īsi pirms atkāpšanās no pilsētas 1919. gada 21. novembrī

73. Jelgavas pils kūpošie mūri 1919. gada 22. novembrī
Jelgava Palace on fire, November 22, 1919

bermontieši izlaupīja un nodedzināja vairākas ēkas, to skaitā arī Jelgavas pili. Celtne izdega tikai daļēji, taču nesekoja nostiprināšanas pasākumi. Starpstāvu pārsegumi iebruka, koka konstrukcijas tika paņemtas, logi un durvis izlauztas. Dažu gadu laikā no interjeru stuka apdares bija saglabājušies vienīgi apdeguši fragmenti.

1923. gadā drupu liktenis pirmoreiz tika apspriests Pieminēkļu valdes sēdē, bet 1926. gadā Jelgavas pils tika iekļauta aizsargājamo pieminēkļu sarakstā. Pieminēkļu valde no savas puses kā konsultantus nozīmēja profesorus Konstantīnu Rončevski un Pēteri Kundziņu. Nākamajā gadā sāka novākt drupas, likt starpstāvu pārsegumus un jumta konstrukciju.

74. Pils drupas, austrumu fasāde, skats uz ziemeļiem.
20. gs. 20. gadu foto
Palace ruins: northward view of the eastern façade.
Photo from the 1920s

75. Pils drupas, pagalmis. 20. gs. 20. gadu foto
Palace ruins, courtyard. Photo from the 1920s

Darbi ieilga līdz pat 1932. gadam. Tos kavēja gan ekonomiskā krīze, gan neskaidrības par celtnes turpmāko izmantošanu. 1932. gadā Pieminēkļu valdes sēdē tika atzīmēts, ka pils atjaunošanas darbi no zinātniskās restaurācijas viedokļa noris neapmierinoši. Nav izstrādāts pat kopējs darbu projekts, iekštelpas tiek atjaunotas, kā pagadās.

1933. gadā sākās dažu pils 18. gadsimta interjeru restaurācija. Iekšlietu ministrijas būvniecības pārvalde pieaicināja arhitektu Pēteri Federu, un pēc viņa pavisam sīkām skicēm, izmantojot arī vecas fotogrāfijas, pie darba ķērās tēlnieki F. Lagzdiņš un Rihards Maurs. Kā rāda pirmskara fotouzņēmumi, viņu veidojumu raksturs diemžēl bija patāls Grafa stilam, kaut gan paraugi nebija jāmeklē tālu, jo pilī bija saglabāties samērā daudz sākotnējo stuka veidojumu fragmentu. Var apbrīnot darbu tempu un realizācijas spēju, bet ne rezultātu. Tēlnieki radīja subjektīvu dekoru, kas tikai aptuveni

76. Krāsns hercoga guļamistabā pēc pils izdegšanas.
1926. gada foto
Stove in Duke's bedroom after the fire.
Photo from 1926

atdarināja agrāko un apliecināja tālaika eklektisko izpratni par rokoko stilu. Sudraba zāles griestu lauru vainagiem un ziedu vītņēm vairs nebija līdzības ne tikai ar Grafa ornamentiku, bet pat ar rokoko stilu kopumā. Mainīja dažu telpu lielumu – bijusī hercoga guļamistaba, ko atjaunoja pēc Federa meta, zaudēja alkova daļu un tika apvienota ar diviem bijušajiem kabinetiem. Vislabāk izdevušies bija starplogu

77. Zelta zāle pēc pils izdegšanas.
1926. gada foto
Golden Hall after the fire.
Photo from 1926

spoguļu stuka ierāmējumi, jo tiem par pamatu bija ņemtas ne tikai senās fotogrāfijas, bet arī Rundāles pils paraugi. Samērā veikli modelētas bija arī dažas griestu rozetes.

1937. gadā pils centrālā korpusa izbūve bija pavirzījies tiktāl uz priekšu, ka uz Jelgavu varēja pārcelties Latvijas Lauksaimniecības kamera. Pils pārņemšanas ceremonija notika 1937. gada 22. aprīlī. Lauksaimniecības kameras

78. Amatnieku grupa pils kāpņu telpas atjaunošanas laikā.
Foto ap 1934. gadu

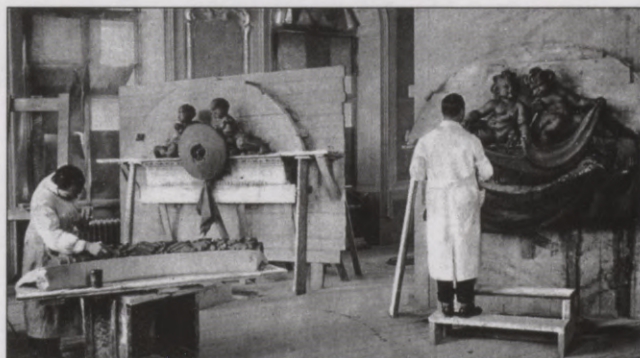
Group of artisans during the restoration of the staircase premise.
Photo from about 1934

rīcībā nonāca 130 telpu. Lauksaimniecības kameras priekšsēdētāja un ģenerālsekretāra kabinetus pēc mākslinieka Anša Cīruļa projekta iekārtoja pasmagā *Art Déco* stilā. Ozolkoka mēbeles rotāja griezumumi un intarsijas, kurās bija izmantoti latviešu tautiskā ornamenta elementi. Lielās sēžu zāles un darba telpu iekārtojuma autors bija arhitekts P. Tums. Latvijas

Lauksaimniecības universitātē saglabājusies sudraba galda servīze, kas bija iegādāta Lauksaimniecības kameras reprezentācijas vajadzībām. Cita sudraba servīze bija darināta brāļu Rīdusu darbnīcā Rīgā.

1937. gadā Jelgavas pilij piešķīra jaunu nosaukumu – Viestura piemiņas pils, kas atbilda tā laika tendencēm. Jelgavas pils kļuva par vienu no Latvijas eiropēiskās pagātnes lieciniekiem. Par tūrisma un vienlaicīgi arī prestiža objektu tapa 1934. gadā pēc restaurācijas apskatei atvērtās Kurzemes hercogu kapenes. Lauksaimniecības kameras telpas izmantoja Latvijas valdība svinīgos gadījumos, it īpaši ārzemju viesu pieņemšanām.

1936. gadā nolēma Jelgavas pili izvietot Lauksaimniecības akadēmiju. Tās vajadzībām izbūvēja dienvidu korpusu, bet 1937. gadā lika pamatus jaunam rietumu spārnam. Tāpēc nojauca 1824. gadā celtos stallus un brīvo atvērumsu pret pilsētu aizbūvēja ar divstāvu korpusu

79. Tēlnieks R. Maurs strādā pie Lielās zāles tēlniecisko detaļu izgatavošanas. 1939. gada foto

Sculptor R. Maurs working on sculptural details of the Great Hall.
Photo from 1939

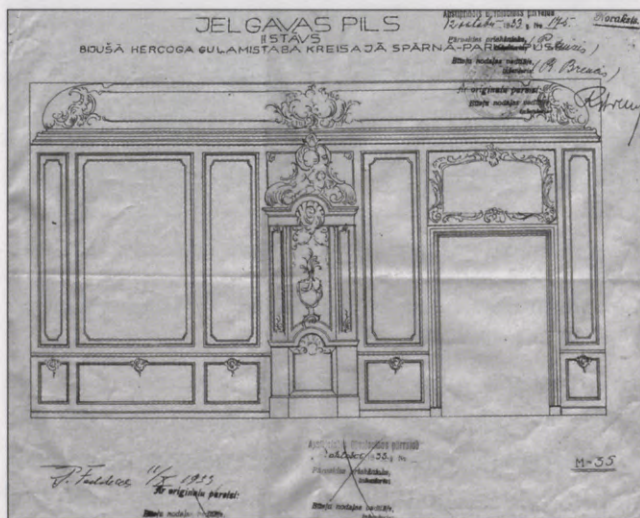
80. Sudraba zāle pēc atjaunošanas. 1937. gada foto
Silver Hall after restoration. Photo from 1937

pēc profesora Eižena Laubes projekta. Tādējādi zuda Rastrelli iecerētā kompozīcija: pils noslēdzās ciešā četrstūra blokā. Celtnes pirmajā stāvā ierīkoja mašīnu darbnīcas un laboratoriju, otrajā iekārtojās lopkopības katedras laboratorija, lopkopības muzejs un augsnes zinību nodaļa, bet trešo stāvu aizņēma ķīmijas kabineti. Pēc Laubes projekta līdz 1939. gadam izbūvēja vairākas iekštelpas, arī 1805. gadā ar pārbūvēm sagandēto lielo svētku zāli. Tās jaunais noformējums bija tipisks 20. gadsimta 30. gadu eklektismam, kas smagnēju *Art Déco* modernismu sakausēja ar vēsturisko stilu aizguvumiem un tautiskiem motīviem. Daži dekora elementi, īpaši palmas durvju ailu ierāmējumā, bija aizgūti no autentiskajiem Jelgavas pils motīviem un Johana Mihaela Grafa stila repertuāra. Agrāko pils ēdamzāli, kas atradās blakus lielajai zālei, Laube apvienoja ar divām senajām starptelpām un izgreznoja ar ēģiptiskiem

kolonnu kapiteļiem. Viņa projektētie interjeri bija pārdroši un nedaudz disharmoniski detaļās, taču tiem nevarēja noliegt ieceres drosmi un iespaidīgumu.

1939. gada 3. jūlijā svinīgi atklāja Jelgavas Lauksaimniecības akadēmiju ar divām fakultātēm – Lauksaimniecības un Mežsaimniecības, bet tā paša gada 28. oktobrī notika akadēmijas telpu iesvētīšana, kurā piedalījās Valsts prezidents Kārlis Ulmanis.

Pēc Latvijas iekļaušanas Padomju Savienībā turpinājās telpu izbūve un jaunu mācību kabinetu iekārtošana. 1941. gadā akadēmijā izveidoja 13 zinātniskās pētniecības institūtus, bija paredzēts uz Jelgavu pārcelt vairākas fakultātes no Latvijas Valsts universitātes. Šos plānus

81. Hercoga guļamistabas austrumu sienas atjaunošanas projekts. P. Feders, 1933. gads. Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas Pieminekļu dokumentācijas centrs
Restoration project for the eastern wall of the Duke's bedroom. P. Feders, 1933. Documentation Centre of State Inspection for Culture Heritage Protection

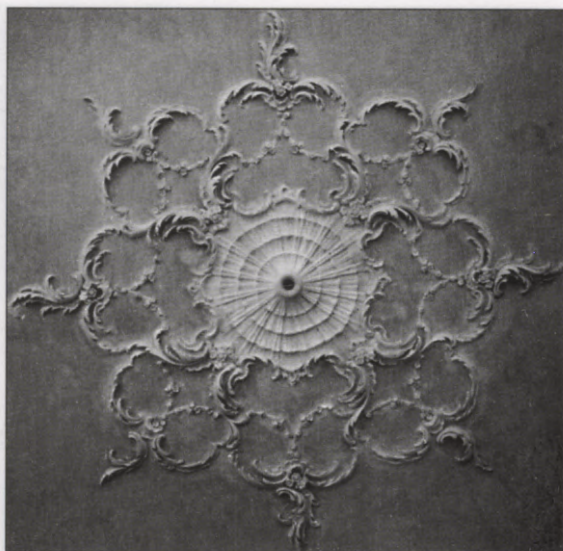

82. Hercoga guļamistaba pēc atjaunošanas, apvienojot kādreizējās četras telpas. 1937. gada foto
Duke's bedroom after restoration with four earlier premises united. Photo from 1937

83. E. Laubes projektētā laboratoriju korpusa pamatu izveidošanas darbi. 1937. gada foto

Works on foundations of the laboratory block designed by E. Laube. Photo from 1937

84. Pils griestu rozete pēc veidošanas darbu pabeigšanas. Foto ap 1937. gadu

Rosette in the palace plafond after completion of modelling works. Photo from about 1937

85. Lauksaimniecības kame-
ras reprezentācijas servīze.
Ap 1937. gadu. Latvijas
Lauksaimniecības univer-
sitāte

Representational set of the
Chamber of Agriculture. About
1937. Latvian University of
Agriculture

86. Jelgavas Lauksaimniecības akadēmijas aula, bijusi pils svētku zāle. 1939. gada foto
Hall of the Jelgava University of Agriculture, the former palace ballroom. Photo from 1939

87. Galerija un ieejas durvis uz Jelgavas Lauksaimniecības akadēmijas aulu. Foto ap 1939. gadu

Gallery and entrance door to the hall, Jelgava University of Agriculture. Photo about 1939

88. Laboratoriju korpuss. Foto ap 1939. gadu
Laboratory block. Photo about 1939

89. Valsts prezidents K. Ulmanis un ārlietu ministrs
V. Munters ar Čehoslovākijas un Polijas sūtņi pie Jelgavas
pils vārtiem. 1938. gada jūlijs
State President K. Ulmanis and Minister of Foreign Affairs
V. Munters with Ambassadors of Czechoslovakia and Poland by
the Jelgava Palace gate. July 1938

90. Jelgavas pils pēc atjaunošanas, galvenā ieeja. Foto ap 1939. gadu
 Jelgava Palace after restoration: main entrance. Photo from about 1939

pārtrauca Otrā pasaules kara sākums Latvijas teritorijā. Daļa Jelgavas Lauksaimniecības akadēmijas mācību spēku un studentu evakuējās uz Padomju Savienības iekšzemi. Vācu okupācijas apstākļos studentu skaits saruka, mācību programma tika sašaurināta. Bijušajās Lauksaimniecības kameras telpās iekārtojās okupācijas iestādes.

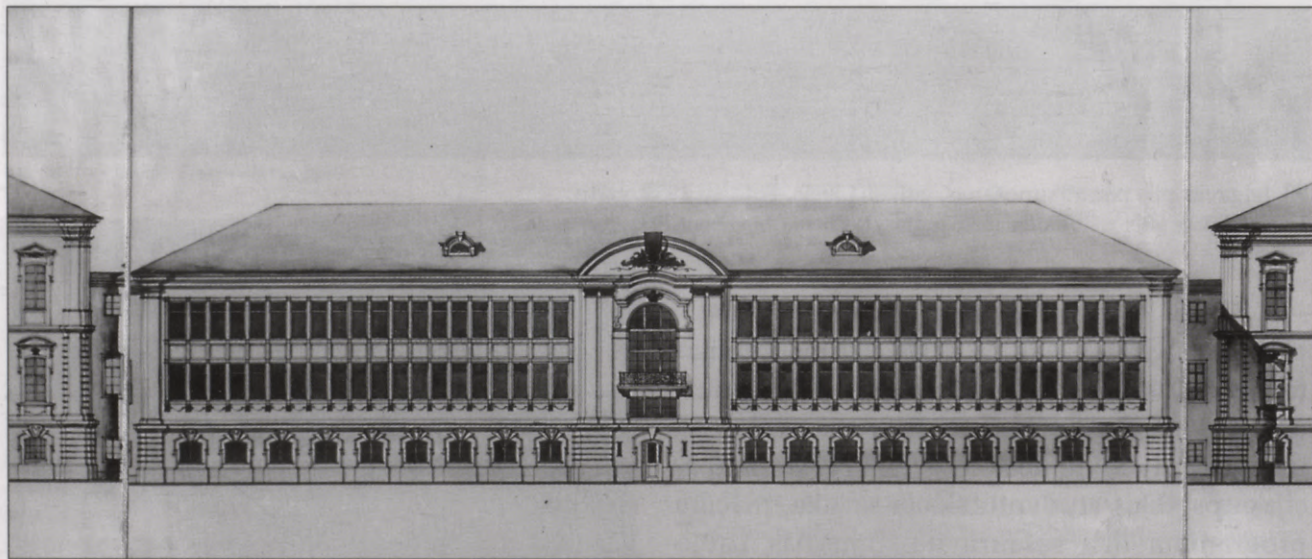
1944. gada jūlijā Jelgavas pilsēta gandrīz pilnīgi nodega. Iemesls bija gan padomju aviācijas uzlidojumi, gan tiešā karadarbība, gan arī vācu armijas vēlēšanās neko neatstāt padomju karaspēkam, kas tuvojās pilsētai. Pēc vienas versijas Jelgavas pili aizdedzinājusi kāda tur izvietotā itāliešu lidotāju vienība. Pils otrreiz gāja bojā liesmās.

PILS ATDZIMŠANA

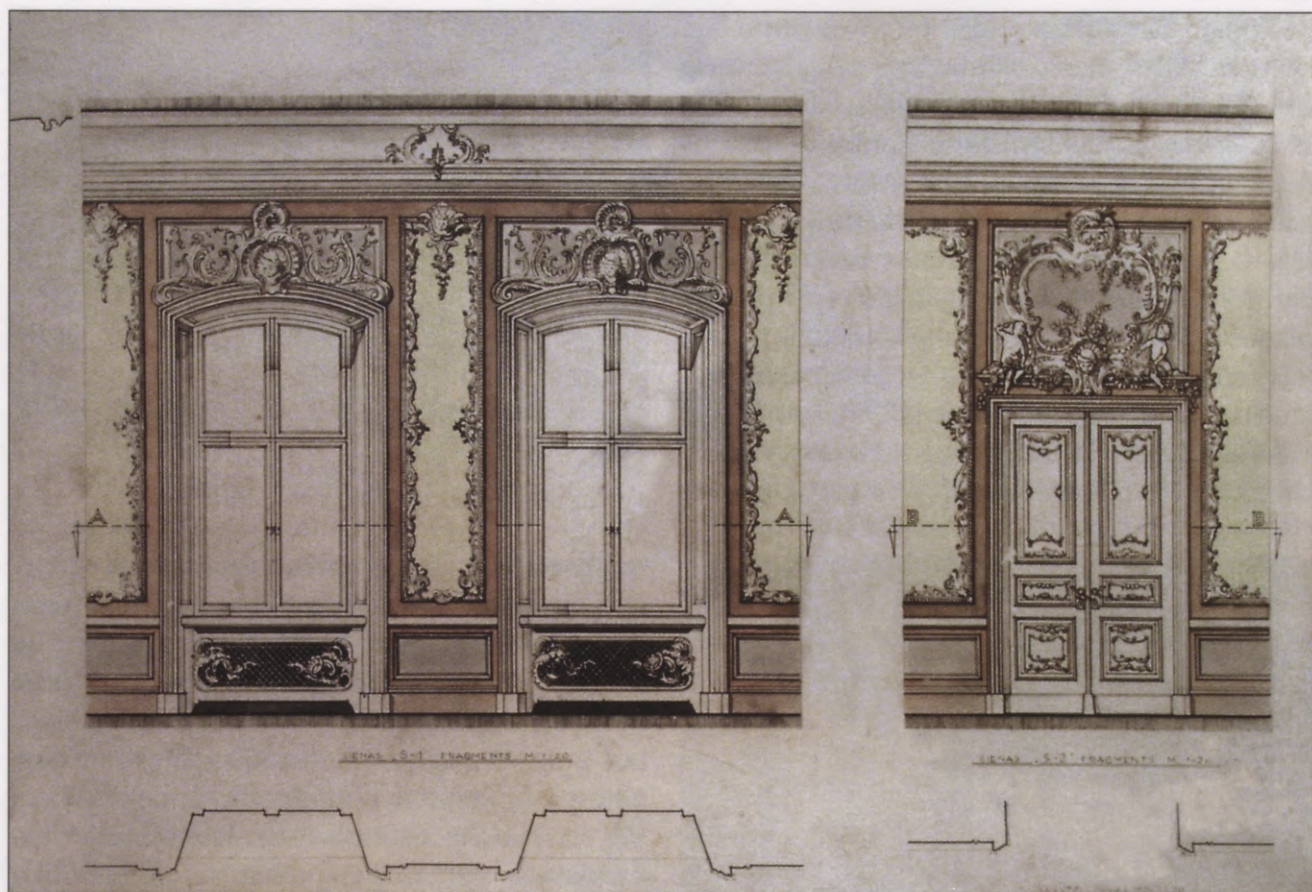
Visa Jelgava pēc kara bija vienas vienīgas drupas. Latvijas Lauksaimniecības akadēmija, kā to sāka saukt 1944. gadā, tika pārcelta atpakaļ uz Rīgu.

Turpmākie gadi rādīja, ka Jelgavas pils liktenis padomju režīma vadībai bija neskaidrs un lēmumi jo bieži tika mainīti. Jau 1945. gada jūlijā bija sagatavots Latvijas PSR Tautas komisāru padomes lēmumprojekts par pils atjaunošanu Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas vajadzībām, tad pēkšņi šo ieceri atmeta. Akadēmija

palika Rīgā, bet pili nolēma atjaunot, lai tur ievietotu virkni iestāžu – Jelgavas rajona izpildkomiteju, kompartijas komiteju, komjaunatnes komiteju, arī vairākas skolas un kopmītnes. 1948. gadā tika apstiprināts pils atjaunošanas projekts. Kā liecina tā laika apspriežu protokoli, projekts tika izstrādāts, apzinoties Rastrelli arhitektūras vērtību un cenšoties praktiskās vajadzības saskaņot ar pieminekļu aizsardzības interesēm. Eižena Laubes projektēto korpusu bija nolemts atjaunot iepriekšējā izskatā.

91. Jelgavas pils atjaunošanas projekts, laboratoriju korpus. 1948. gads
Jelgava Palace restoration project, laboratory block. 1948

92. Pils galerijas pie zāles rekonstrukcijas projekts. T. Vitola, 1961. gads. Latvijas Lauksaimniecības universitātes muzejs
 Reconstruction project of the palace gallery by the ballroom. T. Vitola, 1961. Museum of the Latvian University of Agriculture

Visu šo ieceri tomēr nerealizēja, bet 1951. gadā pili nodeva PSRS Jūras kara ministrijai, kas 1952. gadā sāka projektēšanas darbus, lai tur ierīkotu Rīgas Nahimova jūras kara skolu. 1954. gadā ministrija no ēkas atteicās, un gada beigās Jelgavas Tautas deputātu padomes izpildkomiteja pieņēma lēmumu nodot drupas nupat kā dibinātajam autoceļu tehnikumam.

1955. gadā sākās Jelgavas pils atjaunošana, joprojām paredzot tur ievietot autoceļu tehnikumu, bet nākamajā gadā nāca jauns, būtisks pavērsiens celtnes liktenī. 1956. gada 29. oktobrī tika pieņemts lēmums par Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas pārcelšanu no Rīgas uz Jelgavu. Tas neapšaubāmi bija vienīgais pareizais risinājums, kas spēja nodrošināt milzīgas celtnes atjaunošanu un pienācīgu uzturēšanu.

Kopējo pils atjaunošanas projektu izstrādāja Latvijas Valsts pilsētu celtniecības projektēšanas institūts arhitekta Pētera Fogeļa vadībā, bet 1958. gadā arhitektoniski nozīmīgāko celtnes daļu – centrālā vestibila, pirmā stāva galerijas, galvenās kāpņu telpas un ārējo kāpņu – projektēšanā iesaistījās Zinātniskās restaurēšanas darbnīca. 1959. gada 31. janvārī apstiprināja plānošanas uzdevumu sešu sākotnējo interjeru atjaunošanai.¹⁴⁸ Taču tie bija iecerēti pārāk pretenzīvi un dārgi, lai realizācija būtu iespējama. Vairāki arhitekti Aleksandra Kramareva vadībā, izmantojot gan Rundāles pils elementus, gan arī

93. Pils fasāde atjaunošanas darbu laikā.
20. gs. 50. gadu foto
Palace façade during restoration works. Photo from the 1950s

94. Pils jumta konstrukcijas likšana. 20. gs. 50. gadu foto
Roofing of the palace. Photo from the 1950s

improvizētus aizguvumus no Rastrelli interjeriem Krievijā, bija sacerējuši greznus telpu dekorus. Piemēram, lielās zāles apdarē bija paredzēts izmantot Rundāles pils Zelta zāles motīvus, mākslīgo marmoru un zeltītu stuku, bet griestos uzgleznot barokālu alegoriju, kur Olimpa dieviem vienkopus ar zemnieku tēliem bija jāsimbolizē sociālistiskā lauksaimniecība. Atsakoties no šīs pārspilētās ieceres, notika pretējā galējība, jo pils interjeri ieguva nomācoši lietišķu, formā un materiālā nabadzīgu izveidi.

Pili atjaunoja Jelgavas celtniecības pārvalde. Darba gaitā nācās sadurties ar sarežģītām tehniskām problēmām. Celtnes stāvoklis vietām bija katastrofāls – gaiteņu velves draudēja iebrukt, galvenā korpusa gala rizalitū mūri bija saplaisājuši un kuru katru brīdi varēja sagāzties. Pirmais pils atjaunošanas projekts paredzēja saglabāt Eižena Laubes projektēto, 1937.–1939. gadā celto rietumu korpusu, kas vismaz bija viegls un oriģināls arhitektūras

veidojums, tomēr tas tika aizvietots ar smagnēju četrstāvu būvbloku, kas asi disonē ar Rastrelli arhitektūru.

Atjaunošanas darbi kopumā tika pabeigti 1961. gadā. Jau 1957. gada 1. septembrī mācības uzsāka Mežsaimniecības, Mežtehnikas, Hidromeliorācijas un Zemes ierīcības fakultāte, kas bija pārcēlušās uz jauncelto korpusu Jelgavas pilsētā, bet no 1959. līdz 1961. gadam uz pili pakāpeniski pārvietojās rektorāts, zinātniskā bibliotēka un trīs fakultātes. 1964. gadā visas pils fasādes tika nokrāsotas sākotnējā toņu salikumā, un pirmoreiz kopš pusotra simta gadiem celtne atguva savu 18. gadsimta kolorītu.

Atjaunošanas darbu norise uz pils likteņgaitu fona bija redzama sabiedriskajā muzejā, ko inženiera Jāņa Zirdziņa vadībā izveidoja un 1968. gadā atklāja akadēmijas telpās. Jaunākā laikā to aizvietojusi ekspozīcija par pils un pašas mācību iestādes vēsturi un šodienu.

1968. gadā nodibināja Lauksaimniecības ekonomikas fakultāti, kam 1984. gadā pievienojās Lauksaimniecības celtniecības fakultāte. 1990. gadā nodibināts Humanitārais institūts (no 2001. gada Sociālo zinātņu fakultāte), bet 1992. gadā Informātikas institūts (no 2001. gada Informācijas tehnoloģiju fakultāte). 1991. gadā Latvijas Lauksaimniecības akadēmija (LLA) ieguva jaunu nosaukumu – Latvijas Lauksaimniecības universitāte (LLU).

Latvijas Lauksaimniecības universitātes darbu var raksturot ar pāris skaitļiem – septiņas fakultātes ar 64 mācību programmām. 2005./2006. mācību gadu uzsākot, LLU bija gandrīz 10 tūkstoši studentu.

LLU jau sen pāraugusi Jelgavas pils ietvarus, tās vajadzībām pilsētā uzceltas vairākas jaunbūves. Rastrelli celtne tomēr ir un paliek šīs mācību un zinātniskās pētniecības iestādes vadošais centrs un nopietnu rūpju objekts. Universitāte parāda augstu izpratni par ēkas vēsturisko un māksliniecisko nozīmi. Ik gadus notiek lielāki vai mazāki pils remontu, rekonstrukcijas pasākumi, kuru laikā paveras ieskats pils vēsturē.

Pils ziemeļaustrumu stūra mūru plaisāšana, ko izraisīja pamatu pāļu augšdaļas trunēšana, noveda pie sākotnējās pāļu sistēmas atsegšanas, bet paši pamati tika nostiprināti visai mūsdienīgi – tajos iestrādātajos 146 tērauda-titāna sakausējuma injekcijas pāļos tika iesūknētas vairākas tonnas betona. Vienlaicīgi ar pamatu nostiprināšanu kapitālajās sienās iestrādāta mūru žāvēšanas sistēma ar elektroosmozes metodi.

Pils ēkai ļoti svarīga bija jumta seguma pilnīgā nomaiņa, ko veica 1996.–2001. gadā, kam 1997.–1998. gadā pievienojās drenāžas un lietusūdens novadīšanas sistēmas izbūve. 2000. gadā uzsākta fasāžu atjaunošana.

1994. gadā, ieģrūstot zemei blakus pagalma uzbrauktuvei, tika atsegta viduslaiku aka. Tā tika saglabāta, zem pils pandusa izveidoja īpašu telpu, kas ļauj viduslaiku aku apskatīt tūristiem. 1997. gada arhitektoniskie atradumi – hercoga Gotharda mazās pils un hercogu palasta pagraba telpa – pirmoreiz rādīja šķietami pilnīgi izzudušās Ketleru rezidences taustāmus lieciniekus. Atrastās čuguna kolonnas un daudzie krāsns podiņi iezīmēja kādreizējo pils greznību. Pastāv iecere Ketleru pils pagraba telpu atjaunot un darīt pieejamu tūristiem.

95. Latvijas Lauksaimniecības universitātes studentu deju ansambļa "Gaudeamus" koncerts pils pagalmā
2004. gada 9. jūlijā

Concert of the Latvian University of Agriculture students' dance group "Gaudeamus" in the palace courtyard
in July 9, 2004

Arī Rastrelli celtnes iekšpusē, kuras interjeriem vēstures gaitā tik ļoti nav veicies, notikuši daudzi būtiski uzlabojumi, kas pakāpeniski izskauž padomju laika primitīvismu un apdares robustumu. Pirmā stāva virtuve ne tikai rekonstruēta iespējamā sākotnējā izskatā, bet arī ieguvusi mēbelējumu, kas izturēts pils celšanas laika – 18. gadsimta 30. gadu stilā. 2000. gadā

pabeigtā bibliotēkas rekonstrukcija savukārt ļāva atgriezt kādreizējo izskatu ziemeļaustrumu puses kolonnu galerijai, vienam no nedaudzajiem Rastrelli iekšarhitektūras lieciniekiem. 1999. gadā rekonstruēta universitātes aula, tās priekštelpa, bet hercogu apartamentos bijuši Zelta zāle atguvusi savas proporcijas, ieskaitot dzegu, kas atjaunota pēc fotogrāfijām. Arī

durvju vērtnes atjaunotas atbilstoši sākotnējam pildīņu dalījumam un profiliem. Tās saglabā iespēju nākotnē darbu turpināt, papildinot durvis ar kokgriezumiem. Iespējams arī rekonstruēt telpas kamīnu un griestu veidojumus. Teorētiski būtu iespējams atjaunot vēl dažu pils interjeru sākotnējo māksliniecisko apdari – guļamistabu, Sudraba zāli, bijušo hercoga garderobi.

Pēc 1996. gada tika uzsākta cokolstāva telpu rekonstrukcija pils dienvidaustrumu stūrī, tur ierīkojot mācību un sabiedriskās ēdināšanas kompleksu. 18. gadsimta durvju atjaunošana, viras un rokturus kopējot pēc autentiskiem 18. gadsimta paraugiem, ienesa līdz tam funkcionāli aukstajās telpās kaut ko no kādreizējās pils noskaņas. 2003. gadā pāriets uz rietuma korpusa cokola telpu atjaunošanu.

PASTAIGA PILĪ

Arhitektūra ir mākslas veids, kas vispilnīgāk atklājas tikai tiešā saskarē ar celtni. Tuvosimies pilij, apiesim tai apkārt, izstaigāsim iekštelpas, mēģinot rekonstruēt to, kas zudis, uz vēstures materiālu pamata aizpildot baltos laukumus ar iztēles palīdzību.

Šodien iebraucot Jelgavā no Rīgas puses, mēs tikai uz brīdi no tilta ieraugām visu grandiozo ēku, tikai uz brīdi pamanām austrumu un dienvidu fasādi, jo pēc mirkļa viss pazūd kokos. No pilsētas puses pils aiz koku masas gandrīz nav redzama. Arī pieejot tuvumā, redzam fragmentus, atsevišķas celtnes daļas spēcīgos rakursos. Mūsu priekšstats par pili veidojas līdzīgi mozaīkai – no vērojumiem, atrodoties skatpunktos, kas katrs atsevišķi ir par tuvu, lai visu ēku uztvertu kopumā. Pils novietojums ir izdevīgs, jo tā paceļas upes krastā, blakus galvenajam ceļam, kas ved pilsētā. Bet vieta ir par mazu, par šauru milzīgajai pilij, kas šķiet kā mirāža, kā nejauši nokritusi saliņa pilsētas malā. Šī īpatnība dzima reizē ar pašu pili. Bīrona godkārīgā vēlēšanās būvēt to tieši Ketleru pils vietā, lai uzsvērti demonstrētu dinastiju maiņu, tai atņēma baroka pilīm raksturīgo kompozīcijas saistību ar apkārtni. Ārpilsētas pils parasti veidoja kopā ar plašu ansambli, parku, saimniecības ēkām, lai pils majestātiski paceltos tālas

perspektīvas galā un lēnām augtu lielāka, tai tuvojoties. Savukārt, būvējot pilsētas pils, vajadzēja ievērot saistību ar ielu virzienu, ar kādu laukumu, visu apkārtējo apbūvi, kam bija jāizceļ valdnieka rezidences nozīme.

Jelgavas pils pēc sava rakstura ir ārpilsētas pils, ko Bīrona kaprīze iespiedusi šaurajos viduslaiku cietokšņa vaļņos. Lai labāk uztvertu šo pretrunu, jāiedomājas, kā izskatītos Ziemas pils Sanktpēterburgā, ja tā būtu paslēpta Nevai pretējā krastā esošā Pētera un Pāvila cietokšņa mūros.

Jāšaubās, vai Rastrelli bija sajūsmā par viņam piedāvāto vietu būvēšanai: viņa celtniecības praksē šāda pils – cietoksnis ir vienīgā. 1737. gada 8. oktobrī Bīrons vēstulē Rastrelli rakstīja: „Jūs man izdarītu pakalpojumu, ja, braucot cauri Jelgavai, uzmanīgi izpētītu pussabrukušās vecās pils situāciju, no kuras man pirms dažām nedēļām atsūtīja plānu. Es būtu priecīgs, ja pēc ierašanās [Sanktpēterburgā] Jūs man varētu sniegt precīzu vecās pils un tās situācijas attēlojumu un aprakstu.”¹⁴⁹

Postskriptā Bīrons pat iesaka Rastrelli atrast kādu augstu skatpunktu, lai visu labi apskatītu, taču patiesībā tur nebija ko pētīt. Esošais būvlaukums nebija maināms, un jaunās pils novietojumu noteica saliņas konfigurācija. Jelgavas pils arhitektūra no šīs nolemtības cieta kompozicionāli

96. Jelgavas pils kopskats no tilta
Jelgava Palace. Overall view from the bridge

un telpiski, turklāt celtnē bija grūti apskatāma. 18. gadsimtā pils apakšējo daļu aizsedza vaļņi, kas samazināja ēkas proporcijas un visam piešķīra padrūmu, militāru izskatu. Pēc vaļņu nojaukšanas pils uz neilgu laiku atradās kailā līdzenumā uz pilsētas sīkā silueta fona. Vēlāk iestādīja kokus, un pils aizvien dziļāk grimta lapotnē. Līdz ar to arhitektoniski stingri ieturēto barokālo ieceri pakļāva romantiski ainaviskā vide. /

Jāprecizē, ka 19. gadsimta sākumā nojauc tikai vaļņu virszemes daļu. To konfigurācija, kāda tā tika izveidota 17. gadsimta vidū, joprojām saskatāma, saglabājusies arī daļa aizsarggrāvja. Sevišķi labi vēl samanāms aizsarggrāvja ietvertais ravelīns – "tilta galva". Tur nocietinājumu nojauc tikai 1821. gadā, akmeņus pārdeva, bet laukumu noplanēja. 19. gadsimtā te atradās gubernatora dārziņš, tagad ir deju laukums. Šajā

vietā, kam daudzajos karos pirmajai nācās izturēt pils aplencēju uguni, tagad izklaidējas jaunatne, bet aizsarggrāvjos peld gulbji.

Pāri "tilta galvai" gāja ceļš no pilsētas uz veco pili. Tas tika saglabāts arī pēc jaunās pils uzcelšanas. 1772. gadā izveidoja jaunu pievedceļu, kas tomēr nebija reprezentatīvāks par iepriekšējo. Caur dienvidrietumu stūra bastionu veda šauri vārti, aiz kuriem ceļš sazarojās: viens stiepās uz dienvidu korpusa caurbrauktuvi, bet otrs gar pils stūri un rietumu šķērskorpusu iegriezās pils "goda pagalmā". Tādējādi ideja par aksiālu saistību ar pilsētu, kas redzama pirmajā Rastrelli izstrādātajā situācijas plānā, tika atmesta. Pils saglabāja savu iekšējo izolētību, samazinājās galvenās simetrijas ass nozīme, un dabā tā nebija uztverama. Līdz ar to pieauga perpendikulārās šķērsass loma, kas celtnes plānojumā uzsvēta ar monumentālajām sānu korpusu caurbrauktuviem. 18. gadsimta beigu plānos redzams, ka vārti vaļņos pārnesti pretī dienvidu korpusa centram. Pēc dambja uzcelšanas 1829. gadā šī piebrauktuve kļuva par vienīgo, jo ceļš, kas veda "goda pagalmā" no rietumu puses, kopš 1824. gada bija aizbūvēts ar jaunajiem stalliem.

Pati pils ēka iecerēta kā trīsdalīgs būvbloks 150x120 m izmērā, ar galveno simetrijas asi austrumu–rietumu virzienā, bet tās sānu korpusus rietumu pusē noslēdz īsi šķērskorpusi. Šī kompozicionālā iecere, kurā variējas tikai iekšējā pagalma noslēgtības pakāpe, kopīga visiem Rastrelli 30. gadu darbiem, sākot ar Annenhofas pili Maskavā (1730), tad Rundāles (1736) un, beidzot, Jelgavas pili. Uzskats, ka Rastrelli arhitektūra savā attīstības gaitā no

arhaiski noslēgtas gājusi uz brīvāku, atklātāku būvbloka kompozīciju, nav precīzs. Rastrelli laiku pa laikam no jauna atgriezies pie noslēgtā kompozīcijas tipa (Voroncova pils Sanktpēterburgā), ar to viņš beidz savu arhitekta darbību, proti, ar Ziemas pili, kas ir pilnīgi noslēgts četrstūris ar caurbrauktuvi vienā fasādes pusē.

Rastrelli agrīnā perioda darbiem raksturīgas arī divas krustojošās simetrijas assis: Annenhofā un Rundāles pilī šķērsasis sānu korpusos iezīmē vestibili un ārējās kāpnes, Jelgavas pilī – lielās caurbrauktuves.

Jelgavas pils plānojumā uzsvērts centrālais – austrumu korpus. Rastrelli projektā pils centrālais un sānu korpusi izmēros tuvi, bet iekšējais pagalms ir precīzs kvadrāts. Dabā turpretī sānu korpusi ir par četrām ailu asīm īsāki nekā projektā. Šī ir galvenā atkāpe, ko Rastrelli izdarījis celtniecības gaitā, un tā nav nejauša. Sānu korpusi līdz ar to it kā saruka, kļuva par pakārtotiem elementiem un vairāk izcēla galvenā korpusa nozīmi (tajā laikā to visā Eiropā sauca par *corps de logis* – dzīvojamais korpus). Šo būvmasu kompozīcijas maiņa Rastrelli arhitektūrā notikusi strauji – vēl Rundāles pilī sānu korpusi ir pat garāki par centrālo, kurš līdz ar to zaudē savu lomu un it kā atbīdās pagalma dziļumā.

Nekas nav zināms par rietumu pusē projektēto vārtu izbūvi, kuriem pēc projekta bija jāsavieno īsie rietumu šķērskorpusi. Domājams, ka vārti vispār netika uzcelti, jo ne 1791. gada zīmējumā, ne tā laika plānos tie nav parādīti. Runājot par rietumu korpusu plānojumu, jāatzīmē, ka ir maldīgi domāt, it kā Rastrelli šo pils pusi vispār nebūtu pabeidzis. Šāds uzskats

97. Jelgavas pils kopskats no gaisa
Jelgava Palace. Aerial view

radies, analizējot plāna pirmo variantu, kurā, kā jau minēts, bija paredzēts celt gandrīz pilnīgi slēgtu rietumu korpusu ar nelielu caurbrauktuvi vidū. Patiesībā dabā uzceltais precīzi atbilst arhitekta iecerei, taču ne pirmajam, bet otrajam variantam, kas ilgstoši bija nezināms, jo glabājās

Nacionālajā muzejā Stokholmā. Pirmā varianta noslēgtā kompozīcija tika izmantota kā attaisnojums, 1937. gadā būvējot rietumu korpusu. Šī ideja diemžēl tika saglabāta arī pēckara atjaunošanas periodā, turklāt arhitektoniski neveiksmīgākā veidā.

98. Jelgavas pils kopskats no ziemeļaustrumiem
Jelgava Palace. Overall view from the north-east side

Pils galvenā jeb austrumu fasāde vērsta pret upi, no kuras pretējā krasta tā vislabāk aplūkojama. Fasādes kompozīcijā izceļas Rastrelli iemīļotais triju rizalītu dalījums, kam pakārtoti vēl divi nelieli divasu rizalīti. Jelgavas pils vidējais septiņas rizalīti paaugstināts par pusstāvu un, tāpat kā gala rizalīti, nobeidzas ar trīsstūrveida (sākotnēji segmenta formas) frontonu. Visu fasādi noslēdz varena, bagātīgi profilēta dzega, kas

aplaužas ap pilastriem, jumtīņa veidā lūst virs mazajiem vidus rizalītiem, bet gala rizalītos izliecas puslokā.

Atšķirība no iepriekšējā Rastrelli darba – Rundāles pils – ir ļoti liela. Jelgavas pils arhitektūrā jūtama strauja Rastrelli stila attīstība. Būvmasu dalījums, sienu apdare, atsevišķi fasādes elementi ieguvuši jaunu aktivitāti. Spēcīgāk nekā Rundālē no fasādes plaknes

izvirzās rizalīti. Pilastrī, kuriem šeit parādās arī īsti joniskā ordera kapiteļi, dubultoņas un trīs-kāršoņas, tie atrāvušies no sienas plaknes. Sarežģītākas un plastiskākas formas ir logu ierāmējumiem, paši logi pēc lieluma un formas variējas; centrālajos rizalītos tie paplašināti un augšpusē noslēgti ar pusloku. Līdzīgi logi veidoti arī gala rizalītos. Ritmiski mainās logu sandriku grupas – segmenta forma un trīsstūri. Kopumā fasāde kļuvusi daudz plastiskāka un dinamiskāka salīdzinājumā ar visām iepriekšējām Rastrelli celtnēm.

Protams, liela nozīme kopīgā efektā ir fasāžu rotājumiem – čuguna lējumiem, kuri, kā noskaidrojis krievu mākslas vēsturnieks Jurijs Deņisovs, izgatavoti Rodiona Batašova fabrikā Tulā. Tie pieder pie pašiem pirmajiem un nozīmīgākajiem metāla dekoriem Eiropas arhitektūrā. Šis Rastrelli jaunievedums bija dzimis Rundāles pils celšanas gaitā. Rastrelli čuguna lējumus izmantojis arī Kijevas Andreja baznīcas un Smoļņija klostera Sanktpēterburgā sānu korpusu fasāžu apdarē. Pēdējā pie tam iemūrēti tieši tie lējumi, ko Birona trimdas laikā aizveda no Jelgavas uz Sanktpēterburgu.

1737. gadā Rundālē jau bija piesūtīti vairāki simti šādu lējumu, bet 1739. gadā tos pārveda uz Jelgavu. 1740. gadā pils fasādēs bija iemūrēti 579 dažāda veida rotājumi, bet 1144 atradās noliktavā. 1754. gada 1. martā uz Rīgu aizveda 539 čuguna lējumus, bet 682 mazāki un 50 lielāki gabali, izmētāti ap pili, tobrīd bija iesniguši. Tikpat lējumu bijis arī četrus gadus vēlāk, kad 1758. gada 4. septembrī atkal notika inventarizācija. Līdz ar to paliek neskaidrs, vai neizlietotie

99. Centrālā korpusa pagalma fasādes rizalīta fragments
Risalite fragment from the courtyard façade of the central block

čuguna rotājumi galu galā aizvesti uz Krieviju vai arī tos likvidēja. Katrā ziņā Jelgavas pils fasādēs tie nav tikuši izlietoti.

Aizvesto čuguna rotājumu trūkums joprojām redzams, uzmanīgāk aplūkojot Jelgavas pils fasādes. Īpaši to jūt pagalmā, kur sānu fasādes otrā stāvā ir pilnīgi bez jebkāda plastiskā dekora. Šobrīd fasādēs kopumā redzami 524 ornamentī,

100. Otrā stāva logs ar trīsstūra frontonu
First-floor window with a triangular
pediment

101. Otrā stāva logs ar segmenta frontonu
First-floor window with a segment-shaped
pediment

102. Dienvidastrumu stūra rīzālis
Risalite of the south-east corner

103. Fasādes stūris
Façade corner

104. Loga sandriks ar čugunā lietu sievietes masku
Window pediment with a cast iron female mask

taču 80 no tiem ir cementa lējumi, kas izgatavoti 1956.–1963. gada pils atjaunošanas laikā, jo daudz čuguna detaļu tika nolaupīts drīz pēc Otrā pasaules kara. Savukārt vairāki desmiti ornamentu, kas rotāja balkonu kronšteinus, aizgāja bojā jau 19. gadsimta pirmajā ceturksnī, kad tika likvidēti paši balkoni.

Fasādēs atrodami 13 veidu lējumi ar vienu apakštipu un trim atsevišķo detaļu apvienošanas veidiem.¹⁵⁰ Lējumi neapšaubāmi darināti pēc paša Rastrelli metiem, jo precīzi atbilst viņa 18. gadsimta 30. gadu ornamentikai. Tipu daudzveidība ir liela – no vēlajam barokam raksturīgajām vēsi smaidošajām sieviešu maskām ar gliemežnīcu augšpusē līdz lauvu galvām ar dramatiski atņirgtu rīkli. Visi šie motīvi saglabājas Rastrelli fasāžu plastikā līdz pat viņa pēdējiem darbiem: lauvu maskas gandrīz nemainās, tāpat arī dekoratīvie kronšteini uz pilastriem. Jelgavas pils fasādes sieviešu galviņām līdzīgas redzamas arī Stroganova un Voroncova pils fasādē, bet citās viņa celtnēs tās zaudējušas stingro simetriju un brīvi, ar koķetu izteiksmi sejā izliecas no kartušām.

Šodien, raugoties uz 41 logailu asi garo austrumu fasādi, mēs dažas detaļas vairs neredzam vai redzam pārveidotas. Ja salīdzinām Rastrelli projektu ar pašreizējo ēku, visvairāk uzkrīt, protams, tas, ka uz jumta un frontonos nav skulptūru un ģerboņu. Taču mēs jau zinām, ka skulptūras pirmajā būvperiodā tā arī nepaguva uzstādīt, toties atšķirīgais centrālā rizalīta noslēgums radies vēlāk. Līdz 1797. gada pārbūvēm tas atbilda Rastrelli projektam – ar segmenta frontonu, kurā ieliecas dzegas pusloks. Liekot

105. Loga sandriks ar čugunā lietu sievietes masku
Window pediment with a cast iron female mask

106. Loga sandriks ar čugunā lietu fasādes rotājumu
Window pediment with a cast iron façade decoration

jauno mansarda jumtu, dzegu šajā vietā iztaisnoja, bet izliekto frontonu pārbūvēja trīsstūrveidīgā. Tas optiski it kā nedaudz pieplacināja fasādes centru un padarīja klasicistiski vēsāku galvenā rizalīta kompozīciju. Sākotnēji visu rizalīta platumu uzsvēra garš balkons, ko balstīja tādi paši slaidi kronšteini, kādi vēl divās

107. Austrumu fasādes fragments
Fragment of the eastern façade

vietās redzami dienvidu fasādē. Balkonu noplēsa 19. gadsimta sākumā, un līdz ar to fasādes centrs zaudēja spēcīgu akcentu un ieguva arhitektoniski tukšas vietas. Tas pats jāsaaka par galvenajām kāpnēm, kuras, spriežot pēc 1797. gada uzmērojuma, bijušas tuvas Rastrelli projektam. Tās veidojušas trīs iespaidīgas

108. Dienvidu fasādes fragments
Fragment of the southern façade

pakāpjveida platformas. Ap 1800. gadu šīs kāpnes nomainīja ar nelielām divslīpju, bet tās savukārt 1819. gadā – ar jaunām, vēl sīkākām vienslīpes kāpnēm.

Pašreizējās kāpnes celtas 1937. gadā pēc profesora Eižena Laubes meta, un tām nav nekā kopīga ar sākotnējo Rastrelli ieceri.

Jāatzīmē vēl viena īpatnība fasādes siluetā – ļoti lēzenais skārda jumts, ko tajā laikā sauca par itāliešu jumtu. Tieši Kurzemes celtnēs Rastrelli

sāka to pazemināt: agrīnajā periodā viņš vēl būvēja augstos, pat mansarda jumtus Pēterā I laika Sanktpēterburgas arhitektūras ietekmē. Rundāles pils jumtam, kura konstrukcija nedaudz izliekta, ir sava nozīmīga vieta celtnes siluetā, Jelgavas pilī tas redzams tikai pa gabalu, bet nākamajā celtnē – trešā Vasaras dārza pili – jumtu pilnīgi aizsedz balustrāde. Uz tā laika Latvijas arhitektūras fona, kur dominēja varenie, stāvie kārniņu jumti, Rastrelli jaunievedums šķita tikpat sensacionāls kā izmantotais materiāls – spožais alvotais skārds. Ļoti zemais jumts no arhitektūras kompozīcijas viedokļa tomēr nav veiksmīgs, jo Jelgavas pils, skatīta no tuvuma, liekas pieplacināta zemei un šķiet, ka jumta tai nav vispār.

Skaists skats paveras no tilta – redzama visa pils, un ļoti garā upes puses fasāde, kas frontālā skatā šķiet pārāk izstiepta, iegūst efektīgus būvmasu saīsinājumus. 1829. gadā izveidotais dambis un kokiem apstādītais ceļš ved tieši uz dienvidu fasādes centru. Tuvojoties tai, nonākam tādā kā nelielā pagalmā, jo uz priekšu tālu izvirzītie austrumu un rietumu korpusu gali rada nevis rizalītu, bet patstāvīgu sānu korpusu iespaidu. Centrālais rizalīts stipri uzsvērts: augšējā mezonīna vietā radīts īpatnējs atikveida pacēlums ar trīsstūra frontonu centrā, pilastri rotāti čugunā lieti joniskā ordera kapiteļiem. Rizalīta lejasdaļu efektīgi izceļ caurbrauktuve, tā apaļu puskolonnu ietvērumā izvirzīta uz priekšu. Te pirmo reizi parādās puskolonnas motīvs, ko Rastrelli tik izšķērdīgi izmantojis vēlīnā posma celtnu fasādēs. Caurbrauktuves izvirzījums balsta balkonu. Arī gala rizalītos atrodami

109. Dienvidu fasādes balkona konsole
Console of the southern façade
balcony

balkoni, kurus uztver slaidi, volūtveida kronšteinu, ko rotā čuguna lējumi. Sākotnējo margu, kuras uzstādītas 1774. gadā, vairs nav. Par tām ļoti aptuvenu priekšstatu sniedz Rezona zīmējums. Margu kalumu centru veidojuši medaljoni, kurus vidējam balkonam vēl papildinājuši vītņu pusloki. Šie dekoratīvie motīvi jau pieder klasicismam, un to autors neapšaubāmi ir Severīns Jensens (līdzīgas margas bija arī Vircavas pilī). Pašreizējās, vienkāršās Jelgavas pils balkonu margas darinātas 19. gadsimta sākumā.

Mākslinieciski izcils dzelzs kalums ir septiņu cokolstāva logu restes Kurzemes hercogu kapeņēm. Tās darinājis Jelgavas kalējs Johans Georgs Freijs. 1738. gada 12. novembrī noslēgtajā līgumā viņš tās apņēmis "pēc augstdzimušā grāfa de Rastrelli dotā zīmējuma ne tikai izgatavot, bet arī uz to glītāko izstrādāt".¹⁵¹ Kaluma modeli bija izgatavojis Sanktpēterburgas Admiralitātes kokgriezējs Semjons Novosiļevs.¹⁵²

Logu restes kopā ar čuguna lējumiem ir Rastrelli agrīnā posma ornamentikas unikāli paraugi, kas sastopami tikai Kurzemes celtnēs (Rundālē saglabājušies arī pēc viņa meta darinātie stuka veidojumi). Tajos mēs neredzam nekā no Ziemas pils fasādēs vai Sanktpēterburgas piepilsētas piļu interjeros iepazītā Rastrelli. Tur varam aplūkot arhitekta vēlīnā posma rokoko ornamentu, kura pamatmotīvs ir rokajs – asimetrisks veidojums, kurā it kā sakusuši gliemežvāka un akanta lapas motīvi. Jelgavas pilī turpretī saglabāts tīrs vēlā baroka tā saucamais lentes ornaments. Tas sevišķi labi redzams logu restu kalumos, ko veido lentes izlocījumi un volūtas ar sīku akanta lapiņu papildinājumu.

"Lentes ornaments" radās Francijā 17. gadsimta 90. gados un bija stipri izplatīts visā Eiropā līdz pat 18. gadsimta 40. gadiem. Jelgavas pils tapšanas laikā rokoko jau bija parādījies: par tā dzimšanas brīdi nosacīti var uzskatīt 1735. gadu, kad franču mākslinieks Žists Orels Mesonjē publicēja pirmās rokoko ornamenta paraugu gravīras, kas drīz vien izraisīja veselu stilistisku apvērsumu dekoratīvajā mākslā. Rastrelli jauno stilu tomēr pārņēma tikai 18. gadsimta 40. gadu vidū. Bija jāpaiet zināmam laikam, kamēr viņš atrada veidu, kā savā krāšņajā, monumentālajā baroka arhitektūrā iekausēt vieglo, rotaļīgo rokoko ornamentiku. Taču tieši šis stils deva iespēju Rastrelli paust savu nevaldāmo temperamentu un neizsīkstošo fantāziju. Rokoko ornamenta plastiskā iecere prasa trīsdimensionālu izpildījumu: to vispilnīgāk spēja iemiesot kokgriezums. Dzelzs kalumu raksturam turpretī ļoti labi atbilda "lentes ornamenta" mazliet shematiskais režģveida zīmējums. Šajā tehnikā tas lietots ilgāk. Jelgavas pils logu restēm tiešs turpinājums atrodams Carskoje Selo pils vārtu projektā, ko Rastrelli izstrādājis 1749. gadā.

Tagad galvenā ieeja Jelgavas pils pagalmā ved dienvidu korpusa caurbrauktuvē. Tās vārti kalti 1908. gadā Rīgā, veikli atdarinot 18. gadsimta formas un pieskaņojoties Jelgavas pils logu restēm. Sākotnēji vārtus vainagoja Krievijas divgalvainais ērglis, bet 1998. gadā, kad notika rūpīga vārtu atjaunošana, tukšajā vietā izveidots hercoga kronis pēc cokolstāva logu restu parauga. No sākotnējiem pils vārtiem daļēji saglabājušies tikai masīvie viru kāši, uz

kuriem iekalts "J. P. ANNO 1740". Tie varētu būt Jelgavas pakavu un ieroču kalēja Johana Pauli iniciāļi, kurš 1736. gadā tika darinājis logu restes Rundāles pilij.

Caurbrauktuve pārsteidz ar savu arhitektoniskās domas vērienu. Četras velvju travejas balstās uz monumentālu kolonnu grupām, sienas dekorētas ar nišām. Tieši no caurbrauktuves uz pirmā stāva telpām ved kāpnes. Šis praktiskais risinājums, kas ļāva iekļūt pilī no karietes,

110. Pils vārti
Palace gate

nesamērcējoties lietū, tieši pārņemts no itāliešu palaco arhitektūras. Pēc Jelgavas caurbrauktuves šī ideja sašaurinātā veidā parādās Stroganova pilī Sanktpēterburgā, bet kā daudz monumentālāka iecere – Ziemas pilī.

No pagalma redzams, ka sānu korpusu rizalītu apdare nedaudz atšķiras no ārējām fasādēm. Pilastru kapiteļu vietā ir īpatnēji veidojumi no volūtām un gliemežvākiem, trūkst caurbrauktuves izvirzījuma puskolonnu ietvērumā. Šobrīd caurbrauktuves arka izskatās mazliet dīvaina – plakana, nepabeigta, uzkrītoši šķiet lielie, gludie laukumi arku padusēs un smagie rusti augšdaļā. Šie izkropļojumi radušies 1825. gada pārbūves laikā, kad ticis iznīcināts arī slaido kronšteinu balstītais balkons, kas sākotnēji skaisti akcentēja rizalīta vidusdaļu.

Pagalmā galvenā ir austrumu fasāde. Tagad tās loma nedaudz mazinājusies, jo ieeja pagalmā ir no sāniem. Sākotnēji pret austrumu fasādi atdūrās galvenā simetrijas ass, pa kuru virzījās apmeklētājs, šķērsodams hercoga pils "goda pagalmu". Centrālā rizalīta veidojums ir līdzīgs rizalītam fasādes upes pusē, taču tā vidusdaļa vēl papildus uzsvērtā ar triju asu izvirzījumu. Arī te gājis bojā otrā stāva balkons. Uz pirmo stāvu ved panduss – divas puslokveida uzbrauktuves. Tas celts 20. gadsimta 30. gados, taču atkārtο pils celtniecības otrajā periodā radušos pandusa formu. Ap 1800. gadu tā vietā jau bija nelielas kāpnes, kas 19. gadsimtā vēl divas reizes pārbūvētas no jauna. Rastrelli sākotnējā iecere nav zināma, jo pils plāna otrajā, realizētajā variantā pagalma kāpnes vispār nav iezīmētas. Plāna pirmajā variantā redzamas trīsdalīgas

111. Pils dienvidu puses caurbrauktuve
Southern passage of the palace

kāpnēs, arī pagalma stūros, tāpat kā Rundālē, paredzētas nelielas kāpnītes. Domājams, ka pirmajā būvperiodā kāpnēs nepaspēja pat iesākt, bet 18. gadsimta 60. gados radās panduss, kas raksturīgs Rastrelli vēlinajiem darbiem.

Pašreizējais fasādes krāsojums angļu sarkanā un baltā tonī,¹⁵³ kas 1964. gadā pēc ilga pārtraukuma atkal piešķīra celtnes formām ekspresiju,

ko krāsojums vienā tonī parasti laupa, nav saistāms ar Rastrelli. Ne tikai hronoloģiski (pili krāsoja pēc viņa nāves), bet arī toņu izvēles ziņā. Rastrelli celtnēs dominē dzeltenā vai zilā krāsa, turpretī sarkanos toņus vienmēr lietoja arhitekts Jensens. Tie atrodami viņa celtajā *Academia Petrina* Jelgavā, Zaļenieku pilī, Rundāles pils staļļos, Vircavas pils "Kavalieru namā". 2002. gadā

112. Pils pagalma fasādes
Courtyard façades of the palace

uzsākta Jelgavas pils fasāžu jauna krāsošana, precizējot sarkano un balto laukumu maiņas sistēmu, kas ne vienmēr bija ievērota 1964. gadā.

No pandusa nokļūstam pirmā stāva vestibilā, kura trīs velvju jomi šķērso centrālo korpusu. Pagalma pusē no vestibila atiet kāpnu laidi uz otro stāvu, bet uz abām pusēm stiepjas vidējais

gaitenis visā centrālā korpusa garumā. Korpusa galos gaitenis taisnā leņķī iegriežas sānu spārnos un turpinās kā divjomu galerija, kas beidzas ar kāpnēm lejup uz caurbrauktuvēm. Visu šo telpu velves balsta toskāniskā ordera kolonnas, puskolonnas un pilastri. Vienkāršais toskāniskais orderis te nav izmantots nejausi.

113. Galvenā korpusa pagalma fasādes centrālais rizalīts
Central risalite of the main block, courtyard façade

Rastrelli parasti pretstata pirmā stāva atturīgo un funkcionālo arhitektūru otrā stāva parādes telpu greznībai.

18. gadsimtā pirmo stāvu aizņēma saimniecības telpas – vairākas virtuves, noliktavas, kalpotāju dzīvokļi. Centrālajā korpusā mitinājās galminieki, pirmajā stāvā atradās arī vairākas hercogistes iestādes – kanceleja, renteja, hercoga arhīvs.

Baroka pilis aizvien iecerēja kā skatuvi lielam uzvedumam par absolūtās valsts varas tēmu, ko personificē valdnieks. Ieejot pilī,

uzmanībai vajadzēja koncentrēties uz parādes kāpnēm. Kāpšana augšup nebija vis vienkārša fiziska darbība, bet gan drīzāk svinīgs akts, kas apmeklētāju ar katru soli vairāk sagatavoja uz tikšanos ar valdnieka personu. Uzsvērti greznajām un milzīgajām kāpnēm parasti sekoja nākamais efekts – anfilāde. (Tā dēvē virkni telpu, kuras izvietotas uz vienas ass un kuru vaļējās durvis rada vienlaidu galerijas iespaidu.) Anfilādes galā sasniegts gājiena mērķis – valdnieka troņa zāle vai audienču telpa.

114. Dienvidu korpusa pirmā stāva galerija
Ground-floor gallery of the southern block

115. Virtuve pils pirmā stāva dienvidrietumu stūrī
Kitchen on the ground-floor in the south-west corner of the palace

116. Pils centrālās kāpņu telpas apakšējais vestibils
Lower vestibule of the main staircase room of the palace

Abus minētos paņēmienus – kāpņu telpas un anfilādes akcentēšanu – Rastrelli izmantojis Jelgavas pilī. Tas īpaši jāuzsver tāpēc, ka parasti Rastrelli neveido centrālās parādes kāpnes, bet uzeju izvieto centrālā korpusa galā. Tas palielina anfilādes nozīmi – tā stiepjas cauri

visam korpusam (Carskoje Selo pilī pie Sanktpēterburgas anfilāde ir 260 m gara), taču tādējādi kāpņu nozīme mazinās. Jelgavas pils kāpnes ir pats nozīmīgākais centrālās uzejas risinājums visā Rastrelli darbībā. Pareizāk sakot – bija: tas, ko redzam šobrīd, ir visai tāls

no sākotnējā risinājuma. 18. gadsimtā kāpņu telpa bija trīs reizes lielāka nekā tagad un aizņēma visu centrālā rizalīta platumu – 32 metrus (sk. plānu 120. att.: 1). Pašreizējā kāpņu telpa ir tikai sākotnējās vestibils, kuram abās pusēs atradās kāpnēs. 1797. gadā, likvidējot ugunsgrēka postījumus, telpu ar šķērssienām sadalīja trijās daļās, no kurām kāpnēs ierīkoja tikai vidējā. Pirmā stāva līmenī dienvidu puses kāpņu vietā ierīkoja jau iepriekšminēto pareizticīgo baznīcu, vēlāko

117. Pils centrālās kāpņu telpas augšējais vestibils
Upper vestibule of the main staircase room of the palace

franču galma kapelu. Tagad šeit atrodas Latvijas Lauksaimniecības universitātes muzejs.

Pašreizējā kāpņu telpa dod maldinošu priekšstatu gan no gabarītu, gan no apdares viedokļa. Sākotnēji kāpņu telpu bija dekorējis Grafs, tāpēc, lai izjustu tās izmērus un izbudītu apdares skaistumu, jāiztēlojas kāpnēs, kas iebūvētas Rundāles pils Baltajā zālē, to iedomājoties divreiz augstāku. Tomēr ir arī atšķirības. Grafam Jelgavā vajadzēja dekorēt arhitektoniski stingru struktūru, kas nāca no pirmā celtniecības perioda. Kāpņu telpas velves un kāpņu platformas balsta tās pašas toskāniskās kolonnas un pilastri, kas lietoti galerijās un vārtu caurbrauktuvēs. Vēl pirms pils rekonstrukcijas 20. gadsimta 30. gados pusloka nišās abpus durvīm, kas sākotnēji veda pils ēdamzālē, bija saglabājušies rotājumi arhivoltu centrā. Pārsteidzošā veidā tie bija tie paši čuguna lējumi, kas atrodami pils fasādēs. Var tikai izteikt minējumus, vai tas atbilda Rastrelli sākotnējai iecerei vai arī čuguna lējumi tikuši izmantoti kā lēts, pils noliktavās atrasts materiāls.

No kāpņu telpas augšējās platformas durvis veda parādes telpu anfilādē. Rastrelli projektā dotais otrā stāva plānojums, pie kura būvējot stingri pieturējās, paredzēja ļoti skaidru telpu izkārtojumu. Visu centrālo korpusu aizņēma reprezentācijas zāles, kuras galos noslēdzās ar dzīvojamiem apartamentiem. Tie atradās arī pārējo korpusu stūros, bet dienvidu spārna vidusdaļā bija lielā svētku zāle. Nepabeigtā ziemeļu korpusa vidusdaļas nozīme nav zināma.

Pirmā telpa, kurā nokļuva no kāpnēm, bija "Baltā ēdamzāle" (120. att.: 2). Tā gāja bojā

118. Kāpņu telpas augšējais vestibils ar nišu un čugunā lietu rotājumu. 1933. gada foto
Upper vestibule of the staircase room with a niche and cast iron decoration. Photo from 1933

1788. gada ugunsgrēkā, taču daudz izsaka pats nosaukums. Jau 17. gadsimtā baroka piļu arhitektūra bija radījusi vairākus anfilādes risinājuma paņēmienus gan no funkcionālā, gan no telpiskā un koloristiskā viedokļa, telpas variējās pēc lieluma, greznības un dominējošās krāsu gammas. Tāpat kā Jelgavas pilī, anfilādi bieži ievadīja "baltās zāles" (tās noderēja par

priekšistabu, ēdamistabu vai sardzes zāli), kas skatītāju sagatavoja augošajam krāsu efektam.

Bīronu laika ēdamzāles porcelāna un sudraba servīzes pazīstamas tikai daļēji. Kaut gan Katrīna II 1762. gadā pavēlēja apžēlotajam hercogam Ernstam Johanam atdot viņam konfiscēto mantību, sudrabu ieskaitot, lielais Bīronu dārgmetāla priekšmetu daudzums Valsts Ermitāžā Sanktpēterburgā apliecina, ka ķeizarienes pavēle tikusi izpildīta tikai daļēji. 1775.–1776. gada hercoga rentejas izdevumu grāmatas rāda, ka par 4292 valstsdālderiem Augsburgā iegādāta sudraba galda servīze.

Maz zināms arī par Jelgavas pilī lietoto galda porcelānu. Kurzemē diemžēl nekad nav atradusies hercoga Pētera slavenā "Kurzemes servīze". Ap 1788. gadu hercogs Pēteris bija pasūtījis Karaliskajā porcelāna manufaktūrā Berlīnē lielu galda servīzi. Tā bija paredzēta Frīdrihsfeldes pilij pie Berlīnes, ko hercogs bija nopircis 1785. gadā, licis pārveidot un ļoti moderni iekārtot. Šīs servīzes dekoram, ko var pazīt pēc trauku malās puslokā iekārtām reliefām drapēriju vītnēm un apgleznojuma ar lauku puķēm un maziem tauriņiem, bija lemta milzu popularitāte vairāku gadsimtu gaitā. Servīzi ar "Kurzemes dekora" nosaukumu Berlīnes manufaktūra ražo vēl mūsdienās.

Jelgavas pils otrā stāva izskats līdz mums nonācis ar milzu izmaiņām. Divi kari, divi ugunsgrēki neko nav atstājuši no telpu sākotnējās apdares. Plānojums visumā saglabājies, taču centrālajā korpusā ēkas ekspluatācijas prasību dēļ izveidots gaitenis, kas šķērso daļu bijušās parādes anfilādes. Kādreizējās "Baltās

ēdamzāles" vietā tagad atrodas Matemātikas katedras auditorija, te notiek LLU senāta sēdes, bet dienviņu virzienā izvietoti pasniedzēju kabineti.

18. gadsimtā, ejot pa parādes anfilādi, vispirms vajadzēja šķērsot telpu (120. att.: 3), kas pēc 1788. gada ugunsgrēka bija saglabājusi vienīgi kamīnu. Tā bija vēl viena Jelgavas pils īpatnība. Latvijas klimatā kamīni noder gandrīz tikai greznumam, tāpēc sastopami ļoti reti. Rundāles pilī Rastrelli bija riskējis uzbūvēt tikai trīs kamīnus, turpretī Jelgavā tie bija gandrīz visās parādes telpās, tiesa, dublēti ar krāsnīm. Tas liecina, ka viņš gribējis uzsvērt Jelgavas pils kā rezidences raksturu, tuvojies Rietumeiropas paraugiem, kur telpas kompozīcijā kamīns parasti ieņēma nozīmīgu vietu.

Nākamajai telpai (120. att.: 4) piemita tādas apdares un iekārtojuma īpatnības, kas kopīgas vairumam parādes telpu pilī, – starp logiem atradās spoguļi Grafa veidotajos stuka ierāmējumos, zem tiem, cieši saistīti ar sienu, konsolġaldi ar zeltītu vai krāsotu kokgriezuma pamatni un marmora virsmu. Vēl 1811. gadā no hercoga laikiem pilī kopumā bija saglabājušies 28 starplogu spoguļi ar konsolġaldiem. Grafs šajā telpā bija darinājis griestu rozeti un lielās rokaju kartušanas griestu ieloces stūros. Sienas bijušas klātas ar "zaļām, raibām" tapetēm.¹⁵⁴ 1893. gadā te ierīkoja pareizticīgo baznīcu, izlaužot plašu ailu no pagalma puses telpas; baznīcā varēja iekļūt arī pa šaurām durvīm tieši no lielās kāpņu telpas vai pa šaurām dienesta kāpnītēm.

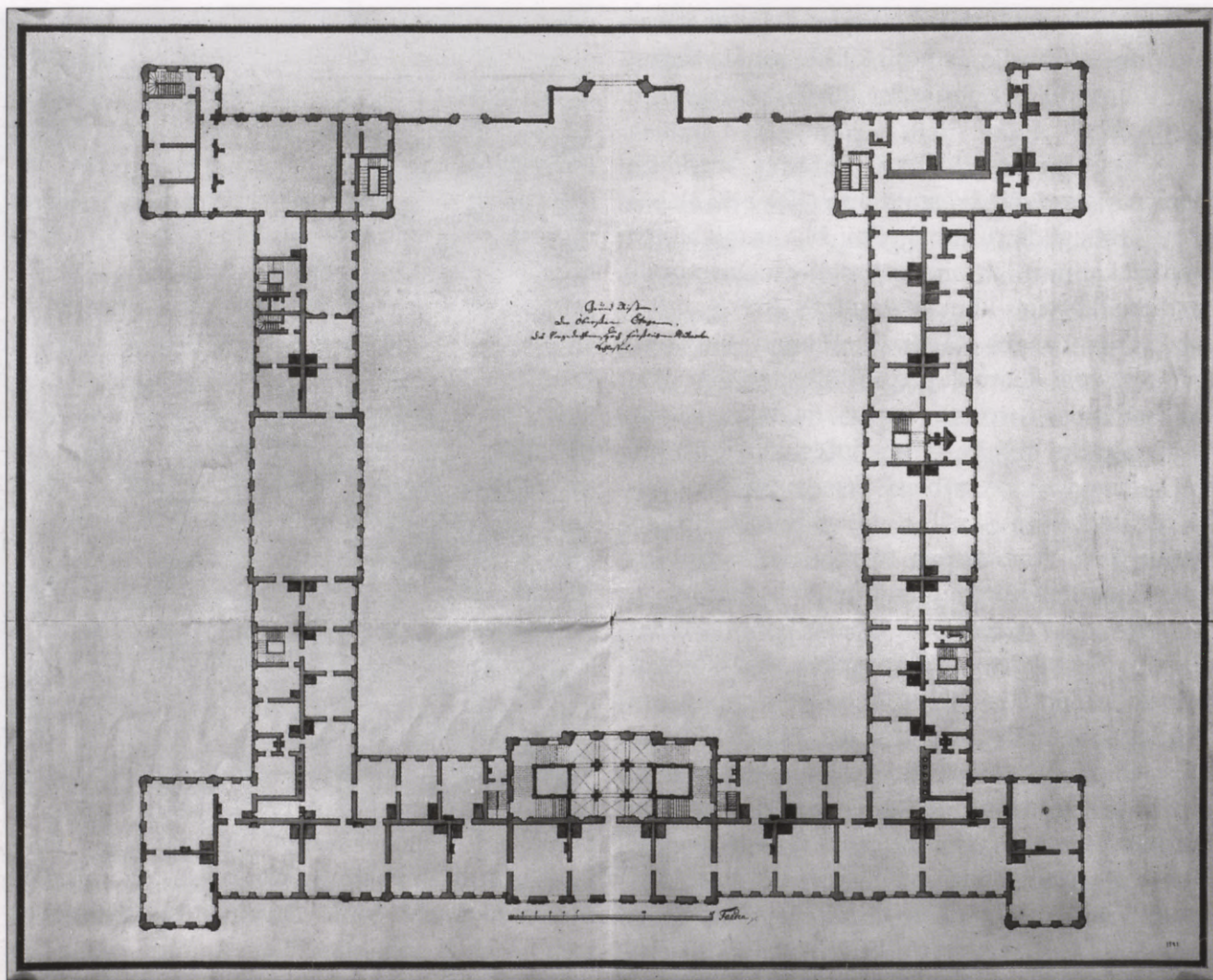
Asā krāsu kontrastā ar iepriekšējo bija nākamā telpa, Troņa zāle (120. att.: 5), kam sie-

nas bija iztapsētas ar sarkanu zīda damastu. Tās griestus rotāja gleznojums, par kura izskatu tuvāk nekas nav zināms, bet stūrī atradās Grafa veidota stuka krāsns ar zeltītiem ornamentiem. Līdz 1795. gada 24. jūnijam zālē stāvēja hercoga tronis, bet 1796. gadā neilgajā Kurzemes vietniecības periodā – simbolisks Katrīnas II sēdekļis. Šeit noteikti atradās lielais hercoga Pētera portrets visā augumā, ko 1775. gadā bija gleznojis Frīdrihs Hartmanis Barizjens. Pēc hercoga Pētera atteikšanās no varas un pārceļšanās uz Silēziju viņa rezidencē Saganas pilī tika izveidota jauna troņa zāle, kur šis portrets atradās pie sienas pretī hercoga tronim. Pēc Otrā pasaules kara glezna nonāca Vroclavā (Polija) Nacionālajā muzejā.

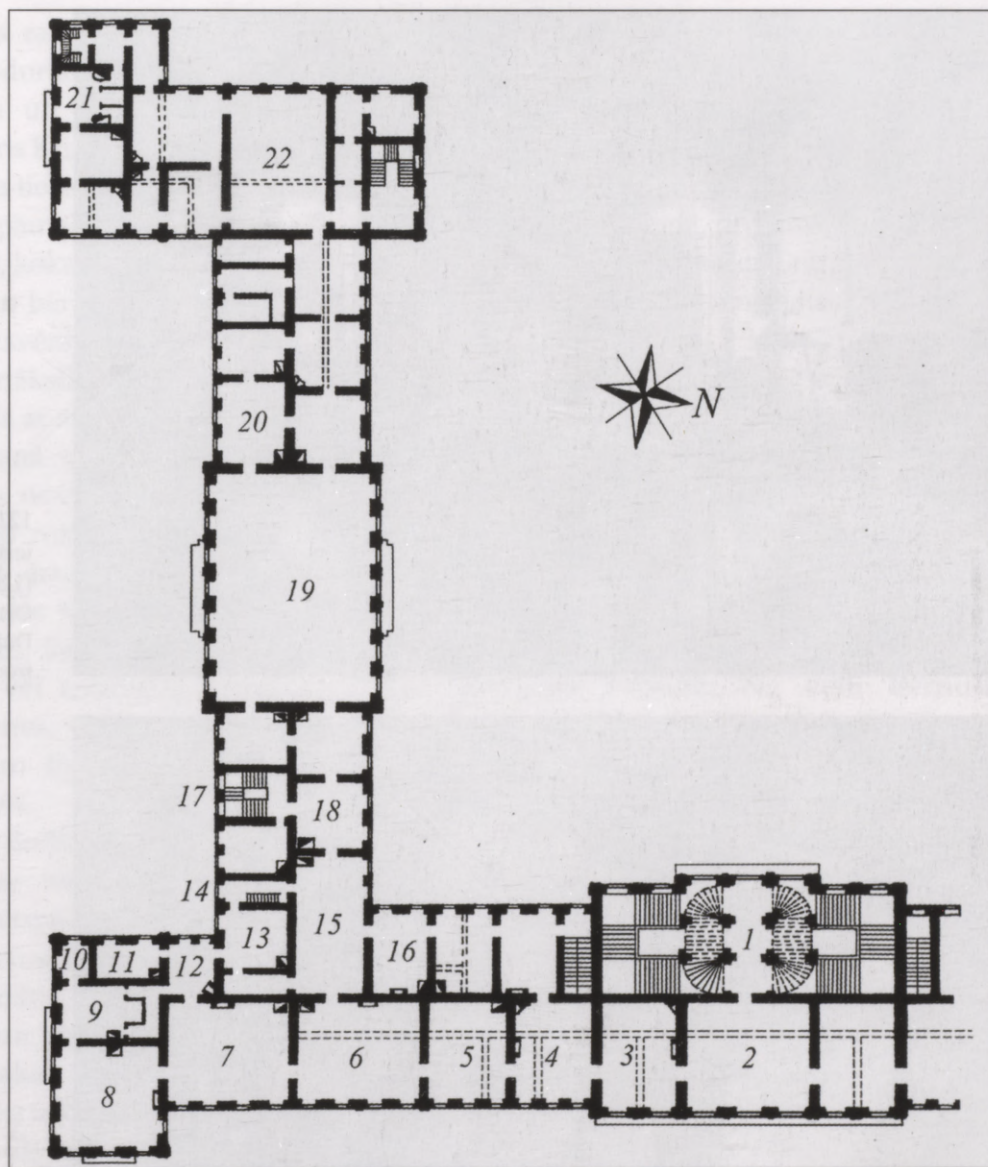
Nākamajā telpā (120. att.: 6) līdz Pirmajam pasaules karam bija saglabājies Grafa darināts kamīns, taču Grafa darbību labāk aplūkot, sākot ar nākamo telpu – Sudraba zāli (120. att.: 7) un tās apbrīnojamo kamīnu.

Sudraba zāles kamīna galveno daļu veidoja divi sulīgi salapojuši koku zari. Nav ne ornamenta, ne kādu citu dekoratīvu piedevu. Viss veidojums nosudrabots un spēcīgi izceļas uz mākslīgā marmora spožā fona. Dīvaina un fantastiska, taču ne gluži negaidīta ideja. Kamīns vienlaicīgi raksturo gan to mākslas vidi, kurā izaudzis Grafs, gan viņa personiskā stila attīstību.

Johans Mihaels Grafs nācis no Bavārijas, kur viņa dzimta piederēja t. s. Vesobrunnas klostera tēlnieku stukatieru lokam. Taču, kā rāda viņa darbu stilistika, Grafs bijis pārcēlies uz Prūsiju, jo cieši saistīts ar Berlīnes–Potsdamas skolas dekoratīvo rokoko tēlniecību, kuras specifiku

119. Jelgavas pils otrā stāva plāns, realizētais variants. 18. gs. 40. gadu kopija no F. B. Rastrelli 1738. gada projekta. Nacionālais muzejs Stokholmā
 Jelgava Palace first floor planning, implemented version. Copy from the 1740s made after F. B. Rastrelli's project of 1738. National Museum in Stockholm

120. Pils dienvidu puses otrā stāva plāns. 18. gs. otrās puses stāvokļa rekonstrukcijas shēma. Ar pārtrauktu līniju atzīmētas 20. gs. pārmaiņas

First floor planning of the southern side of the palace. Reconstruction scheme of the situation in the 2nd half of the 18th century.

Changes brought by the 20th century are marked with a broken line

121. Pareizticīgo kapela, kas ierīkota hercoga salonā (120. att.: 4). 1913. gada foto
Orthodox chapel arranged in the Duke's salon (ill. No. 120.: 4). Photo from 1913

122. Kamīns Sudraba zālē (120. att.: 7). 1913. gada foto
Fireplace in the Silver Hall (ill. No. 120.: 7). Photo from 1913

18. gadsimta 40. gados radīja arhitekts Georgs Venceslavs fon Knobelsdorfs kopā ar dekoratoru Johanu Augustu Nālu un tālāk attīstīja brāļi Johans Mihaels un Johans Kristians Hopenhaupti. Viņu darbiem raksturīga tieksme uz naturālismu, kas izspieda rokoko pamatmotīvu rokaju. Tā vietā nāca akanta lapas, koku zari, krāšņas ziedu vītnes, putnu, zvēru un bērnu figūriņas. Naturālistisko noskaņu uzsvēra polihroms krāsojums. Bieži lietoja mākslīgo marmoru, bet zeltījumu nereti aizstāja ar sudraboju.

Grafis strādāja saskaņā ar šo īpatnējo stilu, protams, ienesot savas novirzes – vēl konsekventāku atteikšanos no rokaja, aizraušanos ar ziediem, demonstrējot ārkārtīgi smalku plastikas izjūtu. Grafs ieradās Kurzēmē 1765. gadā un pavadīja te 10 gadus. Savā pirmajā darbā – Rundāles pilī – viņš vēl izmantoja visus tos kompozīcijas paņēmienus, motīvus, tos pašus līdzpaņemtus ziedu un figūru modeļus, kas atrodami viņa 1764. gadā dekorētajā Nīderšēnhauzenas pilī Berlīnē. Jelgavā viņa stils mainījās. Ornamentālie motīvi kļuva divaini disproporcionāli vai vispār izzuda. Meistars, šķiet, tos atmetis, lai netraucēti varētu rotaļāties ar tīrām dabas formām. Salīdzinājumā ar Rundāles harmonisko un labi izsvērtu apdari tas varētu likties solis atpakaļ. Patiesībā tas atspoguļo ne tikai mākslinieka iekšējo attīstību, bet arī vispārīgo rokoko krīzi. Šis stils bija sevi izsmēlis jau 18. gadsimta 60. gados, kad to sāka nomainīt klasicisms. Taču dažos gadījumos, kur pasūtītāja gaumes (kā tas bija Jelgavā) vai citu iemeslu dēļ rokoko vēl saglabājās, tajā tika meklētas jaunas noskaņas. Arvien straujāk pieauga naturālisma

tendences, kas saistījās ne tikai ar rokoko aizstāvju nometni: laikā, kamēr topošais klasicisms vēl nebija izveidojis savu noteiktu ornamentiku, tas dekoratīvajā mākslā bieži vien izmantoja no botānikas atlanta ņemtus ziedu vai augu motīvus. Tas viss kopumā, protams, radīja iekšējas pretrunas, kas beidzot lika Grafam pāriet uz tīru klasicismu. Tas redzams jau 1776. gadā, gadu pēc aizbraukšanas, kad viņš veidoja kapelu Karaļa pilī Varšavā. Tiesa, tur viņam nācās pakļauties arhitekta iecerēm, un Grafa iemīļotos paņēmienus Karaļa pilī var redzēt tikai vietumis, piemēram, kapelas griestos staro tas pats saules attēls, kas viņa darbos atrodams gan Berlīnes, gan Rundāles, gan citās Kurzemes pilīs.

Grafa rokoko stila beigu posma pretrunīgie eksperimenti it kā sasniedz kulmināciju Sudraba zāles divainajā kamīnā. Ne velti Bernulli 1778. gadā rakstīja par šo zāli: "Viena no greznākajām telpām pilī, taču drusku par daudz masīvie sudrabotie rotājumi ne katram patiks."¹⁵⁵

Šī telpa 19. gadsimta sākumā dēvēta par Zilo zāli. Tas liecina, ka pretstatā sudrabam bijis likts zilais tonis: šādā krāsā bijušas sienas, krāsns un kamīna pamata mākslīgais marmors. Gandrīz droši var teikt, ka tas bijis tā saucamais mirstošais zilais (franču valodā *bleu mourant*). Tā 18. gadsimtā sauca gaišzilu toni, ko parasti kombinēja ar sudrabu. Rokoko stila dekoratīvajā mākslā šis krāsas un metāla salikums pirmoreiz izmantots 18. gadsimta 30. gados Amalienburgas pilī pie Minhenes.

Zilajā zālē sudraboti bijuši arī kokā grieztie supraportu ierāmējumi, kuru autors varētu būt hercoga tēlnieks Johans Georgs Bāders.

123. Sudraba zāle, skats uz
ieeju hercoga kabinetā.
1913. gada foto
Silver Hall: view of the entrance
to the Duke's studio.
Photo from 1913

124. Sudraba zāle, skats uz
ziemeļiem.
1913. gada foto
The northern side of the Silver
Hall. Photo from 1913

Supraportu gleznojums bija darinājis Frīdrihs Hartmanis Barizjens, bet 1913. gada fotogrāfijās tie redzami jau ar arhitekta Šēla "restaurācijas" pēdām. Toreiz tika iznīcināts četru medaljonu gleznojums griestos, un 1913. gada fotogrāfijas rāda tikai tos ietverošos stuka veidojumus – treljāžu ar ziedu vītņēm, lauru vainagiem un bērnu figūriņām, kas, tāpat kā Rundāles pilī, sasēdušies uz dzegas.

Bernulli apciemojuma laikā zāle bijusi izmantota biljarda spēlei, taču tā kalpoja arī par hercoga audienču istabu.

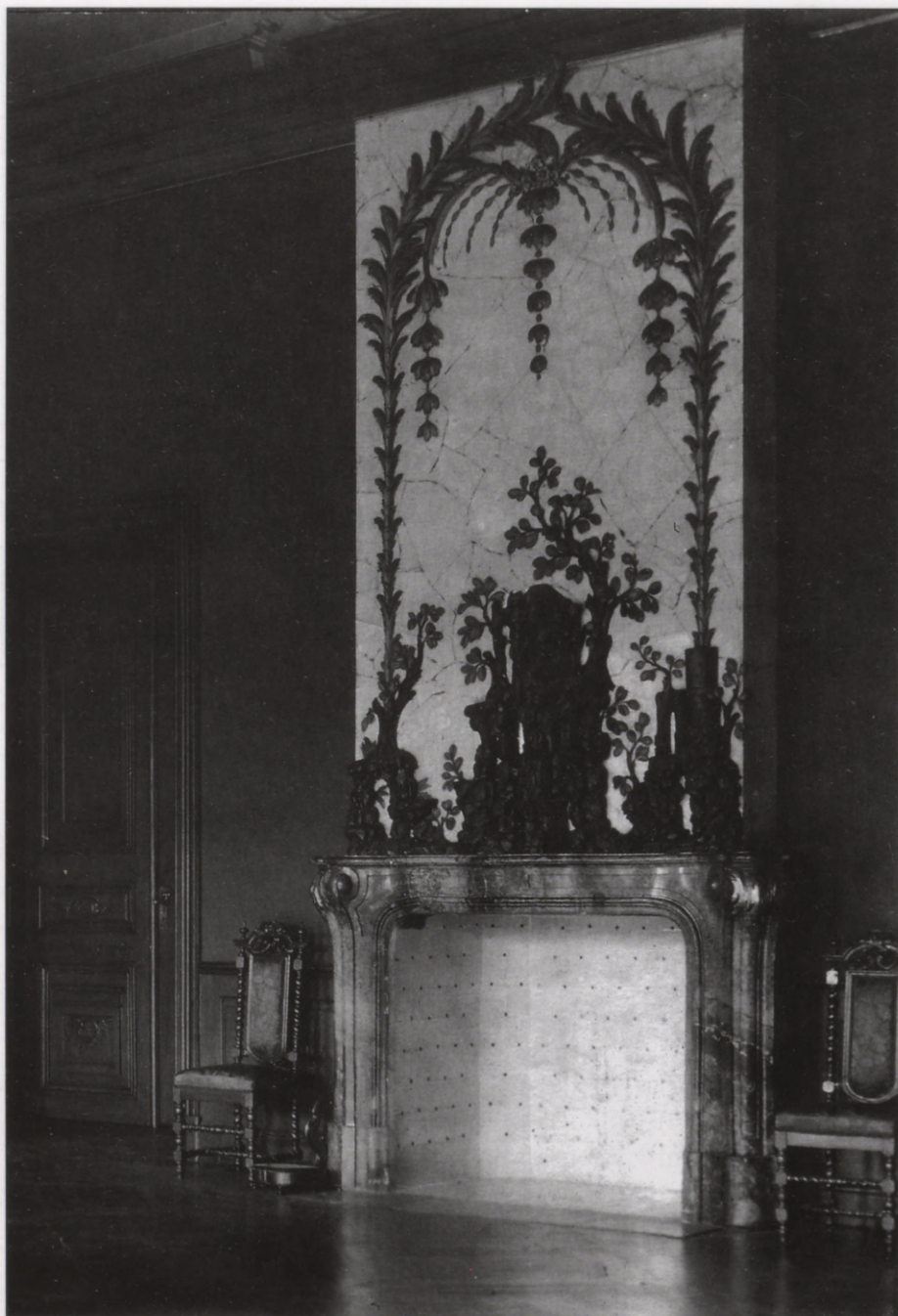
Pašlaik Sudraba zālē iekārtota LLU vēstures ekspozīcija. Blakustelpā (120. att.: 6) kādreiz atradās vēl viens Grafa kamīns. Kā redzams 125. attēlā, no celma izaugušas salapojušas atvases, malās paceļas palmu zari, veidojums krāsots polihroms. Telpa 19. gadsimtā saukta par Zaļo zāli un kalpojusi par ēdamistabu. Griestus rotājis gleznots plafons, taču nav zināms, kāds tas sākotnēji izskatījies, nedz arī, kas bijis tā autors. Tā kā par Barizjena darbiem dokumentos apzīmēti tikai Sudraba zāles un stūra kabineta gleznojumi, šīs un pārējo telpu plafonus hipotētiski varētu piedēvēt Antonio d'Andželi. 1913. gada fotogrāfijās griesti redzami pilnīgi pārveidotā izskatā.

Reprezentācijas telpu anfilāde dienvidu galā beidzās ar hercoga rakstāmkabinetu, sauktu arī par Zelta zāli (120. att.: 8). Tās griesti, sienu un kamīna spoguļu, kā arī supraportu ierāmējumi bijuši zeltīti, bet sienas vēl 19. gadsimta sākumā bijušas tapsētas ar puķotu zīda audumu. Griestos stuka veidojumu apmalēs bija Barizjena gleznojumi, no kuriem viens gājis bojā

jau 19. gadsimta pirmajā pusē, bet pārējie 1859. gadā uzgleznoti no jauna. Līdz 1919. gada ugunsgrēkam bez izmaiņām bija saglabājušies tikai supraportu gleznojumi.

1811. gada inventārā šajā telpā minēta porcelāna lustra, kas neapšaubāmi saglabājusies no hercoga laiku iekārtas; to piemin arī Sofija fon Hāna 1824. gadā. Tieši šeit 18. gadsimtā atradās viena no franču rokoko ekstravagantākajām mēbelēm, kas Eiropas lietišķās mākslas vēsturē iegājusi ar nosaukumu "Šuazēla–Taleirāna–Meterniha rakstāmgalds". Francijas un Austrijas vareno ministru uzvārdiem būtu jāpievieno arī Birona vārds – viņam galds, kas bieži bija mainījis īpašniekus, piederējis visilgāk. Pateicoties Bernulli aprakstam, zināms, ka 1773. gadā, kad hercogs de Šuazēls krita Francijas karaļa nežēlastībā, galdu ūtrupē par 12 000 livriem nopircis Kurzemes hercogs Pēteris. Kā raksta Bernulli, Šuazēls pēc tam nesekmīgi centies galdu atpirkt. Grezno rakstāmgaldu no hercoga Pētera mantoja viņa vecākā meita, Saganas hercogiene Vilhelmīne Katrīna, kura to lietoja savā namā Vīnē. 1845. gadā galdu nopirka firsta K. fon Meterniha sieva, kas to uzdāvināja vīram, zinot par viņa kādreizējo romānu ar Saganas hercogienu. Tagad galds atrodas kādā privātkolekcijā.

Minētais rakstāmgalds mazāk ir mēbele, vairāk – tēlniecības darbs, kura autors ir franču rokoko laikmeta slavenākais bronzas meistars Žaks Kafjēri. Galds darināts ap 1740. gadu un pieder rokoko agrīnajam posmam, kad jaunatrastās stila formas tika izmantotas ar nevaldāmu izšķērdību. Galdam nav nevienas taisnas līnijas, viss

125. Kamīns Zaļajā zālē
(120. att.: 6). 1913. gada foto
Fireplace in the Green Hall
(ill. No. 120.: 6). Photo from 1913

126. Hercoga kabinets (Zelta zāle; 120. att.: 8). 1913. gada foto Duke's studio (Golden Hall; ill. No. 120.: 8). Photo from 1913

pakļauts dinamiskiem, asimetriskiem izliekumiem, bet tā augšdaļu noslēdz tēlnieciska grupa ar mazām figūriņām uz stilizētu klinšu pamatnes.

Rakstāmkabinets, kas noderēja arī audiencēm, it kā veidoja pāreju no centrālā korpusa reprezentācijas telpām uz hercoga iekšējiem

apartamentiem. Pēdējie nodalīti no parādes zālēm atšķirībā no Rundāles, kur guļamistaba, sekojot Versaļas paraugam, novietota korpusa centrā un iekļauta reprezentācijas telpu anfilādē. Jelgavas pilī Rastrelli apartamentus ļoti samazinājis un izvietojis korpusu stūros –

127. Hercoga kabinets (Zelta zāle), griestu medaljons dienvidrietumu stūrī. 1913. gada foto
Duke's studio (Golden Hall), plafond medallion in the south-west corner. Photo from 1913

128. Hercoga kabinets (Zelta zāle), griestu medaljons ziemeļrietumu stūrī. 1913. gada foto
Duke's studio (Golden Hall), plafond medallion in the north-west corner. Photo from 1913

129. Hercoga kabinets (Zelta zāle), griestu medaljons dienvidaustrumu stūrī. 1913. gada foto
Duke's studio (Golden Hall), plafond medallion in the south-east corner. Photo from 1913

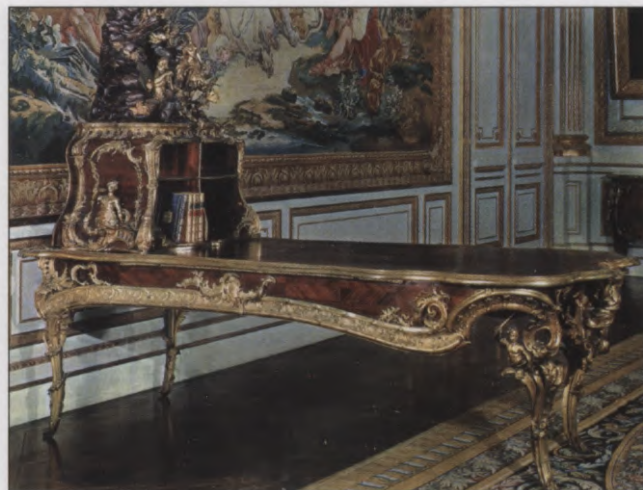

130. Hercoga kabinets (Zelta zāle), griestu medaljons ziemeļaustrumu stūrī. 1913. gada foto
Duke's studio (Golden Hall), plafond medallion in the north-east corner. Photo from 1913

hercogam Ernstam Johanam dienvidastrumu stūrī, hercogienei – blakus kapelai dienvidrietumu galā. Rastrelli jau pašā sākumā arī tronmantnieka un viņa nākamās sievas apartamentus bija iecerējis veidot simetriski, tikai pretējā – ziemeļu pusē. Jelgavas pilī apartamenti sastāvēja no telpām, kas 18. gadsimtā tika uzskatītas par dzīvokļa minimumu un grupējās noteiktā savstarpējā kārtībā – guļamistaba, kabinets, rakstāmkabinets, tualete un garderobe. Tās visas šeit bija atrodamas.

Rakstāmkabineta vietā tagad arī atrodas LLU vēstures ekspozīcija. Apmēram līdzīga izmēra telpu pašlaik aizņem kāds blakus esošais mācību kabinets, kur 18. gadsimtā atradās trīs nelielas telpas. Pirmā no tām bija hercoga guļamistaba (120. att.: 9). Tās sienas bija klātas koka paneļiem, kurus lakas tehnikā bija apgleznojis mākslinieks amatieris fon Zalca. Gleznojumos izmantoti 18. gadsimtā populārie ķīniešu motīvi – tās bija ainavas, kaut kas vidējs starp eiropisko ainavu un tradicionālo ķīniešu glezniecību, ar augstu skatpunktu un perspektīvas trūkumu. Šī telpa 19. gadsimta sākumā saukta par "dzeltenu guļamistabu", tā apliecinot, ka paneļu pamats bijis lakots dzeltens. Tas savukārt norāda uz prototipu, Voltēra istabu karaļa Frīdriha II Sansusī pilī Potsdamā – šajā viesu guļamistabā polihromi kokgriezumi izceļas uz koši dzelteniem lakoto paneļu fona.

1859. gadā arhitekts Heinrihs Šēls bija apņēmis guļamistabas panno no jauna pārgleznot ar vaska krāsām, taču šķiet, ka tas, par laimi, nav ticis izdarīts, jo 1913. gada fotogrāfijas rāda neskartu raksturīgu 18. gadsimta gleznojumu.

131. Hercoga Pētera rakstāmgalds. Francija, Ž. Kafjēri, ap 1740. gadu

Duke Peter's writing desk. France, J. Caffieri, about 1740

Guļamistabas sienu paneļi turpinājās alkova nišā, ko ietvēra vareni palmu stumbri; augšā lapotne savienojās un kļuva par atbalstu rotaļīgām bērnu figūriņām. Līdzīgi motīvi bija arī Grafa griestu veidojumā, kur bērni spēlējās starp zariem un puķu vītņēm. Griestu vidusdaļā kādreiz atradies gleznots plafons. Visa telpas tēlnieciskā apdare bija izkrāsota. Tas palīdzēja izcelt veidojumu naturālistisko, taču vienlaikus arī virtuozo un līksmo noskaņu. Guļamistabas sānu sienā atradās Grafa darināta krāsns – viena no nedaudzajām, ko bija pasaudzējuši 19. gadsimta remonti. Pat 1926. gada fotogrāfijā redzamajās drupās var just kompozīcijas spraigumu, kas sasniedz kulmināciju no spēcīgām volūtām veidotajā krāsns kupolā; tā priekšējā daļā uzsēdinātas rotaļājošos bērnu figūriņas, bet augšdaļa noslēdzas ar Grafam raksturīgu asimetrisku vāzi.

132. Skats no hercoga kabineta uz guļamistabu. 1913. gada foto
View from the Duke's studio towards the bedroom. Photo from 1913

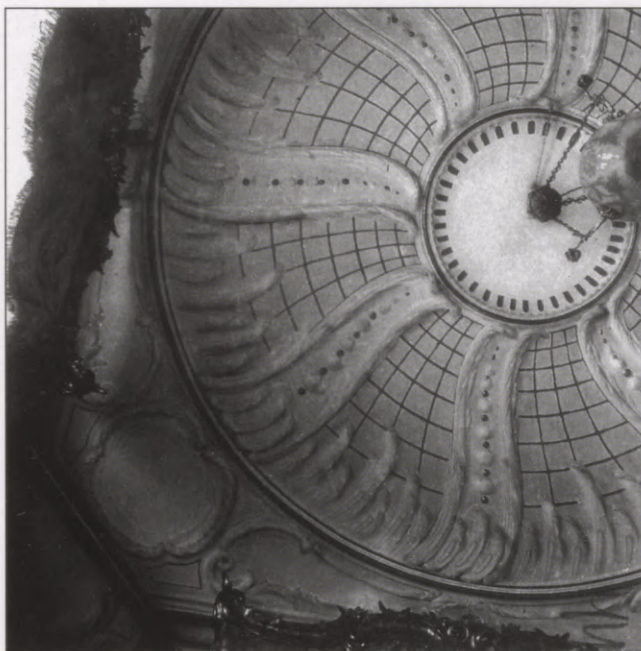

133. Hercoga guļam-
istaba (120. att.: 9) ar
alkova nišu.

1913. gada foto
Duke's bedroom (ill.
No. 120: 9) with the
alcove niche.
Photo from 1913

134. Hercoga guļam-
istaba ar krāsni.
1913. gada foto
Duke's bedroom with a
stove. Photo from 1913

135. Hercoga garderobes (120. att.: 10) griesti.
1913. gada foto
Ceiling of the Duke's cloak-room (ill. No. 120: 10).
Photo from 1913

No guļamistabas durvis veda nelielā telpā (120. att.: 10), kas kalpojusi par garderobi. Tās sienās bija iebūvēti trīs skapji, bet griestus sedza stuka veidojums ar treljāžas motīvu, kas it kā atdarināja parka paviljona griestus.

Blakus kabinets (120. att.: 11) bijis apvilīts ar dzeltenām ķīniešu tapetēm, no kā arī ieguvis savu nosaukumu. Dzeltenais kabinets pieder pie tām telpām, ko arhitekts Heinrihs Eduards Dihts 1816. gada remonta tāmē pieminējis ar vienaldzīgu frāzi "tapetes izplēst, griestus nobalsināt, sienas nokrāsot".¹⁵⁶ Nākamais – tā sauktais sarkanais ķīniešu kabinets (120. att.: 12) līdz 1919. gadam bijis izsists ar auduma tapetēm, ko

trimdā izšuvusi hercogiene Benigna Gotlība. Aplikācijas un izšuvuma tehnikā panaivi attēloti iecienītie ķīniešu motīvi – medību skati, ainavas, bet īpatnēji bija virsdurvju veidojumi – sižetiski stuka bareljefi.

Ejot tālāk, no apartamentiem atkal varēja iekļūt reprezentācijas telpās, vispirms – istabā (120. att.: 13), kura, domājams, kādu laiku kalpojusi par bufeti. Ēdienus tajā varēja uznest no pirmā stāva virtuves pa mazām blakuskāpnēm (120. att.: 14).¹⁵⁷ Telpas sienas klāja ar kobaltu apgleznotas holandiešu flīzes. No turienes ēdienus pasniedza blakustelpā – vasaras ēdamistabā (120. att.: 15). Vasarā te bija vēss, jo garā telpa bija patumša – to izgaismoja tikai divi logi, sienas klāja holandiešu flīzes. Tās, domājams, bija izvietotas atsevišķos laukumos un atdalītas ar baltu flīžu joslām. Šāds

136. Ķīniešu kabinets, skats uz Dzelteno kabinetu (120. att.: 11).
20. gs. sākuma pastkarte
Chinese Study: view towards the Yellow Study (ill. No. 120: 11).
Early 20th century postcard

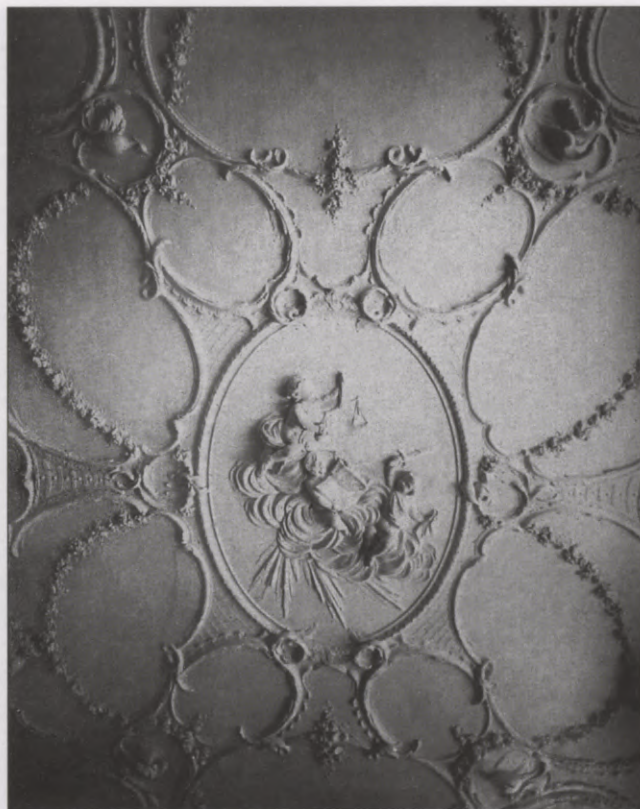

137. Ķīniešu kabinets
(120. att.: 12).
1913. gada foto
Chinese Study
(ill. No. 120: 12).
Photo from 1913

paņēmiens 18. gadsimtā pakāpeniski nomaiņa iepriekšējo, kad visu sienas plakni iecerēja kā vienlaidu zili raibu laukumu. Pēc jaunās modes 18. gadsimta 60. gados izveidoja pāris telpu Rundāles pilī, bet Jelgavai vēl tuvāka analogija rodama Lustes pilī. Arī tur bija atsevišķas ziemas un vasaras ēdamistabas, dekorētas ar zilā un violetā krāsā apgleznotām flīzēm, kas ierāmēja baltu flīžu laukumus. 20. gadsimta 50. gados, atjaunojot Jelgavas pili, tika atrasti flīžu fragmenti. Apgleznots bijis viss flīzes laukums, tikai stūros atstāta vieta stilizētam ziedam.

Vienas durvis no ēdamzāles veda centrālā korpusa pagalma puses anfilādē, kurai bija pakārtota nozīme attiecībā pret galvenajām reprezentācijas telpām. Arī šeit, kā liecina seni inventāra apraksti, bijuši kamīni un zīda sienu tapetes. Pirmajā no šīm telpām (120. att.: 16), blakus vasaras ēdamzālei, Grafa veidota kamīna izskatu saglabājusi fotogrāfija, kas uzņemta īsi pirms pils dedzināšanas bermontiādes laikā 1919. gada 21. novembrī (sk. 72. att.).

Ejot no ēdamzāles cauri dienvidu korpusam, senāk bija jāšķērso vēl divas telpas, par kurām zināms, ka vēl 19. gadsimtā tur bijušas "raibi glazētas" podiņu krāsnis. Viena telpa nodrējusī par dienvidu korpusa parādes kāpņu (120. att.: 17) priekštelpu (120. att.: 18). Pēc 1788. gada ugunsgrēka, kas iznīcināja centrālās kāpnes, šīs kļuva par galveno uzeju pils otrajā stāvā. Kāpņu margas bija kaltas no dzelzs, bet sienu un griestu apdare, domājams, bija Grafa darbs. Kāpņu telpa saglabājusi savu vietu arī tagad, taču abas minētās caurstaigājamās telpas

138. Griestu veidojums salonā pie svētku zāles (120. att.: 20). 20. gs. sākuma foto
Ceiling in the salon near the ballroom (ill. No. 120: 20).
Early 20th century photo

savienotas ar bijušo ēdamistabu un kopā ar to veido garu galeriju, kas ved kādreizējā svētku zālē, tagadējā LLU aulā (120. att.: 19).

Svētku zāle ir 405 m² liela; kāda tā izskatījusies sākotnēji, nav zināms, jo 18. gadsimta aprakstos minētas tikai tur rīkotās balles, teātra izrādes un pat militārās parādes. 1805. gadā iebūvētais starpstāvs un daudzās nelielās istabiņas ap 1822. gadu gan likvidētas, taču sadalījums atsevišķās telpās palika, tāpat kā

139. Hercogienes Benignas
 Gotlibas gujamistaba
 (120. att.: 21).
 1913. gada foto
 Duchess Benigna Gottlieb's
 bedroom (ill. No. 120: 21).
 Photo from 1913

palikuši par sešām pēdām pazeminātie griesti. 19. gadsimtā tur atradās Kurzemes gubernatora pieņemamā telpa, kabinets un viesistaba, bet viņa dzīvokļa pārējā daļa sniegusies no zāles līdz bijušajiem hercogienes apartamentiem.

Domājams, ka dienvidu puses telpā (120. att.: 20) aiz zāles atradies griestu veidojums, kura izskatu saglabājis vienīgi kāds melnbalts diapozitīvs Herdera institūtā Marburgā. Vēl vairāk nekā citu telpu dekoros Grafs te apliecinājis tuvību klasicisma uzplūdiem, ko rāda gan alegoriskā putti grupa, gan arī stingrā ziedu vītnes stilizācija, kas pilnīgi zaudējusi rokoko rotalīgumu.

18. gadsimtā hercogienes dzīvoklis aizņēma dienvidu korpusa rietumu stūri. Telpas bija mazākas un ar zemākiem griestiem nekā hercoga apartamentos, jo izbūvēja antresolus – 5 m augstās telpas sadalīja ar pārsedzēm, virs kurām tādējādi radās mazas istabiņas kalpotājiem. Domājams, šī pasākuma pamatā bija ne tik daudz praktiski apsvērumi kā vēlēšanās hercogienes dzīvokli padarīt intīmāku. Antresola veidā būvēts arī hercogienes tualetes kabinets Rundāles pilī.

Nelielā guļamistaba (120. att.: 21) padziļināta ar alkova nišu, ko rotāja kokgriezumi un dažas konsolītes porcelāna priekšmetu izvietošanai. Alkovu no abām pusēm ietvēra divas stuka krāsnes. Griestu veidojums ar koku zariem, vārpām un putniem izauga no četriem telpas stūriem un vidū ietvēra no treljāžas veidotu apaļu rozeti. Zem treljāžas bija iestiprināts spoguļstikls, kas radīja optisku ilūziju par atvērumu griestu vidū. Visi alkova ierāmējuma, griestu, durvju, krāšņu

un iebūvētā sienas skapja ornamentu bija zeltīti. Īsi pirms 1811. gada guberņas ierēdnis fon Kepings, kam tur bija ierādīts dzīvoklis, zeltījumu pārkrāsoja ar zaļu krāsu. Tā bija tipiska nodeva pilsoniskā laikmeta tieksmei uz omulību un vienkāršību: ierēdni šokēja baroka pils zeltītā greznība. Franču galma uzturēšanās laikā šeit atradās Angulēmas hercogienes dzīvoklis, domājams, tad arī sienas tika iztapsētas ar dzeltenu zīdu, kas minēts 19. gadsimta inventāra sarakstos.

Jau Rastrelli sākotnējā iecerē 1738. gadā cieši blakus hercogienes apartamentiem bija paredzēts izbūvēt kapelu, kam vajadzēja parādīt Benignas Gotlības īpašo reliģiozitāti. Rastrelli plānā redzams, ka no guļamistabas, izejot cauri vienai telpai, iespējams nokļūt kapelas luktās, kuru bagātīgi profilētos balstus paspēja uzcelt jau pirmajā pils būvperiodā. Daļēji iekļauti šķērssienās, tie saglabājušies līdz mūsdienām. Kapela (120. att.: 22) bija iecerēta ļoti impozanta – divu stāvu augstumā, pie kam altāris bija orientēts uz ziemeļiem. Otrajā būvperiodā iecere tika stipri mainīta. Kapelu sadalīja divos stāvos, bet tās izmērus samazināja gandrīz uz pusi. Radās 10x14 m liela telpa. Altāris saglabāja ziemeļu orientāciju, tāpēc kapela bija vairāk plata nekā gara. Izveidojās tā saucamā šķērsbaznīca, kas 17. un 18. gadsimtā izplatījās Ziemeļeiropā kā luterāņu kulta vajadzībām vispiemērotākais baznīcas tips. Pretstatā katoliskās baznīcas telpas idejai ar tās dziļumā atbīdītu altāri kā mistiskas norises vietu jaunā teorija propagandēja centrālo vai šķērstelptu, kas deva iespēju labāk dzirdēt mācītāju: luterānisms

apelēja ne tik daudz pie jūtām kā pie prāta. Galvenais bija sprediķis, tāpēc jaunajā baznīcas tipā dominēja kancele, bieži apvienojumā ar altāra galdu zem tās; dažkārt šajā hibrīdā iesaistīja arī ērģeles. 18. gadsimta otrajā pusē šāda tipa baznīcas izplatījās arī Latvijā, jo atbilda tā laika sabiedrības nosliecei uz racionālismu.

Kapelas apdari Grafs bija izpildījis mākslīgā marmora tehnikā; aprakstos minēts, ka tās sienas un kolonnas bijušas sarkanas un baltas. Pie ziemeļu sienas atradās kancelaltāris no zilgana mākslīgā marmora, un to balstīja kolonnas. Kapelu ar pirmo stāvu savienoja platas trīslaidu kāpnes korpusa ziemeļrietumu stūrī; tās veda nelielā priekštelpā, kurā iekļuva arī no dienvidu korpusa anfilādes. Kapelas dienvidu sienā bija divas durvis, kas kapelu savienoja ar hercogienes apartamentu priekštelpu, tā ieslēdzot šo sakrālo telpu kopējā reprezentācijas telpu anfilādē, kas stiepās apkārt visai pilij. Tas vēl vairāk uzsvēra laicīgo noskaņu, ko kapelai piešķīra racionālā "šķērsbaznīcas" ideja. 20. gadsimta sākuma fotogrāfija saglabājusi vienīgo detaļu no bojā gājušās Grafa apdares – durvju ailu no hercogienes apartamentu priekštelpas uz baznīcu.

Pirms kapelas neveiksmīgās pārbūves 1782. gadā hercogs Pēteris kancelaltāri it kā uzdāvinājis oberburggrāfam Oto Frīdriham fon Zasam, kas to esot novietojis savā Ilmājas baznīcā. Šī literatūrā¹⁵⁸ izplatītā versija noraidāma, jo mākslīga marmora darinājums praktiski nav pārvietojams.

19. gadsimtā kapelu vēlreiz pārbūvēja: tās vietā izveidoja daudzas nelielas istabiņas – gubernatora virtuvi un citas saimniecības telpas.

140. Likvidēta durvju aila uz pils kapelu (120. att.: 22).
20. gs. sākuma foto
Walled-up door opening to the palace chapel (ill. No. 120: 22).
Early 20th century photo

Nav ziņu, kādas bijušas centrālā korpusa ziemeļu puses telpas, kas izdega 1788. gadā. Tikai aptuveni var spriest, ko bija iecerēts ierīkot ziemeļu spārnā. Pils ziemeļaustrumu stūrī līdz 1782. gadam atradās hercoga Pētera sievas apartamenti. Mēbeļu komplekts no tiem tagad izstādīts apskatei Arhangeļskoje pilī muzejā pie Maskavas. Mēbeles pēc tradīcijas piederējušas hercoga Pētera otrajai sievai Jevdokijai, dzimušai Jusupovai, pēc kuras nāves

141. Skats no ziemeļu korpusa caurbrauktuves uz pils pagalmu
View from the northern block passage towards the palace courtyard

hercogs tās it kā nosūtījis sievasbrālim kņazam Nikolajam Jusupovam. Starp mēbelēm ir provinciālās klasicisma formās diezgan nemākulīgi veidota gulta ar baldahīnu un vairāki sēdmēbeļu komplekti franču agrīnā klasicisma stilā. Raksturīgais sudrabojuums liecina, ka šīs mēbeles patiesi varētu nākt no Jelgavas pils, kaut gan daļa no tām ir vēlāka laika papildinājumi.¹⁵⁹

Kopumā vērtējot Jelgavas pils plānojumu, pārsteidz tā atbilstība sākotnējam Rastrelli projektam. Vienīgais izņēmums ir dažas telpas sānu korpusos, kuru forma izmainījusies, celtniecības gaitā šos korpusus saīsinot.

No iekštelpām saglabājušies tikai pirmā būvperioda velvētie gaiteni un vestibili, bet otrā perioda interjeri pilnīgi gājuši bojā. Daudzo pārbūvju dēļ daļēji mainījies arī plānojums. Turpretī celtnes ārējā arhitektūra, par spīti daudzajiem postījumiem, remontiem, pārbūvēm, pēc pēdējās restaurācijas jāuzskata par samērā labi saglabājušos. Arhitektūras pieminekļu liktenis parasti ir visai raibs, un reti atrodamas celtnes, kas kopš uzcelšanas laika neskartas būtu saglabājušās līdz mūsdienām.

Tas ļauj uzskatīt Jelgavas pili par spilgtu paraugu Rastrelli pirmajam Kurzemes periodam, kas aizņēma veselus piecus gadus. Jelgavas pils viņa radošajā darba ir krustceļš. Ar to aizsākas daudzi paņēmieni, idejas un elementi, kuri pēc tam izmantoti visās nākamajās Rastrelli celtnēs. Grūti atrast starp vēlākā perioda pilīm tādu, kas nebūtu Jelgavai pateicību parādā par kādu no savām sastāvdaļām – Voroncova pils aizguvusi centrālā rizalīta kompozīciju, Ziemas

pils – caurbrauktuvi, Carskoje Selo pils – divdaļīgās kāpnes ar vestibilu vidū.¹⁶⁰ Taču Jelgavas pils Rastrelli bijusi ne tikai meistarības skola un eksperimentālā laboratorija. Salīdzinot šo celtni ar viņa vēlīnajiem darbiem, dažkārt uzskata, ka tad viņš vēl nebija atraisījies un ka Kurzemes darbi ir tikai mēģinājumi tālākajam talanta uzplaukumam. Šāda jautājuma nostādne ir subjektīva: tiek aizmirsts, ka 18. gadsimta 30. gados arhitektūrā aktuāli bija citi uzdevumi nekā gadus divdesmit vēlāk. Rastrelli ģēnijs nedzima viņa darbības beigās, un Kurzemē tas bija ne mazāk spožs kā vēlāk Sanktpēterburgā. Mainījās tikai mākslas ideāli. Tieši 18. gadsimta 30. gados notika izšķirīgs pavērsiens uz jaunu stilu ne vien Rastrelli daiļradē, bet visā Krievijas arhitektūrā, atteicoties no vēsā, klasicistiskā virziena, kas bija izveidojies Sanktpēterburgas celtniecībā Pētera I laikā.

Rastrelli būves ienesa Latvijas mākslā Krievijas baroka strāvu. Grūti runāt par Latvijas kultūras ietekmi uz šī laika Rastrelli darbību. Pārāk maz bija saskares punktu, pārāk patstāvīga bija Rastrelli personība. Rundāles un Jelgavas pils cieši iekļaujas viņa iekšējā stila attīstībā – starp to, kas uzcelts Sanktpēterburgā pirms un pēc uzturēšanās Kurzemē. Gadījuma rakstura izmaiņas, kas radušās abu piļu būves gaitā, dažkārt izskaidro ar Rastrelli vēlēšanos šo arhitektūru vienkāršot, lai labāk iekļautu vietējā ainavā un mākslā. Patiesībā Rastrelli Kurzemes piļu saistībai ar lokālo vidi drīzāk bija atgriezeniska iedarbība. Rastrelli celtnes Latvijas mākslā tapa par jaunu, augstāku kritēriju un ienesa internacionālu strāvojumu, kļūdamas par

mūsu 18. gadsimta celtniecības mantojuma stūrakmeņiem, veidodamas daudzu paaudžu priekšstatus par arhitektūras iespējām un tās ietekmi uz cilvēku.

Jelgavas pils nozīmīga ne tikai kā atsevišķs mākslas darbs. Kopā ar Rundāles pili tā ir ilgstoša, aktīva Rastrelli darbības posma (no 18. gadsimta 20. gadu sākuma līdz 40. gadu

vidum) unikāls liecinieks. Viss, ko Rastrelli uzbūvējis šajā laikā, gājis bojā, izņemot šīs abas Kurzemes pilis. Bez tām tikai fragmentāras projektu lapas, dažas gravīras varētu liecināt par veselu gadsimta ceturksni Rastrelli darbībā. Jelgavas pilij tajā īpaša vieta – tā ir arhitekta agrīnā perioda lielākais darbs, pie kā viņš vēl spējēja pielikt roku arī mūža norietā.

KURZEMES HERCOGU KAPENES

Jelgavas pils dienvidaustrumu stūra cokolstāvā atrodas Kurzemes hercogu kapenes, kas tik kā vieno Rastrelli būvi ar veco Jelgavas pili. Tur no hercogistes garās vēstures saglabājušies daudzi izcili un interesanti priekšmeti – metāla un koka sarkofāgi. Tie veido īstu lietišķās mākslas muzeju, sākot ar manierismu un beidzot ar klasicismu, turklāt tādā tehnikā kā alvas lējums, kas ārpus šiem greznajiem sarkofāgiem pārstāvēts ar nabadzīgu un vienveidīgu izpētes materiālu.

Viss, kas saistās ar nāvi, izraisa psiholoģiski noraidošu attieksmi un maz asociējas ar mākslu. Taču feodālismā galma bēres bija tikai vēl viens iemesls greznai ceremonijai, sarkofāgs – vēl viens krāšņs priekšmets reprezentablajā vidē, kas ietvēra valdnieka personu no dzimšanas līdz kapam. "Apbedīšanas māksla" ietvēra sevī visus mākslas veidus un žanus, sākot ar teatralizētu uzvedumu grandiozu dekorāciju fonā un beidzot ar vissikākajiem lietišķās mākslas izstrādājumiem.

Kurzemes hercogu kapeņu vēsture nav mazāk raiba kā pašas pils vēsture. Pirmie Ketleru dzimtas locekļi, hercoga Gotharda mazgadīgie dēli, miruši Rigas pilī, apglabāti Kuldīgā un tikai vēlāk pārvesti uz Jelgavu. Kuldīgas pils baznīcā īslaicīgi apglabāta arī hercoga Vilhelma

1610. gadā mirusī sieva Sofija. 1582. gadā tika pabeigta Jelgavas pils baznīcas izbūve, zem kuras atradās pagrabs hercogu sarkofāgu novietošanai. Pagraba telpa bija apmēram 9 m plata, ar brīvu eju vidū, segta ar mucas velvi. 1587. gadā tajā kā pirmais apglabāts hercogs Gothards, bet līdz 1737. gadam – 24 Ketleru dinastijas pārstāvji.

Ziemeļu kara laikā 1705. gada septembrī kapenēm tika nodarīti pirmie postījumi. Pēc zviedru garnizona kapitulācijas Pēteris I ierakstīja savā dienasgrāmatā: "Kad mūsējie sāka nomainīt zviedru sardzi, tad ieraudzīja, ka pagrabā zem baznīcas, kur liek mirušos Kurzemes hercogus, tie izmesti no zārkiem un aplaupīti, ko redzot, sardzi nemainīja, bet atsauca pulkvedi Knoringu, no kura ņēma liecības rakstu, ka to izdarījuši viņa cilvēki."¹⁶¹ Sastādītais protokols saglabājies un ir viens no pirmajiem dokumentiem par hercogu kapenēm. Pēc dažiem gadu desmitiem Kuldīgas ārsts un vēsturnieks amatieris Johans Georgs Veigands dāvināja Annai Joanovnai lielu manuskriptu par Kurzemes hercogu genealogiju, kas saglabājies Krievijas Zinātņu akadēmijas bibliotēkā Sanktpēterburgā un dod plašu izziņas materiālu par kapenēm. Viņš arī nokopējis kapeņu kopskata zīmējumu, ko bija

143. Kurzemes hercogu kapeņu sākotnējā atrašanās vieta ar sešiem logiem (otrais logs no labās – aizmūrētās ieejas durvis)

Initial location of the family vault of the Dukes of Courland with six windows (the 2nd window from the right – walled-up entrance door)

korpusa cokolstāvā, ar atsevišķu ieeju no ārpusē, kas vēlāk tikusi aizmūrēta. Sarkofāgi atradās cieši blakus cits citam lielākajā no divām telpām, jo ieejas telpa bija maziņa un tur 18. gadsimtā pieminēti aizdurvē mētājušies koka salauztie bērnu zārciņi. Bīroni tā arī nerealizēja ieceri par atsevišķu kapeņu būvi, un kapes tika uzpostas tikai tad, kad nāca priekšā kārtējās hercogu nama piederīgo bēres.

1819. gadā Kurzemes galma virstiesas prezidents – bijušais hercoga Pētera ceļojumu maršals Heinrihs fon Ofenbergs laida klajā drukātu aicinājumu ziedot naudu hercogu kapeņu atjaunošanai. Tam bija pievienots elēģisks Ulriha fon Šlipenbaha dzejolis par hercogu varas spožumu un postu. Tas bija laiks, kad romantisma literatūras ietekmē sabiedrībā bija radusies lielāka interese par vēs-

turi, un aicinājums rada lielu atsaucību. Saziedotā nauda ļāva kapes pārceļt citā vietā un savest kārtībā sarkofāgus. Tika izraudzīta pašreizējā vieta pils dienvidaustrumu stūra cokolstāvā, kur, likvidējot trīs nelielas dzīvojamās istabas, ieguva 16,5 m garu un 5 m platu, ar mucas velvi segtu telpu. Šeit sarkofāgi diezgan cieši saspīesti stāvēja līdz pat 1933.–1934. gadam, kad notika kapeņu radikāla pārbūve. 19. gadsimtā tās bija apskatāmas un parasti tika rādītas augstiem viesiem; 1856. gadā Krievijas ķeizars Aleksandrs II īpaši apskatījis hercoga Ernsta Johana un viņa sievas Benignas Gotlības apbedījumus. 1884. gadā sarkofāgi tika aprakstīti un fotografēti, bet 1891. gadā, pēc tam kad tika atklāta kurpju sprādzes zādzība no Ernsta Johana zārka un mežģiņu zudums no Benignas Gotlības apbedījuma, Kurzemes gubernators Dmitrijs

144. Kurzemes hercogu kapes.

1913. gada foto

Family vault of the Dukes of Courland.

Photo from 1913

Sipjagins izdeva rīkojumu aizzīmogot abus sarkofāgus un aizliegt publikas pieeju kapeņēm. 1913.–1915. gadā ar gubernatora Sergeja Nabokova atļauju kapeņu inventarizāciju veica Dr. med. Aleksandrs Rafaels ar dēlu Verneru. Šīs inventarizācijas rezultāti tika publicēti tikai 1934. gadā.

Kapenes cieta 1919. gadā, kad tās postīja gan boļševiki, gan Bermonta armijas kareivji. Sarkofāgi tika salauzti, hercogu mirstīgās atliekas izmestas no zārkiem. 1919. gada decembrī kapeņu ieeja tika aizmūrēta.

1933. gada 25. augustā kapenes tika atvērtas un sastādīts akts par to stāvokli. Sarkofāgi bija salauzti, zārki atvērti, mirušo atliekas izmētātas pa telpu. Pieminekļu valde pieņēma lēmumu par kapeņu atjaunošanu, turklāt lielajai velvei pievienoja vēl četras nelielas telpas, kas ļāva sarkofāgus brīvāk izvietot. Pašu sarkofāgu diezgan amatniecisku atjaunošanu veica Kārļa

145. Kurzemes hercogu izdemolētās kapenes. 1933. gada foto
Demolished family vault of the Dukes of Courland.
Photo from 1933

Neiburga firma laikā no 1933. gada 23. oktobra, kad tika pārņemts 21 metāla sarkofāgs un 11 koka zārki, līdz 1934. gada 26. martam, kad Pieminekļu valdes pārstāvju un Kārļa Neiburga klātbūtnē aizlodēja pēdējo sarkofāgu. 1934. gada 4. maijā Iekšlietu ministrijas būvniecības pārvalde nodeva Pieminekļu valdei atjaunotās kapenes, kas pēc tam tika atvērtas publikas apskatei.

Otrā pasaules kara beigās un pirmajā pēckara gadā kapenes tika sistemātiski demolētas. 1946. gada 24. aprīlī Jelgavas pilsētas administrācijas pārstāvji sastādīja aktu par kapeņu stāvokli, sakārtoja sarkofāgus un hercogu mirstīgās atliekas, bet logus un kapeņu ieeju aizmūrēja. 1973. un 1976. gadā izdarīta detalizēta aprakstīšana, uzmērošana, fotofiksācija. Sarkofāgus un to saturu nodeva Rundāles pils muzejam, kas sāka tekstiliju konservāciju un daļēju restaurāciju. Šis pasākums ilga vairākus gadu desmitus, daļa no tērpiem un audumiem izstādīta kapeņēs. Sakarā ar kapeņu plānoto restaurāciju Latvijas Lauksaimniecības akadēmija veica telpas kapitālremontu, ierīkoja apkuri un ievilka elektrību. 1990. gadā kapenes tika atvērtas apskatei, kaut gan sarkofāgu restaurācija pagaidām veikta tikai daļēji.

Šobrīd kapeņēs atrodas 30 apbedījumi – 21 metāla sarkofāgs un deviņi koka zārki. Šie apbedījumi attiecas uz laika posmu no 1569. līdz 1791. gadam. Jau 1705. gadā bojā gājis hercoga Frīdriha Kazimira sarkofāgs, bet viņa meitas nelielais sarkofādziņš nolaupīts pēc Otrā pasaules kara, kad vāku zaudējis arī prinča Johana Frīdriha sarkofāgs.

146. Kurzemes hercogu kapenes pēc telpu paplašināšanas un sarkofāgu atjaunošanas darbiem. 1934. gada foto
Family vault of the Dukes of Courland after enlargement of premises and restoration of the sarcophagi. Photo from 1934

Senākais apbedījums kapenēs attiecināms uz 1569. gadu. Šo mazo sarkofāgu princim Sigismundam Augustam darinājis Rīgas alvas lējējs Ciriaks Klints. Tam ir vienkārša kastes forma un divslīpju vāks, kas ir raksturīgs visam 16. gadsimtam. Veidojumu nedaudz – eņģeļu galviņas sānos, sarkofāgu nesošās lauvu figūras (nav saglabājušās). Lielāka nozīme piešķirta gravētiem uzrakstiem un ģerboņiem. Sarkofāgs ir viens no vecākajiem manierisma stila lietišķās

mākslas darbiem Latvijā. Meistars Klints darinājis arī 1570. gadā mirušā prinča Gotharda sarkofāgu, kas līdzīgs iepriekšējam, bet dekorēts ar figurāliem gravējumiem.

Hercoga Gotharda Ketlera sarkofāgs ir pilnīgi gluda alvas kaste ar iegravētiem uzrakstiem, bet pēc hronoloģijas nākamie – hercogieņu Annas (1602) un Sofijas (1610) – sarkofāgi liecina par strauju stila attīstību. Pirmajam ir reljefi lauvu masku ciļņi, kas mutē satvēruši rokturus, bet

147. Hercogienes Luīzes Šarlotes kleita pēc restaurēšanas
Duchess Louise Charlotte's dress after restoration

sarkofāga visas malas rotātas ar ažūriem akanta lapu veidojumiem, otrajam sarkofāgam sānu plaknes jau sadalītas ar hermām, bet dekoratīvo efektu palielina daļēji saglabājusies polihromija un zeltījums. Hercogienes Sofijas sarkofāgs izceļas ar izcili smalkiem ģerboņu un ornamentu gravējumiem.

17. gadsimta pirmajā ceturksnī Ziemeļeiropas manierisms iegāja jaunā fāzē, kam bija raksturīgs tā saucamais auss skrimstalas ornamenti –

plūstošs un asimetrisks, tas prasīja izpildījumam spēcīgu reljefu. Manierisms kļuva vēl fantastiskāks un dramatiskāks, kas labi redzams hercogienes Elizabetes Magdalēnas sarkofāga veidojumā, ko 1645. gadā darinājis Jelgavas alvas lējējs Francis Varnrāts. Tas liecina, cik talantīgi bijuši vienkāršie amatnieki, kuri ikdienā nodarbojās tikai ar alvas šķīvju, kannu vai karošu izgatavošanu un šādus pasūtījumus saņēma ļoti reti. Sarkofāga rotājumi un daļēji, domājams, arī kopīgā kompozīcija alvas lējējiem gan nebija jāsacer pašiem – detaļu modeļus deva tēlnieki vai kokgriezēji. Hercogiene atraitne Elizabete Magdalēna 1645. gada vēstulē lūgusi hercogam Jēkabam ļaut tēlniekam pabeigt modeļu izgatavošanu sarkofāgam domātajiem ģerboņiem. Iespējams, ka šis vārdā neminētais tēlnieks bijis Tobiass Heincs, kura darinātais Jelgavas Sv. Trīsvienības baznīcas altāris (iesvētīts 1641. gadā) arī bija rotāts ar hercogienes Elizabetes Magdalēnas reljefu ģerboni.

Elizabetes Magdalēnas sarkofāga monumentālo raksturu uzsver augstā, stāvā apakšdaļa, bet vāka trapeceveida gali darināti kā jau iepriekš minētie "svešzemju zelmiņi", izpildījuma plastika ir nevainojama; tā variējas no sarkofāgu neesošajām svinīgajām kronēto lauvu figūrām līdz dažus centimetrus augstajam grīfam, hercogienes Elizabetes Magdalēnas, dzimušas Pomerānijas princeses, ģerboņa figūrai, kas gandrīz nepamanāma apmetusies uz kāda zelmiņa pakāpes. Manierisma stila raibumu izcēla mirdzošais pamata alvojums kopā ar zeltītajām un krāsotajām detaļām, uzrakstiem, kas sedz katru brīvo sarkofāga vietu. Arī pats meistars bijis augstās

148. Kurzemes hercogu kapenes, kopskats. Priekšplānā hercoga Ernsta Johana un hercogienes Benignas Gotlības sarkofāgi

Family vault of the Dukes of Courland, overall view. In the foreground sarcophagi of the Duke Ernst Johann and the Duchess Benigna Gottlieb

domās par savu darbu, jo atstājis divus parakstus – iekaltu monogrammu un gadskaitli 1645 sarkofāga sānos, kas no ārpuses nav redzams, kā arī iegravējis izgatavošanas gadu vāka kājgalī.

Gandrīz droši var teikt, ka arī hercoga Frīdriha (1642), prinča Vladislava Ludviga Frīdriha (1648) un princeses Kristīnes Sofijas (1650) sarkofāgus

izgatavojis Francis Varnrāts, jo tie ir ļoti līdzīgi iepriekš apskatītajam, mainīts tikai mērogs, proporcijas un dekoratīvo detaļu daudzums.

Līdzīgs, bet vienkāršāks ir hercoga Vilhelma sarkofāgs. Tas labāk saglabājis savu sākotnējo polihromiju nekā citi alvas sarkofāgi, kurus spēcīgāk skāris alvas oksidēšanās un sabrukšanas process.

Jauns stila pavērsiens jūtams hercoga Jēkaba, viņa sievas un dēla Kārļa Jēkaba sarkofāgos. Tie visi ir ļoti līdzīgi. Pirmais no sarkofāgiem tapa hercogienei Luīzei Šarlotei, kura mira 1676. gada 18. augustā. Jau pēc mēneša galminieks Johans Heinrihs fon Felkerzāms ziņoja hercogam, ka "Liepājas kannu lējējs" tūlīt būs pabeidzis alvas zārku, taču "ģipša lējējs jeb stukatūras taisītājs" vēl nav izpildījis modeļus rotājumiem. 21. oktobrī to izgatavošana jau tuvojusies nobeigumam, un Felkerzāms lūdzis hercogu Jēkabu Liepājas alvas lējējam piesūtīt pasi, lai viņš ar saviem zēļiem atgrieztos Jelgavā pabeigt sarkofāga izgreznošanu.¹⁶³ "Liepājas kannu lējējs" gan nav nosaukts vārdā, bet visticamāk, ka tas bijis meistars Hinrihs Pēmellers, kas amatu bija mācījis Lībekā. Kad pirmais sarkofāgs bija pabeigts, 29. decembrī nomira princis Kārlis Jēkabs. Jādomā, ka atkal griezās pie tiem pašiem meistariem, turklāt hercogs droši vien savlaicīgi pasūtīja arī savu sarkofāgu, jo tas ir pilnīgi vienāds ar viņa dēla Kārļa Jēkaba sarkofāgu.

Visos trijos sarkofāgos izpaužas baroka stila iezīmes. Manierisma augstā kastes forma ar lauzīto vāka gala siluetu te pārtapusi vienkāršā sešstūru prizmā, kas ar savu kompaktu masu spēcīgi balstās uz ērgļa ķetnām, kuras aptvērušas lodi. Visas plaknes klāj veikli modeļoti cilņi: hercogam un viņa dēlam tajos attēloti ģerboņi, kara trofejas, palmu un lauru zari, hercogienei – rožu un lapu vītnes. Visiem trim sarkofāgiem kopīgs akanta lapu rotājums – baroka stila vadošais ornamentālais motīvs. Visi cilņi bijuši zeltīti, bet alvas fons sudraboti mirdzošs. Sarkofāgi pieder pie pašiem pirmajiem

tīra baroka stila lietišķās mākslas pieminekļiem Latvijā, bet istā autora, modelista "stukatūras taisītāja" uzvārds pagaidām paliek nezināms.¹⁶⁴

Baroka laikmetam raksturīgā reprezentēšanās tieksme izmantoja arī tādu iespēju kā valdnieka bēres. Šī ceremonija kļuva par plašu pasākumu, kas ilga mēnešiem. Centrālo vietu tajā ieņēma tā saucamā bēdu pils (*castrum doloris*), kaut gan ar bēdām tai bija maz sakara –

149. Brandenburgas markgrāfu ģerbonis – gravējums uz Kurzemes hercogienes Sofijas sarkofāga. 1610. gads
Coat of arms of Brandenburg Margraves – engraving on the sarcophagus of Sophia, the Duchess of Courland. 1610

150. Hercogienes Elizabetes Magdalēnas sarkofāga galvgalis. Jelgavas alvas lējējs F. Varnrāts, 1645. gads. 1934. gada foto
 Head of the sarcophagus of the Duchess Elisabeth Magdalena. Jelgava pewter-maker F. Warnradt, 1645. Photo from 1934

151. Hercogienes Elizabetes Magdalēnas sarkofāga detaļa
 Sarcophagus of the Duchess Elisabeth Magdalena. Detail

152. Kurzemes ģerbo-
nis – hercoga
Vilhelma sarkofāga
detaja.
1642./1643. gads
Coat of arms of
Courland – detail of the
Duke Wilhelm's sarcopha-
gus. 1642/1643

153. Hercoga Jēkaba, hercogienes Luīzes Šarlotes un prinča Kārļa Jēkaba sarkofāgi. 1676./1677. gads
Sarcophagi of the Duke Jacob, Duchess Louise Charlotte and Prince Karl Jacob. 1676/1677

tie drīzāk bija īsti valdnieku godkāribas tempļi. Baroka mākslinieku neapvaldītā fantāzija radīja milzu būves no portāliem, triumfa arkām, alegoriskām figūrām, drapērijām, ģerboņiem, un visa tā centrā atradās katafalks ar sarkofāgu. Šādas "bēdu pilis" varēja pārsniegt desmit metru augstumu.

Bēru ceremonijas kļuva greznākas jau hercoga Jēkaba, bet it īpaši – hercoga Frīdriha Kazimira laikā. Viņa bēres, par kurām saglabājies sīks apraksts, iemiesoja to greznības ideālu, pēc kura viņš visu mūžu bija tiesies. Frīdrihs Kazimirs bija pirmais hercogs, kuru apglabāja pilnā galma parādes tērpā. Hercoga galma ierēdnis Brants to apraksta šādi: ".. mugurā brokāta, proti, zelta un sudraba veste, virsū ar zeltu un sudrabu bagātīgi izšūts kamzo-

lis; kā vestei, tā kamzolim bija ļoti dārgas briljanta pogas. Virs tā dārgs valdnieka mētelis, galvā ar ārkārtīgi dārgiem briljantiem un pērlēm rotāts valdnieka kronis."¹⁶⁵ Hronista jūsma saprotama, jo daļa tērpā saglabājusies un pēc konservācijas brokāta veste, kā arī puse no "dārgā valdnieka mēteļa" (otru pusi, kā liecina 1705. gada protokols, nogriezuši zviedru kareivji) dod zināmu priekšstatu par baroka laikmeta tērpu krāšņumu.

Frīdriha Kazimira sarkofāgs nav saglabājies, tas acīmredzot iznīcināts 1705. gadā. Priekšstatu par to daļēji sniedz vienlaicīgi darinātais prinča Leopolda Kārļa sarkofāgs, kas rotāts ar ļoti smalki izstrādātām, reljefām, apzeltītām misiņa plāksnēm. Jāpiezīmē, ka tas bija īpašs amatniecības veids, ar ko nodarbojās tā sauktie jostnieki. Viņi galvenokārt pelnījās, izgatavojot vara vai misiņa

154. Kurzemes ģerbonis – hercoga Jēkaba sarkofāga detaļa. 1676./1677. gads
Coat of arms of Courland – detail of the Duke Jacob's sarcophagus. 1676/1677

155. Hercogienes Luīzes Šarlotes sarkofāga sānu fragments. 1676./1677. gads
Side fragment of the Duchess Louise Charlotte's sarcophagus. 1676/1677

skārdā spiestas jostu sprādzes, kuru virsmu apstrādāja tikpat rūpīgi kā sudraba kalumiem – gravējot un cizelējot. Bez sprādzēm, pogām un citiem sīkiem sadzīves priekšmetiem jostnieki darināja arī zārkiem dekoratīvas plāksnes ar uzrakstiem un rokturu pamatnes. Uzmanīgi sekodami gravīru paraugiem, viņi bieži vien ļoti augstā profesionālā līmenī atdarināja tobrīd modernā ornamenta paraugus.

Šajā gadījumā dekoratīvās plāksnes nebija darinājis jostnieks. Atbilstoši pasūtījuma nozīmībai to autors bijis Jelgavas zeltkalis Johans Kasels, bet modeļus rotājumu joslām un sarkofāga kājām izgatavojis tēlnieks Johans Frīdrihs Bērs.¹⁶⁶ Hercoga Frīdriha Kazimira sarkofāgu bija darinājis Jelgavas alvas lējējs Kristofs Epnars,¹⁶⁷ tāpēc iespējams, ka prinča Leopolda Kārļa sarkofāga korpuss arī tapis viņa darbnīcā. Savukārt hercoga Frīdriha Kazimira

zārka sešas kājas, astoņus rokturus un to dekoratīvās pamatnes no zeltīta misiņa bija izgatavojis Jelgavas ieroču kalējs Jirgens Links, kurš par to saņēma tiem laikiem ļoti lielu summu – 300 valstsdālderu.

Par baroka stila tendenci uz formu pārbagātību liecina Frīdriha Kazimira sievas Sofijas Amēlijas sarkofāgs (1688). Tā vāks veidots ekspresīvā viļņveida formā, korpusu sedz reljefas, zeltītas vara plāksnes, kur akanta lapu vijumi uz gludajām plāknēm pāriet zeltītā gleznojumā. Tē valda formu un dekora pārpilnība, pat sarkofāga kājas veidotas kā lieli, pārsprāguši granātāboli – auglības simbols. Pēc Otrā pasaules kara bojā gājušas četras vaimanājošu eņģeļu figūras, kas atradās uz vāka un noslēdza šo barokāli patētisko kompozīciju.

Pēdējais Ketleru dinastijas hercogs Ferdinands apglabāts Dancigā izgatavotā un

156. Hercoga Frīdriha Kazimira veste un mantija.
17. gs. 80. gadi
Duke Friedrich Kasimir's vest and mantle.
The 1680s.

1743. gadā¹⁶⁸ uz Jelgavu pārvestā milzu sarkofāgā. Tā forma spēcīgi profilēta un risināta racionāli un ģeometrīzēti. Korpusa skaidro kopformu netraucē nekādi rotājumi, atmesti pat

157. Hercoga Frīdriha Kazimira zārka rokturis.
Jelgavas ieroču kalējs J. Links, 1698. gads
Handle of the Duke Friedrich Kasimir's coffin.
Jelgava arms blacksmith J. Linck, 1698

rokturi. Sarkofāga monumentālo mieru izceļ tā kājas, kas veidotas kā varenas ērgļa ķetnas un ir vienīgais dekoratīvais motīvs.

Barokam pārejot rokoko, formas no jauna piebriest, uzpūšas, sāk viļņoties, sarkofāgi kļūst līdzīgi milzu terīnēm. Hercogu kapenēs pārstāvēts tikai šī stila beigu posms, rokoko pāreja klasicismā, kad atgriežas formu stingrība un simetrija. Tie ir trīs vara sarkofāgi, kas 1784. gadā pasūtīti hercogam Ernstam Johanam Bīronam, viņa sievai Benignai Gotlībai un hercoga Pētera agrī mirušajam dēlam. Autori ir Dancigas varkalis Johans Daniels Pepihs un jostnieks Gotlībs Kaufmanis.¹⁶⁹ Sarkofāgu korpusi paturējis barokālo sānu izliekumu, dinamiskās rēcošo lauvu figūras. No klasicisma ņemta formu līdzsvarotība, lauru lapu joslas, vītņveida rokturi.

Tīrā klasicisma stilā ieturēti divi nelieli koka zārki, kas darināti 1790.–1791. gadā. To siluetā mijas liektās un taisnās līnijas, uzrakstu plāksnes stilizētas kā arhitektūras detaļas, rokturi – kā lauru vainagi.

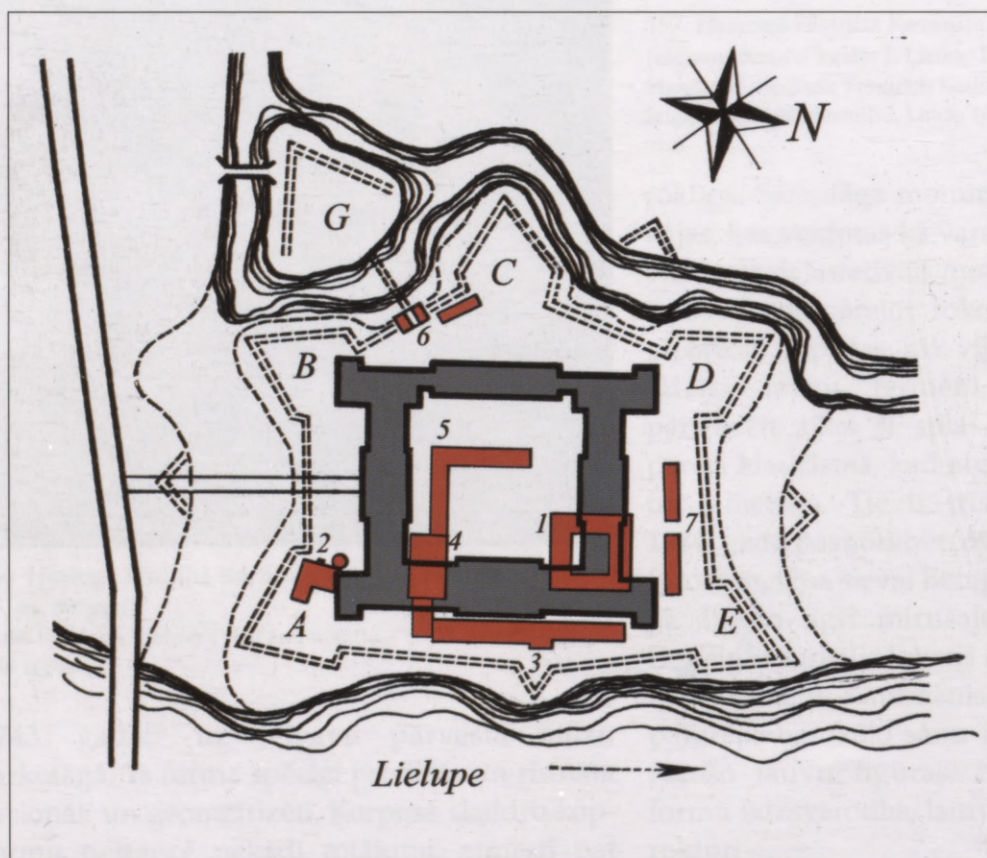
Par spīti daudzajiem postījumiem, auduma dabiskajai sairšanai un tam, ka daļēji bojā gājuši

tērpu fragmenti, kas eksponēšanai bija izņemti no sarkofāgiem 1934. gadā, saglabājies daudz tekstiliju fragmentu, pat veseli apģērba gabali. Tie pārstāv ne tikai dažādus materiālus un tehnikas, bet arī divu gadsimtu stilus. Ar tekstiliju konservāciju ievadīta apskatīto mākslas pieminekļu kompleksa restaurācija.

ATSKATOTIES UZ JELGAVAS PILI

Jelgavas pils ir valsts nozīmes arhitektūras piemineklis. Ko tas nozīmē? Ar to vispirms iedomājamies celtni, ko aizsargā likums un kam piestiprināta atbilstoša plāksne. Taču Rastrelli būve tiešām ir piemineklis ne tikai tās autoram

un daudzajiem simtiem strādnieku, amatnieku un mākslinieku, kas to cēla un veidoja. Tā ir piemineklis radošajai domai, tieksmei pēc progresa, nemitīgajai mākslas attīstībai, kas, atspoguļodama katru sociāli politisko formāciju,

158. Jelgavas pils situācijas plāna shēma. Ar pelēku iezīmēta jaunā pils, ar sarkanu – vecais hercogu pils komplekss, ar pārtrauktu līniju – kādreizējie vaļņi

Scheme of the Jelgava Palace layout. The new palace is marked grey, the old palace of the Dukes – red, former ramparts – with a broken line

cenšas pāraugt tās robežas. Vēstures, arheoloģijas, arhitektūras un mākslas pieminekļi, kas veido katras tautas kultūras mantojumu, nav sauss un teorētisks tā sākuma posms. Atrazdamies mums apkārt, tie aktīvi iekļaujas šodienā un nodrošina kultūras un mākslas attīstības nepārtrauktību. Jelgavas pils ir ne tikai lielākais,

bet arī viens no izcilākajiem arhitektūras pieminekļiem Latvijā pēc savas vietas mūsu mākslas un kultūras vēsturē. Saaugot kopā ar dinamisko Latvijas Lauksaimniecības universitāti, senā hercogu pils ir ieguvusi aktīvu un ieinteresētu saimnieku, kas nodrošina ēkas dzīvīgumu un tālākas attīstības iespējas.

159. Latvijas Lauksaimniecības universitātes vadība pils ieejas priekšā (rektors Juris Skujāns, mācību prorektors Arnis Mugurēvičs, direktors Andrejs Garančs). 2004. gada 1. oktobris
Governing body of the Latvian University of Agriculture in front of the palace entrance (Rector Juris Skujāns, Vice-Rector Arnis Mugurēvičs, Director Andrejs Garančs). October 1, 2004

PASKAIDROJUMI UN AVOTU NORĀDES

- ¹ Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch / Hrsg. v. Fr. C. v. Bunge. – Reval, 1853. – Bd. 1. – Nr. 171. Šeit un turpmāk autora tulkojums.
- ² Rīgas pils divi apaļie torņi izbūvēti 16. gs. sākumā.
- ³ Ribū ķieģeļi no velvēm eksponēti Latvijas Lauksaimniecības universitātes muzejā. Ordeņa pils mūru paliekas un pamatu pāji tika atsegti centrālā korpusa cokolstāvā (katlu telpā) būvdarbu laikā 1959. gada decembrī. Tie dokumentēti inženiera Jāņa Zirdziņa uzmērojumos un fotogrāfijās.
- ⁴ Švābe A. Straumes un avoti. I. – Rīga, 1938. – 373., 374. lpp.
- ⁵ Latvijas Valsts vēstures arhīvs (turpmāk – LVVA), 554. f., 3. apr., 118. l., 17. lp. G. Preisu pirmais pieminējis B. fon Ulrihens, taču maldīgi viņu dēvējis par hercoga būvmeistaru; sk.: *Ulrichen B. v. Das Mitauer Schloss // Jonck's Baltischer Kalender 1927.* – [Rīga, 1926]. – S. 96.
Šeit un turpmāk uzrādīti tādi datumi, kādi doti attiecīgajos dokumentos, t.i., Kurzemē līdz 1617. gadam pēc vecā stila, līdz 1795. gadam pēc jaunā, 1795.–1915. gadā atkal pēc vecā stila.
- ⁶ *Faber S. Der ausführlichen Lebens-Beschreibung Carls des XII. Königs in Schweden. Dritter Theil.* – Frankfurt; Leipzig, 1704. Daudzās publikācijās ievietotā gravūra nav tikusi ne pareizi datēta, ne arī pareizi izvērtēta tās ikonogrāfiskā precizitāte. Gravūras datējums literatūrā ir ticis uzrādīts gan kā "1705. gads", gan vispārināti "ap 1700. gadu". Grāmata iznāca 1704. gadā, un kā pielikums
268. lapaspusē bija paredzēta šī gravūra, kas attēlo ne tikai Jelgavu, bet arī Bauskas un Liepājas panorāmas. Gravūras augšpusē norādīts, ka šo trīs pilsētu nocietinājumus radījis zviedru ģenerālleitnants barons Karls Magnuss Stjuarts. 1702. gadā viņu iecēla par Kurzemes gubernatoru, bet 1703. gadā viņš saņēma zviedru brīvkunga, resp., barona titulu. Šis pēdējais fakts ir viens no S. Fābera grāmatas gravūru sērijas datēšanas pieturas punktiem, pie kam viena no grāmatā ievietotām gravūrām attēlo kauju pie Toruņas (Tornas), kas notika 1703. gada 13. oktobrī. Šai gravūrai bija jākalpo par 175. lapaspuses ilustrāciju. Līdz ar to, ņemot vērā tālāka informācijas izplatības tempus, kā arī gravūras plates izgatavošanas laiku, visa gravūru cikla pabeigšanu var datēt ar 1704. gada sākumu. Sīkāk par gravūru un Jelgavas pils attēliem ap 1700. gadu sk. I. Lančmaņa referātu *Neue Funde zu dem alten Schloss und dem Stadtbild von Mitau um 1700*, kas 2002. gadā nolasīts *Homburger Gespräch* lasījumos Marburgā. Referāta manuskripts Rundāles pils muzeja (RPM) zinātniskajā arhīvā.
- ⁷ *Magnusson B.* To "Illustrate" the Country. Studies in Erik Dahlbergh's Activity as a Draughtsman // *Acta Universitatis Upsaliensis, Ars Suetica.* – T. 10. – P. 284.
- ⁸ Sena kļūda iezagusies arī šajā datējumā. Baznīcas iesvētīšanas aprakstu publicēja laikabiedrs hercoga Gotharda padomnieks Salomons fon Hennings. Kaut gan viņš nepārprotami min 1582. gadu, sākot

ar vēsturnieku Johanu Frīdrihu Reki, kļūdaini ieviesies 1583. gads.

⁹ Apskatot ēku, kas līdz šim tikusi dēvēta par kapeņu baznīcu, tajos attēlos, kas līdz pēdējam laikam bijuši pieejami, jāsecina, ka vairākos zīmējumos tās iedomāto sakrālo funkciju iezīmējis krusts uz torņa vai jumtgales. Senākie ir J. K. Broces zīmējumi. Nav iespējams secināt, vai Broce, pārzīmējot senākus paraugus, pievienojis krustus kā savu interpretāciju vai tie bijuši attēloti attiecīgajos paraugos. Brocem krusts likts nevis uz strīdīgās ēkas tornīša, bet gan zelmiņa galā. Savukārt otrā Broces zīmējumā ar divām pils panorāmām, viena no kurām ir jau minētā skata atkārtojums ar nedaudz citu skatpunktu, krusts nav attēlots. Tas virs šīs ēkas nav redzams arī viņa otrajā zīmējumā, kas attēlo pils skatu no Rīgas puses. Šis skats ir samērā precīzs un ietver vairākas svarīgas detaļas arī minētajai celtni ar tornīti. Abos Broces zīmējumos, kas pils kompleksu rāda no pilsētas puses, redzams arī neliels danskers – atejas šahta netālu no torņa. Broce, domājams, pārzīmējis to pašu līdz mūsu dienām nenonākušo oriģinālu, kas bijis pamatā 19. gadsimta vidū tapušajam nezināma autora zīmējumam, kas senāk atradās Kurzemes provinces muzejā Jelgavā. Tas ir shematiskāks izpildījumā, mazās ēkas tornīša vainagojumā attēlots krusts, pie tam augšmalā teksts skan "*Kettler erbaut nur die Gruft, Friedrich die ältere Kirche darüber*". Ne Stjuarta, ne Litēna zīmējumi savukārt nerāda krustu ne virs ēkas ar torni, ne arī virs pils baznīcas, kuras zelmiņus rotā vējrāži.

¹⁰ LVVA, 2728. f., 8. apr., 253. l., 10. lp.

¹¹ Pateicība par daudzpusīgu informāciju, par laipno atļauju izmantot viņa uzmērojumus un fotouzņēmumus pienākas LLU pils ekspluatācijas grupas vadītājam Valdim Āboliņam, kas ilgstoši vadījis Jelgavas pils ansambļa

sarežģītos uzturēšanas, remonta un rekonstrukcijas darbus.

¹² Agrākais Kurzemes bruņniecības arhīva fonds Kurzemes Zemes arhīva sastāvā, 1359/XII.

¹³ Turpat.

¹⁴ LVVA, 554. f., 3. apr., 1075. l., 30. lp.

¹⁵ 1699. gada maijā namdaris Jēkabs Mušs ar diviem palīgiem "piecas dienas strādājis pie zaļumu kastu ierīkošanas pie altāna virs hercogienes kabineta"; sk.: LVVA, 554. f., 3. apr., 1052. l., 15. lp.

¹⁶ LVVA, 554. f., 3. apr., 1052. l., 89. lp.

¹⁷ Sikāk sk.: Pārskats par 2001. gada arheoloģiskajiem izrakumiem Jelgavas pili. Manuskripts. Par atskaites kopiju pateicība pienākas Guntim Zemītim.

¹⁸ *Ose I.* Podiņu krāsnis Kurzemes un Zemgales pilīs. 15. gs. beigas – 18. gs. sākums. – Rīga, 1996. – 22., 36., 54. lpp., 18., 44. att.

¹⁹ *Seraphim E. u. A.* Aus Kurlands herzoglicher Zeit. – Mitau, 1892. – S. 92.

²⁰ LVVA, 554. f., 1. apr., 633. l.; publicēts: *Klopmann Fr. v.* Nähere Nachrichten über die zweimalige Ergebung des Schlosses und der Stadt Mitau an die schwedische Heeresmacht in den Jahren 1621 und 1625 // *Arbeiten der Kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst.* – Mitau, 1850. – H. 9. – S. 37.

²¹ 1648. gadā sastādīta tāme nocietinājumu sistēmas izbūvei, kur daļā izdevumu pozīciju paredzēts trīs gadus ilgs būvdarbu periods: LVVA, 554. f., 3. apr., 56. l., 10. lp. Atzīmējams, ka dažādos plānos bastionu skaits ir atšķirīgs – no 13 līdz 15.

²² LVVA, 554. f., 1. apr., 858. l., 22. lp.

²³ Turpat, 3. apr., 78. l., 108. lp.

²⁴ Turpat, 1. apr., 858. l., 20. lp.

²⁵ Nav izslēgts, ka Jelgavas pilij ir piederīgs nedatēts un ar konkrētu pili nesaistīts inventāra fragments, kas apraksta trīs telpas; sk.: LVVA, 554. f., 3. apr., 90. l., 74. lp.

- ²⁶ Dokuments publicēts: *Mirbach O. v.* Briefe aus und nach Kurland während der Regierungsjahre des Herzogs Jakob. – Mitau, 1844. – T. 1. – S. 99, 100.
- ²⁷ LVVA, 554. f., 3. apr., 54. l., 37. lp.
- ²⁸ Turpat, 28. lp.
- ²⁹ Geschichte der Herren von der Recke / Hrsg. v. C. Graf v. der Recke-Volmerstein u. O. Baron v. der Recke. – Breslau, 1878. – S. 320.
- ³⁰ Hercoga Jēkaba medību šķēpa uzgalis un cepeša sadales rīki bija eksponēti Rīgā 2001. gadā izstādes "Three Stars – Three Crown" laikā. Sk.: Three Stars – Three Crowns. Latvia – Sweden. Catalogue compiled by Anne Marie Dahlberg and Arnis Radiņš. – Izstādes katalogs. – 2001. – Nr. 54, att. 129. lpp. (medību šķēpa uzgalis); nr. 55, 56, 57 (cepeša sadales lāpstiņa, dakša, nazis).
- ³¹ Pēc: *Stepermanis M.* Dažas ziņas par Latviju franču senajā vēstures literatūrā un avotos // Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. – 1937. – Nr. 2. – 240. lpp.
- ³² Pēc: *Bues A.* Eine schwierige Erbschaft. Die Verhandlungen nach dem Tode Herzog Jakobs von Kurland. – Wiesbaden, 1995. – S. 97, 98.
- ³³ LVVA, 1100. f., 13. apr., 728. l., 47. lp.
- ³⁴ *Schütte R.-A.* Das silberne Tafelfass aus Libau im Hessischen Landesmuseum Kassel. Ein Huldigungsgeschenk der Stadt Libau an Herzog Jakob von Kurland und seine Gemahlin Luise Charlotte von Brandenburg // Das Herzogtum Kurland 1561 – 1795. Verfassung, Wirtschaft, Gesellschaft. – Lüneburg, 2001. – Bd. 2. – S. 289–293, Abb. 12, 13. Hercogu mantu sarakstos šis priekšmets parādās starp mantām, kas pēc hercogienes Luīzes Šarlotes nāves inventarizētas Grobiņas pilī: ". Nr. 12. Ein zier vergult faß auf 4 Räder untern in dem Haan ein vergult Zapfchen und oben ein vergult Becher im Spuntloch"; sk.: LVVA, 1100. f., 13. apr., 728. l., 44. lp.
- ³⁵ LVVA, 1100. f., 13. apr., 728. l., 132. lp.
- ³⁶ Turpat, 554. f., 3. apr., 663. l., 125. lp.
- ³⁷ Turpat, 1100. f., 13. apr., 728. l., 98. lp.
- ³⁸ *Blomberg K. J.* An Account of Livonia with a Relation of the Rise, Progress and Decay of the Marian Teutonic Order. – London, 1701. – P. 276.
- ³⁹ LVVA, 554. f., 3. apr., 1052. l., 87., 185. lp.
- ⁴⁰ *Blomberg K. J.* An Account of Livonia.. – P. 219.
- ⁴¹ LVVA, 554. f., 3. apr., 670. l., 30. lp. Nav šaubu, ka tie bija tie paši 36 zeltīta sudraba priekšmeti, ko hercogs Jēkabs bija mantojis no hercogienes Elizabetes Magdalēnas.
- ⁴² Turpat, 1064. l., 8. lp.
- ⁴³ Turpat, 669. l., 56. lp.
- ⁴⁴ Varbūt tas ir identisks ar hercoga būvinspektoru Georgu Vilhemu Felhornu, kas minēts 1693. gadā: LVVA, 554. f., 3. apr., 911. l., 431. lp.
- ⁴⁵ Dokumentos parasti parādās kā *Mahlerkerl Geddert (Jeddert)*. Tikai vienā dokumentā 1686. gada 9. augustā minēts arī uzvārds *Jeddert BeyKant, mahler Kerl*. 1699. gada 22. augustā sastādītajā kvītī viņš parakstījis ar trim burtiem I. B. K., līdzīgi kā citi latviešu amatnieki, kas paraksta vietā lietojuši dažādas zīmes; sk.: LVVA, 554. f., 3. apr., 48. l., 89. lp. Lidz ar to nav saprotams, vai kādā nedatētā rēķinā par veiktajiem daiļkrāsotāju darbiem sastopamais *Geddert Beykeit Mahler* ir vai nav tā pati persona, jo rēķins rāda ne tikai rakstītprasmi, bet arī pietiekami veiklu roku un tālaika limenim samērā labu ortogrāfiju; sk.: LVVA, 554. f., 3. apr., 90. l., 77. lp.
- ⁴⁶ LVVA, 554. f., 3. apr., 670. l., 45. lp.
- ⁴⁷ Turpat, 1063. l., 220. lp.
- ⁴⁸ Johann Casimir Brandts Aufzeichnungen über Ereignisse und Hoffestlichkeiten aus der Zeit Herzog Friedrich Casimirs von Kurland und den nächstfolgenden Jahren 1698–1701. – Mitau, 1892. – S. 13.
- ⁴⁹ LVVA, 554. f., 3. apr., 909. l., 299. lp.
- ⁵⁰ Turpat, 679. l., 122. lp.; 1848. l., 172. lp. (par Rāneusu); 674. l., 42., 67. lp. (par Sefrensu).
- ⁵¹ Turpat, 673., 675., 677., 679, 1052. l.

- ⁵² Turpat, 2198. l., 56. lp.
- ⁵³ Turpat, 2200. l., 26. lp.
- ⁵⁴ Turpat, 674. l., 27. lp.
- ⁵⁵ *Ose I. Podiņu krānsis Kurzemes un Zemgales pilis.* 15. gs. beigās – 18. gs. sākums. – 82. lpp., I tab.: 1.
- ⁵⁶ LVVA, 554. f., 3. apr., 666., 670., 1052. l.
- ⁵⁷ Turpat, 674., 1052. l.
- ⁵⁸ Turpat, 664., 669., 673., 1052., 1053., 1878. l.
- ⁵⁹ Turpat, 1. apr., 2290. l., 9. lp.
- ⁶⁰ Turpat, 2294. l.
- ⁶¹ Turpat, 3. apr., 673. l., 78. lp.
- ⁶² Turpat, 2200. l., 8. lp.
- ⁶³ Genealogische Tabellen derer sämtlichen Durchlauchtigsten Hertzoge und Hertzoginnen in Liefland zu Curland und Semgallen nebst deren sämtlichen Ahnen, wie auch zur Erläuterung deren dazu gehörigen Historischen Merckwürdigkeiten und Lebens Vorstellungen aus gewissen Nachrichten und Schriften sowohl zusammen getragen als auch in möglichster Kürze beschrieben von Johann George Weygandt Med. doc. in Churland zu Goldingen. – Krievijas Zinātņu akadēmijas bibliotēka Sanktpēterburgā, manuskripts nr. 218, 254., 255. lp.; noraksts bez attēliem: LVVA, 3. f., 1. apr., 951. l.
- ⁶⁴ LVVA, 554. f., 1. apr., 683. l., 61., 62. lp.
- ⁶⁵ Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļa, 4970, *Brotze J. Chr. Sammlung.*, 9. sēj., 15.a lp. – Vecā Kurzemes hercogu pils Jelgavā: a. no ziemeļaustrumiem, b. no dienvidrietumiem; 6. sēj., 16.a lp. – Vecā Kurzemes hercogu pils Jelgavā no dienvidrietumiem.
- ⁶⁶ Kara arhīvs Stokholmā (Krigsarkivet Stockholm), inv. nr. KrA 0405 H: 28: 030: 005.
- ⁶⁷ LVVA, 554. f., 3. apr., 1064. l., 86. lp.
- ⁶⁸ Notate zur Liefländischen und Kurländischen Historie auß glaubwürdigen Nachrichten zusammen getragen von mir Wilhelm Friedrich von den Brincken, veröffentlicht von H. Diederichs // Sitzungsberichte der Kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst (turpmāk – Sb. Kurl.). 1895. – Mitau, 1895. – S. 85.
- ⁶⁹ LVVA, 554. f., 3. apr., 230. l., 1.–16. lp.
- ⁷⁰ Turpat, 459. l., 79. lp.
- ⁷¹ Turpat, 2. apr., 3021. l., 10. lp.
- ⁷² Turpat, 5759. f., 2. apr., 93. l., 2. lp.
- ⁷³ Viņa uzvārds sākumā bijis Birens (*von Bühren*). Nav pamata literatūrā atrodamajam apgalvojumam, ka uzvārds mainīts, pretendējot uz radniecību ar franču hercogu Bironu (*Gontaut de Biron*) dzimtu. Leģendu līmenī ir versija par Birona izcelšanos no latviešiem.
- ⁷⁴ Agrāk literatūrā rakstija, ka 1719.–1723. un 1725.–1730. gadā Rastrelli studējis ārzemēs. Šo apgalvojumu apgāž paša Rastrelli sastādītās atskaites par savu mūža darbu, kas liecina par nepārtrauktu darbību Krievijā jau kopš 1716. gada. Atskaites atrodas Nacionālajā bibliotēkā Varšavā. Tās publicētas: *Batowski Z.* Architekt Rastrelli o swych pracach. – Lwów, 1939.
- ⁷⁵ LVVA, 554. f., 1. apr., 1449. l., 179. lp.
- ⁷⁶ Projekti kļuva zināmi, kopš tika izstādīti 1963. gadā Valsts Ermitāžā Sanktpēterburgā rikota-jā Stokholmas Nacionālā muzeja arhitektūras zīmējumu izstādē. Tajā pašā gadā tie publicēti: *Hallström B.* Russian Architectural Drawings in the Nationalmuseum // Nationalmuseets skriftserie. – Stockholm, 1963. – H. 9. – S. 11. Nepareizi dēvēti par pils uzmērojumiem grāmatā: *Денисов Ю., Петров А.* Зодчий Растрелли. – Ленинград, 1963. – С. 184.
- ⁷⁷ Vienīgā zināmā fotoreprodukcija saglabājusies Rundāles pils muzejā A. Milleres-Ešebahas krājumā, ko viņa fotografējusi savas disertācijas vajadzībām 1933.–1934. gadā. Projekta kopija publicēta: *Senatne un Māksla.* – 1937. – Nr. 3. – 181. lpp.
- ⁷⁸ Nacionālajā bibliotēkā Varšavā atrodas šādi staļļu projekti: Jelgavas pilsētas plāna daļa ar staļļu

- novietni, staļļu komplekss ar pusloka žogu, staļļu komplekss ar pusloka korpusu, taisnstūrveida staļļu komplekss ar manēžu centrā.
- ⁷⁹ LVVA, 640. f., 1. apr., 1388. l., 662. lp.
- ⁸⁰ Gandrīz visā līdzšinējā literatūrā par Jelgavas pili minēts nepareizs datums – 14. maijs 14. jūnija vietā. Kļūda, domājams, radusies pamatakmens likšanas aculiecinieka – mācītāja D. Distona pārakstišanās dēļ. Viņa piezīmēs minēto nepareizo datumu pārņēmuši vēlāko laiku vēsturnieki. Sk.: LVVA, 554. f., 1. apr., 1449. l.
- ⁸¹ LVVA, 554. f., 1. apr., 1449. l., 191. lp.
- ⁸² LLU ekspluatācijas grupas vadītāja V. Āboliņa informācija.
- ⁸³ LVVA, 554. f., 1. apr., 1449. l., 218. lp.
- ⁸⁴ Müller-Eschebach A. Kurländischer Spätbarock. – Borna-Leipzig, 1939. – S. 107.
- ⁸⁵ Krievijas Valsts vēstures arhīvs Sanktpēterburgā (Российский государственный исторический архив; turpmāk – KVVA), 467. f., 5. apr., 194. l., 99. lp.
- ⁸⁶ Turpat, 470. f., 5. apr., 186. l., 104.–106. lp.
- ⁸⁷ Sb. Kurl. 1877. – Mītau, 1878. – S. 37.
- ⁸⁸ LVVA, 554. f., 1. apr., 1440. l., 58. lp.
- ⁸⁹ Strādnieku un amatnieku saraksti pēc: KVVA, 467. f., 5. apr., 76. lp.
- ⁹⁰ LVVA, 554. f., 1. apr., 1449. l., 141. lp.
- ⁹¹ Turpat, 1506. l., 6. lp.
- ⁹² Turpat, 640. f., 1. apr., 1388. l., 418. lp.; KVVA, 470. f., 5. apr., 161. l., 153. lp.
- ⁹³ Sb. Kurl. 1877. – Mītau, 1878. – S. 38.
- ⁹⁴ LVVA, 554. f., 1. apr., 2427. l., 276. lp.
- ⁹⁵ KVVA, 467. f., 5. apr., 73. l., 25. lp.
- ⁹⁶ Sb. Kurl. 1877. – Mītau, 1878. – S. 33.
- ⁹⁷ KVVA, 467. f., 5. apr., 76. l., 4.–33. lp.
- ⁹⁸ Turpat, 2. apr., 86. l., 249. lp.
- ⁹⁹ Hempel C. F. Merckwürdiges Leben des unter dem Namen eines Grafens von Biron weltbekannten Ernsts Johann, gewesenen Regenten des Russischen Reichs, auch Herzogs in Liefland, zu Curland und Semgallen. – Bremen, 1742. – S. 293.
- ¹⁰⁰ LVVA, 640. f., 1. apr., 1383. l., 289. lp. Ar figūrām šeit nav jāsaprot tikai apaļskulptūras, bet gan jebkādi dekoratīvi rotājumi.
- ¹⁰¹ Krievijas Valsts seno aktu arhīvs Maskavā (Центральный государственный архив древних актов; turpmāk – KVSAA), 6. f., 1. apr., 290. l., 4. d., 409. lp.
- ¹⁰² KVVA, 468. f., 32. apr., 795. l.
- ¹⁰³ Turpat, 470. f., 6. apr., 14. l., 7. lp.
- ¹⁰⁴ KVSAA, 6. f., 1. apr., 290. l., 4. d., 43.–51. lp.
- ¹⁰⁵ Krievijas ārpolitikas arhīvs Maskavā (Архив внешней политики России; turpmāk – KĀA), fonds "Сношения России с Курландией, 1754 г.", 63/I apr., 2.^a l., 287.–304. lp.
- ¹⁰⁶ LVVA, 554. f., 3. apr., 1070. l., 41. lp.
- ¹⁰⁷ Kā liecina caurbraucošo ceļotāju reģistrācijas žurnāls, Rastrelli 1764. gadā braucis caur Rīgu tikai vienreiz, proti, augustā. Literatūrā atrodamais apgalvojums, ka viņš atradies Jelgavā jau gada sākumā, balstās uz pārpratumu – Rastrelli pavadvēstulē Jelgavas pareizticīgo baznīcas projektam gadskaitlis 1767 nepareizi izlasīts kā 1764. A. Millere-Ešebaha par pierādījumu tam, ka Rastrelli ir atradies Jelgavā 1764. gada pirmajā pusē, min Jelgavas reformātu draudzes locekļu sarakstu, kas iesākts 1764. gada aprīlī un kurā pieminēta Rastrelli sieva. Saraksts glabājas LVVA, 2728. f., 1. apr., 81. l. Rastrelli sieva tajā minēta ar 46. kārtas numuru, un no virsraksta un teksta kop-sakarības neizriet, ka viņa būtu sastāvējusi Jelgavas reformātu draudzē jau 1764. gada aprīlī.
- ¹⁰⁸ J. G. Zeidels 1757. gadā kopējis Rastrelli Ziemas pils teātra plānu. Zeidels hercoga dienestā atradās no 1764. gada janvāra līdz 1766. gada janvārim, pēc tam viņš dokumentos figurē kā materiālu piegādātājs hercoga būvēm.
- ¹⁰⁹ KĀA, fonds "Сношения России с Курляндией, 1751–1779 г.", 63/I apr., 5. l., 120.–123. lp. Sikāk par

- Jelgavas pareizticīgo baznīcas būvepoju sk.: *Вилите В. Последнее творение Растрелли // Памятники культуры. Новые открытия. – Москва, 1985. – С. 487–498.*
- ¹¹⁰ LVVA, 554. f., 3. apr., 1059. l., 75. lp.
- ¹¹¹ Seno diskusiju par Rastrelli nāves vietu noskaidrojis ieraksts Sanktpēterburgas zinātnieka Jakoba Štēlina piezīmju grāmatā, ko atradis Sanktpēterburgas mākslas vēsturnieks Konstantins Maļinovskis.
- ¹¹² LVVA, 554. f., 3. apr., 1059. l., 16., 27. lp.; 1070. l., 66. lp.
- ¹¹³ Meyer A. Briefe eines jungen Reisenden durch Liefland, Kurland und Deutschland an seinen Freund Herrn Hofrath K. in Liefland. – [S. l.], 1777. – T. I. – S. 67, 68.
- ¹¹⁴ LVVA, 554. f., 3. apr., 1852. l., 79., 80. lp.
- ¹¹⁵ Turpat, 1070. l., 82., 83., 85., 96., 108. lp.
- ¹¹⁶ Turpat, 100. lp.
- ¹¹⁷ Turpat, 111., 112., 116.–118., 121., 123., 127., 129. lp.
- ¹¹⁸ Turpat, 1060. l., 39., 49., 53.–55., 58. lp.
- ¹¹⁹ Turpat, 6., 20., 36. lp.
- ¹²⁰ Bernoulli J. J. Bernoulis Reisen durch Brandenburg, Pommern, Preussen, Curland, Russland und Pohlen in den Jahren 1777 und 1778. – Leipzig, 1780. – Bd. 6. – S. 23.
- ¹²¹ Bemerkungen auf einer Reise durch das nördliche Europa, besonders zu Copenhagen, Stockholm und Petersburg, gesammelt von Nathanael Wraxall. – Leipzig, 1776. – S. 192.
- ¹²² LVVA, 554. f., 3. apr., 1071. (1771.–1783. g.), 1072. (1784. g.), 1073. (1785.–1790. g.), 1074. (1791.–1792. g.), 1075. (1793.–1795. g.) l.
- ¹²³ LVVA, 554. f., 1. apr., 2642. l., 1., 2. lp.
- ¹²⁴ Mitauische Zeitung. – 1780. – Nr. 87, 31. Nov.
- ¹²⁵ Par F. Ā. Feihtneru un J. Ā. Hilleru sk.: *Gailīte Z.* Kurzemes hercogs Pēteris. Viņa mūzika un teātris. Manuskripts Rundāles pils muzeja izstādes "Kurzeme Eiropā. Hercogs Pēteris, Bironu nams un Kurzemes leģendas" katalogam RPM zinātniskajā arhīvā.
- ¹²⁶ LVVA, 554. f., 3. apr., 338. l., 82. lp.
- ¹²⁷ Turpat, 640. f., 3. apr., 579. l., 63. lp.
- ¹²⁸ Sb. Kurl. 1891. – Mitau, 1892. – S. 13.
- ¹²⁹ LVVA, 472. f., 7. apr., 465. l., 1. lp. (Sarakste par Svētes pili palikušajām hercoga mantām.)
- ¹³⁰ Krievijas Valsts kara vēstures arhīvs Maskavā (Российский государственный военно-исторический архив), 349. f., 19. apr., 2365. l.
- ¹³¹ Turpat, 2366. l. Pils plāni, uzmērojumi, griezum, kas sastādīti ap 1800. gadu.
- ¹³² LVVA, 472. f., 13. apr., 13. l., 1. lp.
- ¹³³ Sk.: *Stepermanis M.* Francijas Burboni Jelgavā // Senatne un Māksla. – 1937. – Nr. 3. – 57. lpp.
- ¹³⁴ LVVA, 412. f., 2. apr., 28. l., 23., 24. lp. Galminieku un apkalpotāju saraksts, ko sastādījis karaļa galma galvenais komisārs barons F. de Iē, rāda gandrīz 100 personu.
- ¹³⁵ Souvenirs de la duchesse de Dino. – Paris, [s. a.]. – P. 198. Tileriju pils Parīzē, pretī Luvras pilij, bija Luija XVIII rezidence.
- ¹³⁶ LVVA, 97. f., 1. apr., 32. l., 45. lp.
- ¹³⁷ Turpat, 29. l., 39.–49. lp.
- ¹³⁸ KVVA, 1409. f., 1. apr., 1521. l., 2. lp.
- ¹³⁹ LVVA, 97. f., 1. apr., 133. l.
- ¹⁴⁰ Turpat, 2344. f., 2. apr., 10. l., 375. lp.
- ¹⁴¹ Turpat, 377., 378. lp.
- ¹⁴² Turpat, 427. lp.
- ¹⁴³ Turpat, 97. f., 1. apr., 67. l., 70. lp.
- ¹⁴⁴ Jumta nomaiņas tāmi F. Šulcs bija sastādījis jau 1826. gada aprīlī: LVVA, 7430. f., 1. apr., 453. l., 117. lp.
- ¹⁴⁵ Turpat, 5759. f., 2. apr., 1108. l., 2. sēj., 240. lp.
- ¹⁴⁶ Turpat, 1. f., 12. apr., 1072. l., 99. lp.
- ¹⁴⁷ Turpat, 3. lp.
- ¹⁴⁸ LPSR Ministru padomes Celtniecības un arhitektūras lietu valsts komitejas zinātniskās restaurācijas ražošanas darbnīcas plānošanas uzdevums, ko

1959. gada 3. aprīlī saskaņojis valsts komitejas loceklis E. Kišē un 1959. gada 6. aprīlī Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas rektors J. Vanags. Detalizēta informācija un plaši avotu citāti par Jelgavas pils pēckara posmu un ēkas atjaunošanu atrodamī vēsturnieka Viktora Guščina publikācijās; sk.: Наш город. – 1997. – № 20, 21, 24.
- ¹⁴⁹ LVVA, 554. f., 1. apr., 1480. l., 357. lp.
- ¹⁵⁰ *Libietis D.* Изделия тульских заводов в строительстве дворцов Э. И. Бирона в Курляндии. Referāts rokrakstā zinātniskai konferencē par metālliešanas vēsturi Tulā (Krievija) 1995. gadā.
- ¹⁵¹ LVVA, 640. f., 1. apr., 1388. l., 99. lp.
- ¹⁵² Turpat, 554. f., 3. apr., 1083. l., 156. lp.
- ¹⁵³ Krāsojuma rekonstrukcija nebija precīza. Baltā toņa vietā tika izvēlēts pelēcīgi dzeltenīgs tonis, bet daļa arhitektonisko detaļu – visi rustotie pilastrī un cokols – krāsota nevis balta, ar sarkanām gropēm, bet otrādi, kas līdz ar to radīja zināmu celtnes masu vizuālu nelīdzsvarotību. Savukārt pats pēdējais celtnes krāsojums uzrāda moderno krāsu pilnīgo nederību arhitektūras pieminekļu restaurācijā. Tās ir pārāk spilgtas, turklāt optiski maina savu toni atkarībā no gaismas stipruma un izmaiņām dienas ritumā.
- ¹⁵⁴ LVVA, 97. f., 1. apr., 29. l., 44. lp.
- ¹⁵⁵ *Bernoulli J. J.* Bernoullis Reisen durch Brandenburg. – S. 22.
- ¹⁵⁶ LVVA, 472. f., 7. apr., 3181. l., 2. lp.
- ¹⁵⁷ 19. gs. sākumā bufetes telpa atradusies blakus dienvīdu korpusa lielajām kāpnēm (120. att.: 17).
- ¹⁵⁸ *Woldemar H.* Beiträge zur Geschichte der Stadt Mitau // Inland. – 1848. – Nr. 3. – S. 47, 48. Šo avotu izmantojuši visi vēlākie autori, turklāt it kā uz Ilmājas baznīcu pārvesto altāri uzskatot par pirmajā būvperiodā pēc Rastrelli meta gatavoto.
- ¹⁵⁹ Mēbeļu izteiktais klasicisma stils tomēr neļauj tās datēt ātrāk par laiku ap 1780. gadu, kad pirmo reizi konstatējams lūzums hercoga Pētera mākslinieciskajā gaumē. Tātad tās nevar būt piederējušas hercogienei Jevdokijai, kura ar hercogu Pēteri apprecējās 1774. gadā un aizbrauca no Kurzemes jau 1776. gadā. Domājams, ka mēbeļu komplekts Arhangeļskoje pili patiesībā piederējis hercoga Pētera trešajai sievai Dorotejai. Hercogs Pēteris varēja atjaunot kontaktus ar bijušo sievasbrāli 1785. gadā, sava ceļojuma laikā uz Itāliju, kur tobrīd uzturējās arī Jusupovs. Savukārt pēc hercoga galma pārcelšanās uz Vircavu 1782. gada beigās hercogienes guļamistabas mēbeles vairs nebija nozīmīgas lietošanai, tāpēc hercogam Pēterim no tām bija vieglāk šķirties. Iespējams, ka šīs sudrabetās mēbeles ir tās pašas, kas minētas 1780. gada 22. decembrī sakarā ar naglu izsniegšanu "valdošās hercogienes sudraboto krēslu apvilksanai". – LVVA, 554. f., 3. apr., 1430. l., 48. lp.
- ¹⁶⁰ Līdzīgas kāpnes kā Jelgavas pili sākotnēji bija arī Carskoje Selo (Puškinas) pils vienā galā, vēlāk tās likvidētas, un 19. gs. izbūvēta pašreizējā uzejas telpa.
- ¹⁶¹ Pētera I dienasgrāmata publicēta 1770. gadā. Citāts pēc: *Военский К. А.* Очерки курляндской старины // Исторический вестник. – 1896. – Т. 64. – С. 872.
- ¹⁶² *Raphael A. u. W.* Die Herzogsgruft im Schloss zu Mitau // Sitzungsberichte der Kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst und Jahresberichte des Kurländischen Provinzialmuseums, 1915–1933. – Mitau, 1934. – S. 5; *Ārends P.* Kurzemes hercogu kapene Viestura piemiņas pili Jelgavā. – Rīga, 1940. – 62. lpp. Bironu pils kapeņu novietojums secināms pēc 19. gs. sākuma pils inventāriem, no kuriem precīzākais sastādīts 1811. gada 30. novembrī, piedaloties guberņas pagaidu arhitektam H. E. Dihtam un pils virsuzraugam J. G. fon Reibnicam; sk.: LVVA, 97. f., 1. apr., 29. l., 1. lp.: ".. divas velvētas telpas, kuru vecā ieeja ir aizmūrēta, ar diviem logiem, kam ir dzelzs restes, astone rūtis izsistas, hercogu liķu

uzglabāšanai." Kapeņu novietojumu ļauj secināt to apraksta secība, kā arī dabā konstatējamās aizmūrētās durvis un tas, ka sākotnējās dzelzs restes diviem logiem vēl saglabājušās savā vietā, bet pārējās vēlāk pārvietotas uz tagadējo kapeņu logiem. Pils cokolstāva plāni no 19. gs. sākuma gan var dot maldinošu informāciju, jo tajos abās telpās attēlotas krāsni. Tomēr to nevar uzskatīt par pretargumentu, jo tā laika pils plāni izceļas ar lielu neprecizitāti un savstarpēju neatbilstību.

¹⁶³ LVVA, 554. f., 3. apr., 1064. l., 3., 4. lp.

¹⁶⁴ Viens no hipotētiskiem modeļa autoriem varētu būt kopš 1677. gada Rīgā dzīvojošais franču tēlnieks un "ģipša taisītājs" Žans Batists Djeisārs (Disārs), kurš kādu laiku darbojies Jelgavā. P. Kampe (Lexikon liv- und kurländischer Baumeister, Bauhandwerker und Baugestalter von 1400–1850. – Stockholm, 1951. – Bd. 1. – S. 114, 115) šo uzturēšanos Jelgavā gan saista ar 1679. gadu, taču iespējams, ka 1677. gadā viņš ieradies Rīgā no Jelgavas, jo Kampes uzrādītajā dokumentā minēta Djeisāra kalpotāja kādreizējā uzturēšanās Jelgavā,

kas var attiekties arī uz senāku laikposmu. 17. gs. otrajā pusē tieši Kurzemes hercogu galmā vērojama nepārprotama vājība uz franču meistariem.

¹⁶⁵ Krievijas Zinātņu akadēmijas bibliotēka Sanktpēterburgā, manuskripts nr. 218, 254. lp. Regālijas un īpaši vērtīgas dārglietas līdzī zārkā netika dotas. Tā Jelgavas zeltkalis Karls Jākobs Kālaus 1698. gada 19. februārī saņēmis tikai 20 valstsdālderus par vienu pāri kurpju un vienu pāri bikšu zelta sprādžu. Tas liecina, ka šie izstrādājumi bijuši ļoti plāni un paredzēti vienīgi ievietošanai zārkā.

¹⁶⁶ LVVA, 554. f., 3. apr., 2198. l., 10. lp.

¹⁶⁷ Turpat, 670. l., 75. lp.; 586. l., 7. lp.

¹⁶⁸ Sarkofāgs 1737. gada 11. septembrī atvests no Dancigas uz Liepāju, kur novietots Annas baznīcā. 1743. gada februārī tas aizvests uz Jelgavu.

¹⁶⁹ Literatūrā, sākot ar A. un V. Rafaelu rakstu, kas publicēts Kurzemes Literatūras un mākslas biedrības protokolos, J. D. Pepiha uzvārds rakstīts kļūdaini (Papins) un abi Dancigas meistari dēvēti par Rīgas amatniekiem.

ATTĒLU AVOTI*

Autora foto, reprodukcijas, zīmējumi, izņemot:

Valdis Āboliņš – 85, 95, 159
 Berlīnes–Brandenburgas Prūsijas piļu un dārzu
 fonds – 16
 Herdera institūts Marburgā (Vācija) – 138, 140
 Hofēstates pils (Vācija) – 3
 Karaliskā bibliotēka Stokholmā – 4, 5
 Novada muzejs Toruņā (Polija) – 14
 Rundāles pils muzeja arhīvs – 13, 27 (Ints Lūsis), 18
 (Velta Leijere), 96 (P. Vanags), 102, 103 (Māra
 Brašmane)
 SIA "JVK" – 97
 Valsts Ermitāža Sanktpēterburgā – 46, 54

Dokumentālo materiālu un eksponātu atrašanās vietas

Grafikas krātuve "Albertina" Vīnē – 31, 32, 34, 40
 Kara arhīvs Stokholmā – 26
 Karaliskā bibliotēka Stokholmā – 4, 5
 Krievijas Valsts kara vēstures arhīvs Sanktpēter-
 burgā – 55
 Krievijas Valsts vēstures arhīvs Sanktpēterburgā – 57,
 59

Latvijas Akadēmiskā bibliotēka (J. K. Broce) – 1, 25, 47
 Latvijas Lauksaimniecības universitāte – 2, 9–12, 23,
 92
 Latvijas Nacionālā bibliotēka – 24, 60
 Latvijas Nacionālais vēstures muzejs – 15, 27, 48, 58
 Latvijas Valsts vēstures arhīvs – 17, 20
 Nacionālā bibliotēka Varšavā – 30, 33, 37, 38
 Nacionālais muzejs Vroclavā – 52
 Nacionālais muzejs Stokholmā – 35, 36, 119
 Rundāles pils muzejs – 13, 18, 29 (foto), 53 (foto), 62
 Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas
 Pieminekļu dokumentācijas centrs – 81, 91

Grāmatas, periodiski izdevumi

Atpūta – 79 (1939, 26. jūl., nr. 769), 89 (1938, 8. jūl.,
 nr. 714)
Campe P. Die Stadttore Rigas im 17., 18. und 19. Jh. und
 deren Meister. – Riga, 1939. – S. 278 – 20
Molesworth H. D., Kennworthy-Browne J. Meisterwerke
 der Möbelkunst aus drei Jahrhunderten. – München,
 1972. – S. 72, Abb. 106 – 131
 Зимний дворец. Очерки жизни императорской резиден-
 ции. – Санкт-Петербург, 2000. – С. 29 – 28

* Cipari aiz attēlu avota apzīmē attēlu numurus grāmatā.

SPECIĀLO TERMINU VĀRDNĪCA

Akants – rotājums stilizētas dadža lapas veidā. Tas tiek izmantots korintiskā ordera kapiteļa veidojumā vai izaug kā traušls spirālveida vijums (akanta arabeska).

Alkovs – guļamistabas daļa, kurā atrodas gulta. Parasti alkovs ir nišveida.

Altāns – balkonveidīgs celtnes izvirzījums, ko balsta siena vai kolonna, dažkārt ar uzejas kāpnēm.

Ampīrs – klasicisma stila beigu posms 19. gs. pirmajā ceturksnī, kas iemieso sevī Francijas impērijas rašanās laikmeta mākslas ideālus.

Antablements – ordera vainagojošā horizontālā sastāvdaļa (II att.: 3).

Arabeska – spirālveida elements ornamentā, kurā izmanto stilizētu akanta lapu vijumu (I att.). Geometriskā, abstrahētā veidā sastopama arābu tautu mākslā, ar ko saistāms arī tās nosaukums.

I attēls

Arhitrāvs – nesošā sija, ordera antablementa apakšējā sastāvdaļa.

Atika – sienas daļa virs vainagojošās dzegas. Atika paredzēta uzrakstiem vai bareljefiem. Ja aiz atikas atrodas telpas, tajā var būt logi.

Balustrāde – balkona, terases, jumta malas u. c. nožogojums, kas sastāv no balustriem un horizontālas margas.

Balustrs – balustrādes nožogojuma elements nelielas apaļas kolonnas vai stilizētas vāzes veidā.

Baroks – mākslas stils, kas dominēja Rietumeiropā no 17. gs. pirmās puses līdz 18. gs. vidum. Radās Itālijā. Visos mākslas veidos barokam ir tieksme uz monumentālismu, kustību, greznību.

Bidermeiers – kultūras un mākslas novirziens 19. gs. otrajā ceturksnī. Lietišķi dekoratīvajā mākslā izmanto galēji vienkāršotas ampīra stila formas, uzsver funkcionālo.

Cokols – celtnes redzamā arhitektoniski izceltā pamatne.

Dzega – sienu vainagojošā josla, kura atdala sienu no jumta un pasargā sienu no nokrišņiem. Klasiskajā orderī antablementa (II att.: 3) augšējais noslēgums (II att.: 9). Tā var būt arī sienu sadalošā josla.

Dzeguļi – viduslaiku militārajā arhitektūrā sienu vai torņu mūru robojums, kura zemākās daļas noder šaušanai, bet augstākās veido slēpni cietokšņa aizstāvjiem.

Frīze – ornamentāli dekoratīva josla. Klasiskā ordera antablementā atrodas vidusdaļā (II att.: 8).

Frontons – fasādes elements trīsstūra, pusloka, segmenta vai citā formā. Radies ordera arhitektūrā kā divslīpju jumtgale. Frontonu izmanto arī par dekoratīvu noslēgumu portāliem u. tml.

Gotika – mākslas stils Rietumeiropā no 12. gs. beigām līdz 16. gs. sākumam. Arhitektūrā tam raksturīgas ribu velves, smailarka, vertikālisms. Gotika visspilgtāk izpaužas kulta celtnēs.

Groteska – ornamentāla kompozīcija, kurā fantastiski apvienoti arhitektoniskie elementi ar augu motīviem un figūrām. Radusies Senajā Romā.

Herma – balsts ar figurālu augšdaļu galvas vai krūšutēla veidā. Nosaukums cēlies no Senajā Grieķijā izplatītajiem stabiem ar tirdzniecības dieva un celtnieku sargātāja Hermeja attēlu galā.

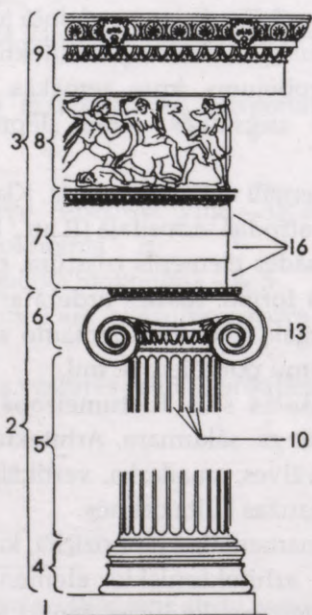
Joms – ar balstu (stabu, kolonnu) rindu nošķirta telpas daļa.

Joniskais orderis – orderis, kas izceļas ar slaidām proporcijām un izsmalcinātām detaļām. Pazīmes (sk. II att.): kolonnai ir bāze (4), stāvā iegrieztas dziļas kanelūras (10), kapitelim raksturīgas divgalu volūtas (13). Arhitrāvs (7) sadalīts horizontālās joslās – fascijās (16).

Kanelūra – grope, visbiežāk pilastrā vai kolonnas stāvā.

Kapitelis – vertikālu balstu (kolonnas, pilastra, staba) vainagojums.

Kartuša – ornamentāla kompozīcija ar bagātīgu ierāmējumu (sk. III att.: a – rokaja ornamenta kartuša; b – "auss skrimstalas" ornamenta kartuša; c – roloverka ornamenta kartuša).

II attēls

Klasicisms – mākslas stils Eiropā (18. gs. 60. gadi – 19. gs. sākums). Radies Francijā kā pretstats barokam. Par estētisko ideālu izmanto klasisko (Senās Grieķijas un Romas) mākslu.

Konsole – no sienas virsmas izvirzīts, ar vienu galu sienā iespīlēts konstruktīvs balstelements. Dekoratīvajā mākslā un arhitektūrā mēdz būt volūtas vai akanta lapas formā (kronšteins).

Korintiskais orderis – līdzīgs joniskajam orderim, atšķiras ar bagātīgāk dekorētu kapiteli.

Kronšteins – konsole, kam vairāk ir dekoratīva nozīme.

Manierisms – stilistisks novirziens Eiropas mākslā. Parādījies Itālijā un vēlāk izplatījies Ziemeļeiropā (16. gs. vidus – 17. gs. vidus). Raksturīgs subjektīvisms, dekoratīvisms, fantastiskums.

Mansarda jumts – lauza jumta forma ar lēzenu augšējo un stāvu apakšējo virsmu. Tas ļauj izmantot bēniņu stāvu. Latvijā dēvēts arī par holandiešu jumtu.

Maskarons – skulpturāls dekoratīvs elements cilvēka sejas vai dzīvnieka galvas veidā, bieži ar fantastiski stilizētu noskaņu.

Mezonīns – nepilns stāvs starp diviem celtnes stāviem vai arī jumta izbūvē.

Orderis – nesošo un balstīto arhitektonisko elementu kārtojums noteiktā mākslinieciskā sistēmā. Klasiskā

III attēls

veidā radās Senajā Grieķijā. Ir doriskais, joniskais, korintiskais, toskāniskais u. c. orderi. Ordera galvenās sastāvdaļas ir pamatne, kolonnas vai pilastrī un antablementi.

Panno – ierāmēts sienas laukums, parasti rotāts ar gleznojumiem, skulpturāliem attēliem vai ornamentiem, arī pats dekoratīvās mākslas darbs, kas paredzēts šādam nolūkam.

Pilastrs – izvirzījums ar taisnstūra šķērsriezumu sienas vai staba virsmā, parasti veidots pēc kolonnas uzbūves shēmas.

Plafons – griestu laukums ar glezniecisku vai skulpturālu apdari.

Renesanse – humānisma ideju un klasiskās mākslas paraugu atdzimšanas laikmeta kultūras un mākslas stils Itālijā (15. gs. sākums – 16. gs. vidus) un Ziemeļeiropas valstīs (15. gs. – 16. gs. vidus).

Rizalīts – uz priekšu izvirzīta ēkas daļa visā tās augstumā.

Rokajs – rokoko stila galvenais ornamenta elements, kas apvieno gliemežvāka daļas, akanta lapas un dažādas līknes asimetriskā, fantastiskā kompozīcijā.

Rokoko – mākslas stils no 18. gs. 30. līdz 60. gadiem, kas galveno uzmanību pievērš izsmalcinātai un virtuozaī interjeru dekoratīvajai apdarei.

Rolverks – ornamenta sistēma manierismā, kas atgādina dzelzs kalumu ar dažādos virzienos ietītām sloksnēm.

Rusts – akmens ar rupji tēstu virsmu. Par rustu sauc arī šādas virsmas imitāciju apmetumā. Lielā laukumā tie veido rustiku.

Sandriks – arhitektoniska detaļa virs logu vai durvju ailām dzegas fragmenta vai frontona veidā.

Smailarka, smailoka arka – arka, kuru veidojošās liektās sānu līknes krustojas arkas augstākajā punktā, veidojot smaili.

Stuks – mākslīgs materiāls, no kā veido dekoratīvās tēlniecības darbus, ģipša un kaļķa masa ar piedevām.

Toskāniskais orderis – klasiskais orderis, kas radies Senajā Romā, radniecīgs doriskajam orderim. Raksturīga bāze, gluds kolonnas stāvs, divdaļīgs, profilēts kapitelis.

Treljāža – ornamentāli dekoratīvs elements, kas atdarina režģveida konstrukciju no koka līstēm, ko bieži izmanto parku arhitektūrā un apaudzē ar zaļumiem.

Volūta – arhitektoniski dekoratīva detaļa spirālveida ievijuma formā.

Zelminis – jumtgale, ģēvele. Divslīpju jumtu noslēdzošā gala siena. Zelmiņa pamatā trīsstūra forma. Atšķirībā no frontona zelmini neaptver dzegas.

AR JELGAVAS PILS CELŠANU SAISTĪTIE ARHITEKTI, MĀKSLINIEKI UN AMATNIEKI

Alofs – būvmeistars Kurzemes hercoga dienestā 16. gs. 2. pusē – 13

Andersons Frīdrihs – gleznotājs Kurzemes hercoga dienestā 17. gs. beigās. Domājams, ka viņš identificējams ar Rīgas gleznotāju Frīdrihu Jansonu – 35

Andželi Antonio d' – itāliešu gleznotājs, bijis Kurzemes hercoga dienestā no 1768. gada 1. septembra līdz 1771. gada septembrim – 66, 67, 137

Bādērs Johans Georgs – Kurzemes hercoga galma tēlnieks no 1768. gada 18. janvāra līdz 1770. gadam un no 1773. gada līdz 1784. gadam – 68, 69, 71, 135

Balcers Kārlis – Jelgavas podnieks 18. gs. beigās un 19. gs. sākumā – 79

Barizjens Frīdrihs Hartmanis – Kurzemes hercoga galma gleznotājs no 1770. gada līdz 1784. gadam. Dzimis 1724. gada 24. februārī Koburgā (Saksija), miris 1796. gada 30. augustā Jelgavā. Mācījies Leipcigā, strādājis Drēzdenē, Astrahaņā, Maskavā, Sanktpēterburgā, Jelgavā, Rīgā. 1786. g. ievēlēts par Sanktpēterburgas Mākslas akadēmijas locekli, bet 1792. g. uzņemts Rīgas gleznotāju cunftē – 66, 69, 71, 72, 131

Barnikels Johans Kristofs – Kurzemes hercoga būvdirektors no 1738. gada līdz 1745. gadam. Dzimis Bavārijā ap 1700. gadu, miris Jelgavā 1745. gada oktobrī – 46, 54, 56, 60, 155

Baumanis Vigīlijs – dekoratīvo apmetuma darbu meistars no Berlīnes, Kurzemes hercoga dienestā no 1765. gada līdz 1775. gadam, Johana Mihaela Grafa palīgs. Kopš 1775. gada strādājis Sanktpēterburgā, miris pēc 1813. gada – 67

Beikants Ģederts – latviešu krāsotājs un gleznotājs Kurzemes hercoga dienestā līdz 1700. gadam – 33

Bērs [Bārs, Bauris] Johans Frīdrihs – tēlnieks Jelgavā 17. gs. beigās – 165

Bēze Johans Hinrihs – koka tēlnieka zellis Nikolasa Sefrensa, jaunākā, darbnīcā Ventspilī 17. gs. beigās – 35

Bodemers Johans – akmeņkalis Rīgā, ie braucis no Čīrihes. Miris Rīgā 1713. gadā. P. Kampes leksikonā (1. d., 181. lpp.) nepareizi norādīts, ka Bodemers uz Jelgavu devies tikai 1698. gadā un pēc tam darinājis kāpnes Jelgavas pilij – 33, 34

Brēmers Hartvigs – Kurzemes hercoga galma gleznotājs, miris 1697. gadā – 35, 38

Burmeistars Jakobs – namdaris Kurzemes hercoga būvēs 17. gs. beigās – 37

Čirulis Ansis (1883–1942) – latviešu lietišķās un dekoratīvās mākslas meistars, gleznotājs, grafiķis – 97

Denfers-Janzens Dītrihs Pēteris – Kurzemes hercoga galma gleznotājs no 1740. gada 5. aprīļa līdz 1763. gada 5. aprīlim – 57, 58, 61

Dihts Heinrihs Eduards – Kurzemes guberņas arhitekts no 1813. gada līdz 1821. gadam – 81, 145, 176

Drogackis [Drogasts] Johans – hercoga sulainis un tēlnieks 17. gs. beigās – 36

Duko Tomass – apzeltītājs Kurzemes hercoga dienestā no 1772. gada 10. jūnija līdz 1776. gada augustam – 68, 71

Eberhards Johans – Kurzemes hercoga galma tēlnieks 18. gs. beigās – 71

- Egers Jakobs Baptists** – galdnieku meistars Kurzemē no 1737. gada līdz 1740. gadam, strādājis hercoga Ernsta Johana būvēs (P. Kampes leksikonā sajaukts ar 1737. gadā Rīgā dzimušo Rīgas galdnieku Jakobu Egeru) – 55, 56
- Endress Johans** – apzeltītājs Kurzemes hercoga dienestā no 1767. gada 1. augusta līdz 1770. gada 1. februārim – 68
- Engers Johans Gotlībs** – Sanktpēterburgas galma intendantūras galdnieks kopš 1735. gada, no 1737. gada līdz 1741. gadam strādājis Kurzemē hercoga būvēs – 55, 60, 62
- Epnars Kristofs** – alvas lējējs Jelgavā, minēts starp 1688. un 1696. gadu – 165
- Feders Pēteris** (1868–1936) – arhitekts – 95, 96, 98
- Felhorns** – tēlnieks "stukatieris" Kurzemes hercoga dienestā 17. gs. beigās. Varbūt identificējams ar hercoga būvinspektoru Georgu Vilhelmu Felhornu – 33
- Fišers Hanss Georgs** – namdaris Jelgavā 17. gs. beigās – 37
- Forlers Johans Kristmanis** – namdaru meistars no Sanktpēterburgas, kopš 1736. gada Kurzemes hercoga dienestā. Miris Jelgavā 1751. gada 16. augustā – 55, 60
- Freijs Johans Georgs** – Jelgavas "sīkkalējs" 18. gs. pirmajā pusē – 56, 122
- Gerstenmeijers Johans** – mūrnieks Kurzemes hercoga būvēs 17. gs. beigās – 37
- Glandorfs Josts Hermanis** – Jelgavas zeltkalis, darbojies aptuveni no 1724. gada līdz 1747. gadam – 53
- Gotšalks Jakobs** – gleznotājs Kurzemes hercoga galmā 17. gs. beigās – 18. gs. sākumā – 35
- Grafs Johans Mihaels** (1724–pēc 1796) – dekoratīvais tēlnieks un "marmorists" no Vesobrunnas Bavārijā, ieradies Kurzemē no Berlīnes. Kurzemes hercoga dienestā no 1765. gada līdz 1775. gadam. Kopš 1776. gada strādājis Polijā, bijis Polijas karaļa galma tēlnieks – 66–69, 88, 95, 96, 98, 129, 131, 135, 137, 141, 147, 149, 150
- Grafs Jozefs** – Johana Mihaela Grafa brālis un palīgs, strādājis Kurzemē no 1765. gada līdz 1769. gadam – 67
- Griķis Jānis** – latviešu namdaris Kurzemes hercoga dienestā 17. gs. beigās–18. gs. sākumā – 37
- Hāns Hanss Hinrihs** – Jelgavas podnieks Kurzemes hercoga dienestā 17. gs. beigās – 37
- Heselbergs Johans** – hercoga būvju inspektors, strādājis starp 1690. un 1720. gadu – 37
- Hibeuss Magnuss** – Kurzemes hercoga galma gleznotājs kopš 1648. gada – 27
- Hofštets Andreass** – apzeltītājs Kurzemes hercoga dienestā no 1772. gada 10. jūnija līdz 1774. gada 16. jūlijam, kad Jelgavā miris (P. Kampes leksikonā viņš sajaukts ar Rīgas gleznotāju Kristianu Hofštetu) – 68, 71
- Hopendicels Nikolauss** – hercoga būvmeistars, strādājis starp 1699. un 1731. gadu – 37
- Jakovļevs Naums** – Sanktpēterburgas Celtniecības kancelejas galdnieks, strādājis Kurzemē no 1739. gada sākuma līdz 1740. gadam. Darbojies Sanktpēterburgas piļu celtniecībā – 62
- Jānis** – latviešu namdaris vecās Jelgavas pils būvdarbos 18. gs. pirmajā ceturksnī – 42
- Jensens Severīns** – arhitekts Kurzemes hercoga dienestā no 1766. gada, "hercoga arhitekts" apmēram no 1770. gada, Kurzemes guberņas arhitekts no 1796. gada līdz apmēram 1803. gadam. Dzimis 1723. gadā Dānijā, miris Jelgavā pēc 1809. gada – 49, 66, 71, 79, 122, 124
- Jevdokimovs Ivans** – krāsns podiņu apgleznotājs no Sanktpēterburgas Celtniecības kancelejas, Kurzemē strādājis no 1737. gada līdz 1740. gadam – 57
- Josts** – latviešu namdaris Kurzemes hercoga dienestā 17. gs. beigās – 37

- Kamajevs Andrejs** – Sanktpēterburgas Celtniecības kancelejas kokgriezējs, Kurzemē darbojies no 1737. gada līdz 1740. gadam – 56, 62
- Kasels Johans** – zeltkalis, darbojies Rīgā, Tallinā, Jelgavā. Miris 1726. gadā – 165
- Kaufmanis Gotlībs** – jostnieks Dancigā 18. gs. otrajā pusē – 166
- Kaupēns Albrehts** – latviešu namdaris Jelgavas pils būvdarbos 17. gs. otrajā pusē – 37
- Kesners Zamuels** – Jelgavas galdnieks 17. gs. beigās – 37
- Kēzebīri** – tēvs un dēls, apzeltītāji Kurzemes hercoga dienestā 18. gs. beigās – 71
- Kirstners** – gleznotāja māceklis Jelgavā 18. gs. pirmajā pusē, Dītriha Pētera Denfera-Janzena palīgs – 57
- Kiseļovs Dmitrijs** – Sanktpēterburgas galdnieku amata brigādes vadītājs Kurzemē no 1739. gada līdz 1740. gadam – 55
- Klints Ciriaks** – alvas lējējs, darbojies Rīgā starp 1540. un 1592. gadu – 158
- Kolenbings** – gleznotājs Jelgavā 17. gs. beigās – 35
- Kramarevs Aleksandrs** – arhitekts, Jelgavas pils interjeru atjaunošanas projektēšanas grupas vadītājs 1959.–1960. gadā – 106
- Kreicbergs Jakobs** – Kurzemes hercoga galma tēlnieks kopš 1731. gada. Miris Jelgavā 1750. gadā (A. Milleres-Ešebahas disertācijā nepareizi uzskatīts par 1797. gadā mirušo tēlnieku Johanu Joahimu Kreicburgu) – 61
- Krūze Nikolauss** – Kurzemes hercoga galma gleznotājs līdz 1699. gadam – 35, 38
- Lācis Kaspars** – latviešu mūrnieks Kurzemes hercoga dienestā 17. gs. beigās – 18. gs. sākumā – 37
- Lagzdiņš F.** – tēlnieks, piedalījies Jelgavas pils atjaunošanas darbos – 95
- Lancs** – dekoratīvo apmetuma darbu meistars no Berlīnes, Kurzemes hercoga dienestā no 1765. gada līdz 1775. gadam – 67
- Laube Eižens** (1880–1967) – arhitekts, 20.–30. gados profesors un Arhitektūras fakultātes dekāns Latvijas Universitātē – 98, 100, 104, 106, 120
- Links Jirgens** – ieroču kalējs Jelgavā 17. gs. beigās – 165, 166
- Lorāns Davids** – franču tapsētājs Kurzemes hercoga dienestā 17. gs. beigās – 33
- Lorgī Nikolā** – franču tapsētājs Kurzemes hercoga dienestā 17. gs. beigās – 33
- Mauris Rihards** (1888–1966) – tēlnieks, galvenokārt darbojies dekoratīvajā tēlniecībā – 95, 97
- Monsons Aleksandrs** – podnieku meistars Jelgavā 19. gs. otrajā pusē – 89
- Mušs Ansis** – latviešu namdaris Kurzemes hercoga būvēs 17. gs. otrajā pusē – 37
- Mušs Jēkabs** – latviešu mūrnieks Kurzemes hercoga būvēs 17. gs. otrajā pusē un 18. gs. sākumā – 37, 42, 171
- Neibūrs Pauls** – Kurzemes hercoga galma gleznotājs laikā starp 1642. un 1662. gadu – 27
- Norē Nikolā** – franču tapsētājs Kurzemes hercoga dienestā 17. gs. beigās – 33
- Ožigins Stepans** – Sanktpēterburgas galma intendantūras galdnieks, strādājis Kurzemē no 1739. gada līdz 1740. gadam. Miris Sanktpēterburgā 1801. gadā – 62
- Pape Francis** – ērģelbūvētājs, strādājis Jelgavas pili 1692. gadā – 35
- Pauli Johans** – kalējs Bauskā un Jelgavā 18. gs. pirmajā pusē – 123
- Pēmellers Hinrihs** – alvas lējējs Liepājā, kur ieradies no Libekas, darbojies starp 1652. un 1699. gadu – 161
- Pepihs Johans Daniels** – varkalis Dancigā 18. gs. otrajā pusē – 166, 177
- Piļugins Ilja** – krāsns podiņu apgleznotājs no Sanktpēterburgas Celtniecības kancelejas, strādājis Kurzemē no 1737. gada līdz 1740. gadam – 57

Plēpis Dīriķis – latviešu mūrnieks Kurzemes hercoga būvēs 17. gs. beigās – 37

Rāneuss Kornēliuss, jaunākais – ērģeļu būvētājs Liepājā un Kuldīgā, miris 1719. gadā – 35

Rastrelli Frančesko Bartolomeo (1700–1771) – Krievijas galma arhitekts no 1732. gada līdz 1763. gadam, Kurzemes hercoga būvju virsintendants no 1764. gada līdz 1769. gadam. Strādājis Kurzemē no 1735. gada līdz 1740. gadam un no 1764. gada līdz 1769. gadam – 7, 9, 44–58, 60–62, 64–67, 71, 87, 92, 98, 104, 106–108, 110, 112, 114, 115, 118, 120, 122, 124, 127–129, 131, 139, 141, 149, 152–154, 168, 173, 174, 176

Rendorfs Francis Hinrihs – galdnieks Kurzemes hercoga dienestā 17. gs. otrajā pusē – 37

Resenērs Pjērs – franču tapsētājs Kurzemes hercoga dienestā 17. gs. otrajā pusē – 33

Sefrenss Nikolass, jaunākais (1662–1710) – tēlnieks Kurzemes hercoga dienestā, strādājis kuģu būvētavā Ventspilī – 35

Sillo Antuāns – franču tapsētājs Kurzemes hercoga dienestā no 1675. gada un pēc 1711. gada – 33

Slavičeks Jozefs – tēlnieks Kurzemē, darbojies starp 1757. un 1784. gadu – 68

Stepiņš – latviešu namdaris Kurzemes hercoga būvēs 17. gs. beigās – 18. gs. sākumā – 37

Suhnovs Kuzma – Sanktpēterburgas galdnieku un kokgriezēju amata meistars Kurzemē no 1739. līdz 1740. gadam – 55

Šēls Heinrihs Karls (1829–1904) – arhitekts no Hamburgas, kopš 1853. gada dzīvojis Rīgā – 87, 137, 141

Širmeisters Jakobs Kristians – arhitekts, Kurzemes hercoga būvdirektors 1753.–1763. gadā. Pēc tam Rīgas pilsētas dienestā – 64

Španjers Dāvids – Kurzemes hercoga galma gleznotājs 17. gs. beigās, miris Jelgavā 1698. gadā – 35

Šperbers – podnieks Jelgavā 19. gs. pirmajā ceturksnī – 81

Šrēders Hanss Mihaels – namdaris Kurzemes hercoga būvēs 17. gs. beigās – 37

Šulcs Frīdrihs – Kurzemes guberņas arhitekts no 1821. līdz 1846. gadam – 81–83, 85, 175

Šurmanis Heinrihs Kristians – Kurzemes hercoga galma gleznotājs 17. gs. beigās un 18. gs. sākumā. Miris pirms 1703. gada – 36

Šurmanis Leonhards – gleznotājs Kurzemes hercoga dienestā 17. gs. beigās – 36

Tarsia Bartolomeo – Venēcijas skolas gleznotājs, strādājis Krievijā no 1722. gada – 55

Tīrics Kristians – mūrnieks Kurzemes hercoga būvēs 17. gs. beigās un 18. gs. pirmajā pusē – 37

Torē Klods – franču tapsētājs Kurzemes hercoga dienestā 17. gs. otrajā pusē – 33

Torners (Tirners) Filips – podnieku meistars no Vīnes, Kurzemes hercoga dienestā no 1736. gada līdz 1740. gadam, Krievijas ķeizara dienestā kopš 1741. gada – 56

Unzelts Martins – galdnieks Jelgavā, darbojies Kurzemes hercoga būvēs 17. gs. beigās – 37

Ušakovs Ivans – podnieku meistars no Sanktpēterburgas Celtniecības kancelejas. Strādājis Kurzemē no 1737. gada līdz 1740. gadam – 57

Varnrāts Francis – alvas lējējs Jelgavā 17. gs. pirmajā pusē – 159, 160, 162

Vasiļjevs Nikolajs – arhitekts, Rastrelli palīgs no 1731. gada, Kurzemē no 1736. gada līdz 1740. gadam – 60

Veidels Kristofs – mūrnieks Kurzemes hercoga būvēs 17. gs. beigās – 37

Verders Kristofs – mūrnieku meistars Jelgavā 18. gs. sākumā – 42

Vinbergs (Veinbergs) Ādolfs – Kurzemes guberņas

arhitekts no 1851. gada līdz 1893. gadam. Dzimis Sanktpēterburgā 1825. gadā, miris Jelgavā 1895. gadā – 89

Zalca fon, barons – poļu armijas pulkvežleitnants un gleznotājs, Kurzemes hercoga dienestā no 1773. gada līdz 1774. gadam – 69, 141

Zeidels Johans Gotfrīds – Kurzemes hercoga galma

arhitekts no 1764. gada janvāra līdz 1765. gada beigām. 1757. gadā minēts Sanktpēterburgā kā "arhitekta palīgs" – 65–67, 174

Zeiss Jans – podniekmeistars Jelgavā, kura zellis strādājis Jelgavas pili 1697. gadā – 37

Žimons – franču tapsētājs Kurzemes hercoga dienestā 17. gs. beigās – 33

JELGAVA PALACE

JELGAVA PALACE HISTORY

The palace designed by F. B. Rastrelli stands in the place of the former medieval castle of the Livonian Order, the later residence of the Dukes of Courland. The town of Jelgava has developed from the Semigallian port and merchants' settlement, named "Jelgeb" (town) by Livs. In the early 13th century the most severe battles with the Order of the Brothers of the Sword took place in Zemgale. The Order was formed in 1202 to conquer the peoples of the Baltic region.

In 1265 when the regular campaign against Semigallians had failed, Konrad of Mandern, Master of the Order, started to build a strong point – a castle on the peninsula created by the River Lielupe and its confluent Driksa. It is likely that the castle had already been completed when the chronicler Hermann of Wartberge first informed about it in 1266. He called the place "Mythow"; "Mitau", the German name for Jelgava, had been derived from this name.

The state of the Livonian Order was divided in districts administrated by komturs and bailiffs. Jelgava medieval castle was also Komtur's residence; already in 1271 the Jelgava Komtur Johann is mentioned in documents.

Armin Tuulse, the researcher of Baltic castles, held that the first castle in Jelgava had been a wooden one. It was built according to early patterns of order castles. The main emphasis was laid on fortified outer walls with separate buildings attached to them. As the castle was erected on the island, it belongs to the so-called water castles.

In the second half of the 13th century a new type of castles – convent houses – appeared in Latvia. Their architecture, close to monasteries, was derived from Eastern Prussia. A convent house consisted of a common bedroom or dormitory, a dining room or refectory, a chapel, a chapter house and Komtur's apartments. All these premises were located on the first floor, always forming a closed quadrangular building block together with the ground-floor household premises and storages. The inner yard was enclosed by a multi-storey gallery – an outer corridor connecting premises. Towers were standing on the corners of the building.

Eberhard von Monheim, Master of the Order, directed construction of castles in Jelgava and Riga according to this type in the 2nd quarter of the 14th century.

The newly built medieval castle in Jelgava was a rather small rubble, dolomite and brick

building (30 x 35 m) with four quadrangular corner towers topped by battlement and pyramidal spires. The entrance gate was located on the southern side, leading from the convent house to the fore-castle zone of fortifications enclosed by a timber fence.

The architecture of the Livonian Order castles was severe and simple. Window apertures crowned with pointed arches were usually the only Gothic elements found in the buildings' exteriors. Jelgava medieval castle silhouette was enlivened by the battlement on top of the towers, rarely found in Latvia. The only remains of interiors are the few bricks from the ribbed vaults found during the restoration works in 1955–1961.

Jelgava medieval castle had to withstand the attack of the Lithuanian forces led by the Grand Duke Algirdas already in 1345. The fore-castle was burned down and the castle was captured but not demolished. The last attack was mounted against the castle in 1376; after that Jelgava medieval castle became a peaceful centre of administration. A village developed near the castle on the left bank of the River Lielupe. In the mid-15th century it had turned into a small town of about 450 inhabitants. The trade route leading from Lithuania to Riga through Jelgava fostered its development. In 1492, the Jelgava District was handed down to the Land Marshal of the Livonian Order, Commander-in-Chief of the Order forces.

In the mid-16th century Livonian states entered the period of break-up caused by the Livonian War (1558–1583) in which Russian

army led by the tsar Ivan IV defeated the Order forces at the battle by Ērgeme in 1560. Former Livonian rulers looked for new supervisors. The Livonian Order, Riga Archbishop, landed gentry of Vidzeme and Kurzeme chose Poland.

On 28 November 1561, the *Pacta Subjectionis* was signed but on 5 March 1562, the representatives of the Livonian estates gave the oath of allegiance to Sigismund II August, the King of Poland, and Gotthard Kettler, Master of the Order, relinquished the Order's attributes of power to the Prince Radzivil, the representative of Polish-Lithuanian Commonwealth, becoming the Duke of Courland (Kurzeme) and Semigallia (Zemgale). Until 1566 Kettler was also the administrator of Livonia (Vidzeme, Trans-Daugava Duchy) supervised by Poland, and Commander-in-Chief of the Polish army located in that territory. He had chosen Riga medieval castle as his residence where he lived until 1572, residing also in Kuldīga, Jelgava and Sēlpils.

Importance of Jelgava started to grow rapidly since the 1560s. In 1568, the diet (Landtag) accepted the constitution of the Duchy that envisaged to organize subsequent sessions by turns in Jelgava and Bauska. In 1573, Jelgava received the privileges of town. Besides St. Anna's Church of Latvian congregation, construction of the German St. Trinity Church was started in 1574 but the school building – in 1577. In 1573, the Duke's family spent a longer period in Jelgava castle for the first time. The list of servants and courtiers compiled on 20 January 1576 mentions 113 people. In 1578, the Duke Gotthard and his family moved to Jelgava.

In the mid-1560s the Duke Gotthard had made to start the reconstruction of the Jelgava medieval castle. On 19 October 1571, the Courland Court Marshal Jürgen Preiss wrote to the Duke: "One gable made according to foreign examples is almost completed and would please Your Grace. The graceful Prince and Lord can trust me that foreign gables would adorn the whole building very much."

It is likely that these works relate to a small edifice with a tower, represented in the early 18th century Jelgava medieval castle pictures: gables mentioned by Preiss and decorated with volutes of scrollwork (rollwerk) ornaments are also visible. The most authentic depictions of Jelgava castle are found in the Royal Library in Stockholm; one of them was made by the Swedish fortification specialist Karl Magnus Stuart in the early 1703, the other – by the engineer Johann Lithén in 1702, commissioned by the Vidzeme Governor General, Count Erik Dahlberg.

This small edifice has been mistakenly described in sources as the Duke's tomb church already since the late 18th century, but in fact it had been a dwelling house, most likely built as a widow residence for the Duke Gotthard's spouse Anna, born the Princess of Mecklenburg. The building features analogies with the Mecklenburg architecture of that time.

The Duke's family vault was located under the castle church consecrated in 1582 and included in the castle complex. The main block ran parallel to the River Lielupe but the other one, was arranged in a right angle. It is likely

that the prolonged, narrow (about 7 metres), two-storey river-side block was built only in the 1580s. The premises were arranged in one long row without a system of corridors. The river-side façade had 13 windows with a gate in the middle of the block.

In 1997 and 1998, the remains of the Duke Gotthard's residence were unearthed – a cellar premise with two piers and six cross-vaulted aisles. The premise is slightly irregular; its length is about 11.7 – 12.5 metres but the width – about 7.3 – 7.4 metres. There is one window in the cellar, overlooking the former castle courtyard, the single entrance to the cellar led from the same side. During the archaeological excavations of 2001 – 2003 led by Dr. Hist. Guntis Zemītis, researcher of the Latvian Institute of History, remains of the residence walls with rubble basement and several layers of the first-floor brick walls were discovered.

Remains of the castle courtyard cobblestones are found in the depth of 2.2 metres; the pavement was initially made of dolomite stones.

The stove tiles found during archaeological excavations indicate that the castle had been decorated with stoves similar to those in other castles of Kurzeme – Bauska, Dobeles and Sēlpils. The stove examples relate to the entire period of Kettlers' reign, from the 2nd half of the 16th century to the end of the 17th century. In Duke Gotthard and Duke Friedrich's times rather simple, concave tiles were used; but there are also more splendid bowl-shaped tiles with arabesque and Moresque ornaments typical of late Renaissance and Northern Mannerism.

After the Duke Gotthard's death the Duchy was divided between his sons. The younger Wilhelm took over the Kurzeme region with administration centre in Kuldīga, the elder Friedrich – the Zemgale region. In 1617 the Duke Wilhelm lost his sovereign's rights. His brother Friedrich became the Duke of entire Courland, and Jelgava – the capital of the united Duchy.

The Duke Friedrich continued construction of the castle. The river-side residence was extended westwards by adding a new block. Near the church a gate passage with a large hall above it was built. Continuing the building, the third block emerged, placed at a right angle in respect to the existing one.

Wars between Poland and Sweden in the territory of Courland lasted for more than a quarter of the 17th century. In September 1621, the Swedish forces led by the King Gustav II Adolf captured Riga but on 3 October the Superintendent of Jelgava castle Schröder surrendered to Swedes without battle. The castle was captured and demolished. In January 1622, the Polish forces captured Jelgava and besieged the castle. The siege ended as late as in June when the Swedish garrison surrendered. In 1625, military actions were resumed, the Swedish army moved to Jelgava and captured the castle after a brief siege. After the Truce of Altmark (September 1629), the Duke Friedrich could return to Jelgava. He wrote to his wife in 1630 about Jelgava castle being totally "empty and destroyed".

The fortification system with ramparts had functioned in Jelgava castle since 1621 but in

1648 the Duke Jacob started to build new fortifications around the castle and town. Castle ramparts were raised and five bastions – Chief Bastion, "Hard Edge", Danish Bastion, Charnietsky's Bastion and Paul's Bastion – replaced four previous roundels. Two ravelines, the so-called pinners, were projected on the castle's southern and northern sides. Rampart system was enclosed by deepened moats.

The newly-built fortifications still could not defend Jelgava castle when Swedish-Polish war was resumed in 1654. The Duchy of Courland managed to keep neutrality declared by the Duke Jacob for some time. During the night of 9 October 1658, the Swedish troops led by the Field Marshal Robert Douglas captured Jelgava castle by war ruse without declaring war. Soon after that Swedes occupied the whole Duchy, Jelgava castle was partly plundered but the Duke's family was taken prisoners.

After Oliva Peace Treaty in 1660, the Duke Jacob was allowed to return to Kurzeme controlled by Poles at that time. In the late 1659, they had recaptured Jelgava; Jelgava castle after the Duke's return was in a very bad condition – the Duke and his court had to stay in Grobiņa until October 1661 while the residence was put in order.

The Duke Jacob is mainly known in the history of Latvia for his successful policy of mercantilism, organisation of manufactures and acquisition of colonies. He was also aware of the necessity of representation and outer splendour dictated by the epoch: the court of Louis XIV, the King of France, in Versailles set standards for the whole Europe. Also in Courland during the

Duke Jacob's reign monarch's personality was strongly emphasised and splendid court life symbolised his power. The number of courtiers doubled in comparison with the Duke Gotthard's time.

The exterior of Jelgava castle retained its simplicity; the effect of splendid interiors was mainly achieved by particular decorative accents. The finest type of wall finish was leather wallcoverings. The Jelgava castle inventory of 1654, for instance, mentions "eight pieces of gilded leather wallcoverings painted green, belonging to the Great Hall". According to the inventory of 1659, one box contained 14 pieces of wallcoverings with figures, 4 pieces – with coats of arms and 107 leather wallcoverings on the subject of Hercules. The second box contained 63 gilded pieces with fruits, 140 – with the image of Hercules and 149 Hercules' wallcover rims, 80 silvery leather wallcoverings with gilded fruits, but the third box contained 579 silvery and 150 gilded pieces of wallcover. Another favourite type of decoration was tapestries or embroidered wall covers that could be combined differently to create the desired effect in the premise. For this purpose weaving of wall tapestries was organised at the Mežotne manufacture.

Paintings were widely used to create interiors. In 1659, Jelgava castle storages held 19 portraits of different rulers, two large landscapes and one small landscape stored in boxes, but the rest of the collection was exhibited in various premises of the castle. After the Duchess Louise Charlotte's death each of her six children inherited six painted portraits.

In the mid-17th century court painters Paul Neubuhr and Magnus Hibbeus were in service of the Duke Jacob in Jelgava.

In 1651 description of the Duke Jacob's daughter Charlotte Sophie's christening reveals the Duchess' ante-room: ".. beautiful, white bed cover embroidered in silver, richly decorated, rims embroidered in gold completely covering the base; corners adorned with rich lace studded with large pearls. The inside of the bed cover and curtain is white, embroidered with silvery and golden flowers. Four silver and golden chains are stretched over the bed; it is covered with a white canopy decorated in gold. The table cloths are also of white satin embroidered in gold ... two pedestals of gilded silver with candlesticks of gilded silver are placed near the table. Candles are lit in silver wall candlesticks and silver chandelier. There are two silver firewood holders with the coat of arms of Courland in the fireplace. The room is very beautifully and richly upholstered in silk, the floor covered with carpets."

The description of the Courland Landhofmeister Johann Friedrich von der Recke's wedding ceremony presents the Jelgava castle Great Hall in 1652: "..the hall is upholstered in green and gilded leather, there is a red and golden canopy but chairs on the large carpet are with silver brocade and multi-coloured flowers. The cloth on the table by which they got married was of the same material but cushions were of Flemish silk and embroidered in silk." The next morning the hall arrangement had been already altered: "..presents were given in the hall. Chairs

and table cloth were of green velvet that matched nicely with the green and gilded leather [of wallcoverings. I.L.]."

In 1655, the Count Louis Henri Loménie de Brienne, later French Minister of Foreign Affairs, arrived in Jelgava. In his travel notes he praises refinement of the Courland court and mentions an Italian painter from Nuremberg who had been working on 18 large panels depicting scenes from the Kurzeme peasants' lives, making sketches from nature.

For the Duke Jacob's son Friedrich Kasimir, the court of Louis XIV in Versailles was the ideal to follow. His reign is typified by a luxury courtly life at the centre of the state affairs. Friedrich Kasimir also made to build a new, small palace in the centre of Jelgava. In 1697, the walls of this building had already been completed.

Jelgava castle was partly reconstructed during the Duke Friedrich Kasimir's reign. "Stucco master" Fellhorn working on plastic decorations of ceilings as well as the Latvian "painter" Ģederts Beikants are mentioned in this period. On 4 August 1688, 588 state thalers were paid to seven French upholsterers.

During Friedrich Kasimir's reign a new outer staircase leading to the second-floor hall was built, enclosed by a splendid portal. In 1694, a contract was signed with the master of Riga stone-masons Johann Bodemer for the new Jelgava castle staircase. It is likely that decorative details of cast iron – two columns and two dolphin figures – found in 1997 near the entrance to Kettlers' cellar were the remains of this portal.

In 1695–1697, the church of Jelgava castle received a new organ. The instrument itself was made by the master Cornelius Rhanäus from Liepāja; the woodcarvings of the prospect were made by the Ventspils shipyard woodcarver Nicolaus Söffrens, Junior and his apprentice Johann Hinrich Behse.

The Duke's treasury books mention many artists and artisans related to these reconstruction works, they are the Duke's painters Nicolaus Kruse, Hartvig Bremer, Friedrich Anderson, David Spanier, Jacob Gotschalk and Kolenbing, Leonhard Schurmann who painted plafonds of Jelgava castle, court portrait painter Heinrich Christian Schurmann. Carpenters Franz Hinrich Renndorf, Samuel Kessner, Hans Georg Fischer and Martin Unselte have worked at Jelgava castle. Bricklayers and carpenters were mostly Latvians – Jēkabs Mušs, Dīriķis Plēpis, Albrehts Kaupēns, Jānis Griķis, Kaspars Lācis, carpenters Josts, Stepiņš and Ansis Mušs. German carpenters Hans Michael Schröder and Jacob Burmeister, bricklayers Christian Thieritz, Christoph Weidel and Johann Gerstenmeyer hired in 1697 worked mainly on the new castle in the centre of the town. All works were supervised by the building master Nicolaus Hoppenditzel but accounts were managed by the building auditor Johann Hesselberg.

Uncle and guardian of the under aged Duke Friedrich Wilhelm, Duke - administrator Ferdinand continued construction and decoration of Jelgava castle. In 1700, he even had ordered a silver table with eight silver mirrors and two gueridons from abroad; the total cost reached 6000 state thalers.

In 1700, the Northern War broke out. The Duke Ferdinand joined the Saxon troops and Courland entered the war against Sweden. Russian-Saxon forces were defeated at the Spilve Battle by Riga on 19 July 1701 and Ferdinand fled to Danzig. On 22 July of the same year Jelgava surrendered to the Swedish Major-General Mörner whose soldiers stayed in the castle until 1705. During this period Dukes' library and archives as well as arms and flags were moved to Riga.

The fortification system of the castle was improved during the Swedish occupation. These works were supervised by K. M. Stuart.

In August 1705, Jelgava castle was besieged by the Russian army led by the Tsar Peter I; on 4 September the Swedish garrison surrendered. The castle was heavily damaged during the siege and fire. However, the Russian army could not hold Jelgava for a long time. On retreat on 10 April 1709, the Russian garrison command ordered to blow up the fortification ramparts of Jelgava castle and town. In November 1709, Peter I again came to Jelgava, freshly recaptured by Russian troops from Swedes. In Jelgava, Peter I discussed the marriage project between the Duke of Courland Friedrich Wilhelm and the Tsar's niece Anna Joanovna. Wedding took place in Petersburg, late 1710, but Friedrich Wilhelm suddenly died on his way back to Courland in January 1711.

The Duke Ferdinand lived in Danzig where he ordered to move the most part of Jelgava castle furnishings. According to Peter's I order, the widow Duchess Anna Joanovna settled in

Jelgava in 1716 to strengthen the Russian influence in Courland. In 1718, restoration and reconstruction works were started at the castle in the centre of Jelgava built in Friedrich Kasimir's time. The building had to be adapted to the Duchess' needs.

The Duchy of Courland was heavily devastated during the Northern War; half of its inhabitants were killed by the plague of 1710. The old Duke Ferdinand had no progeny, therefore surrounding countries – Poland and Russia – considered incorporation of Courland.

Political situation in Courland changed, thanks to the widow Duchess Anna Joanovna who became the Tsarina of Russia in 1730. Ernst Johann Biron, an indigent Kurzeme landlord's son who worked at Tsarina's office, had become her favourite about 1718. In 1730, Biron was bestowed the title of the Count and became the Tsarina's Chief Chamberlain. After the Duke Ferdinand's death on 12 June 1737, the congress of the landed gentry of Courland elected Ernst Johann Biron the Duke of Courland-Semigallia.

Already in 1736, construction works of the Rundāle Palace supervised by the Russian Court Architect Francesco Bartolomeo Rastrelli were started. It was intended as the Duke's summer residence; in November 1737 the old Jelgava castle of the Dukes was blown up. On 14 June 1738, the foundation stone of the new Jelgava Palace was laid under supervision of Rastrelli.

He was born in Paris in 1700 where his Florence-based father Bartolomeo Carlo Rastrelli had been working at the time. In 1716,

they moved to Russia, which became their second homeland. Still in his adolescence, Francesco Bartolomeo started to design buildings but in 1721 he took up his first independent building – Dmitrii Kantemir's Palace in Petersburg, followed by many other buildings.

Rastrelli's project sheets – layout planning (two versions), planning of both floors and of the eastern façade (two versions) – have survived in the National Library in Warsaw, the National Museum in Stockholm and in the collection of prints "Albertina" in Vienna.

According to Rastrelli's first layout planning, fortification ramparts had to be pulled down and the island – reconfigured symmetrically. A small park was envisaged on an artificial island on the northern side of the palace. Yet the other, simpler version was implemented – building of the new palace within the ramparts of the old fortress.

Planning of both floors and the eastern façade was also presented in two versions. According to the first version, spatial composition was much closed; the fourth western block was interrupted only by a gate. A very dynamic central or eastern façade corresponded to the first version – its ends whose length was measured by seven window openings stretch to the back of the façade but its middle part is divided by five risalites. Frequent divisions made the façade particularly active, bringing in the interplay of lights and shades.

In the second version of palace and central façade planning, the western side of the block opens on the town. The planning is changed

considerably, bringing in a huge staircase premise in the centre of the main façade. A monumental state enfilade appears, and the Duke's apartments are moved to the south-east corner. The eastern façade of the main block is made much more composed in comparison with the first version; it is very prolonged and ended with risalites.

The construction works in both Rundāle and Jelgava at the same time were a very complicated enterprise, made possible only thanks to the Tsarina Anna who ordered to send craftsmen and workers from the Imperial Building Office as well as large number of Russian soldiers to Kurzeme. Many Latvian peasants from the Duke's domain manors took part in transportation works.

Construction of the palace was technically very difficult because of the boggy ground containing quicksand, therefore the palace was to be built on a thick pile grid. About 4 metres long and 28 centimetres thick piles were driven side by side, leaving about 30 centimetres space between them. Large rubbles, on which foundations of the building were laid, were placed directly on the piles.

Until late October 1738, the foundations of the central block were completed. 211864 bricks and 374 cubic fathoms of rubble were immured in the foundations with 10308 piles driven beneath them.

In winter 1738–1739, it was decided to send to Jelgava the Rundāle Palace façade decorations of cast iron, plafonds painted on canvas by the Italian painter Bartolomeo Tarsia, splendid

tiled stoves with gilding made in Vircava workshops and carved wooden doors made in Russia.

In early April 1739, bricklayers resumed works. The ground floor consisting of 1330800 bricks was completed in June but bricking of the main block was over on 31 October.

In October, 1739 the joiner master Johann Baptist Eger reported on the completion of inlaid oak, black oak, maple, box tree and mahogany floor with engraved flowers and acanthus leaves in two Jelgava Palace bedrooms, two state rooms and two corner rooms. Inlaid floors were made also for the Great Hall, antehall and 14 other premises, wall panels for 23 rooms were completed as well.

Making of tiles for stoves in more than 200 premises of the palace was a very demanding work. Austrian masters supervised by Philipp Thorner worked at the Vircava Pottery, Russian potters supervised by Ivan Ushakov made simpler tiled stoves painted in blue cobalt.

In December 1739, the artist Dietrich Peter Denffer-Jansen and his assistant Kürstner were hired to paint ceiling plafonds. He was appointed the Duke's Court Painter, receiving the salary of 300 Albert Thalers.

Roofing of the central block went on during winter 1740. Both side blocks of the palace were completed in a surprisingly short period and roofing could be started already in November.

On 14 June 1740, the Duke decided to send to Jelgava the altar intended for Rundāle Palace. It was made after Rastrelli's sketch in St. Petersburg and was on board of a ship in the Daugavgrīva Port.

In November 1740, a part of bricklayers were given leave to St. Petersburg but the rest continued to plaster walls. One third of the cast iron decorations brought from Rundāle had already been applied to the façades.

Tsarina Anna Joanovna died on 23 October 1740. According to her will, Biron became the regent of Russia until Ivan Antonovich, the successor to the throne born in the same year, would come of age, but the court revolution broke out on 20 November. Biron was arrested, tried and sentenced to death in March 1741; within few days it was changed to life sentence. The Duke's family was deported to Pelim in Tobolsk Province. In 1742, the new Tsarina Elisabeth Petrovna allowed Biron to move to St. Petersburg but he was detained in Jaroslavl by another order; Biron had to spend the next 20 years there.

Construction works in both Jelgava and Rundāle were suspended. Non-completed side blocks were covered with temporary roofs but part of the finish materials – doors, parquetry, stoves, and cast iron façade decorations – were sent to St. Petersburg. In 1746, provision storages for the Russian army were arranged in Jelgava Palace premises. In 1754, the Russian Ambassador to Courland E. J. von Buttlar reported to Tsarina on the poor condition of the palace and suggested renovation but nothing was done.

In 1758, Russia and Poland came to an agreement about a new candidate of the Duke of Courland. Karl, son of August III, the King of Poland, was the nominee. In 1759, he arrived to

Jelgava and started his short period of reign. The Duke Karl stayed at the palace in the centre of Jelgava where the widow Anna Joanovna had lived.

When the Tsarina Elisabeth Petrovna died in 1762, the new Tsar of Russia Peter III did not support the Duke Karl. He summoned Biron back from the exile, reassigned the Duke's title but was about to grant Courland to one of his relatives. When Catherine II ascended to the Throne, she decided in favour of the old Duke Biron because of political reasons. In August 1762, a festive restitution of Biron took place in St. Petersburg, on 11 September he arrived in Riga but on 22 January 1763 he returned to Jelgava.

The Duke Ernst Johann resumed construction works in Jelgava and Rundāle. Firstly they were supervised by the Duke's Court Architect Johann Gottfried Seydel, but in 1764 Rastrelli again came back to Kurzeme, and stayed there until the mid-1769. Rastrelli died in early 1771, the place of his death and burial is unknown.

In 1766, the Danish architect Severin Jensen was hired in the Duke's service in Seydel's position.

Jelgava Palace reconstruction started with bricklayers' works. The message sent by Seydel on 7 March 1764 indicates that pilasters should be dismantled and bricked anew, and 96892 bricks are needed for this purpose, and 154 120 bricks – for rebuilding of cornices and upper parts of walls.

In 1767, roofing of the palace continued and all windows of the palace were reported to be

made anew. In the 2nd half of 1768, the Berlin sculptor Johann Michael Graff's team moved from Rundāle to Jelgava. Until the end of the year they managed to complete decorative finish of ceilings in six state premises.

On 1 September 1768, the Italian painter Antonio d'Angeli was hired. He worked until November 1771 and is likely to have painted Jelgava Palace plafonds and sopraportas.

In 1769, J. M. Graff's team completed sculptural finish of the grand staircase and 16 premises. In 1770, Graff had worked in the Great Hall in the centre of the southern block as well as in several other premises, receiving a salary of 1900 Albert Thalers. The following year Graff was mostly working on the palace chapel, using artificial marble finish as well as creating stucco decorations in the Duke's study and the Silver Hall. In 1772, Graff continued to shape the altar of the chapel, decorated the Duchess' bedroom, completed 15 mirror frames and several stoves and rounded out Great Hall decorations. In June 1772, gilders Andreas Hoffstädt and Thomas Ducko were hired, but part of gilding and silvering works was done by the master Johann Endres, Court Gilder from 1767 to 1771. Woodcarvers Johann Georg Bader and Josef Slavitzek also worked at the palace.

On 8 December 1772, the Duke's family moved in the new palace with a festive ceremony. The old Duke Ernst Johann died in the palace on 28 December.

In 1773, finishing works continued, mainly in the Duke Peter's apartments. This year the

painter F. H. Barisien also is known to have started his work in the palace.

After 1785 the sculptor J. G. Bader was replaced by Johann Eberhard but gilders Hoffstädt and Ducko – by father and son Kesebiers.

Concerts and theatrical performances were also frequent at Jelgava Palace. The Duke Peter had his Court Band conducted by Franz Adam Veichtner, a musician from Regensburg. He was hired as the Court First Violinist in 1765 and held this position for 30 years. Veichtner also composed music for festive occasions and three operas. In 1784, the Duke Peter granted the title of First Violinist to Adam Hiller, the famous German composer of musicals and founder of Leipzig Gewandhaus although he stayed in Courland for a very short period.

In early December 1782 the Duke and his court left Jelgava and settled in Vircava Palace. In late 1782, the Duke Peter made to reconstruct the Jelgava Palace chapel. It was divided by partition walls whose weight broke the lower floor vaults where the Dukes' archives were kept.

On 22 December 1788 fire broke out in Jelgava Palace, destroying the northern block and half of the central block premises, including the grand staircase. The damaged part was not roofed until the end of the Duchy.

In 1785, the Duke Peter bought Friedrichfelde Palace near Berlin, but in 1786 – the Duchy of Sagan in Silesia, belonging to Prussia. He was disillusioned in the future prospects of the Duchy of Courland and tried to secure his future citadel. The Duke was in a permanent

state of conflict with landed gentry but his political sympathies towards Prussia and Poland were incompatible with the support from Russia. After the third division of Poland in early 1795, the Duchy of Courland lost its official liege and subsequent political status. On 17 March 1795, the Duke Peter resigned from the throne in St. Petersburg. On 27 May 1795, the former Duchy became the Province of Courland.

In August 1795, the Duke Peter's family left Vircava Palace and moved to Silesia, taking furnishings from all six palaces of the Duchy – Jelgava, Rundāle, Vircava, Svēte, Zaļāmuiža and Luste.

On 24 June 1795, the Duke's Tower was dismantled in Jelgava Palace and the new Governor of Courland Peter von der Pahlen with various administration offices settled in the palace. The part of the building not damaged by fire still retained the look of a presentable residence. In May 1797, Pavil I arrived in Jelgava; the court reception and a ball were organised in the palace.

In the second half of 1797, reconstruction of the palace started by roofing the burnt-down blocks. For economical reasons the roof was changed into mansard in order to use much cheaper tiles instead of the expensive roofing iron.

On 20 March 1798, Jelgava became the residence of Louis, the Count of Provence and pretender to the French throne who stayed in Jelgava as Louis XVIII together with his Council of Ministers, court, guards and servants. The Orthodox church arranged for the émigré court

on the ground floor of the palace in 1796 was changed into a Catholic chapel. In June 1799, the wedding between the Duke of Angoulême Louis Antoine, Louis's XVIII nephew, and Maria Thérèse, daughter of Louis XVI, was organised in the chapel.

Political contacts between the Tsar of Russia Pavil I and the First Consul of France Napoleon Bonaparte in 1801 caused banishment of French émigrés from Jelgava. The Governor of Courland with his offices returned to the palace.

On 3 January 1805 Louis XVIII again settled in Jelgava Palace. His second stay was much more unpretentious. The King arrived as the Count of Lille, his suite had been reduced to less than 100 people. The King occupied the former Duke's apartments once again.

The French court was lacking space because the palace north-east section was occupied by barracks and war hospital. The garden of the Duchess of Angoulême was located on one side of the courtyard while wounded soldiers were taking walks on the other. To get additional living rooms, reconstruction of the palace was started, significantly damaging interiors. The splendid ballroom in the southern block was divided in two floors and many small rooms.

In 1807 when the Tilsit Peace Treaty had been signed, French émigrés in Jelgava again became obstacles for rapprochement politics between Russia and France, and Louis XVIII left Jelgava.

In 1812, Kurzeme was occupied by the 10th Corps of the French army lead by the Marshal Macdonald. A puppet government of the Duchy of Courland and Semigallia was created and

based at the Jelgava Palace. Its central block was occupied by hospital. In December 1812, the Russian army liberated Kurzeme, and Province governmental institutions returned to Jelgava Palace.

The building was in poor condition; in addition, on 11 May 1816 the northern block burned down again. This stimulated to start serious repair works of the entire palace. The reconstruction of the building started in 1817 and was completed in 1823. It included repairs of the part damaged by fire, a new roof and repairs in the Governor's apartments.

In 1824, new stables designed by the Courland Province architect Friedrich Schultz were built. In 1825, fundamental repairs of all façades were commenced; during the works most of the palace balconies were pulled down, several outer staircases were built anew and façades painted. In 1829, the mansard roof of the burnt-down part in 1797 was finally replaced, and the palace silhouette resumed its initial proportions. In 1816, lawns were laid out on the southern and northern sides of the palace instead of the ramparts which were gradually pulled down. Trees were planted around the palace. In 1829, a dam was built to secure the way from the town to the palace because it was usually completely isolated from its surroundings during the spring flood.

In 1843, capital repair of the palace was started according to the order by Nikolai I, the Tsar of Russia. It lasted for two years and mostly involved adaptation of premises to the needs of 15 institutions and 40 apartments, changing the

palace's spaces and arrangements: new doors were broken out, new partition wall created, new staircases built and the old ones pulled down.

Former Duke's apartments, the so-called imperial rooms, were renovated only in 1859 when a contract with Riga architect Heinrich Scheel was signed. He undertook to "restore according to the previous taste" 16 premises for 14600 roubles. Scheel's "restoration" completed in 1860 was superficial and led to alterations of the 18th century finish of walls and ceilings.

In 1864, the imperial rooms were refurnished with furniture and art objects brought from St. Petersburg.

In 1853–1858, the Governor of Courland Piotr Valuev made to continue planting of trees and shrubs around the palace between the dam and the building and linden alleys between the River Lielupe and the River Driksa. In the second half of the 19th century small repairs went on, depending on the needs of the huge building. In 1896, electricity and telephone were installed in the palace, an artesian well was drilled in the courtyard, running water and sewerage were fixed up. The last minor reconstruction works took place in the palace in 1913, preparing the imperial rooms for the Swedish Crown Prince.

When the first world war broke out, part of the palace furnishings were evacuated to Moscow. German troops entered Jelgava on 1 August 1915. The headquarters of the German army and other occupational institutions settled in the palace.

In early 1919, communists ruled in Jelgava, replaced by the German Landeswehr and the General von der Goltz's army in March and White Guard Colonel Bermond-Avalov's army in July. Shortly before retreat from the town, on 21 November 1919, Bermond forces ravaged and burnt down Jelgava Palace.

In 1923, the fate of Jelgava Palace ruins was first discussed at the Heritage Board meeting; in 1926 Jelgava Palace was included in the list of protected monuments. In 1924, the reconstruction of walls was started, lasting until 1932. In 1933, the restoration of some of the palace 18th century interiors was very superficial from the scientific aspect.

In 1937, Latvian Chamber of Agriculture moved to Jelgava, receiving 130 premises at its disposal. Offices of the Head and Secretary General of the chamber were furnished in Art Déco style after the artist Ansis Čirulis' design.

In 1936, there was a decision to locate Latvian Academy of Agriculture in Jelgava Palace. The southern block was rebuilt according to its needs, but in 1937 foundations of a new western block designed by Eižens Laube were laid. After Laube's sketches several interior premises were built, including the large palace ballroom. On 3 July 1939, the Latvian Academy of Agriculture, consisting of two faculties – Agriculture and Forestry – was opened.

After Latvia's incorporation in the USSR construction of premises and arrangement of lecture rooms went on. In 1941 13 institutes of scientific research were formed at the academy, several faculties of the Latvian State University

were planned to move to Jelgava. Beginning of W W II in the Latvian territory interrupted these plans. German occupational institutions settled in the former premises of the Chamber of Agriculture.

In July 1944, Jelgava Palace burnt down. Most part of the town was destroyed because of Soviet air raids, direct military actions and want of the German troops to leave empty land to approaching Soviet army.

All the town of Jelgava was nothing but ruins after the war. Latvian Academy of Agriculture was moved back to Riga. In July 1945, a resolution project on the palace reconstruction for the Latvian Academy of Agriculture was prepared, and then this idea was abandoned. It was decided to house the Jelgava District Executive Committee, Communist Party Committee, Young Communist League Committee as well as several schools and hostels there. In 1948, the reconstruction project of the palace was confirmed. Yet this idea was not realised but in 1951 the palace was assigned to the USSR Naval Ministry that intended to locate Riga Navy School in the building. In 1954, a new resolution was taken to assign the ruins to the newly founded technical school, but on 29 October 1956 it was decided to transfer the Latvian Academy of Agriculture back to Jelgava.

The general reconstruction project was designed by the Latvian State Institute of Town Planning and the Workshop of Scientific Restoration.

In 1955, the restoration of Jelgava Palace was started by the Jelgava Construction Board. It

faced complex technical problems – corridor vaults were about to fall in, risalite walls of the main block had cracked and could come down any moment.

Restoration works were completed in 1961. In 1964, all palace façades were painted in the initial tonal composition, and the building got back its 18th century colouring for the first time in the course of 150 years.

In 1968, the Faculty of Agricultural Economics was founded, followed by the Faculty of Agricultural Construction in 1984. In 1990 the Institute of Human Sciences (since 2001 the Faculty of Social Sciences) was founded, followed by the Institute of Informatics (since 2001 the Faculty of Information Technologies) in 1992. In 1991 the Latvian Academy of Agriculture was renamed the Latvian University of Agriculture.

Starting the academic year 2005/2006, Latvian University of Agriculture had seven faculties offering 64 study programmes and approximately 10 000 students.

The university manifests a deep insight into the building's historical and artistic significance. Each year greater or minor repairs and reconstruction take place, discovering the palace history as well. Cracked walls of the north-east corner caused by decay of the foundation piles led to reinforcement of palace foundations. 146 injection piles made of steel-titanium alloy were driven in, pumping inside several tons of concrete. Simultaneously with the reinforcement of foundations, an electroosmosis wall drying system was installed in the main walls.

In 1996–2001, the palace roof was changed completely; in 1997 – 1998 a system of drainage and keeping off the rain was added. In 2000, renovation of façades was started.

Major improvements have taken place inside as well, gradually doing away with the primitive Soviet-type interiors. Ground-floor kitchen is reconstructed according to its initial look; reconstruction of the library completed in 2000 returned the previous image to the column gallery of the north-east side. In 1999, the University Hall and its ante-room was reconstructed but the former Golden Hall in the Dukes' apartments has got back its proportions, including the cornice that has been renovated after photographs. This gives a chance to continue the work in the future, reconstructing the initial look of the premise. Theoretically it would be possible to reconstruct the initial finish of several other interiors such as the bedroom, the Silver Hall and the Duke's cloakroom.

After 1996 reconstruction of the ground floor premises at the south-east corner was started, arranging the complex of instruction and public catering. Restoration of the 18th century doors, replica hinges and handles from authentic 18th century patterns, brought something of the initial atmosphere in the functionally cool premises. In 2003, the renovation of the ground floor premises of the western block was started.

JELGAVA PALACE TODAY AND EARLIER

Jelgava Palace is located on the outskirts of the town of Jelgava, on the Lielupe Island. Ernst

Johann Biron's wish to demonstrate succession of dynasties, constructing a new palace precisely in the place of the previous building, squeezed it into fortification ramparts and deprived of a typical Baroque-style composition: connectedness with surroundings and a spacious park. The architecture of Jelgava Palace suffered from this fate both compositionally and spatially, in addition, the building was difficult to perceive.

The entrance to the Kettlers' castle led through the gate in the raveline of fortification rampart – "Bridge Head". It was retained when the new palace was built. In 1772, a new driveway was built, leading through the south-west corner bastion to the palace "cour d'honneur". In the late 18th century the gate was transferred opposite the centre of the southern block.

The palace is a tripartite building block of 150 x 120 m with the main east-west symmetrical axis but its side blocks are ended with short crosswise westward blocks. This compositional idea, with inner courtyards enclosed to different degrees, typifies all Rastrelli's projects from the 1730s; he concluded his architect's career with Winter Palace in St. Petersburg.

The central eastern block is stressed in the planning of Jelgava Palace. The main or eastern façade faces the river; its composition accentuates three-risalite division favoured by Rastrelli. Two smaller two-axis risalites are subordinated. The middle seven-axis risalite is a semi-floor higher and ends with a triangular (initially segment-shaped) pediment like side risalites. In

general the façade is much more plastic and dynamic in comparison with all former buildings by Rastrelli. The façade decorations of cast iron made in Rodion Batashov's factory in Tula significantly contribute to the overall effect. They belong to the first and most important metal decorations in European architecture.

In total, 524 ornaments are seen on the façades now but 80 of them are of cast concrete made during the restoration works in 1956–1963 because many cast iron details were stolen shortly after W W II. 13 kinds of castings are found on the façades. They were executed after Rastrelli's sketches and correspond to his ornamental style of the 1730s.

Comparing Rastrelli's project and the present building, the main difference is lack of sculptures and coats of arms on the roof and pediments. They were not set up because of Biron's exile but several balconies were dismantled in the 19th century. The initial entrance staircase has not survived as well.

Nowadays access to the palace leads from the side of the dam made in 1829 to the centre of the southern façade. The central risalite is stressed in the façade composition: instead of the upper mezzanine there is a peculiar attic-shaped rise with a triangular pediment in the centre; pilasters are decorated with cast iron Ionic capitals. In the lower part of the risalite there is a projecting gate passage enclosed by rounded demi-columns supporting a balcony. Side risalites feature balconies as well; their railings are made in the early 19th century.

Metalwork of seven ground-floor windows of the family vault of the Dukes of Courland was made by the Jelgava blacksmith Johann Georg Frey who signed a contract on 12 November 1738.

The passage gate of the southern block was forged in Riga in 1908, imitating the 18th century forms and conforming to Jelgava Palace window metalwork. Four vaulted aisles of the passage are supported by groups of monumental columns, walls are decorated with niches. A staircase leads directly from the passage to the first-floor premises.

The eastern façade is the central one in the courtyard. The shape of the central risalite is similar to the river-side one but its middle part is additionally stressed by three-axis projecting unit. The present finish of façades in English red and white, renovated in 1964, endowed the building with expressive qualities usually unattainable in one-tone colouring. The colouring restored after a long break was initially introduced by the architect Severin Jensen.

Through the eastern façade door one gets into ground-floor vestibule whose three vaulted aisles cross the central block. Staircases lead to the first floor from the vestibule on the courtyard side but the middle corridor extends to either side of the entire central block. At the end of blocks the corridor leads into a right angle side wings, continuing as a two-aisle gallery and ending with staircases leading downwards to passages. In the 18th century, the ground floor was occupied by household premises – several kitchens, storages, and servants' quarters.

Courtiers lived in the central block, there were several institutions of the Duchy on the first floor as well – an office, a treasury, and Duke's archives.

Jelgava Palace staircase was the most important solution of ascent in Rastrelli's career. In the 18th century the staircase premise was three times larger than today, occupying the whole width (32 metres) of the central risalite. In 1797 during the restoration after the fire, the premise was divided in three parts with partition walls, arranging staircase only in the middle part. The Orthodox church, the later French court chapel, was set up instead of the south-side staircase on the ground-floor level.

From the upper platform of the staircase premise a door led to the enfilade of state premises. The entire central block was occupied by a row of state halls ended up by living apartments. They were located at the corners of other blocks as well, but the large ballroom was in the middle of the southern wing. The previous look of all these premises is known from the 1811 inventory lists.

The first premise from the staircase was the White Dining-room destroyed by fire in 1788. Now there is a lecture-room of the Chair of Mathematics and a meeting-room of the Senate of Latvian University of Agriculture, but lecturers' rooms are located to the south.

Two salons separated the White Dining-room from the Throne Hall upholstered in red damask. The Duke Peter's portrait painted by the Court Painter Friedrich Hartmann Barisien in 1775 was hung here.

The largest premise in this enfilade was the Silver Hall with an original fireplace. Its decoration was dominated by two lush tree branches burst into leaf; in addition, all shapes in this premise were silvered.

Johann Michael Graff, the author of stucco decorations, was from Bavaria where his family belonged to the so-called circle of Vessobrunn Monastery sculptors and stucco masters. But, as his style indicates, Graff had moved to Prussia because he was deeply related to the decorative Rococo sculpture of the Berlin-Potsdam school. Its specificity was created by the architect Georg Wenzeslaw von Knobbelsdorf together with the decorator Johann August Nahl and developed by the brothers Johann Michael and Johann Christian Hoppenhaupts.

The enfilade of state premises concludes with the Duke's study, called also the Golden Hall, at the southern end. Its ceiling, frames of wall and fireplace mirrors as well as sopraporta frames had been gilded but walls had been upholstered in flowery silk which had been preserved up to the early 19th century. Barisien's paintings were on the rims of stucco decorations of ceilings. One had been destroyed already in the first half of the 19th century but the rest were painted anew in 1859.

The study formed a passage from the state central block to the Duke's living apartments.

The next premise was the Duke's bedroom. Its walls were covered with wooden panels painted in varnish technique by the amateur artist von Salza. Paintings manifested Chinese

motifs popular in the 18th century. The ceiling decoration and the stove were Graff's work.

The door leads from the bedroom to a small premise that had been used as a cloakroom. Three wardrobes were built in the walls but the ceiling was covered by stucco decoration with a lattice work motif that seemingly imitated park pavilion's ceiling. The neighbouring study was upholstered in yellow Chinese wall-coverings from which it has got its name. The so-called Red Chinese Study up to 1919 had been upholstered in textile wallcoverings, embroidered by the Duchess Benigna Gottlieb in exile.

Moving further, one could enter state premises again, including the summer dining-room whose walls were covered by Dutch tiles.

Moving from the dining-room through the southern block, one could reach the ballroom that was 405 m² large; its stucco finish had been destroyed during the reconstruction of 1805.

In the 18th century the Duchess' apartments occupied the western corner of the southern block. Premises were smaller and with lower ceilings as in the Duke's apartments because of mezzanines – premises of 5 m height were divided by cross-pieces above which small servants rooms could be arranged.

The Duchess' bedroom was deepened with an alcove niche decorated by wood carvings and several small consoles for porcelain objects, and flanked by two stucco stoves. The ceiling featured a round lattice work rosette with a mirror in the centre. All ornaments in the premise were originally gilded.

In his project of 1738 Rastrelli envisaged to build a chapel in the height of two floors near the Duchess' apartments. During the second building period the chapel was divided in two floors but dimensions were cut almost for a half. Artificial marble finish of the chapel was carried out by Johann Michael Graff; a bluish artificial marble pulpit-altar was located at the northern wall.

Only vaulted corridors and vestibules have survived from the first building period, interiors of the second period have perished completely. The planning has partially been changed because of many reconstructions. Still the building's exterior should be described as rather well preserved in spite of many damages, repairs and reconstructions. Jelgava Palace can be conceived as a very typical example of Rastrelli's first period in Courland that lasted for five years. Jelgava Palace marks crossroads in his creative career. It features many solutions, ideas and elements found in all subsequent Rastrelli's buildings. It is hard to find any of the later palaces that had not been indebted to the Jelgava Palace for some of their parts. Voroncov's Palace had borrowed the composition with the central risalite, Winter Palace – the passage, Carskoje Selo Palace – bipartite staircase with the vestibule in its middle.

Jelgava Palace is significant not just as a particular work of art. Together with Rundāle Palace it is unique testimony to a lasting, active period in Rastrelli's career (from the early 1720s to the mid-1740s). All buildings designed by Rastrelli in this period had perished, except

these two palaces in Kurzeme. Jelgava Palace has a special place in Rastrelli's opus – it is the greatest work of his early period, and he had an opportunity to work on it in his late years as well.

FAMILY VAULT OF THE DUKES OF CURLAND

The family vault of the Dukes of Courland is located on the basement-floor level of the south-east corner of Jelgava Palace, seemingly connecting Rastrelli's building and the old Jelgava medieval castle.

The first members of the Kettler family, the Duke Gotthard's under aged sons, had died in Riga Castle, were buried in Kuldīga and only later brought to Jelgava. The Duke Wilhelm's wife Sophie who died in 1610 also had been buried in Kuldīga castle church for a short period. In 1582, Jelgava castle church was completed; there was a cellar beneath it for the Dukes' sarcophagi. The cellar premise was about 9 m wide, with a free passage in the middle and covered by a barrel vault. In 1587, the Duke Gotthard was the first to be buried there; 24 members of the Kettler family were buried until 1737.

During the Northern War, in September 1705, the crypt was damaged for the first time when Swedish soldiers broke off several sarcophagi and stole jewellery.

In 1737 when the castle was blown up, the church and crypt were destroyed as well. Sarcophagi were placed in the shed while the family vault premise was built on the basement

floor of the new palace. The new crypt consisted of two rather small vaulted premises on the basement floor of the southern block, with a separate entrance from outside that was walled up later. The Birons did not realise the idea of a separate family vault.

In 1819, a call to the Courland society was announced to donate money for the reconstruction of the Dukes' family vault. The present place on the basement floor of the palace south-east corner was chosen. A 16.5 m long and 5 m wide barrel-vaulted premise was obtained instead of three small rooms. Sarcophagi were placed here, quite close side by side until the fundamental reconstruction of the crypt in 1933–1934.

The Duke's family vault was demolished by Bolsheviks and Bermondts soldiers in 1919. The sarcophagi were broken and Dukes' remains thrown out of the coffins.

On 4 May 1934, the Construction Board of the Ministry of Interior Affairs passed the reconstructed crypt in charge of the Heritage Board; then it was opened to the public. At the end of W W II and during the first post-war year, the crypt was ravaged frequently. In 1946, it was walled up. In 1973 and 1976, a detailed description, survey and photographing were carried out. The sarcophagi and their contents were handed down to the Rundāle Palace Museum that started conservation and partial restoration of textiles. Latvian University of Agriculture did fundamental repair of the premise, installed heating and electricity. In 1990 the Rundāle Palace Museum opened the Duke's family vault

to the public, although restoration of the sarcophagi has been partial until now.

Now the crypt contains 30 buried persons – 21 metal sarcophagus and nine wooden coffins. These burials were made from 1569 to 1791.

The oldest burial in the crypt is from 1569, a small sarcophagus for the Prince Sigismund August was made by the Riga pewter-maker Cyriakus Klint who had made also the Prince Gotthard's sarcophagus. He died in 1570.

The Duke Gotthard Kettler's (1587) sarcophagus is very simple but already the next ones – the Duchess Anna's (1602) and Sophie's (1610) – testify to a rapid development of style and increased decorativeness. The Duchess Sophie's sarcophagus stands out by subtle engravings of coats of arms and ornaments.

The Duchess Elisabeth Magdalena's splendid sarcophagus with Mannerist-style ornaments was made by Jelgava pewter-maker Franz Warnradt in 1645. He is likely to have made also the Duke Friedrich's (1642), Prince Vladyslav Ludwig Friedrich (1648) and Princess Christine Sophie's (1650) sarcophagi. The Duke Wilhelm's sarcophagus is similar but simpler.

A turn to Baroque style is perceived in the Duke Jacob, his wife and son Karl's sarcophagi that all are much alike. Their hypothetical author is Liepāja pewter-maker Heinrich Pömöller. The first sarcophagi were made for the Duchess Louise Charlotte who died on 18

August 1676, and Prince Karl Jacob who died on 29 December of the same year. It is likely that Duke Jacob ordered his own sarcophagus in proper time because it is identical to his son Karl Jacob's sarcophagus. Funeral ceremonies became more pompous in the Duke Jacob's time but especially during the reign of the Duke Friedrich Kasimir. His funeral, which had been scrupulously described, embodied the ideal of splendour he had strived for during his entire life. Friedrich Kasimir's sarcophagus made by the Jelgava pewter-maker Christoph Epner has not survived; it seems to have been destroyed during the war ravages of 1705.

Friedrich Kasimir's wife Sophie Amelia's sarcophagus (1688) testifies to the Baroque-style tendency to abundance of forms.

Ferdinand, the last Duke of the Kettler family, is buried in a sarcophagus made in Danzig and brought to Jelgava in 1743. Its form is especially rational and geometrical.

The patron of Jelgava Palace, Duke Ernst Johann Biron, is buried in a copper sarcophagus commissioned to the Danzig copper-smith Johann Daniel Peppih and girdle-maker Gottlieb Kaufmann together with the Duchess Benigna Gottlieb's and the Duke Peter's early deceased son's sarcophagi. The form of sarcophagi has retained Baroque-style curved sides but decoration conforms to the style of Neo-Classicism.

SCHLOSS MITAU

GESCHICHTE DES SCHLOSSES MITAU

Das von Francesco Bartolomeo Rastrelli erbaute Schloss steht an der Stelle der früheren livländischen Ordensburg – der späteren Residenz der Herzöge von Kurland. Die Stadt Mitau ist aus einem Flusshafen der Semgaller und einer Ansiedlung der Kaufleute hervorgegangen, die von Liven "Jelgeb" (Stadt) genannt wurde. Im 13. Jahrhundert wurden in Semgallen die härtesten Kämpfe mit dem 1202 zur Eroberung der baltischen Völker gegründeten Schwertbrüderorden ausgetragen.

1265, als der wiederholte Feldzug der Ordensritter gegen die Semgaller eine Niederlage erlitt, begann der Ordensmeister Konrad von Mandern mit dem Bau eines Stützpunktes für weitere Eroberungen – der Burg auf einer Halbinsel, die zwischen der Kurländischen Aa/Lielupe und deren Arm Drixe/Driksa lag. Die Fertigstellung der Burg erfolgte vermutlich schon nächstes Jahr, welches von dem Chronisten Hermann von Wartenberg als Gründungsjahr der Burg erwähnt wird. Den Ort nennt er "Mythow", worauf die deutsche Bezeichnung der Stadt Jelgava – "Mitau" – zurückzuführen ist.

Der livländische Ordensstaat war in Verwaltungsbezirke – Komtureien und Vogteien –

eingeteilt. Auch die Burg Mitau war Sitz eines Komturs; bereits von 1271 ist der Name des Komturs, Johann, überliefert.

Der Erforscher der baltischen Burgen, A. Tuulse, ist der Meinung, dass die erste Burg aus Holz war. Im Bautyp schloss sie an die Traditionen anderer älterer Ordensburgen an. Die größte Bedeutung wurde bei diesen Anlagen den äußeren Befestigungswänden beigemessen; daran waren einzelne Gebäude errichtet worden. Da die Burg auf einer Halbinsel lag, ist sie zu den sog. Wasserburgen zu zählen.

In der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts begann man in Livland Burgen neuer Art – Konventbauten – zu errichten, deren Architektur von Ostpreußen übernommen worden war und einer Klosteranlage ähnelte. In einem Konventgebäude gab es einen gemeinsamen Schlafraum (Dormitorium), ein Speisezimmer (Remter), eine Kapelle, einen Kapitelsaal sowie eine Wohnung des Komturs. All diese Räume waren im Obergeschoss platziert und bildeten zusammen mit den im Erdgeschoss gelegenen Wirtschaftsräumen und Speichern einen geschlossenen viereckigen Baublock. Der innere Hof war von einem mehrstöckigen Kreuzgang umgeben, der als ein offener Korridor alle

Räume verband. An den Ecken des Gebäudes waren Türme vorhanden.

Nach diesem Vorbild ließ der Ordensmeister E. von Monheim im zweiten Viertel des 14. Jahrhunderts die Burgen in Mitau und Riga bauen. Die neu errichtete Burg war ein kleiner Bau (30 x 35 m) aus Feldsteinen, Dolomit und Backsteinen mit vier quadratischen Ecktürmen, dessen Oberteile mit Zinnenreihen und pyramidalen Spitzen versehen waren. An der Südseite befand sich das Einfahrtstor, das vom Konventgebäude in die Vorburg führte – eine Zone der Befestigungen, umgeben von einem Balkenzaun.

Die Architektur der livländischen Ordensburgen war streng und einfach. Die Elemente der Gotik werden an der äußeren Architektur nur durch die Form der Fenster mit dem vom Spitzbogen abgeleiteten oberen Abschluss sichtbar. Die äußere Gestalt der Burg Mitau wurde durch die Zinnreihen an der Mauerkrone der Türme bereichert. Die paar bei der Wiederherstellung des Schlosses von 1955–1961 gefundenen Backsteine der Gewölberippen geben nur eine vage Vorstellung von der Gestaltung der Innenräume.

Bereits 1345 musste die Burg Mitau dem Angriff des litauischen Heeres, das von ihrem Fürsten Olgierd angeführt wurde, widerstehen. Die Vorburg wurde niedergebrannt, die Burg eingenommen, jedoch nicht zerstört. Nach dem letzten Überfall 1376 wurde die Burg zu einem friedlichen administrativen Verwaltungszentrum. Neben der Burg entstand am linken Ufer der Kurländischen Aa eine Ansiedlung, die in der

Mitte des 15. Jahrhunderts zu einer kleinen Stadt mit etwa 450 Einwohnern aufgestiegen war. Für die Entwicklung des Städtchens spielte der Handelsweg, der von Litauen über Mitau nach Riga führte, eine besonders große Rolle. 1492 wurde die Komturei Mitau dem Landmarschall des Livländischen Ordens – dem Oberbefehlshaber des Ordensheeres – übergeben.

In der Mitte des 16. Jahrhunderts begann der Verfall der livländischen Staaten. Dieser Vorgang wurde durch den Livländischen Krieg (1558–1583) ausgelöst, während dessen die russische Armee, angeführt von dem Zaren Iwan IV., 1560 bei Ermes/ Ērgeme dem Ordensheer eine Niederlage beibrachte. Die besiegten Herrscher Alt-Livlands hielten Ausschau nach neuen Oberherren. Der Livländische Orden, der Erzbischof von Riga, die livländische und die kurländische Ritterschaft entschieden sich für Polen.

Am 28. November 1561 wurde der Unterwerfungsvertrag (*Pacta Subiectionis*) zwischen Gotthard Kettler und König Sigismund II. August von Polen auf Wunsch des livländischen Ordens, der Stände und der Städte Livlands abgeschlossen. Am 5. März 1562 überreichte der Ordensmeister Gotthard Kettler in der Rigaer Burg dem Bevollmächtigten Polen-Litauens, Fürst Radziwill, die Ordensregalien und wurde Herzog von Kurland. Bis 1566 war Gotthard Kettler auch Statthalter-Administrator der nördlich der Düna/ Daugava gelegenen Teile des ehemaligen Territoriums Livlands, das Polen direkt unterstand, und der Oberbefehlshaber

des dort stationierten polnischen Heeres. Zur Residenz hatte er die Rigaer Burg gewählt, die er bis 1572 bewohnte; zeitweise hielt sich der Herzog auch in Goldingen/ Kuldīga, Mitau und Selburg/ Sēlpils auf.

Seit den 60er Jahren des 16. Jahrhunderts gewann Mitau immer mehr an Bedeutung. Der Landtagsbeschluss von 1568 bestimmte, dass Landtage künftighin abwechselnd in Mitau und Bauske/ Bauska einberufen werden müssen. 1573 wurde Mitau das Stadtrecht verliehen. Damals gab es in der Stadt bereits eine Kirche der lettischen Gemeinde – die St. Annen Kirche; 1574 wurde der Bau der deutschen – der St. Trinitatiskirche – und 1577 des Schulgebäudes in Angriff genommen. Erstmals ließ sich die herzogliche Familie in der Burg Mitau für eine längere Zeit 1573 nieder; die am 20. Januar 1576 aufgestellte Liste des Hofstaates und der Bediensteten nennt 113 Personen. 1578 zog Herzog Gotthard mit seiner Familie ganz nach Mitau um.

Mitte 1560er Jahre hatte Herzog Gotthard den Umbau der Mitauer Burg veranlasst. In einem Schreiben vom 19. Oktober 1571 des Hofmarschalls Jürgen Preuß an den Herzog heißt es: "Ein welscher giebell ist Fast fertigk, wiert E[eurer] F[ürstlichen] G[naden] wol gefallen. Es wirt Auch gnedig F[ürst] vnnd H[err] Auf mein wort kommen, daß die welsche giebell Daß gantze hauß zieren werden."

Diese Bauarbeiten wurden vermutlich an einem kleinen Gebäude mit einem Türmchen vorgenommen, das auf den Abbildungen der Stadt Mitau aus dem Anfang des 18. Jahr-

hunderts zu sehen ist; erkennbar sind sogar die von Preuß erwähnten Giebel, – mit Rollwerkvoluten dekoriert. Die glaubwürdigsten Wiedergaben des Stadtbildes von Mitau befinden sich in der Königlichen Bibliothek in Stockholm; die eine – von 1703 – stammt von dem schwedischen Fachmann für Befestigungsanlagen, Carl Magnus Stuart, die andere wurde im Auftrag des livländischen Generalgouverneurs Graf Erik Dahlberg 1702 vom Ingenieur Johann Lithén gezeichnet.

Dieses kleine Gebäude ist in der Literatur seit dem ausgehenden 18. Jahrhundert irrtümlich als die Kapelle der herzoglichen Gruft bezeichnet worden, eigentlich war es aber ein Wohnhaus, vermutlich als eventueller Witwensitz für die Gemahlin Herzog Gotthards, Anna, geborene Prinzessin von Mecklenburg, erbaut. Das Gebäude weist gewisse Ähnlichkeiten mit der Architektur der Schlossbauten jener Zeit in Mecklenburg auf.

Die Gruft der Herzöge von Kurland befand sich unter der Schlosskirche, die 1582 geweiht worden war und zum Schlosskomplex gehörte. Der Haupttrakt des Schlosses war parallel zum Fluss gelegen, der andere Flügel bildete mit diesem einen rechten Winkel. Der langgestreckte Trakt an der Flussseite wurde vermutlich in den 80er Jahren des 16. Jahrhunderts errichtet. Es war ein schmaler und langer Bau von zwei Geschossen, deren begrenzte Breite – etwa sieben Meter – die Räume in langer Reihe – ohne Korridore – anordnen ließ. An der zum Fluss gerichteten Fassade gab es 13 Fenster; in der Mitte des Traktes war ein Tor vorhanden.

1997/98 wurden die Reste des Palastes von Herzog Gotthard freigelegt – ein Kellerraum mit zwei Pfosten und sechs Jochen mit Kreuzgewölben. Der Raum ist etwas asymmetrisch, deshalb ist seine Länge unterschiedlich – von 11,7 m bis 12,5 m, die Breite misst aber 7,3–7,4 m. Im Keller gibt es ein Fenster, ausgerichtet auf den ehemaligen Schlosshof; an dieser Seite war auch der einzige Eingang zum Keller. Während der archäologischen Ausgrabungen, die 2001/03 unter der Leitung des Mitarbeiters am Institut für die Geschichte Lettlands, Dr. hist. Guntis Zemītis, unternommen wurden, fanden sich noch weitere Reste der Palastwände – Sockelmauern aus Feldsteinen und einige Schichten aus Backsteinen von den Wänden des Erdgeschosses.

Reste vom Pflaster des Schlosshofes wurden in 2,2 m Tiefe festgestellt, ursprünglich war dies aus Dolomitsteinen.

Die bei den archäologischen Ausgrabungen gefundenen Ofenkacheln zeigen, dass die Räume des Palastes mit Öfen ähnlichen Typs, wie in anderen kurländischen Schlössern, nämlich in Bauske, Doblen/ Dobele, Selburg nachgewiesen, versehen waren. Die gefundenen Ofenkacheln stammen aus verschiedenen Perioden, in denen dieser Palast bestand und von der Familie von Kettler benutzt wurde, nämlich von der zweiten Hälfte des 16. und bis zum Ende des 17. Jahrhunderts. Aus der Zeit Herzog Gotthards und seines Sohnes Friedrich stammen die recht schlichten hohlen Ofenkacheln sowie die mehr prächtig gearbeiteten schüsselartigen Kacheln mit den in der

Epoche der Renaissance und des nördlichen Manierismus bevorzugten Arabeske- und Maureskeornamenten.

Nach dem Tode Herzog Gotthards wurde das Herzogtum unter seinen zwei Söhnen aufgeteilt. Der jüngere Sohn, Wilhelm, übernahm Kurland mit der Verwaltungsresidenz Goldingen, der älteste – Friedrich – Semgallen. 1617 wurde Herzog Wilhelm abgesetzt und sein Bruder Friedrich zum Herzog von Kurland und Semgallen erklärt. Mitau wurde erneut zur Hauptstadt des vereinten Herzogtums.

Herzog Friedrich setzte den Ausbau des Schlosses fort. Der Bau an der Flussseite wurde in westlicher Richtung durch einen neuen Trakt verlängert. Neben der Kirche wurde ein neues Einfahrtstor errichtet, darüber entstand ein großer Saal. Die Anlage wurde durch einen dritten Flügel ergänzt, der zu dem früher schon vorhandenen Haupttrakt rechtwinklig platziert wurde.

Über mehr als 25 Jahre währten im 17. Jahrhundert die Kriegswirren zwischen Polen und Schweden, in die Kurland hineingezogen wurde. Im September 1621 eroberte das schwedische Heer, kommandiert von König Gustav II. Adolf von Schweden, Riga. Am 3. Oktober desselben Jahres ergab sich der Kommandant des Schlosses Mitau, Schroeder, ohne Kampf den Schweden. Das Schloss wurde ausgeraubt und zerstört. Im Januar 1622 besetzten die Polen Mitau und belagerten das Schloss. Die Belagerung wurde erst im Juni aufgehoben, als sich die schwedische Garnison ergab. 1625 begannen erneut die Kriegshandlungen, die

schwedische Armee begab sich nach Mitau und eroberte nach einer kurzen Belagerung das Schloss. Nachdem im September 1629 in Altmark ein Waffenstillstand unterzeichnet wurde, konnte Herzog Friedrich nach Mitau zurückkehren. 1630 schrieb er an seine Gemahlin, dass das Mitauer Schloss "in furchtbarem Stande [..], verwüstet und verödet sei".

Ein Befestigungssystem mit Wällen ist am Schloss Mitau bereits 1621 nachweisbar; jedoch begann Herzog Jakob 1648 mit dem Bau einer neuen Fortifikationsanlage um das Schloss und die Stadt. Die Schlosswälle wurden erhöht, und anstelle der vier Rondelle wurden fünf Basteien errichtet – die Oberbastei, die Bastei "Scharfe Ecke", die dänische Bastei, die Tscharnetzky-Bastei und die Paulsbastei. An der Süd- und Nordseite des Schlosses wurden zwei Ravelins, sog. Zangen, projektiert. Die Anlage von Wällen wurde von tiefen Schutzgräben umgeben.

Die gerade errichteten Befestigungen genügten jedoch nicht, um das Schloss Mitau zu schützen, als 1654 der Krieg zwischen Schweden und Polen von neuem ausbrach. Dem Herzogtum Kurland gelang es, einige Zeit lang die von Herzog Jakob erklärte Neutralität zu bewahren. In der Nacht des 9. Oktobers 1658 besetzte ein Korps der schwedischen Armee unter Anführung des Feldmarschalls Robert Douglas – listigerweise und ohne eine Kriegserklärung – das Mitauer Schloss. Bald darauf wurde das ganze Herzogtum von den Schweden besetzt, das Schloss Mitau zum Teil ausgeraubt und die Familie des Herzogs gefangen genommen und verschleppt.

Nach dem Frieden von Oliva, der 1660 zustande kam, durfte Herzog Jakob nach Kurland zurückkehren. Das Herzogtum war nun von Polen besetzt, die Ende 1659 Mitau zurückerobert hatten. Bei seiner Heimkehr fand jedoch der Herzog sein Schloss in einem so katastrophalen Zustand, dass er sich genötigt sah, mit dem ganzen Hofstaat bis Oktober 1661 in Grobin/ Grobiņa zu bleiben, solange die Residenz instand gesetzt war.

Herzog Jakob ist in der Geschichte Lettlands vor allem durch seine erfolgreiche merkantile Politik, durch die Gründung von Manufakturen und die Eroberung von Kolonien berühmt geworden. Auch die Repräsentation und die äußere Pracht im Lebensstil, die den Forderungen seines Zeitalters entsprachen, waren ihm nicht fremd; – die Versailleshofhaltung von König Ludwig XIV. von Frankreich diente als Beispiel für ganz Europa. Auch in Kurland wurde in der Zeit Herzog Jakobs seine Person verherrlicht, und im Gepränge seiner Hofhaltung symbolisierte sich seine Macht. Die Zahl der Höflinge hatte sich im Vergleich zur Zeit Herzog Gotthards verdoppelt.

Das äußere Gepräge des Mitauer Schlosses blieb schlicht, die großartige Wirkung der Innenausstattung wurde durch einzelne dekorative Akzente erreicht. Bevorzugt wurden Tapeten aus Lederwerk für die nobelste Aufmachung der Wände. Im Inventar des Schlosses von 1654 sind beispielsweise angeführt "acht Stück vergoldete Ledertapeten, grün bemalt, zum großen Saal gehörig". Die Inventarliste von 1659 nennt eine Kiste mit

14 Stück Tapeten mit Figuren und vier mit Wappen, sowie 107 Tapetenstücke mit Motiven aus dem Leben des Herakles. In einer weiteren befanden sich 63 Tapetenstücke mit Darstellungen von Früchten, 140 Stücke mit der Abbildung des Herakles und 149 Herakles-Tapetenbordüren, sowie 80 Tapeten in Silberpressung mit Früchten in Goldpressung. In einer dritten Kiste wurden 579 Ledertapeten in Silber- und 150 in Goldpressung aufbewahrt. Außer dem Lederwerk wurden auch Gobelins und bestickte Wanddecken verwendet, die verschieden kombiniert werden konnten, um die gewünschte Stimmung in jedem einzelnen Raum zu erreichen. Auf dem Gute Mesothn/Mežotne gab es eine Manufaktur, in der Gobelins gewirkt wurden.

Für die Dekoration der Räume waren auch Gemälde von großer Bedeutung. Im Schloss Mitau wurden 1659 19 Porträts verschiedener Herrscher, ein kleines und zwei große Landschaftsbilder gelagert; zahlreiche andere Gemälde schmückten die verschiedenen Räume des Schlosses. Nach dem Tode der Herzogin Luise Charlotte erhielt ein jedes ihrer sechs Kinder sechs gemalte Bildnisse aus dem Nachlass ihrer Mutter.

In der Mitte des 17. Jahrhunderts waren in Mitau als Hofmaler im Dienste Herzog Jakobs Paul Neubuhr und Magnus Hibbeus tätig.

Die Beschreibung der Zeremonie bei der Taufe der Tochter Herzog Jakobs, Charlotte Sophie, von 1651 führt uns in das Vorzimmer der Herzogin: "Ithro Durchlaucht [stand] neben ein gar schön weiss silberstück Bett,

dermassen reich gezieret, dass fast kein Grundt, sondern nur lauter Goldt zu sehen, die Ecken mit grossen Spitzen, welche alle voll grossen Perlen besetzt. Inwendig und die Gartinen wahren alle weiss Silberstück, mit goldenen Blumen, vier Ketten von Goldt und Silber auf dem Bett. Ueber dem Bett wahr ein weiss und Goldt Himmel Stul, Tischlaken wahren alle weiss Atlas mit Gold gestückt. [...] Weil es auch nacht begunnt zu werden, wart nebst dem tisch zwey gantze verguldete silberne geretons mit hoch vergulden Leichtern gesetzt, in den silbernen Placar und silbernen Kronleichter wart Licht gesteckt, im Kamin stunden grosse hohe Brandt-Ruhten von klarem Silber mit dem churländischen Wappen. Die Tapezerey im Gemach wahr auch sehr schön und reich von Seide, auch die ganze Erde mit Teppicht belegt."

Die Beschreibung der Hochzeitszeremonie des kurländischen Landhofmeisters Johann Friedrich von der Recke von 1652 macht uns mit dem großen Saal im Schloss Mitau bekannt: "Selbiger Saal wart mit grün und goldt Leder beschlagen, ein rot und gladt golden Sternhimmel hing im selbigen, die Stühle, so auf grosse Teppichte gestellet, wahren weiss silber Glassen mit bunten Bluhmen. So war auch die Decke auf dem Tisch, dafür sie vertraut wahren, die Kissen von Seyden Flammenstich, genäht von Seyde." Am anderen Tage war die Ausstattung verändert worden: [...] "im Saal [wurden] die presents gegeben, die Stühl und Tischdecken all grün Sambt, so mit grün und goldt leder accordirt."

1655 stieg Graf Louis Henri Loméni de Brienne, der künftige Außenminister Frankreichs, in Mitau ab. In seiner Reisebeschreibung lobt er das Raffinement des kurländischen Herzogshofes und erwähnt unter anderem einen italienischen Maler aus Nürnberg, der an 18 Panneaus mit Szenen aus dem Leben der kurländischen Bauern arbeite; die Skizzen für diese Bilder seien aus der Natur gezeichnet worden.

Für den Sohn Herzog Jakobs, Friedrich Kasimir, der sein Nachkomme auf dem Thron war, galt der Königshof von Versailles als das Lebensideal. Kennzeichnend für seine Regierungszeit ist seine prunkvolle Hofhaltung; der Herzogshof wurde zum wichtigsten Zentrum des ganzen Staates. Auf Veranlassung Friedrich Kasimirs wurde inmitten der Stadt ein kleines Palais errichtet; 1697 war der Rohbau dieses Gebäudes bereits fertiggestellt.

Das Mitauer Schloss wurde zur Zeit Herzog Friedrich Kasimirs teilweise umgebaut. Überliefert sind die Namen des "Stuckateurs" Fellhorn, der den Stuckdekor für die Decken angefertigt hat, und des lettischen "Malerkerls" Geddert Beikant. Sieben französische Tapezierer erhielten am 4. August 1688 für ihre Arbeit 588 Reichstaler.

Unter Friedrich Kasimir wurde eine neue Außentreppe errichtet, die zum Saal des Obergeschosses führte; den Eingang schmückte ein prächtig gestaltetes Portal. 1694 wurde ein Kontrakt mit dem Rigaer Steinmetz Johann Bodemer über die Errichtung der neuen Treppe geschlossen. Vermutlich sind die gusseisernen

dekorativen Verzierungen, die 1997 neben dem Eingang zum Keller des Kettler-Palastes gefunden wurden, – zwei Säulen und zwei Delphinefiguren – von diesem Portal.

1695/97 wurde eine neue Orgel für die Schlosskirche gebaut. Das Instrument wurde von dem Orgelbauer Cornelius Rhaneus aus Libau/ Liepāja angefertigt, der Orgelprospekt aber ist eine Arbeit des Holzschnitzers aus der Werft zu Windau/ Ventspils Nikolaus Söffrens, d. J., und seines Lehrlings Heinrich Behse.

Im Blick auf diese baulichen Veränderungen im Schloss nennen die Bücher des Rentamtes eine Reihe von Künstler- und Handwerker-namen; erwähnt seien hier die im Dienste des Herzogs stehenden Maler: Nicolaus Kruse, Hartwig Bremer, Friedrich Andersohn, David Spanier, Jakob Gottschalck und Kohlenbing, sowie Leonhard Schurmann, der den Auftrag für die Deckenmalereien im Mitauer Schloss erhalten hatte, und der Hofporträtmaler Heinrich Christian Schurmann. Von Tischlermeistern, die im Schloss gearbeitet haben, seien erwähnt: Franz Hinrich Rendorff, Samuel Kessner, Hans Georg Fischer und Martin Unseltd. Als Maurer waren vorwiegend Letten tätig: Jēkabs Mušs, Dirīķis Plēpis, Albrechts Kaupēns, Jānis Griķis und Kaspars Lācis, sowie Zimmerleute Josts, Stepiņš und Ansis Mušs. Die 1697 angestellten deutschen Zimmerleute Hans Michael Schroeder und Jakob Burmeister wie auch die Maurer Christian Tieritz, Christoph Weidel und Johann Gerstenmeyer waren vor allem beim Bau des neuen Palastes des Herzogs tätig. Alle Bauarbeiten wurden von dem

Baumeister Nicolaus Hoppenditzel geleitet; die Rechnungen führte der Bauaufseher Johann Hesselberg.

Der Onkel und Vormund des minderjährigen Herzogs Friedrich Wilhelm, Herzog-Administrator Ferdinand, ließ den Ausbau und die Verzierung des Mitauer Schlosses fortsetzen. 1700 hatte er im Ausland sogar einen silbernen Tisch mit acht dazugehörigen Spiegeln und zwei Guéridons bestellt, die alle zusammen 6000 Reichstaler kosteten.

1700 brach der Nordische Krieg aus. Kurland wurde von der sächsischen Armee als ein Aufmarschplatz gegen die Schweden benutzt, und Herzog Ferdinand trat in die Armee der Sachsen ein. Nachdem die russisch-sächsischen Streitkräfte in der Schlacht bei Spilwe/ Spilve in der Nähe von Riga am 19. Juli 1701 eine Niederlage erlitten hatten, verließ Herzog Ferdinand das Herzogtum Kurland und ließ sich später in Danzig nieder. Am 22. Juli desselben Jahres ergab sich die Stadt Mitau dem schwedischen Generalmajor Mörner; die schwedischen Soldaten waren bis 1705 im Schloss einquartiert. In dieser Zeit wurde die herzogliche Bibliothek und das Archiv, sowie Waffen und Banner nach Riga gebracht.

Während der schwedischen Besatzung wurde die Befestigungsanlage des Schlosses unter der Leitung von K. M. Stuart ergänzt. Im August 1705 belagerte die russische Armee, geführt von Zar Peter I., das Schloss, und die schwedische Garnison ergab sich dem Feinde. Während der Belagerung und unter Feuereinkwirkung wurden dem Schloss erhebliche

Schäden zugefügt. Die russische Armee konnte jedoch die eroberte Stadt nicht lange halten, bei ihrem Rückzug ließen die Oberbefehlshaber der russischen Garnison am 10. April 1706 die Befestigungswälle des Schlosses und der Stadt sprengen. Im November 1709 traf Peter I. erneut in Mitau ein, das die Russen soeben von den Schweden zurückerobert hatten. In Mitau führte Zar Peter I. Verhandlungen hinsichtlich der Heirat seiner Nichte Anna Joanowna mit Herzog Friedrich Wilhelm; diese Heirat fand 1710 tatsächlich in St. Petersburg statt, jedoch starb Friedrich Wilhelm plötzlich auf der Rückfahrt nach Kurland.

Herzog Ferdinand wohnte in Danzig, dorthin wurde auch der größte Teil der Innenausstattung des Schlosses Mitau gebracht. Herzogin-Witwe Anna Joanowna ließ sich 1716 auf Geheiß von Zar Peter I. in Mitau nieder, um den Einfluss Russlands in Kurland zu stärken. 1718 begann man mit der Wiederherstellung und der baulichen Veränderung des unter Herzog Friedrich Kasimir errichteten Palastes im Zentrum der Stadt.

Das Herzogtum Kurland war während des Nordischen Krieges stark zerstört worden, die Hälfte seiner Einwohner war 1710 an der Pest gestorben. Der bejahrte Herzog Ferdinand hatte keine Nachkommen, deshalb erwogen die benachbarten Staaten – Polen und Russland, Kurland zu annektieren.

Die politische Situation in Kurland änderte sich durch die Ausrufung der Herzogin-Witwe Anna Joanowna 1730 zur Kaiserin von Russland. Kanzleibeamter der Herzogin, Ernst

Johann von Biron, Sohn eines wenig wohlhabenden kurländischen Adligen, wurde um 1718 ihr Favorit. 1730 wurde er in den Grafenstand erhoben und zum Kammerherren der Kaiserin ernannt. Nach dem Ableben Herzog Ferdinands wurde Ernst Johann Biron am 12. Juni 1737 von der kurländischen Adelskonferenz zum Herzog von Kurland und Semgallen gewählt. Bereits 1736 war unter der Leitung des Architekten Francesco Bartolomeo Rastrelli der Bau des Schlosses Ruhenthal/Rundāle in Angriff genommen worden, um dort die Sommerresidenz des künftigen Herzogs einzurichten. Im November 1737 wurde das alte herzogliche Schloss in Mitau gesprengt, und am 14. Juni 1738 der Grundstein zum Bau des neuen Schlosses gelegt; auch dieser Bau wurde von Rastrelli geleitet.

Rastrelli wurde 1700 in Paris geboren, wo zu dieser Zeit sein Vater Bartolomeo Carlo Rastrelli, der aus Florenz kam, als Bildhauer tätig war. 1716 übersiedelten Vater und Sohn Rastrelli nach Russland, das zu ihrer neuen Heimat wurde. Schon als Halbwüchsiger hatte Francesco Bartolomeo begonnen, Entwürfe zu verschiedenen Gebäuden anzufertigen; 1721 führte er seinen ersten selbständigen Bau auf – das Schloss Dimitri Kantemirs in St. Petersburg; diesem folgten zahlreiche weitere Projekte. Die von Rastrelli gelieferten Pläne zum Bau des Mitauer Schlosses – Situationsplan (in zwei Varianten), die Grundrisse der beiden Geschosse und die Aufrisse der Ostfassade (in zwei Varianten) sind in der Nationalbibliothek in Warschau, im Nationalmuseum in Stockholm

und in der graphischen Kunstsammlung "Albertina" in Wien erhalten.

Gemäß der ersten Variante des Projekts von Rastrelli sollten die Festungswälle abgetragen und der Insel symmetrische Umrisse gegeben werden. Auf einer künstlich angelegten Insel an der Nordseite des Schlosses war ein kleiner Park vorgesehen. Durchgeführt wurde allerdings die zweite – einfachere – Projektvariante, indem das neue Schloss innerhalb der alten Festungswälle errichtet wurde.

Auch die Grundrisse der beiden Geschosse und der Aufriss der Ostfassade waren in zwei Varianten angefertigt. In der ersten Variante ist die Komposition des Schlossgebäudes sehr kompakt; der vierte Trakt – der Westtrakt – wird nur durch ein Tor aufgeteilt. Die Haupt- d. h. die Ostfassade – ist in dieser Variante dynamisch gestaltet: ihre Enden – in der Länge von sieben Fensterachsen – sind erheblich zurückgesetzt, der Mittelteil aber ist durch fünf Risalite gegliedert. Durch das Wechselspiel von Licht und Schatten der stark gegliederten Wandfläche ergab sich eine bewegte Fassade.

Entsprechend der zweiten Variante des Schlossgrundrisses und des Aufrisses der Hauptfassade sollte sich der Baublock an der Westseite zur Stadt öffnen. Die Planung wurde wesentlich verändert, indem in der Mitte der Hauptfront ein außerordentlich großes Treppenhaus projektiert wurde. Dadurch entstand eine monumentale Paradeenfilade, und das Appartement des Herzogs wurde auf die südöstliche Ecke verlegt. Die Ostfassade des Haupttraktes ist merklich schlichter gestaltet als

in der ersten Projektvariante, – der langgestreckte Baublock wird an beiden Enden von Risaliten abgeschlossen.

Die Bauarbeiten, die gleichzeitig in Ruhenthal und Mitau vorgenommen wurden, erwiesen sich als eine äußerst komplizierte Aufgabe, die nur dank der Unterstützung seitens der Kaiserin Anna von Russland zu bewältigen war. Auf ihre Anordnung hin wurden nach Kurland Handwerker und Arbeiter des Kaiserlichen Bauamtes sowie eine große Anzahl russischer Soldaten geschickt. Für die Lieferung von Baumaterialien waren zahlreiche lettische Bauern aus den herzoglichen Domänen zuständig.

Beim Bau des Schlosses mussten große technische Schwierigkeiten überwunden werden, denn der morastige Boden, worauf das Gebäude stehen sollte, enthielt auch Tribsand. Um diesem Übel abzuhelfen, wurde das Schloss auf einem dichten Netz von Pfählen gegründet. Die etwa vier Meter langen und durchschnittlich 28 cm breiten Pfähle wurden in einem Abstand von 30 cm voneinander in den Boden gerammt. Direkt auf die Pfähle wurden große Feldsteine gelegt und auf diesen die Fundamente des Schlosses gemauert.

Bis Ende Oktober 1738 war das Fundament des Haupttraktes fertiggestellt. In dieses wurden 211 864 Backsteine und 374 Kubikfaden Feldsteine eingemauert; unter das Fundament waren 10 308 Pfähle gerammt worden.

Im Winter 1738/39 wurde der Entschluss gefasst, die gusseisernen Verzierungen sowie die von dem italienischen Maler Bartolomeo

Tarsia auf Leinwand gemalten Deckengemälde, die für das Schloss Ruhenthal vorgesehen waren, nach Mitau zu bringen. Dasselbe geschah auch mit den in den Werkstätten zu Würzau/ Vircava angefertigten bemalten prächtigen Kachelöfen, auch mit den vergoldeten Verzierungen und ebenso mit den in Russland angefertigten Türen mit geschnitztem Dekor.

Anfang April 1739 nahmen die Maurer ihre Arbeit wieder auf. Im Juni war die Mauer des Sockelgeschosses des Haupttraktes, wofür 1 330 800 Backsteine verwendet wurden, fertiggestellt, das ganze Mauerwerk des Haupttraktes wurde am 31. Oktober vollendet.

Die Rechenschaft, abgelegt im Oktober 1739 von dem Tischlermeister Johann Baptist Egger, besagt, dass zu dieser Zeit im Schloss Mitau Parkette für mehrere Räume angefertigt waren: für die zwei Schlafzimmer, für die zwei Paradezimmer und für die zwei Eckzimmer, gearbeitet aus Eiche, Schwarzholz, Ahorn, Buchsbaum und Rotholz, verziert durch gravierte Blüten und Akanthuslaub. Parkettböden waren auch für den großen Saal und den Vorsaal, sowie für weitere 14 Räume angefertigt worden; für 23 Zimmer waren die Wandtäfelungen fertig.

Eine aufwendige Arbeit war die Anfertigung der Kacheln für die Öfen, die in mehr als 200 Schlossräumen gesetzt werden sollten. In der Töpferei auf dem Gutshof Würzau waren österreichische Meister, geleitet von Philipp Torner tätig, die russischen Töpfer, an deren Spitze Iwan Uschakow war, fertigten einfachere Ofenkacheln an – mit blauem Kobalt bemalt.

Für die Anfertigung der Deckengemälde wurde im Dezember 1739 der Künstler Dietrich Peter Denffer, genannt Jansen, der auch einen Gehilfen – Kürstner – bei sich hatte, engagiert. Er wurde zum Hofmaler des Herzogs ernannt – mit einem Jahresgehalt von 300 Reichstaler Albertus.

Im Winter 1740 konnte man die Errichtung des Dachstuhls am Haupttrakt des Schlosses fortsetzen. Die beiden Seitenflügel wurden überraschend schnell fertiggestellt; schon im November konnte man mit der Dachdeckung beginnen.

Am 14. Juni 1740 beschloss der Herzog, den für die Schlosskirche in Ruhenthal vorgesehenen Altar, der nach einem Entwurf Rastrellis in St. Petersburg angefertigt worden war und sich auf einem Schiff in Dünamünde/Daugavgrīva bei Riga befand, nach Mitau bringen zu lassen.

Im November 1740 wurde ein Teil der Maurer nach St. Petersburg zurückgesandt, die gebliebenen Handwerker verputzten die Schlossfassaden. Diese waren bereits mit einem Drittel aller gusseisernen Verzierungen, die von Ruhenthal nach Mitau gebracht worden waren, versehen.

Am 23. Oktober 1740 starb die Kaiserin Anna Joanowna. In ihrem Testament hatte sie Ernst Johann von Biron zum Regenten des russischen Reiches – bis zur Mündigkeit des in demselben Jahr geborenen Thronfolgers Iwan Antonowitsch bestimmt. Am 20. November 1740 fand jedoch in Russland ein Staatsstreich statt, Biron wurde verhaftet, vor Gericht gestellt und im

März 1741 zum Tode verurteilt. Die Todesstrafe wurde allerdings nach ein paar Tagen zu einer lebenslänglichen Verbannung abgemildert. Die Familie Herzog Biron wurde nach Pelim im Gouvernement Tobolsk verbannt. 1742 gestattete die neue Kaiserin Elisabeth Petrowna der herzoglichen Familie, nach St. Petersburg zurückzukehren; in Jaroslawl aber wurde Biron durch einen weiteren Befehl angehalten; so musste er 20 Jahre dort verbleiben.

Die Bauarbeiten an den Schlössern in Mitau und Ruhenthal wurden eingestellt. Die Seitentrakte des Schlosses Mitau, die nicht fertig waren, wurden mit einem Notdach versehen. Ein Teil der Ausstattung – Türen, Parkettböden, Öfen, gusseisernen Fassadenverzierungen – wurde nach St. Petersburg gebracht. 1746 wurden in den Räumen des Mitauer Schlosses Proviantspeicher für die russische Armee eingerichtet. 1754 berichtete der Gesandte des Russischen Reichs in Kurland, E. J. von Buttler, der Kaiserin, dass das Schloss in einem sehr schlechten Zustand und dringend zu renovieren sei, – es wurde jedoch nichts unternommen.

1758 gelang es Russland und Polen, eine Vereinbarung im Hinblick auf einen neuen Kandidaten für den kurländischen Herzogsthron zu treffen. Es war der Sohn des Königs August III. von Polen, Karl. 1759 traf er in Mitau ein und trat die Herrschaft an, die sich als recht kurzfristig erwies. Herzog Karl ließ sich im Palast im Zentrum der Stadt nieder, den früher die Herzogin-Witwe Anna Joanowna bewohnt hatte.

Der neue Kaiser Peter III., der nach dem Ableben der Kaiserin Elisabeth Petrowna 1762 den russischen Thron bestieg, unterstützte den Herzog Karl nicht. Er hob für Biron die Verbannung auf und gab ihm alle seine Titel zurück, das Herzogtum Kurland aber wollte er einem seiner Verwandten übergeben. Nachdem Katharina II. die Regierung angetreten hatte, beschloss sie aus politischen Gründen, den alten Herzog Ernst Johann Biron auf den kurländischen Thron erneut einzusetzen. Im August 1762 fand in St. Petersburg die feierliche Zeremonie der Restitution Herzog Ernst Johanns statt; am 11. September desselben Jahres traf er in Riga und am 22. Januar 1763 in Mitau ein.

Herzog Ernst Johann nahm den Bau der Schlösser Mitau und Ruhenthal wieder auf. Zunächst wurden die Bauarbeiten von dem Hofarchitekten Johann Gottfried Seydel geleitet, – bis 1764 Rastrelli erneut nach Kurland kam. Er ist hier bis Mitte 1769 nachweisbar. Rastrelli starb Anfang 1771, der Ort seines Todes und seiner Bestattung ist unbekannt. 1766 wurde im herzoglichen Dienst anstelle von Seydel der dänische Architekt Severin Jensen engagiert.

Die Wiederherstellung des Mitauer Schlosses begann mit Maurerarbeiten. Laut dem am 7. März 1764 von dem Architekten Johann Gottfried Seydel verfassten Bericht sollten die Pilaster zwischen den Fensteröffnungen an den Seitentrakten abgetragen und von neuem aufgeführt werden, – dazu waren 96 892 Backsteine nötig; für die Mauerkrone und die Gesimse brauchte man 154 120 Backsteine.

Die Dachdeckung wurde 1767 fortgesetzt, es wurde auch die Anfertigung neuer Fenster für das ganze Schloss in Auftrag gegeben. In der zweiten Hälfte 1768 kamen aus Ruhenthal die von dem Berliner Bildhauer Johann Michael Graff geleiteten Stuckateure nach Mitau. Bis zum Ende dieses Jahres hatten sie die dekorativen Stuckverzierungen in sechs Paradezimmern fertiggestellt.

Am 1. September 1768 wurde der italienische Maler Antonio d'Angeli in Dienst gestellt, der in Mitau bis November 1771 tätig war. Es ist zu vermuten, dass die Deckengemälde und Supraporten im Mitauer Schloss auf ihn zurückzuführen sind.

1769 war die Stuckarbeit – vom Bildhauer J. M. Graff und seinen Gesellen ausgeführt – im Großen Treppenhaus und in 16 Räumen fertig. 1770 arbeitete J. M. Graff am Großen Saal in der Mitte des Südtraktes sowie an Stuckverzierungen in einigen anderen Räumen; für seine Leistung erhielt er 1900 Reichstaler Albertus. Im folgenden Jahr war er meist in der Schlosskapelle tätig, für deren Ausstattung Kunstmarmor verwendet wurde; mit Stuckdekor stattete er auch das Kabinett des Herzogs und den Silbernen Saal aus. 1772 setzte J. M. Graff seine Arbeit an der Ausstattung des Altars in der Schlosskapelle fort; außerdem dekorierte er das Schlafzimmer der Herzogin, fertigte Rahmen für 15 Spiegel und einige Öfen in Stuckarbeit an und ergänzte die Verzierungen im Großen Saal. Im Juni 1772 begannen die Vergolder Andreas Hoffstädt und Thomas Ducko die Arbeit; einen Teil der Vergoldungen und der Versilberungen

hatte bereits der Meister Johann Endres, Hofvergolder von 1767 bis 1771, ausgeführt. Im Schloss waren auch die Holzschnitzer Johann Georg Bader und Joseph Slawitzek tätig.

Am 8. Dezember 1772 zog die herzogliche Familie mit einer feierlichen Zeremonie in das neue Schloss ein, bald darauf, am 28. Dezember, starb hier der alte Herzog Ernst Johann.

1773 wurde die Innenausstattung der Räume, vor allem im Appartement Herzog Peters, fortgesetzt. In diesem Jahr begann auch der Maler Friedrich Hartmann Barisien im Schloss zu arbeiten.

Nach 1785 wurde der Bildhauer J. G. Bader von Johann Eberhard abgelöst, an die Stelle der Vergolder Hoffstädt und Ducko traten der Vater und Sohn Kesebier.

Im Schloss Mitau wurden oft auch Konzerte und Theateraufführungen veranstaltet. Herzog Peter hatte eine eigene Hofkapelle, die von Franz Adam Veichtner geleitet wurde. Dieser aus Regensburg stammende Musiker wurde als Hofkonzertmeister 1765 engagiert und übte dieses Amt über 30 Jahre lang aus. Veichtner komponierte Musik für feierliche Anlässe und hat auch drei Opern verfasst. Später, 1784, wurde von Herzog Peter der berühmte Komponist der deutschen Singspiele, Gründer des Leipziger "Gewandhauses", Johann Adam Hiller zum Hofkapellmeister ernannt, der allerdings in Kurland nur kurze Zeit weilte.

Anfang Dezember 1782 verließ Herzog Peter mit seinem Hofstaat Mitau und ließ sich im Schloss Würzau nieder. Auf Anordnung des Herzogs kam es Ende 1782 zum Umbau der

Schlosskapelle in Mitau; sie wurde durch Querwände aufgeteilt. Das Gewölbe in den Räumen des unteren Geschosses, wo sich das herzogliche Archiv befand, hielt diesem Gewicht nicht stand und stürzte ein.

Am 22. Dezember 1788 brach im Schloss eine Feuersbrunst aus, die den ganzen Nordtrakt und eine Hälfte des Haupttraktes samt dem Treppenhaus zerstörte. Der abgebrannte Teil des Schlosses blieb bis zum Ende des Herzogtums abgedeckt.

1785 kaufte Herzog Peter das Schloss Friedrichsfelde bei Berlin, 1786 auch das Herzogtum Sagan in Schlesien, das im Besitz Preußens war. Er hatte eingesehen, dass das weitere Bestehen des Herzogtums Kurland bedroht ist, und versuchte, zukünftig Zufluchtsorte für seine Familie zu sichern. Es gab schon seit langem häufige Konflikte zwischen dem Herzog und der Ritterschaft, dabei büßte Herzog Peter wegen seiner politischen Orientierung zu Preußen und Polen die Unterstützung Russlands ein. Infolge der dritten Teilung Polens am Anfang des Jahres 1795 ging das Herzogtum Kurland nicht nur seines offiziellen Lehnsherren, sondern auch seiner politischen Stellung verlustig. Am 17. März 1795 unterzeichnete Herzog Peter in St. Petersburg den Verzicht auf den kurländischen Thron. Bald darauf, am 27. Mai 1795, wurde das ehemalige Herzogtum zum Gouvernement Kurland erklärt.

Im August 1795 begab sich die Familie Herzog Peters von Würzau nach Schlesien und nahm das Mobiliar aus allen sechs herzoglichen

Schlössern – Mitau, Ruhenthal, Würzau, Schwethof/ Svēte, Grünhof/ Zaļāmuiža und Friedrichslust/ Luste – mit.

Am 24. Juni 1795 wurde im Schloss Mitau der Thron des Herzogs abgebaut. Das Schloss wurde zum Sitz des Gouverneurs von Kurland; der erste Gouverneur war Peter von der Pahlen; hier wurden auch verschiedene Verwaltungsbehörden eingerichtet. Der Teil des Schlosses, der nicht durch Feuer zerstört worden war, wurde weiterhin als eine repräsentative Residenz benutzt. Im Mai 1797 traf in Mitau Kaiser Paul I. von Russland ein; aus diesem Anlass wurde im Schloss ein feierlicher Empfang und ein Ball veranstaltet.

In der zweiten Hälfte 1797 wurde die Wiederherstellung des Schlosses in Angriff genommen, indem die abgebrannten Trakte mit einem Dach versehen wurden. Zur Reduzierung der Kosten wurde ein Mansarddach gebaut, – dadurch war es möglich, anstelle des kostspieligen Blechs die günstigeren Dachpfannen zu verwenden.

Am 20. März 1798 wurde das Schloss Mitau zur Residenz des Exilanten, des Thronprätendenten Frankreichs, Graf Louis von Provence, der sich hier unter dem Namen Ludwigs XVIII. aufhielt, – begleitet von seinem Ministerkabinett und Hofstaat, der Garde und den Bediensteten. Für die Bedürfnisse der Franzosen wurde die orthodoxe Kirche, die 1796 im Erdgeschoss des Schlosses eingerichtet worden war, in eine katholische Kapelle umgewandelt. Im Juni 1799 fand dort die Hochzeit des Neffen Ludwigs XVIII., Louis Antoine Herzog von Angoulême,

mit der Tochter König Ludwigs XVI. von Frankreich, Maria Thérèse, statt.

Infolge der politischen Kontakte Kaiser Pauls I. von Russland mit dem ersten Konsul Napoleon Bonaparte wurden die französischen Emigranten aus Mitau ausgewiesen. In das Schloss zog der Gouverneur von Kurland mit seinen Behörden ein.

Am 3. Januar 1805 ließ sich Ludwig XVIII. erneut im Schloss zu Mitau nieder. Diesmal war sein Aufenthalt merklich bescheidener; er war unter dem Namen eines Grafen de Lille erschienen, seine Begleitung samt den Bediensteten hatte sich auf knapp 100 Personen vermindert. Der künftige König von Frankreich nahm auch diesmal das Appartement des ehemaligen Herzogs von Kurland ein.

Dem französischen Hofstaat fehlte es an Räumen, denn im nordöstlichen Teil des Schlosses waren Kasernen und ein Kriegshospital eingerichtet worden. Auf der einen Seite des Schlosshofes war der Garten der Herzogin von Angoulême angelegt worden, die andere wurde von den verwundeten Soldaten als Spazierplatz benutzt. Um zusätzliche Wohnräume zu gewinnen, wurden weitgehende bauliche Veränderungen des Schlosses vorgenommen, wodurch die ursprüngliche Innenausstattung stark verändert wurde. Der prächtige Festsaal im Südtrakt des Schlosses wurde beispielsweise in zwei Geschosse und zahlreiche kleine Gemächer aufgeteilt.

1807, nach dem Friedensvertrag von Tilsit, wurden die im Mitauer Schloss weilenden Emigranten aus Frankreich erneut als ein

Hindernis im Wege der Annäherung zwischen Russland und Frankreich betrachtet. So wurde Ludwig XVIII. gezwungen, Mitau zu verlassen.

Kurland wurde 1812 von dem 10. Korps der französischen Armee unter dem Kommando Marschalls Macdonald besetzt. Eine Marionettenregierung wurde für das Herzogtum Kurland und Semgallen gebildet, die ihren Sitz im Schloss Mitau nahm. Im Haupttrakt des Schlosses wurde ein Lazarett eingerichtet. Im Dezember 1812 befreite die russische Armee Kurland; erneut übernahmen die Behörden der Gouvernementsregierung das Schloss.

Das ganze Gebäude war in einem äußerst schlechten Zustand; dazu brannte am 11. Mai 1816 wiederum der Nordtrakt des Schlosses nieder. Dadurch wurde eine umfangreiche Wiederherstellung veranlasst, die 1817 in Angriff genommen und 1823 fertiggestellt wurde. Der niedergebrannte Teil des Schlosses wurde neu aufgeführt, und das ganze Gebäude erhielt ein neues Dach; das Appartement des Gouverneurs wurde renoviert.

1824 wurden neue Stallungen nach dem Projekt des kurländischen Gouvernementsarchitekten Friedrich Schultz errichtet. 1825 wurde eine vollständige Instandsetzung der Schlossfassaden begonnen, wobei die meisten Balkons abgetragen wurden. Außerdem wurden mehrere Freitreppen errichtet und die Fassaden angestrichen. 1828 wurde schließlich das Mansarddach, womit 1797 der abgebrannte Teil des Schlosses versehen worden war, beseitigt, und so die ursprünglichen Proportionen

des Gebäudes wiederhergestellt. 1816 hatte man mit der Abtragung der Wälle, die das Schloss umgaben, begonnen; an der Süd- und Nordseite des Schlosses wurde Rasen angelegt. Allmählich wurden um das Schloss herum Bäume gesetzt; ein Damm wurde 1829 errichtet, der als Straße von der Stadt zum Schloss diente, besonders im Frühling, wenn das Schloss während der Hochwasserfluten von der ganzen Umgebung abgeschnitten war.

1843 begann man auf Verordnung Kaiser Nikolais I. von Russland mit der Generalreparatur des Schlosses. Die Umbauten dauerten über zwei Jahre: es wurden Räume für 15 verschiedene Behörden und 40 Wohnungen ausgebaut. Dadurch wurde die Anordnung der Räume und deren Ausmaße wesentlich verändert: es wurden neue Türöffnungen ausgebrochen, neue Querwände aufgeführt, neue Treppen errichtet und die alten abgebaut.

Die Wiederherstellung der ehemaligen Privaträume des Herzogs, die sog. "kaiserlichen Gemächer", erfolgte erst 1859. Laut dem Kontrakt, der mit dem Rigaer Architekten Heinrich Scheel geschlossen wurde, war er verpflichtet, für ein Honorar von 14 600 Rubel 16 Räume des Schlosses "in der alten Manier" zu restaurieren. Diese "Restaurierung", die 1860 fertiggestellt wurde, erwies sich als recht oberflächlich: die Decken- und Wandverzierungen des 18. Jahrhunderts waren stark verändert worden. 1864 wurden die "kaiserlichen Gemächer" aufs neue möbliert und mit Kunstgegenständen, die aus St. Petersburg stammten, ausgestattet.

1853/58 wurden die Grünanlagen am Schloss auf Anordnung des damaligen Gouverneurs von Kurland Peter Walujew erweitert: es wurden Bäume und Ziersträucher zwischen dem Damm und dem Schloss gepflanzt, Lindenalleen längs der Kurländischen Aa und der Drixe angelegt. In der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts wurden die für die Instandhaltung des großen Gebäudes nötigen Renovierungen durchgeführt. 1896 wurden im Schloss eine elektrische Leitung und das Telefon installiert, im Hof ein artesischer Brunnen gebohrt sowie eine Wasserleitung und Kanalisation angelegt. Einige Renovierungen wurden in den "kaiserlichen Gemächern" auch 1913 vorgenommen, um diese für die Aufnahme des Kronprinzen von Schweden vorzubereiten.

Beim Beginn des Ersten Weltkrieges wurde ein Teil des Mobiliars des Schlosses nach Moskau ausgelagert. Am 1. August 1915 wurde Mitau von der deutschen Armee besetzt. Im Schloss befanden sich nun der Armeestab sowie andere Okkupationsbehörden.

Am Anfang des Jahres 1919 herrschten in Mitau die Kommunisten; im März wurden sie von der Armee der Landeswehr und des Generals von der Goltz vertrieben; im Juli wurde die Stadt von der Armee des Weißgardisten, Oberst Bermont-Awalow, eingenommen. Am 21. November 1919, kurz vor ihrem Rückzug aus der Stadt, raubten die Soldaten der Bermont-Armee das Schloss aus und brannten es nieder.

Im Denkmalamt Lettlands wurde erstmals 1923 das weitere Schicksal der Ruine des

Schlosses Mitau erörtert; 1926 wurde das Schloss in die Liste der Kulturdenkmäler, die dem staatlichen Schutz unterliegen, aufgenommen. 1924 wurden die Arbeiten zur Wiederherstellung der Mauern begonnen, die bis 1932 währten. 1933 wurde die Wiederherstellung einiger Innenausstattungen des 18. Jahrhunderts begonnen, die aus wissenschaftlicher Sicht recht oberflächlich war.

Die landwirtschaftliche Kammer Lettlands wurde 1937 aus Riga nach Jelgava/ Mitau versetzt, im Schloss wurden ihr 130 Räume zugewiesen. Die Kabinette des Vorsitzenden und des Generalsekretärs der landwirtschaftlichen Kammer wurden nach Entwürfen des Künstlers Ansis Cīrulis im Stil des Art déco eingerichtet.

1936 wurde beschlossen, im Schloss die Landwirtschaftsakademie unterzubringen. Für ihre Bedürfnisse wurde der Südtrakt ausgebaut; 1937 wurde der Grundstein zu dem neuen Westflügel nach einem Projekt von Professor Eugen Laube gelegt. Nach seinen Entwürfen wurden mehrere Räume sowie der große Festsaal des Schlosses ausgestattet. Am 3. Juli 1939 fand in Jelgava die feierliche Eröffnung der Landwirtschaftsakademie Lettlands, die zwei Fakultäten hatte – die landwirtschaftliche und die forstwirtschaftliche – statt.

Nach der Eingliederung Lettlands in die Sowjetunion wurden im Schloss neue Räume ausgebaut und Lehrkabinette eingerichtet. 1941 wurden an der Akademie 13 wissenschaftliche Forschungsinstitute gegründet; es wurde geplant, mehrere Fakultäten der Universität

Lettlands nach Jelgava zu verlegen. Diese Pläne wurden durch den Zweiten Weltkrieg, der nun auch Lettland erreicht hatte, zunichte gemacht. Die früheren Räume der landwirtschaftlichen Kammer wurden von deutschen Besatzungsbehörden belegt.

Im Juli 1944 brannte das Schloss zu Jelgava nieder. Durch das Feuer wurde auch der größte Teil der Stadt zerstört. Verursacht wurde es ebenso durch die Angriffe der sowjetischen Flieger wie durch die Kampfhandlungen in der Stadt und die Absicht der deutschen Armee, hinter sich nur "verbrannte Erde" zu lassen, als sich die sowjetische Armee der Stadt näherte.

Die Stadt Jelgava war nach dem Krieg eine völlige Ruine. Die Landwirtschaftsakademie wurde nach Riga zurück versetzt. Im Juli 1945 wurde ein Beschlussentwurf im Hinblick auf die Wiederherstellung des Schlosses für die Landwirtschaftsakademie erarbeitet, man verzichtete jedoch darauf, dies durchzuführen. Anstelle dessen wurde beschlossen, im Schloss das Exekutivkomitee des Kreises Jelgava, die Komitees der Kommunistischen Partei und der Komsomolzen sowie mehrere Schulen und Wohnheime unterzubringen. 1948 wurde das Projekt zur Wiederherstellung des Schlosses bestätigt. Zur Durchführung desselben kam es jedoch nicht; 1951 wurde das Schloss dem Ministerium der Kriegsmarine der UdSSR zugewiesen, das im Begriffe war, das Schloss für die Rigaer Seefahrtsschule der Kriegsmarine auszubauen. 1954 wurde ein neuer Beschluss gefasst, und zwar, die Ruine des Schlosses dem eben gegründeten Technikum für Autostraßen

zur Verfügung zu stellen. Die Pläne änderten sich ein weiteres Mal: am 29. Oktober 1956 entschied man sich für die Versetzung der Landwirtschaftsakademie von Riga nach Jelgava.

Das gesamte Bauprojekt zur Wiederherstellung des Schlosses wurde vom Staatlichen Projektierungsinstitut für den Städtebau Lettlands und von der Werkstatt für die wissenschaftliche Restaurierung erarbeitet.

Die Wiederherstellung des Schlosses wurde 1955 in Angriff genommen. Die Bauarbeiten wurden von der Bauverwaltung der Stadt Jelgava durchgeführt. Ständig stieß man auf komplizierte technische Probleme: die Gewölbe der Korridore drohten einzustürzen, in den Mauern der Risalite an beiden Enden des Haupttraktes zeigten sich Risse, sodass diese leicht in sich zusammenbrechen konnten.

Der Wiederaufbau des Schlosses war im großen und ganzen 1961 vollendet. 1964 wurden alle Fassaden in den ursprünglichen Farbtönen gestrichen; dadurch wurde dem Schlossgebäude – erstmals nach 150 Jahren – seine Fassung des 18. Jahrhunderts zurück gegeben.

1968 wurden an der Akademie die Fakultät für Landwirtschaftsökonomie und 1984 die Fakultät für landwirtschaftliches Bauwesen gegründet. 1990 erfolgte die Gründung des Humanitären Instituts (seit 2001 Fakultät für soziale Wissenschaften) und 1992 – des Instituts für Informatik (seit 2001 Fakultät für Informationstechnologien). 1991 wurde die Landwirtschaftsakademie Lettlands umbenannt

und heißt nunmehr die Landwirtschaftsuniversität Lettlands. Am Anfang des Lehrjahres 2004/05 gab es an dieser Lehranstalt neun Fakultäten mit 54 Lehrstühlen in 16 Fächern und 10 620 Studenten.

Die Universität zeigt großes Verständnis für den historischen und künstlerischen Wert des Schlossgebäudes. Jährlich werden Renovierungen – in einem breiteren oder kleineren Umfang – sowie Rekonstruktionsmaßnahmen ausgeführt, bei denen auch Einblicke in die Geschichte des Schlosses gewonnen werden. Die Risse in den Mauern an der nordöstlichen Ecke des Schlosses, verursacht durch die Fäulnis der Pfähle, machten die Verstärkung der Fundamente nötig. In diese wurden 146 Injektionspfähle aus einer Legierung aus Stahl und Titan eingefügt, die mit mehreren Tonnen Beton verstärkt wurden. Gleichzeitig mit der Konsolidierung der Fundamente wurde in die tragenden Wände ein System zur Trockenlegung durch Elektrosmose installiert.

Von 1996 bis 2001 wurde das Dach des Schlossgebäudes völlig ausgewechselt, 1997/98 wurde eine Anlage zur Drainage und Ableitung der Regenwässer errichtet. 2000 begann man mit der Wiederherstellung der Fassaden.

Auch im Schlossinnern sind mehrere wesentliche Veränderungen vorgenommen worden, die allmählich die primitiven Interieurs aus der Sowjetzeit beseitigten. Die Küche im Erdgeschoss ist in ihrer ursprünglichen Gestalt wiederhergestellt worden, die 2000 fertiggestellte Rekonstruktion der Bibliothek hat das ehemalige Gepräge der Säulengalerie an der

Nordostseite erneuert. 1999 wurde die Aula der Universität und der Vorraum, der zu ihr hin­führt, rekonstruiert; der ehemalige Goldene Saal des herzoglichen Appartements ist in seinen ursprünglichen Proportionen wiederhergestellt worden – samt dem Gesims, der aufgrund von Fotos rekonstruiert werden konnte. So bleibt die Möglichkeit offen, die Arbeit künftig fortsetzen zu können, um dem Raum sein früheres Aussehen zurückzugeben. Theoretisch wäre es möglich, die ursprüngliche künstlerische Innenausstattung noch in einigen weiteren Räumen wiederherzustellen – im Schlafzimmer, im Silbernen Saal und in dem ehemaligen Ankleidezimmer des Herzogs.

Nach 1996 wurde mit der Rekonstruktion der Räume im Sockelgeschoss an der südöstlichen Ecke des Schlosses begonnen, indem dort Hörsäle, eine Mensa etc. eingerichtet wurden. Es wurden hier die Türen des 18. Jahrhunderts wiederhergestellt, wobei die Türangeln und Klinken nach authentischen Mustern aus dem 18. Jahrhundert angefertigt wurden. Den bisher rein funktionellen Räumen wurde dadurch ein Hauch aus der früheren Stimmung des Schlosses verliehen. 2003 begann schließlich die Wiederherstellung der Räume im Sockelgeschoss des Westtraktes.

SCHLOSS MITAU FRÜHER UND HEUTE

Das Schloss Mitau liegt am Rande der Stadt auf einer Insel der Kurländischen Aa. Der Wunsch Herzog Ernst Johanns, die Kontinuität der Herrschaft zu betonen, indem das neue

Schloss direkt an der Stelle des alten Gebäudes errichtet wurde, zwängte es zwischen die Befestigungswälle. Dadurch war es nicht möglich, das Schloss mit seiner Umgebung zu verbinden, was ein kennzeichnendes Merkmal barocker Anlagen ist, auch konnte kein umfangreicher Park angelegt werden. Die Architektur des Mitauer Schlosses wurde dadurch aber auch im Blick auf die Gesamtkomposition im Sinne der Raumgestaltung benachteiligt.

Zum alten Kettlerschen Schloss gelangte man über ein Tor, das im Ravelin der Befestigungswälle – am "Kopfende der Brücke" – errichtet war. Dieser Eingang blieb auch nach der Erbauung des neuen Schlosses erhalten. 1772 wurde eine neue Zufahrt angelegt, die durch die Bastei an der südwestlichen Ecke in den Ehrenhof des Schlosses führte. Im ausgehenden 18. Jahrhundert wurde das Tor so versetzt, das es sich gegenüber der Mitte des Südtraktes befand.

Das Schlossgebäude ist ein dreiteiliger Baublock von 150 x 120 m, dessen Hauptsymmetrieachse von Osten nach Westen verläuft. Die Seitenflügel des Schlosses werden an der Westseite durch kurze Quertrakte abgeschlossen. Diese Komposition, wobei der Innenhof nur mehr oder weniger geschlossen ist, ist kennzeichnend für alle Schöpfungen Rastrellis aus den 1730er Jahren; sie kommt auch an seinem letzten Bauwerk in St. Petersburg – am Winterpalais – zur Geltung.

Beim Schloss Mitau wird besonders der mittlere Trakt – der Osttrakt – akzentuiert. Die Hauptschauseite des Schlosses – die Ostfassade –

ist dem Fluss zugewandt. Die Komposition dieser Fassade zeigt die von Rastrelli bevorzugte Gliederung durch drei Risalite; dazu kommen noch zwei Risalite mit je zwei Fensteröffnungen. Der mittlere Risalit – in der Länge von sieben Achsen – ist um ein halbes Geschoss erhöht worden und wird, ebenso wie die Risalite an den beiden Enden des Traktes, durch Dreiecksgiebel (ursprünglich Segmentgiebel) bekrönt. Insgesamt wirkt diese Fassade plastischer und bewegter als alle früheren Bauten Rastrellis.

Zu dem effektvollen Gesamtgepräge der Fassaden tragen die gusseisernen Verzierungen besonders bei. Diese sind in der Fabrik Rodion Bataschovs in Tula angefertigt worden und gelten als die ältesten und bedeutsamsten Fassadenverzierungen aus Metall in der europäischen Architektur.

Heute gibt es an den Fassaden insgesamt 524 Verzierungen, 80 davon sind allerdings aus Zement; diese wurden bei der Wiederherstellung des Schlosses 1956–1963 angebracht, weil zahlreiche von den ursprünglichen gusseisernen dekorativen Details bald nach dem Zweiten Weltkrieg entwendet worden waren. Vorhanden sind Güsse von 13 Arten. Sie alle wurden nach den Entwürfen Rastrellis gearbeitet und zeigen die von ihm in den 30er Jahren des 18. Jahrhunderts bevorzugte Ornamentik.

Der größte Unterschied zwischen dem Projekt Rastrellis und dem heute existierenden Bauwerk besteht in dem Nichtvorhandensein von Skulpturen und Wappen auf dem Dachgesims und in den Giebeln. Diese wurden infolge der Verbannung Herzog Birons gar nicht

angebracht; im 19. Jahrhundert aber wurden mehrere Balkons abgetragen. Auch die ursprüngliche Eingangstreppe ist nicht erhalten.

Heutzutage gelangt man an das Schloss von der Seite des 1829 angelegten Dammes über einen Weg, der zur Mitte der Südfassade führt. In der Komposition dieser Front ist der Mittelrisalit besonders betont worden: anstelle des abschließenden Frontispizes ist hier eine eigenartige Erhöhung in der Art einer Attika mit einem Dreiecksgiebel in der Mitte aufgesetzt worden; gusseiserne Kapitelle ionischer Ordnung zieren die Pilaster. Im Unterteil des Risalits liegt das Einfahrtstor; die von runden Halbsäulen flankierte Einfahrt ist nach vorne gesetzt und trägt einen Balkon. Balkons sind auch an den Risaliten an beiden Enden des Südtraktes vorhanden; ihre Geländer stammen aus dem Anfang des 19. Jahrhunderts.

Die Gitter der sieben Fenster der herzoglichen Gruft, die sich im Sockelgeschoss befindet, hat der Mitauer Kunstschmied Johann Georg Frey angefertigt; der betreffende Kontrakt wurde mit ihm am 12. November 1738 geschlossen.

Das schmiedeeiserne Tor an der Einfahrt am Südtrakt wurde 1908 in Riga gearbeitet – in Formen, die im 18. Jahrhundert üblich und auf die Fenstergitter des Schlosses abgestimmt waren. Die vier Joche des Einfahrtsgewölbes werden von massiven Säulengruppen getragen, die Wände sind mit dekorativen Nischen versehen. Direkt von der Einfahrt aus führt eine Treppe in das Erdgeschoss.

Von den Hoffassaden gilt die Ostfront als die Hauptschauseite. Die Gestaltung des zentralen Risalits ist ähnlich der zum Fluss gerichteten Fassade, jedoch ist sein Mittelteil zusätzlich noch durch einen Vorsprung von drei Achsen akzentuiert. Die jetzige Fassung – in "englisch Rot" und Weiß –, die auf den Architekten Severin Jensen zurückzuführen ist, haben die Fassaden wieder – nach einer längeren Unterbrechung – 1964 erhalten; dadurch wird den Formen des Bauwerks eine besondere Ausdruckskraft verliehen, die bei einer eintönigen Farbgebung nicht zur Geltung kommt.

Eine Tür an der Ostfassade führt zur Eingangshalle des Erdgeschosses, dessen drei Gewölbeschiffe den Mitteltrakt durchqueren. An der Hofseite führen zwei Läufe zum Obergeschoss; der mittlere Korridor erstreckt sich auf beide Seiten und nimmt die Länge des ganzen mittleren Traktes ein. An dessen Enden schwenkt der Gang rechtwinklig in die Seitenflügel des Schlosses ein und wird als eine zweischiffige Galerie fortgesetzt bis zu den Treppen, die abwärts zu den Einfahrten führen. Im 18. Jahrhundert waren im Erdgeschoss Wirtschaftsräume eingerichtet; hier gab es mehrere Küchen, Vorratskammern, Wohnungen für Bedienstete. Den Mitteltrakt bewohnten Höflinge. Im Erdgeschoss hatten auch mehrere Behörden der herzoglichen Regierung ihren Platz: die Kanzlei, das Rentamt und das herzogliche Archiv.

Die Treppenanlage des Mitauer Schlosses gilt als die effektivste Lösung eines Schlossaufganges aus der gesamten Tätigkeit Rastrellis. Im

18. Jahrhundert war das Treppenhaus dreimal so groß wie heute und nahm die ganze Breite des Mittelrisalits, und zwar 32 m, ein. 1797 wurde es – bei der Beseitigung der durch das Feuer verursachten Schäden – durch Zwischenwände in drei Teile aufgeteilt; die Treppe wurde nur im mittleren Teil ausgebaut. An der Stelle der ehemaligen Treppe an der Südseite wurde im Erdgeschoss eine orthodoxe Kapelle eingerichtet, die später von den französischen Emigranten als ihre Hofkapelle benutzt wurde.

Türen vom oberen Podest des Treppenhauses führten zur Paradeenfilade. Den ganzen mittleren Trakt nahmen Repräsentationssäle ein, an dessen Enden sich private Appartements anschlossen. Wohnräume waren auch an den Ecken anderer Trakte vorhanden, im Mittelteil des Südflügels befand sich der große Festsaal. Überliefert ist das Inventar von 1811, welches die Innenausstattung all dieser Räume aufführt.

Der erste Raum, in den man vom Treppenhaus gelangte, war der "Weiße Speisesaal", der bereits 1788 ausbrannte. An dieser Stelle befindet sich derzeit ein Hörsaal des Lehrstuhls für Mathematik; hier finden Sitzungen des Senats der Landwirtschaftsuniversität Lettlands statt. Südlich davon sind Kabinette der Hochschullehrer eingerichtet.

Zwei Salons trennten den "Weißen Saal" vom Thronsaal, dessen Wände mit rotem Damast bezogen waren. Hier befand sich das Porträt Herzog Peters, gemalt 1775 von dem Hofmaler Friedrich Hartmann Barisien.

Der größte Raum in dieser Enfilade war der Silberne Saal, wo sich ein eigenartig gestalteter

Kamin befand. Seinen Hauptdekor bildeten zwei Baumzweige mit üppigem Laub, die – wie alle weiteren Stuckverzierungen dieses Raumes – versilbert waren.

Den plastischen Schmuck hatte Johann Michael Graff ausgeführt. Er stammte aus Bayern, wo seine Familie zum Kreis der sog. Bildhauer-Stuckateure der Wessobrunner Schule zählte. Aus stilistischen Gründen ist jedoch anzunehmen, dass er nach Preußen weitergezogen ist, weil sein Schaffen eng mit der dekorativen Rokokobildhauerei aus der Berliner-Potsdamer Schule verbunden ist. Die Eigenart dieser Kunst geht auf den Architekten Georg Wenzeslaus Knobelsdorff und den Dekorateur Johann August Nahl, die in den 1740er Jahren wirkten, zurück; weiter wurde dieser Stil von den Gebrüdern Johann Michael und Christian Hoppenhaupt entwickelt.

Die Enfilade der Repräsentationsräume wurde am südlichen Ende durch das Schreibkabinett des Herzogs, auch der Goldene Saal genannt, abgeschlossen. Die Einfassungen der Decke und der Wände sowie die der Kaminspiegel und der Supraporten waren in diesem Raum vergoldet. Die Wände waren noch zu Anfang des 19. Jahrhunderts mit einem geblühten Seidenstoff bespannt. An der Decke gab es von Stuckverzierungen eingefasste Gemälde von Barisien; eins davon wurde bereits in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts zerstört; all diese Gemälde wurden 1859 aufs Neue gemalt. Das Schreibkabinett bildete den Übergang von den Repräsentationsräumen des Mitteltraktes zu dem privaten Appartement des Herzogs.

Der nächste Raum war das Schlafzimmer des Herzogs. Seine Wände waren mit Holztäfelungen versehen, die in Lacktechnik von dem Laienkünstler von Saltza dekoriert worden waren. Die Malerei stellte die im 18. Jahrhundert beliebten chinesischen Motive dar. Der Deckendekor sowie der Ofen stammten von J. M. Graff.

Aus dem Schlafzimmer führte eine Tür in einen kleineren Raum, der als Ankleidezimmer des Herzogs diente. Hier gab es drei eingebaute Schränke; die Decke war mit Gitterwerk-Motiven in Stuckarbeit verziert und sollte die Decke eines Parkpavillons vortäuschen. Das Kabinett nebenan war mit gelben chinesischen Tapeten bespannt und wurde dementsprechend das "Gelbe Kabinett" genannt. Das folgende – das sog. "Rote chinesische Kabinett" war bis 1919 mit Stofftapeten ausgeschmückt, die von der Herzogin Benigna Gottlieb während ihrer Verbannung bestickt worden waren.

Ging man weiter, so konnte man aus dem Appartement des Herzogs zurück in die Repräsentationsräume gelangen, unter anderem auch in den Sommerspeisesaal, dessen Wände mit holländischen Fliesen bekleidet waren.

Vom Speisesaal aus gelangte man über den Südtrakt in den Festsaal, der eine Fläche von 405 m² hatte; seine Stuckzieraten wurden währen der baulichen Veränderungen 1805 vernichtet.

Die Privaträume der Herzogin lagen im 18. Jahrhundert in der westlichen Ecke des Südtraktes. Im Vergleich zum Appartement des Herzogs waren diese Zimmer kleiner und die

Decken niedriger, weil die 5 m hohen Räumlichkeiten eine Zwischendecke bekommen hatten, sodass darüber kleine Zimmerchen für die Bediensteten entstanden.

Im Schlafzimmer der Herzogin gab es eine Nische mit einem Bett. Der Alkoven, flankiert von zwei Öfen in Stuckarbeit, war durch Holzschnitzereien verziert und mit etlichen Konsolen versehen, um dort Porzellan aufzustellen. In der Mitte der Deckenverzierung war eine Stuckrosette mit Gitterwerk angebracht, dessen Mittelteil mit Spiegelglas eingedeckt war. Die gesamte Dekoration dieses Raumes war ursprünglich vergoldet.

Rastrellis Projekt von 1738 sah neben dem Appartement der Herzogin eine Kapelle vor, die zwei Geschosse umfassen sollte. Während der zweiten Bauetappe wurde die Kapelle in zwei Stockwerke geteilt; ihre Ausmaße wurden beinahe um die Hälfte reduziert. Die Ausstattung der Kapelle hatte J. M. Graff in Kunstmarmor ausgeführt; an der Nordwand stand der Kanzelaltar in bläulichem Marmor.

Von den ursprünglichen Innenräumen des Schlosses sind nur die gewölbten Korridore und die Eingangshallen aus der ersten Bauperiode erhalten geblieben; die Ausstattungen aus der zweiten Bauetappe sind vollständig vernichtet worden. Die Außenarchitektur des Schlosses präsentiert sich trotz der umfangreichen Zerstörungen, Renovierungen und Umbauten in bester Weise.

Das Schloss zu Mitau gilt als ein markantes Beispiel für die erste Tätigkeitsperiode Rastrellis in Kurland – in einem Zeitabschnitt von fünf

Jahren – und zugleich als ein Schnittpunkt in seinem Schaffen. Ihren Anfang nahmen hier zahlreiche Verfahren, Ideen und Elemente, die später von ihm an allen seinen weiteren Bauten verwendet wurden. Es gibt kaum ein Schloss aus der späteren Zeit der Tätigkeit Rastrellis, in dem nicht einzelne Elemente auf das Schloss Mitau zurückzuführen wären – es diente als Vorbild beispielsweise für die Komposition des mittleren Risalits des Schlosses Woronzow, für die Durchfahrt am Winterpalais, in Zarskoje Selo für die zweiteilige Treppenanlage mit einem Vestibül in der Mitte.

Das Schloss Mitau ist nicht nur als ein Einzelkunstwerk von Bedeutung. Zusammen mit dem Schloss Ruhenthal gilt es als ein einzigartiger Zeuge für das langjährige, tatkräftige Schaffen Rastrellis – vom Anfang der 20er bis zur Mitte der 40er Jahre des 18. Jahrhunderts. Alle anderen Bauwerke, die Rastrelli in dieser Zeit erbaute, sind zerstört worden; erhalten sind nur diese zwei Schlösser in Kurland. Das Mitauer Schloss nimmt im Schaffen Rastrellis einen besonderen Platz ein – es ist die größte Anlage seiner Jugendzeit, die er in reiferen Jahren zu einer glanzvollen Vollendung führen konnte.

DIE GRUFT DER HERZÖGE VON KURLAND

Im Sockelgeschoss an der südöstlichen Ecke des Schlosses Mitau befindet sich die Gruft der Herzöge von Kurland, die auf eine besondere Art und Weise das Bauwerk Rastrellis mit dem alten Schloss verbindet.

Die ersten verstorbenen Familienmitglieder Herzog Gotthards waren seine minderjährigen Söhne; sie starben im Schloss Riga, wurden in Goldingen beigesetzt und erst später nach Mitau gebracht. Für eine kurze Zeit war die Kirche in Goldingen auch die letzte Ruhestätte der 1610 gestorbenen Gemahlin Herzog Wilhelms, Sophie. 1582 wurde der Bau der Schlosskirche zu Mitau fertiggestellt, worunter sich ein Keller für die Beisetzung der Sarkophage der Herzöge befand. Dieser mit einem Tonnengewölbe überdeckte Raum war etwa 9 m breit und hatte in der Mitte einen freien Gang. Als erster wurde hier 1587 Herzog Gotthard beigesetzt, später dann – bis 1737 – insgesamt 24 Familienmitglieder des Herzogshauses Kettler.

Während des Nordischen Krieges wurde im September 1705 die Gruft stark beschädigt, indem die schwedischen Soldaten einige Sarkophage aufbrachen und Wertsachen raubten.

1737, als das Schloss in die Luft gesprengt wurde, wurde auch die Schlosskirche samt der Gruft vernichtet. Für eine Zeitlang wurden die Sarkophage in einen Schuppen ausgelagert, – bis eine neue Gruft im neuen Schloss gebaut wurde: Es waren zwei kleine gewölbte Räume im Sockelgeschoss des Südtraktes mit einem separaten Eingang von außen; dieser wurde jedoch später zugemauert. Weder Herzog Ernst Johann, noch seinem Sohn Peter aus dem Hause Biron gelang es, die Errichtung einer eigenen Gruft zu verwirklichen.

1819 wurde die Öffentlichkeit Kurlands aufgefordert, Geld für die Wiederherstellung der herzoglichen Gruft zu spenden. Dank

diesen Stiftungen wurde es möglich, die Gruft an einen anderen Ort zu verlegen und die Sarkophage in Ordnung zu bringen. Es wurde die jetzige Stelle der Gruft im Sockelgeschoss an der südöstlichen Ecke des Schlosses gewählt; anstelle der drei kleinen Wohnräume, die hier früher vorhanden waren, wurde ein 16,5 m langer und 5 m breiter Raum, überdeckt von einem Tonnengewölbe, ausgebaut. Die Sarkophage standen hier nahe beieinander bis 1933/34, als ein tiefgreifender Umbau der Gruft vorgenommen wurde.

Unübersehbare Schäden entstanden 1919, als die Gruft ebenso von den Bolschewiken wie von den Soldaten der Bermont-Armee zerstört wurde: Sarkophage wurden zerbrochen und die sterblichen Überreste der Herzöge aus den Särgen geworfen.

Am 4. Mai 1934 wurde die wiederhergestellte Gruft vom Bauamt beim Innenministerium dem Denkmalamt übergeben; bald darauf wurde sie für das Publikum geöffnet. Am Ende des zweiten Weltkrieges und in den ersten Nachkriegsjahren wurde die Gruft oft demoliert. Um dies zu verhindern, wurde sie 1946 zugemauert. 1973 und 1976 wurde die Gruft ausführlich beschrieben, aufgemessen und fotografiert. Sarkophage samt ihrem Inhalt wurden dem Schlossmuseum Rundäle übergeben, und die Restauratoren dieses Museums begannen mit der Konservierung und teilweisen Restaurierung der vorhandenen Textilien. Die Landschaftsuniversität Lettlands führte eine Generalreparatur der Gruft durch, installierte eine Heizung und eine elektrische Leitung. 1990

machte das Schlossmuseum Rundäle die herzogliche Gruft der Öffentlichkeit zugänglich, obwohl die Sarkophage bis jetzt nur teilweise restauriert worden sind. Derzeit gibt es in der Gruft 30 Beisetzungen – 21 Sarkophage aus Metall und neun Säрге aus Holz, die aus der Zeit von 1569 bis 1791 stammen. Der älteste Sarkophag, gearbeitet 1569 für den kleinen Prinzen Sigismund August, stammt von dem Rigaer Zinngießer Ciriacus Klinth. Von seiner Hand ist auch der Sarkophag für den 1570 gestorbenen Prinzen Gotthard.

Der Sarkophag Herzog Gotthards (1587) ist einfach gestaltet; die zeitlich nächstfolgenden aber – die Sarkophage der Herzoginnen Anna (1602) und Sophie (1610) – zeigen eine deutlich höhere Stufe der Stilentwicklung und einen reicheren Dekor. Der Sarkophag der Herzogin Sophie zeichnet sich durch fein gravierte Wappen und Ornamente aus.

Den prächtigen Sarkophag der Herzogin Elisabeth Magdalena mit Ornamenten im Stil des Manierismus hatte 1645 der Mitauer Zinngießer Franz Warnradt angefertigt; vermutlich stammen von ihm auch die Sarkophage Herzog Friedrichs (1642), des Prinzen Wladislaw Ludwig Friedrich (1648) und der Prinzessin Christina Sophie (1650). Ähnlich, jedoch nicht so aufwendig gearbeitet, ist der Sarkophag Herzog Wilhelms.

Eine Wende zum Barockstil lassen die Sarkophage Herzog Jakobs, seiner Gemahlin Luise Charlotte und seines Sohnes Karl Jakob erkennen, die alle eine große Ähnlichkeit miteinander haben. Vermutlich hat diese Sarkophage der Zinngießer aus Libau, Heinrich

Pömeller, angefertigt. Als erster wurde der Sarkophag für die am 18. August 1676 verstorbene Herzogin Luise Charlotte angefertigt; am 29. Dezember desselben Jahres starb der Prinz Karl Jakob. Es ist denkbar, dass Herzog Jakob gleichzeitig mit dem Sarkophag für seinen Sohn auch den für sich selbst in Auftrag gab, denn der Sarkophag des Herzogs ist mit dem des Prinzen Karl Jakob völlig gleich.

Die Zeremonien der Begräbnisse wurden immer prunkvoller bereits in der Zeit Herzog Jakobs, besonders aber unter Herzog Friedrich Kasimir. Seine Beisetzung, deren Verlauf aus einer überlieferten Beschreibung bekannt ist, verkörperte gewissermaßen den prunkvollen Lebensstil, den er immer angestrebt hatte. Der Sarkophag Friedrich Kasimirs, der von dem Mitauer Zinngießer Christoph Eppner stammte, ist nicht erhalten; wahrscheinlich wurde er 1705 von den schwedischen Soldaten zerstört.

Am Sarkophag der Gemahlin Friedrich Kasimirs, Sophie Amelia (1688), zeigt sich die Vorliebe des Barock zu einem übermäßigen Formenreichtum. Der letzte Herzog aus dem Hause Kettler, Ferdinand, ist in einem in Danzig gearbeiteten und 1743 nach Mitau gebrachten Sarkophag beigesetzt. Seine Formen sind stark profiliert und zeichnen sich durch eine rationale Ausführung und geometrische Anordnung aus.

Der Bauherr des Schlosses Mitau, Herzog Ernst Johann, ist in einem kupfernen Sarkophag beigesetzt worden. Dieser wurde 1784 dem Danziger Kupferschmied Johann Daniel Peppich und dem Gürtler Gottlieb Kaufmann in Auftrag gegeben – zusammen mit den Sarkophagen für die Herzogin Benigna Gottlieb und den früh verstorbenen Sohn Herzog Peters. An den Seiten ist der Sarkophag Ernst Johanns barock geschweift, sein Dekor entspricht jedoch dem Stil des Klassizismus.

ABBILDUNGEN

Einband – Hoffassade des Mitteltraktes des Schlosses Mitau/ Jelgava.

Titelbild – Südfassade des Schlosses Mitau.

1. Das herzogliche Schloss Mitau/ Jelgava mit der Ordensburg. E. Körber, Ende 18. Jh., nach dem Original vom Anfang des 18. Jhs. *J. Ch. Brotze. Sammlung.*, Bd. 9, fol. 68. Akademische Bibliothek Lettlands.
2. Profilbacksteine der Gewölberippen aus der Ordensburg Mitau. Museum der Landwirtschaftsuniversität Lettlands.
3. Herzog Gotthard mit seiner Gemahlin Anna. Unbekannter Künstler, 1584. Schloss Hovestadt (Deutschland).
4. Schloss Mitau. K. M. Stuart, 1703. Königliche Bibliothek in Stockholm.
5. Schloss Mitau. J. Lithén, 1702. Königliche Bibliothek in Stockholm.
6. Keller unter dem Palast Herzog Gotthards.
7. Keller unter dem Palast Herzog Gotthards, Grundriss.
8. Die freigelegten Fundamente des Palastes Herzog Gotthards und ein Teil von den Mauern des Erdgeschosses.
9. Ofenkachel. 2. Hälfte 16. Jh. Museum der Landwirtschaftsuniversität Lettlands.
10. Ofenkachel. 2. Hälfte 16. Jh. Museum der Landwirtschaftsuniversität Lettlands.
11. Ofenkachel. 2. Hälfte 16. Jh. Museum der Landwirtschaftsuniversität Lettlands.
12. Ofenkachel. 2. Hälfte 16. Jh. Museum der Landwirtschaftsuniversität Lettlands.
13. Herzog Wilhelm von Kurland. Unbekannter Künstler, 1615. Schlossmuseum Rundāle/ Ruhenthal.
14. Herzog Friedrich von Kurland. J. K. Hohl, Kopie aus dem 18. Jh. nach dem Original vom Anfang des 17. Jhs. Gebietsmuseum in Torun.
15. Schloss Mitau auf der Karte der Stadt Mitau von T. Kraus, 1652. Historisches Nationalmuseum Lettlands.
16. Herzog Jakob von Kurland, Ausschnitt aus dem Gemälde "Die Verherrlichung der Kurfürstin Elisabeth Charlotte von Brandenburg". M. Czwiczek, um 1649. Schloss Charlottenburg in Berlin.
17. Pokal aus der Sammlung des Herzogs von Kurland. Zeichnung, 2. Hälfte 17. Jh. Historisches Staatsarchiv Lettlands.
18. Fragment einer Truhe mit dem Wappen der Herzöge von Kurland. 3. Viertel 17. Jh. Schlossmuseum Rundāle.
19. Herzog Friedrich Kasimir von Kurland. Unbekannter Kupferstecher, zwischen 1682 und 1684.

20. Entwurf zum Baluster der Schlosstreppe. J. Bodemer, 1690er Jahre. Foto einer Zeichnung aus dem Historischen Staatsarchiv Lettlands.
21. Baluster der Schlosstreppe. Werkstatt J. Bodemers, 1690er Jahre.
22. Gusseiserne Säulen und Delphine von dem Portal des Mitauer Schlosses. 1690er Jahre. Museum der Landwirtschaftsuniversität Lettlands.
23. Ofenkachel mit dem Wappen der Herzöge von Kurland. Um 1689. Museum der Landwirtschaftsuniversität Lettlands.
24. Schloss und Stadt Mitau, Blick von Nordosten. Kupferstich im Buch: S. Faber. *Der ausführlichen Lebens-Beschreibung Carls des XII. Königs in Schweden Dritter Theil. Frankfurt und Leipzig, 1704.*
25. Das alte Schloss Mitau, Blick von Südwesten. Kopie von J. Ch. Brotze nach einer Zeichnung aus der Zeit um 1700. J. Ch. Brotze. *Sammlung..*, Bd. 9, fol. 16a. Akademische Bibliothek Lettlands.
26. Das alte Schloss Mitau, Plan der Befestigungen. Um 1703. Kriegsarchiv in Stockholm.
27. Herzog Ernst Johann von Kurland. Kopie von einem unbekanntem Künstler nach dem Original von L. Caravaque, zwischen 1737 und 1740. Historisches Nationalmuseum Lettlands.
28. Architekt F. B. Rastrelli. Gemälde von L. C. Pfandzelt (?). Staatliche Eremitage in St. Petersburg.
29. Situationsplan des Schlosses, die erste Variante. Kopie aus dem 18. Jh. nach dem Projekt von 1738. Früher im Kurländischen Provinzialmuseum in Mitau.
30. Situationsplan des Schlosses, die zweite Variante. F. B. Rastrelli, 1738. Nationalbibliothek in Warschau.
31. Grundriss des Erdgeschosses des Schlosses, die erste Variante. F. B. Rastrelli, 1738. Graphische Kunstsammlung "Albertina" in Wien.
32. Grundriss des ersten Stockwerks des Schlosses, die erste Variante. F. B. Rastrelli, 1738. Graphische Kunstsammlung "Albertina" in Wien.
33. Ostfassade des zentralen Traktes des Schlosses, die erste Variante. F. B. Rastrelli, 1738. Nationalbibliothek in Warschau.
34. Ostfassade des Schlosses, Mittelteil, die erste Variante. F. B. Rastrelli, 1738. Graphische Kunstsammlung "Albertina" in Wien.
35. Grundriss des Erdgeschosses des Schlosses, die zweite Variante. Kopie aus den 1740er Jahren nach dem Projekt von F. B. Rastrelli von 1738. Nationalmuseum in Stockholm.
36. Ostfassade des zentralen Traktes des Schlosses, die zweite Variante. Kopie aus den 1740er Jahren nach dem Projekt von F. B. Rastrelli von 1738. Nationalmuseum in Stockholm.
37. Grundrissentwurf der Stallungen, Variante mit dem halbbogenförmigen Trakt und seiner Lage in der Stadt. F. B. Rastrelli, 1738. Nationalbibliothek in Warschau.
38. Grundrissentwurf der Stallungen, Variante mit dem rechteckigen Trakt. F. B. Rastrelli, 1738. Nationalbibliothek in Warschau.

39. Fenstergitter im Sockelgeschoss des Schlosses. J. G. Frey, 1738/39.
40. Entwurf für den ursprünglich für das Schloss Ruhenthal vorgesehenen Altar. F. B. Rastrelli, 1736. Graphische Kunstsammlung "Albertina" in Wien.
41. Gusseiserner Fassadendekor – Löwenmaske.
42. Gusseiserner Fassadendekor – Löwenmaske.
43. Gusseiserner Fassadendekor.
44. Gusseiserner Fassadendekor mit einer Frauenmaske.
45. Gusseiserner Fassadendekor.
46. Tafeldecor – Gewürzgefäße. J. L. Biller, 1718–1720. Staatliche Eremitage in St. Petersburg. Foto Anfang 20. Jh.
47. Plan der Stadt Mitau. 1763. Kopie von J. Ch. Brotze nach einem unbekanntem Original. Akademische Bibliothek Lettlands. Kennzeichnungen: "g" – das neue herzogliche Schloss, "f" – das alte Schloss an der Palaisstraße.
48. Das herzogliche Schloss an der Palaisstraße. Aufmessung um 1773. Historisches Nationalmuseum Lettlands.
49. Decke im Schlafzimmer des Herzogs. Stuckverzierungen von J. M. Graff. Foto 1913.
50. Die Tür vom Kabinett des Herzogs zum Schlafzimmer. J. G. Bader, um 1770. Foto 1913.
51. Südöstliche Ecke des Schlosses – Teil des Appartements des Herzogs.
52. Herzog Peter von Kurland. F. H. Barisien, 1775. Früher im Thronsaal des Mitauer Schlosses, danach im Thronsaal des Schlosses Sagan. Nationalmuseum in Wrocław.
53. Schloss Mitau von der Stadtseite. F. W. von Raison. 1791 (?). Früher im Kurländischen Provinzialmuseum in Mitau.
54. Das Service der Statthalterschaft des Gouvernements Kurland. St. Petersburg, Silberschmied J. N. Lundt, 1783. Staatliche Eremitage in St. Petersburg.
55. Ostfassade des Schlosses Mitau und Querschnitt der Seitentrakte. Aufmessung auf dem Umbauprojekt von J. E. de Witte. 1797. Staatliches Archiv für die Kriegsgeschichte Russlands in St. Petersburg.
56. Ostfassade des Schlosses Mitau nach dem Ausbau des Mansarddaches und der Abtragung der Balkons. Anfang 19. Jh. Früher im Kurländischen Provinzialmuseum in Mitau.
57. Ost- und Südfassade des Schlosses Mitau, Stallungen am Schloss. F. Schultz, um 1828. Historisches Staatsarchiv Russlands in St. Petersburg.
58. Stadt und Schloss Mitau von Nordosten. Guaschmalerei, Ende 1830er Jahre. Historisches Nationalmuseum Lettlands.
59. Grundriss des ersten Stockwerks im Schloss Mitau. F. Schultz, um 1828. Historisches Staatsarchiv Russlands in St. Petersburg.
60. Plan der Stadt Mitau und ihrer Umgebung. 1823. Nationalbibliothek Lettlands.
61. Gesamtansicht des Schlosses von Südwesten. Lithographie, 1833.
62. Grundriss des Erdgeschosses an der südwestlichen Ecke des Schlosses – Raumfolge von Gouvernementsbehörden und Wohnungen, Ausschnitt. 1844. Schlossmuseum Rundāle.

63. Möbel im Neorokokostil im Goldenen Saal. Foto 1913.
64. Schloss Mitau, Gesamtansicht von Südosten. Kupferstich von 1866 nach der Zeichnung von W. S. Stavenhagen von 1857.
65. Kanzlei einer Behörde der kurländischen Gouvernementsregierung im Erdgeschoss des Schlosses. Foto Anfang 20. Jh.
66. Empfangszimmer des kurländischen Gouverneurs im ersten Stock des Südtraktes des Schlosses (in der Mitte der Gouverneur L. Knasew, der Vicegouverneur N. Kropotkin und der Landesbevollmächtigte der Kurländischen Ritterschaft, Graf W. Reutern-Nolcken. Foto um 1909. Nationalbibliothek Lettlands.
67. Schlosshof Mitau. Foto Anfang 20. Jh.
68. Autorallye im Schlosshof Mitau. Foto um 1914.
69. Blick vom Haupttrakt des Schlosses auf den Hof und die Stallungen. Foto 1913.
70. Der Goldene Saal, ausgestattet für eine festliche Veranstaltung. Foto 1913.
71. Schloss Mitau vom Turm der St. Trinitatskirche her. Postkarte, Anfang 20. Jh.
72. Ein Raum im Schloss, von der Armee Bermonts demoliert. Foto 1919.
73. Schloss Mitau als rauchende Ruine am 20. November 1919.
74. Ruine des Schlosses, Ostfassade. Foto 1920er Jahre.
75. Ruine des Schlosses, Schlosshof. Foto 1920er Jahre.
76. Ofen im Schlafzimmer des Herzogs, nachdem das Schloss durch Feuer zerstört war. Foto 1926.
77. Der Goldene Saal nach der verheerenden Feuersbrunst. Foto 1926.
78. Handwerker bei der Renovierung des Treppenhauses im Schloss. Foto um 1934.
79. Bildhauer R. Maurs bei der Anfertigung des bildhauerischen Dekors für den Großen Saal. Foto 1939.
80. Der Silberne Saal nach der Wiederherstellung. Foto 1937.
81. Projekt für die Wiederherstellung der Ostwand im Schlafzimmer des Herzogs. P. Feders, 1933. Dokumentationszentrum der Kulturdenkmäler bei der Inspektion für den staatlichen Denkmalschutz.
82. Schlafzimmer des Herzogs nach der Wiederherstellung und Zusammenlegung von vier Räumen. Foto 1937.
83. Vorarbeiten für die Fundamente des von E. Laube projektierten Labortraktes. Foto 1937.
84. Deckenrosette im Schloss nach der Fertigstellung der Stuckarbeiten. Foto um 1937.
85. Repräsentationsservice der Landwirtschaftskammer. Um 1937. Landwirtschaftsuniversität Lettlands.
86. Aula der Landwirtschaftsakademie in Jelgava/ Mitau, der frühere Festsaal des Schlosses. Foto 1939.
87. Galerie und Eingangstür zur Aula der Landwirtschaftsakademie in Jelgava. Foto um 1939.
88. Labortrakt. Foto um 1939.
89. Staatspräsident K. Ulmanis und Außenminister V. Munters mit den Gesandten der Tschechoslowakei und Polens am Schlosstor Mitau. Juli 1938

90. Schloss Mitau nach der Wiederherstellung, Haupteingang. Foto um 1939.
91. Projekt zur Wiederherstellung des Mitauer Schlosses, Labortrakt. 1948.
92. Rekonstruktionsprojekt für die Galerie am Schlossaal. T. Vitola, 1961. Museum der Landwirtschaftsuniversität Lettlands.
93. Fassade des Schlosses während dessen Wiederherstellung. Foto 1950er Jahre.
94. Errichtung der Dachkonstruktion des Schlosses. Foto 1950er Jahre.
95. Konzert des Tanzensembles der Studenten der Landschaftsuniversität Lettlands "Gaudemus" im Schlosshof am 9. Juli 2004.
96. Gesamtansicht des Schlosses Mitau von der Brücke her.
97. Gesamtansicht des Schlosses Mitau aus der Vogelperspektive.
98. Gesamtansicht des Schlosses Mitau von Nordosten.
99. Fragment des Risalits an der Hoffassade des Mitteltraktes.
100. Fenster des ersten Stockwerks mit einem Dreiecksfrontispiz.
101. Fenster des ersten Stockwerks mit einem Segmentfrontispiz.
102. Risalit an der Südostecke.
103. Fassadenecke.
104. Giebelbekrönung des Fensters mit einer gusseisernen Frauenmaske.
105. Giebelbekrönung des Fensters mit einer gusseisernen Frauenmaske.
106. Giebelbekrönung des Fensters mit einer gusseisernen Verzierung.
107. Fragment der Ostfassade.
108. Fragment der Südfassade.
109. Balkonkonsole an der Südfassade.
110. Schlosstor.
111. Durchfahrt an der Südseite des Schlosses.
112. Hoffassaden des Schlosses.
113. Mittelrisalit an der Hoffassade des Haupttraktes.
114. Galerie im Erdgeschoss des Südtraktes.
115. Küche an der südwestlichen Ecke des Erdgeschosses.
116. Unteres Vestibül des Haupttreppenhauses im Schloss.
117. Oberes Vestibül des Haupttreppenhauses im Schloss.
118. Oberes Vestibül des Treppenhauses mit einer Nische und einem gusseisernen Dekor. Foto 1930.
119. Grundriss des ersten Stockwerks im Schloss Mitau, die tatsächlich durchgeführte Variante. Kopie aus den 1740er Jahren nach dem Projekt von F. B. Rastrelli von 1738. Nationalmuseum in Stockholm.
120. Grundriss des ersten Stockwerks im Schloss Mitau. Rekonstruktionsschema der Lage in der 2. Hälfte des 18. Jhs. Die im 20. Jh. durchgeführten Veränderungen sind mit einer unterbrochenen Linie gekennzeichnet.
121. Orthodoxe Kapelle, eingerichtet im Salon des Herzogs (Abb. 120: 4). Foto 1913.
122. Kamin im Silbernen Saal (Abb. 120: 7). Foto 1913.
123. Silberner Saal, Blick auf den Eingang zum Kabinett des Herzogs. Foto 1913.
124. Silberner Saal, Blick nach Norden. Foto 1913.

125. Kamin im Grünen Saal (Abb. 120: 6). Foto 1913.
126. Kabinett des Herzogs (Goldener Saal; Abb. 120: 8). Foto 1913.
127. Kabinett des Herzogs (Goldener Saal), Deckenmedaillon an der südwestlichen Ecke. Foto 1913.
128. Kabinett des Herzogs (Goldener Saal), Deckenmedaillon an der nordwestlichen Ecke. Foto 1913.
129. Kabinett des Herzogs (Goldener Saal), Deckenmedaillon an der südöstlichen Ecke. Foto 1913.
130. Kabinett des Herzogs (Goldener Saal), Deckenmedaillon an der nordöstlichen Ecke. Foto 1913.
131. Schreibtisch Herzog Peters. Frankreich, J. Caffieri, um 1740.
132. Blick vom Kabinett des Herzogs auf das Schlafzimmer. Foto 1913.
133. Schlafzimmer des Herzogs (Abb. 120: 9) mit dem Alkoven. Foto 1913.
134. Schlafzimmer des Herzogs mit dem Ofen. Foto 1913.
135. Decke im Ankleidezimmer des Herzogs (Abb. 120: 10). Foto 1913.
136. Chinesisches Kabinett, Blick auf das Gelbe Kabinett (Abb. 120: 11). Postkarte, Anfang 20. Jh.
137. Chinesisches Kabinett (Abb. 120: 12). Foto 1913.
138. Deckenverzierung im Salon am Festsaal (Abb. 120: 20). Foto Anfang 20. Jh.
139. Schlafzimmer der Herzogin Benigna Gottlieb (Abb. 122: 21). Foto 1913.
140. Zugemauerte Türöffnung zur Schlosskapelle (Abb. 120: 22). Foto Anfang 20. Jh.
141. Blick von der Einfahrt des Nordtraktes auf den Schlosshof.
142. Gruft der Herzöge von Kurland. Kopie von J. Ch. Brotze nach einer Zeichnung von F. W. Sidaw aus dem Anfang der 1730er Jahre. Akademische Bibliothek Lettlands.
143. Die ursprüngliche Lage der Gruft der Herzöge von Kurland mit sechs Fenstern (das zweite Fenster von rechts – der zugemauerte Eingang).
144. Gruft der Herzöge von Kurland. Foto 1913.
145. Die demolierte Gruft der Herzöge von Kurland. Foto 1933.
146. Gruft der Herzöge von Kurland nach der Erweiterung des Raumes und der Wiederherstellung der Sarkophage. Foto 1934.
147. Kleid der Herzogin Luise Charlotte nach der Restaurierung.
148. Gruft der Herzöge von Kurland, Gesamtansicht. Im Vordergrund Sarkophage Herzog Ernst Johanns und der Herzogin Benigna Gottlieb.
149. Wappen der Markgrafen von Brandenburg – Gravierung auf dem Sarkophag der Herzogin Sophie von Kurland. 1610.
150. Kopfende des Sarkophags der Herzogin Elisabeth Magdalena. Mitau, Zinngießer F. Warnradt, 1645. Foto 1934.
151. Detail des Sarkophags der Herzogin Elisabeth Magdalena.
152. Kurländisches Wappen – Detail des Sarkophags Herzog Wilhelms. 1642/43.

153. Sarkophage Herzog Jakobs, der Herzogin Luise Charlotte und des Prinzen Karl Jakob. 1676/77.
154. Kurländisches Wappen – Detail des Sarkophags Herzog Jakobs. 1676/77.
155. Seitenfragment des Sarkophags der Herzogin Luise Charlotte. 1676/77.
156. Weste und Mantille Herzog Friedrich Kasimirs. 1680er Jahre.
157. Griffansatz am Sarg Herzog Friedrich Kasimirs. Mitau, Waffenschmied J. Linck, 1698.
158. Schematischer Situationsplan des Mitauer Schlosses. Mit Grün gekennzeichnet – das neue Schloss, mit Rot – die alte herzogliche Schlossanlage, mit unterbrochener Linie – die früheren Befestigungswälle.
159. Verwaltung der Landwirtschaftsuniversität Lettlands vor dem Schlosseingang (Rektor Juris Skujāns, Prorektor Arnis Mugurēvičs, Direktor Andrejs Garančs) am 1. Oktober 2004.

Imants Lancmanis
JELGAVA PALACE
Third supplemented edition
"Zinātne" Publishers
Riga 2006
In Latvian

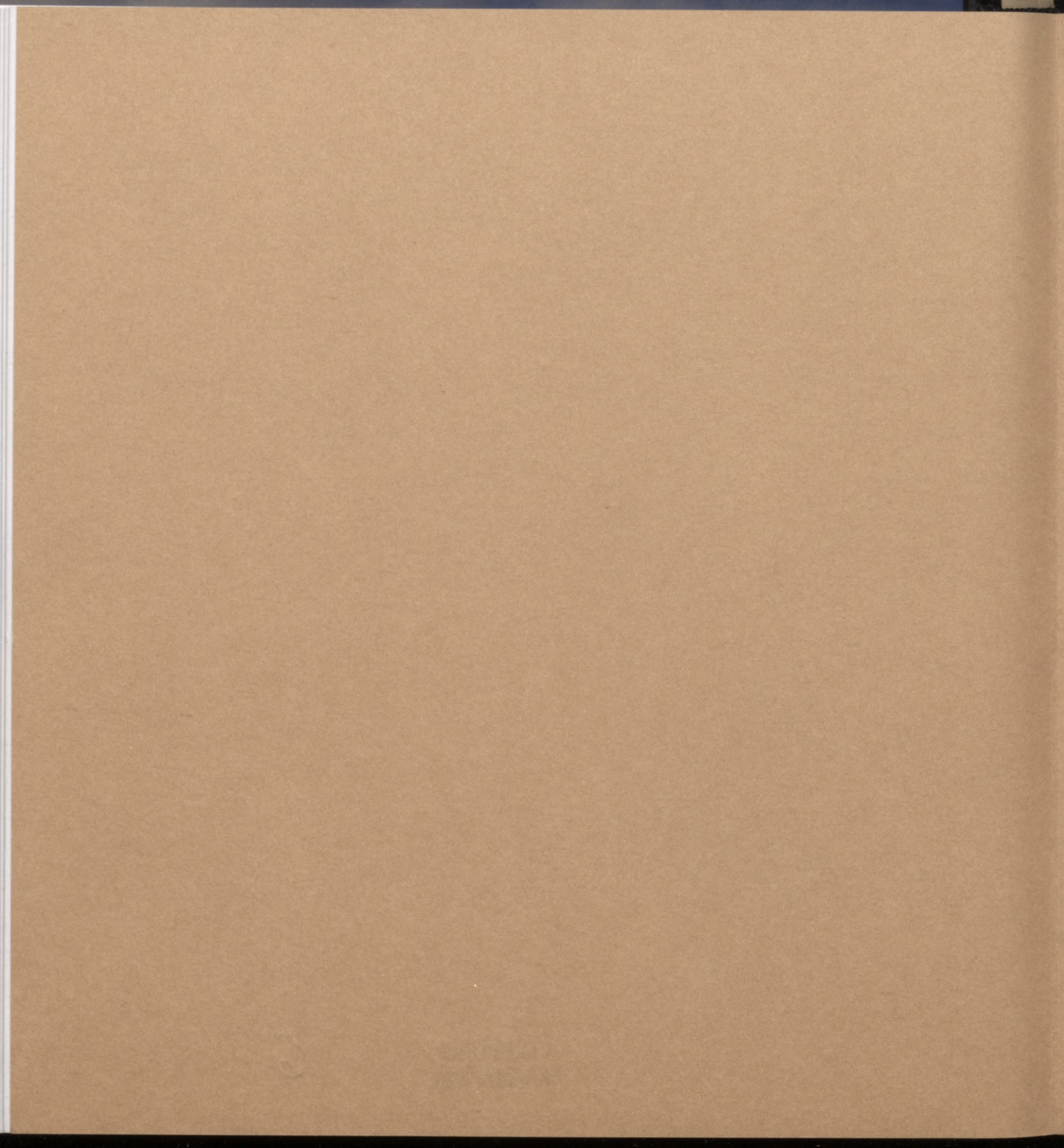
Imants Lancmanis
SCHLOSS MITAU
Verlag "Zinātne"
Riga 2006
Lettisch

Imants Lancmanis
JELGAVAS PILS
Redaktore *Ināra Stašulāne, Regīna Jozauska* (angļu val.)
Korektore *Brigita Vārpa*

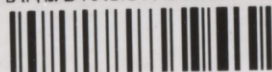
SIA Apgāds "Zinātne", Akadēmijas laukums 1, Rīga, LV-1050.
Reģistrācijas apliecība nr. 40003576967.
Formāts 84x90/16.
Iespiesta un iesieta a/s "Preses nams",
Balasta dambis 3, Rīga, LV-1081.

OBLIGĀTAIS
EKSEMPLĀRS

6

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0306043544

FAMP

LATVIJAS ARHITEKTŪRAS
UN MĀKSLAS PIEMINEKĻI

ISBN 9984-767-55-8

9 789984 767550

ZINĀTNE